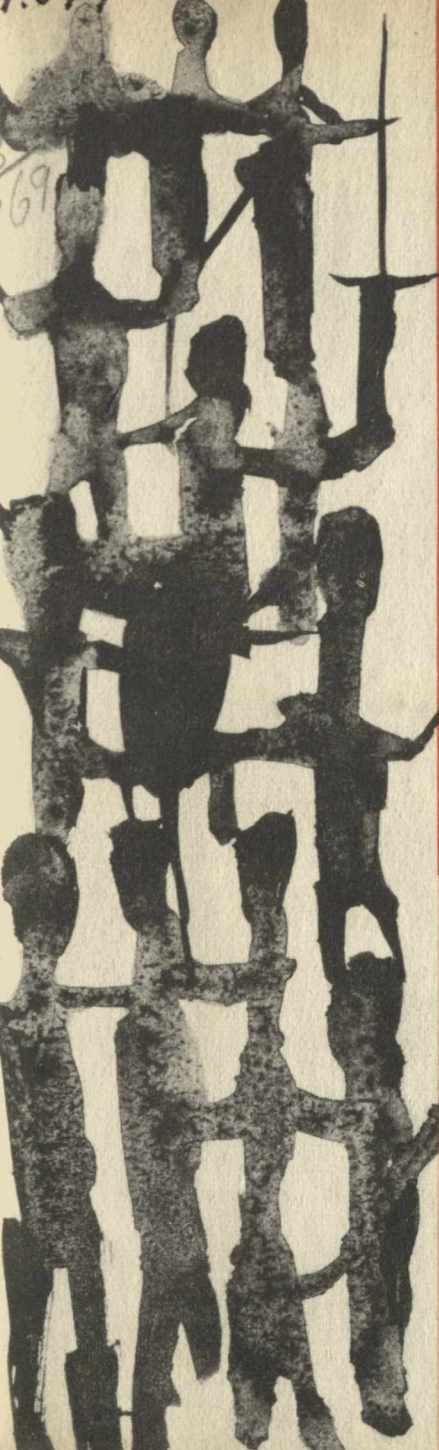

Digitized by the Library and Information
Centre of the Hungarian Academy of
Sciences

VILÁG TÖRTÉNET

18

2

TÁJÉKOZTATÓ A KÜLFÖLDI
TÖRTÉNETI IRODALOMRÓL

VILÁGTÖRTÉNET

TÁJÉKOZTATÓ A KÜLFÖLDI TÖRTÉNETI IRODALOMRÓL

Kézirat gyanánt kiadja
a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete
Felelős szerkesztő: Makkai László
Szerkesztő: P.Mayer Mária

1969.

18. szám

TARTALOM

Karl Popper és az amerikai formális történet- filozófia (Hont I.)	3
A Habsburg Monarchia történetére vonatkozó kutatások az Egyesült Államokban. (P.W. Schroeder - Katus L.)	23
Habsburg-kutatások Nyugat-Európában. (F.Fellner - F.Gottas)	41
Román gazdaságtörténeti viták a "Lupta de clasă" hasábjain. (Bogyirka E.)	52

SZEMLE

KELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

Nyelv és térség tanulmányok. Kelet-Közép és Dél- kelet-Európa. Szerk. Ch.Jelavich, (Niederhauser E.)	56
Történelem és néprajz. (Niederhauser E.)	57
Belorussziya történetéből. (Niederhauser E.) . .	60

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Török összeírások Bulgáriából. (Hegyi K.)	62
Martin Göhring emlékkönyv. Tanulmányok Európa történetéből. (Stier M.)	64
B.Krekič: Dubrovnik (Raguza) és Levante a közép- korban. (Teke Zs.)	66
V.L.Tapié: Dunai monarchia és dunai népek. (Niederhauser E.)	68
C.C.Giurescu: Az odobesti szőlővidék története a legrégebbi időktől 1918-ig. (Szász Z.)	70
N.Stoicescu: A fejedelmi tanács és a fő hivatali tisztiségek Havasalföldön és Moldvában a XIV- XVII. században. (Szász Z.)	70
I.Corfus: Havasalföld mezőgazdasága a XIX. sz. első felében. (Szász Z.)	71
W.Felczak: Az 1868-as magyar-horvát kiegyezés. (Niederhauser E.)	72
Sz.Radev: Az 1876. évi áprilisi felkelés és Magyarország. (Niederhauser E.)	74
L.Schapiro: Racionalizmus és nacionalizmus a XIX. századi orosz politikai gondolkodásban. (Niederhauser E.)	75
Z.Grot: A porosz uralom Észak-Schleswigben. (Niederhauser E.)	76
Két lengyel portré a múlt századból. (Niederhauser E.)	77
V.N.Alekszandrovszkij: Külföldi emlékek. Egy volt emigráns emlékezései és gondolatai. (Dolmányos I.)	78
A.Werth: Oroszország: remények és félelmek. (H.Haraszti É.)	79

MUNKÁSMOZGALOM

J.Braunthal: A millenium keresése. (Jemnitz J.) . .	80
Forradalmi szindikalizmus és kommunizmus. (Jemnitz J.)	81
R.Rewentlow: A szövetségesek és a bolsevikok kö- zött. Az osztrák munkástanácsok 1918-1923 között. (Jemnitz J.)	82
T.Ju.Burmisztrova: A nemzeti kérdés és az orosz- országi munkásmozgalom. A proletár interna- cionalizmus politikája. (Niederhauser E.) . . .	83

A II. VILÁGHÁBORU KÉRDÉSEIRŐL

D.Schoenbaum: A barna forradalom. (Szabó M.)	85
Hitler eddig ismeretlen bizalmas brosurája a német nagyfőkések tájékoztatására a náci mozgalom programjáról. (Szabó M.)	88
G.F.Kennan emlékiratai (Jeszenszky G.)	90
P.Cockburn: A "The Week" évei. (Jeszenszky G.) . . .	92
H.E.Salisbury: Leningrád ostroma. (H.H.É.)	93
A Hitler-ellenes német ellenállás a külföldi tör- ténethírók megítélésében. (Ságvári Á.)	94
Békekutatás. (Ságvári Á.)	95

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK REPERTÓRIUMA 1968. II.

Bevezető	99
Marx-Engels	101
Történetfilozófia	106
Módszertan, rokntudományok, kibernetika	109
Nemzetközi tanácskozások	113
Megemlékezések tudósokról	115
Egyetemes történet	118
őskor	118
középkor	121
újkor	123
legújabb kor	124
napjaink története	125
Harc a burzsoá ideológia ellen	126
Anglia	128
Ausztria (Osztrák-Magyar Monarchia)	135
Bulgária	140
Csehszlovákia	142
Franciaország	143
Görögország	147
Jugoszlávia	148
Lengyelország	155
Magyarország	161
Németország	162
Olaszország	174

Románia	179
Spanyolország	185
Szovjetunió	186
Törökország	216
USA	219
Afrika	221
Közép-Dél-Amerika	223
Közel-Távol-Kelet, Ausztrália	225

Felelős kiadó: MTA Történettudományi Intézete
A folyóirat egyedárusítója: Akadémiai Könyvesbolt, Budapest,
V. Váci utca 22.

A borítólapot tervezte: Bozóky Mária

KARL POPPER ÉS AZ AMERIKAI FORMÁLIS TÖRTÉNELEMFILIZÓFIA

Sir Karl Popper a mai szcientista filozófia talán legbefolyásosabb képviselője. 1902-ben született Bécsben. Az egyetemen matematikát, fizikát és filozófiát tanult. A huszas évek végétől tevékenyen résztvett az osztrák filozófiai életben, de nem volt a Bécsi Kör tagja.¹ 1934-ben jelent meg első nagy munkája, a "Logik der Forschung". 1937-ben emigrált és nyolc évig Új-Zélandban dolgozott. A háború utolsó éveiben két történelem-filozófiai munkája jelent meg. A "The Poverty of Historicism"-t az Economica című angol folyóirat 1944-45-ben közölte folytatásokban. A "The Open Society and Its Enemies" című kétkötetes művét² 1945-ben adták ki. Ugyanebben az évben előadónak hívták meg a London School of Economics-ra. 1949-től itt a logika és a tudományelmélet professzora. Az ötvenes évek óta a nemzetközi tudományos élet aktív résztvevője. Ebben az időben több cikket és tanulmányt publikált a tudományelmélet köréből. 1957-ben a "The Poverty of Historicism" megjelent könyvalakban is.³ Fő műve "The Logic of Scientific Discovery" címen átdolgozva és kibővítve 1959-ben angolul is megjelent. /Lásd fentebb: "Logik der Forschung"/ Műveinek ezek a kiadásai biztosították, hogy gondolatai világszerte elterjedhessenek.⁴ 1963-ban másfél évtized termését összegyűjtő tanulmánykötete jelent meg "Conjectures and Refutations" címmel. A hatvanas években jelentős tudományelméleti iskola alakult ki körülötte, amely elsősorban tudományfejlődési koncepcióját helyezte középpontba. A Popper-iskola főbb képviselői P.K. Feyerabend, J. Agassi, I. Lakatos, J.W.N. Watkins voltak, és lazábban a csoporthoz tartozott M. Bunge is. A társadalomtudományok logikájáról kialakított régebbi nézetei az utóbbi években Nyugat-Németországban széleskörű vitát keltettek a frankfurti iskola köreiben. Az 1968 évi bécsi filozófiai kongresszuson - feltűnő ellentétben a pozitivistá filozófiák általános háttérbeszorulásával - P. és iskolája nagy szerepet játszott. Ez újra bizonyította, hogy P. tudományelmélete a mai polgári filozófia fontos eleme.⁵

P. történelemfilozófiáját érdemes megírása után 35, megjelenése után 25 és elterjedése után 15 évvel is - jobb későn, mint soha - megismertetni a magyar olvasókkal. Emiatt a késés miatt azonban ma már nem lehet P. "The Poverty of Historicism"-jéről olyan ismertetést adni, mint amilyent egy frissen megjelent könyvről szokásos. Ha röviden is, de szólni kell a popperi filozófia történetének minden jelentős időszakáról. Ezenkívül célszerű és méltányos P. történelemfilozófiáját a nagy területet átfogó, de szorosan integrált életmű egészébe behelyezve feldolgozni. Természetesen néhány kritikai megjegyzést is szükséges tenni.

Fontos tisztázni, hogy milyen történelemfilozófiáról lesz szó a továbbiakban. Már magának a történelem szónak is kettős értelme van. Egyrészt magát a történelmi folyamatot értik alatta, másrészt a történelem tudományát. A történelem mind a két értelmében tárgya a történelemfilozófiának. Ennek megfelelően a polgári történelemfilozófia két meglehetősen élesen szétváló diszciplinára oszlik. A történelmet mintegy 'tartalmi' és 'formai' részre bontják, és így megkülönböztetnek tartalmi és formális történelemfilozófiát.⁶

A tartalmi történelemfilozófia a hagyományos, nálunk is megszokott értelemben vett történelemfilozófiát jelenti. Ez a szokásos történelmi munkáknál elvontabb szinten a történelem lényegének, tendenciáinak, irányának, céljának és 'értelmének' tárgyalását tartalmazza.⁷

A formális történelemfilozófia a történettudomány logikai, fogalmi és ismeretelméleti feltevéseinek filozófiai analizisét jelenti. Tulajdonképpen a történettudomány metodológiája.

P. formális történelemfilozófiáját döntően a "The Poverty of Historicism" alapján fejtjük ki. Ez a műve tartalmaz leginkább tisztán formális történelemfilozófiai gondolatokat, bár együtt szerepelnek tudományelméleti és főleg tartalmi történelemfilozófiai fejtegetésekkel. Ez világosan mutatja, hogy P. filozófiájának bármely eleme csak egész filozófiájából érthető meg. Két szempontot kell döntően figyelembe venni. Azt, hogy a formális történelemfilozófia metodológia, tehát szoros kapcsolatban van a tudományelmélettel, másrészt azt, hogy egy különleges helyzetű tudomány, a történettudomány metodológiája, tehát erőteljesen befolyásolja az, hogy művelője a kor adott történelmi alternatívái melyikére támaszkodik, és melyik társadalmi osztály történelmi álláspontját fogadja el.⁸ Mind a kettőre figyelmet kell fordítani. Az elsőre különösen azért, mert a történészek ilyen metodológiai művek inánt érzett ellenszenvének oka általában az, hogy nem ismerősek a tudományelmélet alapjaival sem.

Karl Popper "paleoliberális" és militáns antikommunista politikai nézeteket vall. Már az első világháború után a marxizmus elmélet tudományos megsemmisítését, cáfolatát célul tűzi ki.⁹ Világnézetének jobboldali tendenciái miatt a Bécsi Kör jórészt baloldali nézetű tagjai, főleg Neurath¹⁰ nem szívesen léptek kapcsolatba vele. A harmincas évektől kezdve elméleti munkásságát is latba vetette a marxizmus társadalmi nézetei ellen, ennek terméke a két történelemfilozófiai mű. Ebben a periódusban került szorosabb kapcsolatba a közgazdaságtudománnyal, elsősorban a szintén osztrák F.A. Hayek révén. A háború után elméletileg nem sokban fejlesztette tovább nézeteit, de mint magas társadalmi tisztségeket viselő tudós, megnyilvánulásaiban a kapitalista társadalom ma már ritka nyílt apologetái közé tartozott.¹¹ Politikai nézetei már az "Open Society" elterjedésekor polgári oldalról is sokszor heves visszautasításra találtak,¹² és a kommunista pártok képviselői

lői is megtalálták az alkalmat a polémiaira.¹³ Nem ennek tartalma, ami számunkra fontos, hiszen a haladó politikai meggyőződés és a társadalomtudományi érzék minimuma is elég elutasításához.

P. formális történelemfilozófiája adekvátan igazodik tartalmi nézeteihez. A marxista filozófia álláspontja szerint a kettő elvi /és gyakorlati/ szétválasztása lehetetlen. A metodológiában is tükröződik az értékválasztás eredménye. Ezért P. politikai nézetei és tartalmi történelemfilozófiájából kiolvasható elemei megmutatják nekünk a társadalomtudományok és a történettudomány metodológiájáról alkotott nézeteinek egyik forrását.

Véleményünk szerint P. műveinek csak a háboru végén történt megjelenése, és még később, az ötvenes évek közepétől való elterjedése az alapja annak a nézetnek, hogy P. formális történelemfilozófiája egy háboru utáni periódus kezdetét jelenti és új tendenciákat hordoz magában. Valójában P. műve inkább mint egy előbbi periódus elkésett terméke értékelhető. P. barátja, F.A. Hayek közgazdász írta meg a "Poverty" testvérművét, a "Scientism and the Study of Society"-t, amely P.-nél magasabb színvonalon ugyanazokat a problémákat veti fel. Hayek két dolgot is közvetített P. számára. Egyrészt ő az osztrák közgazdasági iskola negyedik nemzedékének tagja volt, másrészt, Hayek és von Mises volt az éllovasa annak a közgazdasági vitának, amelyet ekkor, a harmincas évek elején a szocializmusban érvényesülő gazdasági számvetésről folytattak.¹⁴ P. műveiben kifejeződő metodológiai releváns elemeit régi metodológiai irányzatok hagyományai kontinuitásába helyezhetjük, ha belátjuk, hogy forrásukat nem a történettudomány, a szociológia, vagy esetleg a tudományelmélet, hanem a közgazdaságtudománytörténetben kell keresnünk. Már a századforduló körüli első korszakban is legalább akkora módszertani vita folyt a közgazdaságtudományban is, mint a filozófiában.¹⁵ A harmincas évek közgazdasági elméletétől sem álltak távol az olyan megközelítések, mint amelyet Carnap és Dray már idézett kijelentései mutatnak. "A közgazdasági elmélet inkább módszer, semmint doktrína, egy gondolati apparátus és a gondolkodás technikája, semmint eldöntött következtetések gyűjteménye." - írta Keynes a két Cambridge közgazdasági kézikönyv előszavában.¹⁶ A közgazdaságtanban a marxi elmélet megjelenése óta mindmáig két fő polgári irányzat létezik. Mindkettő a klasszikus polgári közgazdaságtan leszármazottja, a szubjektivista individualista irányzat, amely a vulgáris közgazdaságtan bizonyos tendenciáinak továbbvitele, és a történeti irányzat, amely abból a kritikából fejlődött ki, amely a klasszikus közgazdaságtannak szemére vetette, hogy hiányzik belőle a gazdasági kategóriák történeti jellegének felismerése.¹⁷ A történeti irányzat kapcsolódott a hegeli hagyományokhoz. A múlt század éveiben rendkívül heves vita robbant ki a szubjektivista irányzat legfontosabb iskolájának, az osztrák iskolának alapítója, Karl Menger és a második német történeti közgazdasági iskola vezetője, Gustav Schmoller között.¹⁸ Az ún. "Methodenstreit", amely óriási port kavart, lényegében már akkor a Popper által felvetett kérdések körül forgott. A törvény szerepét, az in-

duktív módszerek kritikáját, a történelmi tudományok, mint narratív tudományok koncepcióját már Menger exponálta. Innen származik a historicizmus fogalmának Poppernél és Hayeknél is megtalálható használata. A historicizmus fogalmát¹⁹ Menger vezette be, hogy megkülönböztesse a történésznek számára Meinecke "Die Entstehung der Historismus"-ából is ismert első történeti iskolát, Roschert, Kniest stb. A Schmoller vezette második történeti iskolától.²⁰ A történeti iskoláknak kimutatható kapcsolatok voltak a klasszikus pozitívizmussal,²¹ a második iskolának Angliában is voltak képviselői, Ingram, Ashley, sőt, ami számunkra érdekes, Charles Bearde is hatottak. Az akkori vitához olyan komoly történészek is hozzászóltak, mint Georg von Below²² és Max Weber is feldolgozta eredményeit. Bár Menger műveit később kevesen olvasták, ez a fejlődés tovább folytatódott. Joseph Schumpeter vezette be egyik korai művében a metodológiai individualizmus fogalmát, mint a politikai individualizmustól elválasztott értékmegosztási módszertani elvet.²³ Ezek az elvek tovább élték a harmincas évek közgazdasági elméleteiben, elsősorban Hayekében. Popper átvette ezeket, sőt tartalmi filozófiája is egy tipikus akkori mikro-elméletet tükröz "Piecemal social engineering"-jével.²⁴ Átvette azokat a módszertani és politikai ellenvetéseket is, amelyeket Hayek és von Mises tettek a központi népgazdasági tervezés elmélete és Szovjetunió-beli gyakorlata ellen. Főleg azokat az érveket vette át, amelyek szerint racionalis szocialista gazdaság, bár elméletileg elgondolható, a gyakorlatban nem létezhet.²⁵ P. művét a harmincas évek közepén készítette el, és 1935-ben fel is olvasta Hayek londoni szemináriumán.²⁶ Az a jelentős többlet, amelyet P. a már létező elmülethez hozzáadott, a "Logik der Forschung"-ban már kialakított tudományelmélete volt. A könyv technikai okokból csak a háboru végén került kiadásra, és késői elterjedése miatt került olyan környezetbe, ahol ezek a gondolatok tartalmilag már ismertek, kifejtési módjukat és a technikát tekintve azonban még újszerűek voltak.

P. művének olvasásakor a marxista olvasót még a metodológiai gondolatmeneteknek is az apologetikus tartalomhoz való kapcsolódása, a végig kicsengő marxizmus elleni elkötelezettség zavarja. Bár ez a módszertani gondolkodás irányát és kereteit bizonyos értelemben kedvezőtlenül már előre lehatárolta, P. könyvének értékeit azok a fejtegetései jelentik, ahol a századforduló idejéből fennmaradt alapvető vitaproblémákat, illetve a harmincas évek közgazdasági "high theory"-jának és Hayek néhány figyelmeztető, a szocialista gazdaság bizonyos gyakorlati és elméleti modelljeivel szembeni elméleti érvének tudományelméleti kifejtést és alátámasztást ad.

P. tudományelmélete tudományos értékében jóval magasabbra értékelhető, mint tartalmi elemeitől befolyásolt történelemfilozófiája. Tudományelméleti munkásságára - Wittgensteinnel vagy Carnappal ellentétben - imponáló folytonosság jellemző.²⁷ Ez a pozitívizmusban elfoglalt sajátos helyzetéből következik. Filozófiáját nem lehet a modern pozitívizmus egyik szélesebb irányzatába sem besorolni. Ő saját magát kritikai racionalistának nevezi. Míg a logikai pozitívizmus első-

sorban Hume hagyományaihoz csatlakozott, addig P. erősen kapcsolódik a kanti filozófiához is.²⁸ Mint Herbert Feigl - P. kevés barátainak egyike a Bécsi Körből - megjegyezte, ez a tudománykép egy tertium quid akart lenni Hume és Kant ismeretelmélete között.²⁹ P. mindenki mást megelőzve már korán a tudományfejlődés problémáját állította az előtérbe.³⁰ Ezzel a logikai atomizmusból kinövő ortodox logikai pozitivizmus és az analitikus nyelvfilozófia legfeltűnőbb egyoldalúságait sikerült leküzdenie.³¹ De az az erős filozófiai klíma, amely a huszas években Bécsben volt, és a többiekkel közös törekvése az empirikus filozófia modern megalapozása iránt, túl sok érintkezési pontot adott a pozitivizmussal, semhogy attól mentes lehetne. A logikai pozitivizmus kritikusa maga is pozitívista, filozófiája, mint J. Habermas írta, egy "pozitivizmussal felezett racionalizmus".³²

Számunkra itt csak tudományelméleti munkássága első szakasza az érdekes, amely a "Poverty" keletkezését megelőzte, illetve egyidős vele, mert egy, majd külön kiemelt résztől eltekintve a későbbiekben szorosabban a természettudományok részproblémáira orientálódott, illetve egyébként nagyon fontos tudományfejlődési koncepcióján már érzékelve a tudományfejlődés problémájának nemcsak tudományelméleti, hanem társadalmi kontextusát is, kifejezetten a már említett közgazdasági ihletésű mikro-teória nyomai fedezhetők fel. A "Logik der Forschung" a tudományfejlődés egy korai kifejtése mellett két nagy tudományelméleti problémára koncentrált. Az egyik probléma az elméletek tudományos jellegét meghatározó, a tudományt és áltudományt /elsősorban a marxizmust/ szétválasztó elhatárolási kritérium meghatározása. A másik ezzel szorosan összefüggő dolog, az indukcionizmus cáfolata, és a konceptuális séma szerepének egy finom tudományelméleti kidolgozása. Tudomásul kell vennünk, hogy a mai tudományelméleti ihletésű formális történelemfilozófia olyan szoros kapcsolatban van az általános tudományelmélettel, hogy legalább az alapvető tudományelméleti tézisek nélkül tulajdonképpen megértése szinte lehetetlen. Ezért röviden vázoljuk a fenti két probléma popperi megoldását.

P. első problémája, az elhatárolási kritérium erős társadalmi és tudománytörténeti hatások alatt fejlődött ki, és a Wittgenstein által elindított verifikációs elv ellentézeként jelentkezett.³³ A logikai pozitivizmus szemében az elhatárolási probléma egybeesett egy értelmiségi kritérium felállításával. P. elkülönítette magát a verifikációs elv megformulázásától és megoldásától is. Már akkor helyesen mutatott rá, hogy ha ezt nem tenné, akkor éppen a tudományos elméleteket kellene kizárnia az értelmesség tartományából. P. szerint minden olyan kijelentést, vagy teorémát tudományosnak kell tekintenünk, amely elvileg alávethető egy empirikus igazolási, ellenőrzési folyamatnak, függetlenül ennek konkrét metodológiájától. A tudományos ellenőrzés általános elveiről kialakított nézetei csak a másik probléma megoldásával együtt érthetők meg. A század elején a legelterjedtebb nézet szerint a tudományt a nem-tudománytól általános módsze-

re, az indukció különbözteti meg. P. régebbi hagyományokat fel-elevenítve, és különösen a két legfontosabb modern deduktivistára, Pierre Duhemre és Henri Poincaréra támaszkodva, az indukcionizmus éles cáfolatát adja.³⁴ Két gondolatra épít. Részint a megcáfolás és igazolás ismert logikai asszimetriájára, amely szerint pozitív példák véges sorozata /márpedig ez csak véges lehet/ nem verifikálható véglegesen egy univerzális kijelentést, de egy általános törvényt egyetlen negatív példa végleg elvethet. Másrészt felújítva a konceptuális sémára vonatkozó elképzeléseket, P. rámutat arra, hogy az indukció, mint kutatási módszer sem felel meg a valóságnak. Ugyanis az egyedüli jelenségek végtelen sokféleségéből ki kell eleve választani azokat, amelyek adott esetben majd egy induktív következtetés tárgyát képezhetik. Minden megfigyelés valamilyen szelekciót tételez fel, ezt pedig egy már meglévő elméleti feltételezés segítségével, egy ún. konceptuális séma segítségével végezzük el. Vagyis a megfigyeléseket az elmélet vezeti, a tudomány tényanyaga már eleve elméleti mozzanatokot tartalmaz. Duhem rámutatott arra, hogy az indukcionista által használt experimentum crucis nem jelent végleges verifikációt és ezért kiiktatja a tudományelméletből. P. viszont azt emeli ki, hogy a döntő kísérlet, bár nem igazolhat egy elméletet, de elvetheti, megcáfolhatja. Ebből alakult ki P. híres falszifikációs elve, mely szerint: "Összegezve: egy elmélet tudományosságának kritériuma elvethetősége, vagy megcáfolhatósága, vagy ellenőrizhetősége."³⁵ Azok az elméletek, amelyek magukat eleve elvethetetlennek, nem falszifikálhatónak tartják, mint pl. szerinte a marxista történelemelmélet, vagy a freudizmus, egyszerűen nem tudományosak. E nézetekből alakult ki P. általános tudományképe: a tudomány egyre mélyebben, egyre általánosabban dolgozza fel a valóságot. A tudomány útja általános tételek hipotetikus felállításán majd deduktív ellenőrzésén keresztül vezet. A hétköznapi gondolkodástól elsősorban az különbözteti meg, hogy kritikailag viszonylik saját hipotéziseihez, hogy állandóan keresi a saját feltételezéseivel össze nem férő tényeket. Minden erővel az elméletek megcáfolására kell törekedni, és csak az elvileg ugyan megcáfolható, de aktuálisan még meg nem cáfolt elméleteket kell pillanatnyilag igaznak elfogadni. Nincs kritikussabb, tehát tudományosabb módszer, mint a feltevések és cáfolatok módszere. A tudomány tévedéseiből tanul.

A tudomány és nem-tudomány között nincs merev elválasztóvonal. Az emberi ismeretek növekedése a kettő egymásra hatásának eredménye. A nem-tudomány, a mítosz bármely eleme átkerülhet a tudományba, ha aláveti magát a lehetséges falszifikálási kísérleteknek, és így ösztönző erővé válhat. Az igazságnak azonban nincs általános kritériuma. Semmi biztosítékunk sincs arra, hogy megtaláljuk egy elmélet gyenge pontját. Bár a tudomány egy racionális cél felé halad, maga ez a fejlődés irracionális vonásokat tartalmaz. A tudomány jövőbeni fejlődésére nem tehetünk racionális megállapításokat.³⁶

P. formális történelemfilozófiájában lényegében ezeket az elemeket fogjuk viszontlátni feldolgozott állapotban.

Az elméletek falszifikációjának lehetősége a történelemben, a konceptuális séma szerepe a törvényalkotásban és a törvények felhasználásában, a történelmi relativizmusnak a konceptuális sémák relativitásával történő tudományelméleti ujjafogalmazása a tudományos előrelátás és a forradalmi elméletnek a tudományfejlődés irracionálisára támaszkodó cáfolási kísérlete P. könyvének fő motívumai.

Először a "The Poverty of Historicism" konkrét téma-választását kell szemügyre venni. P. a filozófiai irodalomban szokásostól eltérően a historicizmust a társadalomtudományok egy olyan megközelítéseként határozza meg, amelynek fő célja történelmi prognózisok készítése a történelmi fejlődés mélyén lévő 'ritmusok', 'sémák', 'törvények' és 'trendek' feltárásával.³⁷ Tartalmilag ez megfelel a Menger által kezdeményezett terminológiának, mert a történeti közgazdasági iskola nézeteit és az ezzel kapcsolatban lévő klasszikus pozitivisták társadalomfilozófiát /társadalomfizikát/ érti alatta. Egyben az egész a marxizmust is jelenti, mert P. véleménye szerint a marxizmus ezeket az általa eítelt nézetkomplexumokat szintetizálva tartalmazza. Ez megfelel a már felrajzolt képnek, mely szerint az osztrák iskola hagyományainak a harmincas években a marxizmus elleni elméleti polémiára való alkalmazásáról és tudományelméleti szellemű továbbfejlesztéséről van szó. Comte és Mill itt bírálta nézeteinek P. mint a pozitivisták hagyományú tudományelmélet művelője egyáltalán nem örököse, hanem bírálója. Hogy a cél a marxizmus támadása és nem mult századi nézetek történelmi analízise, erre P. egy későbbi kongresszusi beszámolójában maga is külön felhívta a figyelmet.³⁸

Már itt felvetődik a kérdés, hogy P.-nek milyen képe van a marxizmusról, hogy Comte és Mill, tehát szcientisztikus gondolkodók cáfolata szorosan egybekapcsolódik a marxizmus bizonyos tételeinek vizsgálatával. Az a marxizmus, amiről itt szó van, kétségek nélkül a század első harmadának szcientisztikus marxizmusa. Bár az "Open Society" Marx-szal foglalkozó második kötetéből kiderül, hogy P. ismeri a marxizmus klasszikusainak és Leninnek a műveit, egész felfogásában a II. Internacionálé teoretikusainak és az ausztró-marxistáknak szcientisztikus interpretációja tükröződik. Az ő számukra a marxizmus nem volt filozófia, hanem jellegében a természettudományokhoz hasonló, egy meghatározott társadalmi formáció, a kapitalizmus, vagy valamennyi társadalmi alakulat kialakulásának, fejlődésének a természettörvények szükségszerűségével végbemenő folyamatát leíró és megmagyarázó, minden értékeléstől és világnézeti ideológiai állásfoglalástól mentes 'pozitív' tudomány. Hogy itt erről van szó, azt mutatja a fatalisztikus törvénykonceptió és lényegében a Kautsky által sugalmazott marxizmus-interpretáció kimutatható jelenléte. P.-re például kimutathatóan hatott Hilferding marxizmus-interpretációja, akinek a "Fináncióke" előszavában kifejtett nézetei közismertek.

Ezért fordulhat elő, hogy bár P. marxizmus elleni támadásával élesen szembe kell szállni, sok, lényegében a II. Internacionálé teoretikusainak marxizmusát támadó kijelentéssel a mai marxizmus szellemében egyetérthetünk. Másrészt ez az oka annak, hogy bár P. sok tézisével világosan látjuk érvelése hibáit és korlátait, az általa felvetett problémákra azonban nagyonis oda kell figyelni, mert a II. Internacionálé szcientisztikus felfogásából a sztálini dogmatikus marxizmusban átmentett bizonyos tételekkel ma is vita folyik a marxizmuson belül.³⁹ A formális történelemfilozófia problematikája ma újra bizonyos értelemben a marxista filozófia érdeklődésének közép-pontjában áll, és sok P. által is felvetett probléma részletes kidolgozása még folyamatban van, vagy még csak kezdeténél tart.

P. eredeti célkitűzése ebben a könyvben csak arra terjed ki, hogy bebizonyítsa a historicista metodológiák szegényes és terméketlen voltát. Az 1957-es kiadáshoz hozzáfűzött azonban még egy előszót, amelyben későbbi, a fizikai indeterminizmusra vonatkozó tudományelméleti kutatásaira támaszkodva megpróbálja a historicizmusnak logikai cáfolatát adni.⁴⁰ Még akarja mutatni, hogy szigorúan logikai okoknál fogva lehetetlen előre megmondani a történelem jövőbeni menetét, mert: /1/ a történelem menetét erősen befolyásolja az emberi ismeretek növekedése. /2/ Nincs semmilyen racionális vagy tudományos módszerünk az ismeretek növekedésének előrejelzésére. /Senki sem ismerheti saját jövőbeni eredményeit./ /3/ Ezért lehetetlen megállapításokat tenni az emberi történelem jövőbeni menetéről. /4/ Ez azt jelenti, hogy el kell vetnünk egy, az elméleti fizikának megfelelő elméleti történettudomány lehetőségét is. Nem létezik a történelmi fejlődésnek olyan tudományos elmélete, amely alapja lehetne történelmi előrejelzéseknek. /5/ A historicista módszerek alapvető célja tehát hibás, a historicizmus /értsd: a marxizmus/ összeomlik.⁴¹ Ez a bizonyítás persze nem tartalmaz logikai hibát, de hogy a premisszák igazsága körül problémák adódhatnak, azt P. is azonnal kénytelen elismerni. "Érvelésem némileg formális, és ezért gyanúsítható azzal, hogy semmi reális jelentősége nincsen, még ha logikai érvényessége biztosított is."⁴² Ehhez hozzátesszük, hogy a tudományfejlődés irracionális tételezését nem fogadhatjuk el, még az itt kifejtett érv tetszetőssége ellenére sem. Szociológiai kritikával már többen kimutatták, hogy P. teljes elméletén belül kimutatható az érvelésnek bizonyos értelemben körbenforgó jellege is.⁴³

Egy marxista tartalmi bírálat részletes kifejtésére itt nincs lehetőség. Mindenesetre csak az irányt kijelölve a következőket mondhatjuk. Először is hibás a problémának metodológiára való leszűkítése. A megoldás alapjait az ontológiában, ez esetben a marxista társadalomontológiában kell keresni. Itt azonban a kérdés bonyolódik. Egyrészt ki kell mutatni, hogy a marxista társadalom felfogás szellemétől teljesen idegen, hogy a természettudományokhoz hasonló egzakt történelmi előrejelzést feltételezzék. Másrészt a kérdés bonyolultsága miatt a marxizmuson belül is vita folyik az ezzel összefüggő vulgár-marxista, szcientista nézetekkel, ezért teljesen kidolgozott megoldás még nincs. A jelenlegi irodalomban elsősorban Lukács

György "Az emberi gondolkodás és cselekvés ontológiai alapzatai" című cikkére kell felhívnom a figyelmet.⁴⁴ Itt elsősorban azok a gondolatok érdekesek, amelyek a munka teleológikus és egyben oksági sorokat működésbe hozó jellegével és az ezen alapuló dinamikus társadalmi gyakorlat modellezésével fűgnek össze. További lényeges utmutatást az olvasó a huszas évek marxizmuson belüli vitáiból nyerhet, elsősorban Gramsci és Lukács Buharin-kritikájából.⁴⁵ Erre az egész polémiára is jellemző, hogy a marxista gondolkodás és egy szcientista gondolkodás, mint Popper is, alapvetően más vágányon halad. A két lényegesen eltérő felfogás egyes részelemeinek közvetlen összevetése, különösen bonyolult problémák esetében feltétlenül leegyszerűsítést jelentene. Ezzel tulajdonképpen elmennénk a dogma lényege mellett.

Kétségtelen egyébként, hogy P. sokat érzékel a problémákból, különösen a Hayek érv⁴⁶ kapcsán, és az előrelátások önkitöltő illetve önleromboló jellegének tárgyalásánál. A logikailag tulságosan egyszerű és tetszetős sémákra törekvés miatt elemzéseit sokat vesztenek teoretikus mélységükből. Egyébként láthatjuk, hogy bár az egzakt megfogalmazás már a mű első megjelenése után készült, mégis a könyv egész érvelésrendszere ezt az eredményt készítette már elő.

A "Poverty"-re jellemző, hogy vitatkozó mű. Ezért nem differenciál kellőképpen. A téziseknél csak a szélsőséges állásfoglalásokat veszi figyelembe.⁴⁷ Maga a kritika módszere is bizonyos sémát mutat. P. kifejti a historicista tézist. Ezután megfogalmazza a tartalmilag elsőképp Hayekra épített, módszertanilag a saját, elsősorban a fizikát mintául vevő tudományelméletre épülő ellentézist. Magának az eltérésnek a kimutatása jelenti magát a kritikát.

A könyvnek mintegy a fele a historicista tézisek újrafogalmazásából áll. P. ezt két részre bontja, a pronaturalista, és az antinaturalista historicizmusra. Az első durván körülírva a történeti iskolák hagyományait tartalmazza, a másik elsősorban a klasszikus pozitívizmus tételeire épül. Mindkettő elemei megvannak a marxizmusban is.

Az antinaturalista historicizmus cáfolatánál az a gondolat a domináns, hogy amikor ezek a természettudományokkal szembeállítják a történelmet, vagy általában a társadalomtudományokat, akkor nem a természettudomány valóságos módszereivel konfrontálják nézeteiket, hanem annak csupán egy primitív, "szcientista", de nem tudományos megfogalmazásával. Ugyanigy a pronaturalista historicizmus a természettudományok módszereinek egy végletekig leegyszerűsített, eltorzított változatával akar operálni.⁴⁸ Elemzéseit legértékesebb része a törvények szerepének tudományelméleti analizise.

P. helytelennek tartja a fejlődés-törvénynek a historicizmusban kialakult fogalmát, mert társadalmi fatalizmusra vezethet. Igaz ugyan, hogy a társadalom fejlődik, változik, de ez nem jelenti azt, hogy fejlődés-törvény is létezik. Az élet,

a társadalom stb. fejlődése a Földön, bár oksági összefüggéseknek megfelelő, de egyszeri történelmi folyamat leírása, egy egyedi történelmi kijelentés. Ezzel szemben az általános törvény ismétlődő jelenségeket ír le, tudományos ellenőrzése tehát további eseteket igényel.

Az feltétlenül helytálló, hogy létezik a fejlődés tendenciája, amelynek alapján megfogalmazhatunk egy hipotézist, amely egy trend létezését állítja. A hipotézis ellenőrzését a jövőbeni tapasztalatok fogják szolgáltatni, tehát ha pillanatnyilag nem is, de elvileg falszifikálható.

Trendek léteznek, minden statisztikus dolgozik vele. "De a trendek nem törvények."⁴⁹ Ez két gyökeresen különböző fogalom. Egy kijelentés, amely adott helyen és időben egy trend létezését állítja, egy egyedi történelmi kijelentés, nem pedig általános törvény. Bár feltételezhetjük, hogy két jelenség aktuális egymásutánja valamilyen természettörvénynek felel meg, fontos leszögezni, hogy három vagy több egymással összefüggő esemény szekvenciáját logikailag nem lehet egy törvénnyel leírni. Le lehet azonban írni egy trenddel. Ezt viszont dinamikus mozgástörvénynek nevezni félrevezető metafora lehet. Azért veszélyes, mert általános elterjedése esetén már nem lehet mindig megállapítani, hol végződik a metafora, és hol kezdődik a rendszeres elmélet.

Egy trendre természetesen lehet alapozni fontos, a jövőre vonatkozó megállapításokat, ha sikerül azt redukálni nagyobb általánosságu, ellenőrzött törvények valamely összefüggő csoportjára. Ez a kérdés szorosan kapcsolódik a formális történelemlélethez, egyik központi problémájához, a magyarázat problémájához. A redukció ugyanis annak felel meg, hogy az illető jelenséget meg lehet-e magyarázni más összefüggések, már ellenőrzött összefüggések segítségével. Itt külön kell választani az egyedi jelenségek, illetve a szabályszerűség, vagy törvények magyarázatát.

Egyedi jelenségek magyarázatára, redukciójára Popper a "Logik der Forschung"-ban már univerzálisan kidolgozott, azóta az irodalomban "covering-law" tézis címen elterjedt⁵⁰ logikai rendszert javasolja. Eszerint egy egyedi esemény oksági magyarázata nem más, mint az eseményt leíró kijelentés dedukciója két meghatározott típusú premisszából, amelyeknek két tulajdonsággal kell rendelkezniük: a./ mindkét premisszának empirikusan ellenőrzöttnek kell lennie; b./ a két premissza konjunkciójából a kérdéses állításnak logikailag következnie kell.

Az első premissza egy 'ha, akkor' formájú/ általános törvény. A második premissza a determináló feltételeket leíró egyedi kijelentések összessége; a kezdeti, meghatározó feltételeké. A köznyelvben a kezdeti feltételeket az okoknak, az eseményt leíró kijelentést következménynek szokták nevezni. Ez azonban viszonylagos. A séma teljesen szimmetrikus. A törvény és a kezdeti feltételek ismeretében a jövőre vonatkozó tudományos megállapításokat tehetünk, ami csak egy másirányú

felhasználása ugyanannak a tudományos apparátusnak. Mivel egy elmélet legbiztosabb falszifikálási lehetősége, hogy az általa előre látott jelenséget szembesítjük a valóban megfigyelt eseménnyel, a fenti 'analízis megmutatja, hogyan lehet egy elméletet gyakorlatilag ellenőrizni. A séma felhasználásának módja a pillanatnyi feladattól függően variálható.

Ugyanezt a módszert szabályszerűségekre redukálására már nem lehet felhasználni. A kezdeti feltételek meghatározása ellentmondásra vezethet, mert a redukálandó törvény már magában foglalja érvényessége összes feltételét. Így trendek általános redukciója általános érvénnyel nem lehetséges.

Popper szerint a trendek feltételes redukciója egy más modell segítségével lehetséges. Ha egy dinamikus egyensúlyi állapotban lévő rendszerbe egy új, fontos kezdeti feltétellel lép be, mindaddig, amíg az hat, létre fog jönni egy rendszeres változás, vagyis új trend. Addig és csak addig, amíg biztosan tudjuk, hogy ez a kezdeti feltétel létezik, feltételezéseinkben ezt a redukált trendet törvényként használhatjuk.

A pronaturalista historicisták, itt John Stuart Mill a fő célpont, tulteszik magukat a redukció feltételén, mondja P. Ugy használják a trendeket, mintha feltétlenül érvényes, abszolút trendek lennének. Ezért az ilyen trendekre alapozott, és a jövőre vonatkozó megállapítások nem tudományosak. Ezek jóslatok.

Igy például - mondja P. - a kapitalizmus elkerülhetetlen bukásáról szóló megállapítását Marx is trendekre alapozta. Ezek valóban érvényesek voltak a kapitalizmusnak abban a korai szakaszában, amelyikben Marx élt. De bizonyos feltételek megszűntek, így ugyanazokra a trendekre hivatkozni ma már nem több, mint homályos jóslás. Közbevetőleg, P. itt persze ugyanabba a hibába esik, mint amit másoknál élesen és helyesen kritizál. Ugyanis sehol nem tudja bizonyítani, hogy azok a kezdeti feltételek, amelyek a munka fokozódó elidegenedését fokozzák a kapitalizmusban, már megszűntek volna.

Az oksági magyarázat így kidolgozott sémája még egy nagyon fontos kérdés megoldását adja. Ez a kérdés a természet-tudományokban, illetve a társadalomtudományokban alkalmazott magyarázatok viszonya. Mivel P. megoldása egyenesen tudomány-elméletéből származott, megfelel a hipotetiko-reduktív módszernek. Ebből arra a következtetésre jut vissza, hogy ezek szerint az elméleti vagy általánosító tudományok módszere azonos. Ezt azzal támasztja alá, hogy az általa a "Logik der Forschung"-ban adott módszertani leírás megegyezik azzal a leírással, amelyet F.A.Hayek ad a társadalomtudományok módszereiről a "Scientism and the Study of Society"-ban.⁹¹

P. a tudományokat általánosító és történeti tudományokra osztja. Ezek tárgya ugyanaz, de érdeklődésük jellege más. Az általánosító tudományok feloszthatók elméleti és alkalmazott tudományokra. Ezekre a módszer egysége a jellemző;

mind a hipotetiko-reduktív módszert használják, de amíg az elméleti tudományok felállítják a törvényeket, addig az alkalmazott tudományok, mint pl. a műszaki tudományok csak felhasználják ezeket prognózisok, ellenőrzés céljára.

Ezzel szemben a történeti tudományok nem állítanak fel általános törvényeket, nem is használják azokat prognózis céljára, kizárólag "fogyasztják" az általános törvényeket, magyarázó célzattal. Ezek között is kiemelt helye van az emberi történetet tanulmányozó történelemtudománynak.

Lényegében arról van szó, hogy az elméleti és történelmi tudományok közötti különbség így logikailag rendkívül egyszerű. Ugyanis nem a logikai strukturában, hanem a hangsúlyon van a különbség. Az elméleti tudományt minden tény csak mint az általánosításnak egy esete érdekli. A történelem jellemzője, hogy az egyedi, speciális esetek érdeklik. Sőt nemcsak a speciális események magyarázata érdekli, hanem az egyedi eseménynek, mint olyannak a leírása is. Tehát a történelem a neki megfelelő elméleti tudománnyal, a szociológiával e téren kiegészíti egymást. Ami a szociológiát, mint tipikus érdekli, azt a történelem, mint egyedit vizsgálja.

Ez a megkülönböztetés nem P. találmánya. Bár nagyon hasonlít a neokantiánusok felosztására a nomotetikus és ideografikus tudományok között,⁵² mégsem közvetlenül innen származik, hanem az ezzel kétségekívül kapcsolatos mengeri felfogásból. A különbség az, hogy a neokantiánusok az emberi történelem megismerésének problémáiból indultak ki, míg Menger tárgyatól függetlenül minden narratív tudományt egybesorol. /Lásd: P. példáját az analitikus kémiairol./

El kell mégis ismernie, hogy a történelemnek specialitásai vannak. Egyrészt világos, hogy ha a gyakorlatban létező történelmi magyarázatokat a Popper-féle oksági magyarázatmodell fényében vizsgáljuk, akkor a történészek által használt törvények triviálisak. Ezek egyszerűen részei a mindennapi ismereteknek, amelyek külön említése felesleges.

Például abban a kétségekívül történelmi magyarázatban, hogy Giordano Bruno halálának oka az volt, hogy máglyán elégették, mondja P., az a törvény huzódik meg, hogy az élő szervezetek elpusztulnak, ha intenzív hőhatásnak teszik ki őket. Ezt azonban nevetséges lenne így részletezni.

P. azért megállapítja, hogy bár a történészek felhasználnak természeti és főleg szociológiai törvényeket, de ennek általában nincsenek tudatában. Ezek a törvények implicite benne vannak a terminológiában. A használt fogalmak pl. háború vagy hadsereg, már maguk elméleti konstrukciók, speciális modellek /mert a valóságban nem hadsereg, hanem csupán sok egyenruhás ember csoportja létezik csak/.

Miután törvényeket a történelmi magyarázat a gyakorlatban nemigen használ, P. arra az utra tér, amelyet már meg-

járt előtte a megértő történelemtudomány is. Megenged olyan módszert is, amely a természettudományokban nem alkalmazható. Ugyanis a legtöbb társadalmi helyzetben jelen van a racionalitás eleme. Az emberek legtöbbször többé-kevésbé racionálisan cselekszenek. Ez lehetővé teszi cselekedeteiknek és kapcsolataiknak viszonylag egyszerű közelítő modellezését. Popper ilyen modellezési módszerként a "zéró" módszert ajánlja. Ezen a következő módszert éri: konstruáljuk meg valamennyi résztvevő egyén teljesen racionálisnak tekintett viselkedésének modelljét, és aztán hasonlítsuk össze az emberek valódi viselkedésével úgy, hogy a modellt a nulla koordinátába tesszük.⁵³

Ez a módszer kétségtelenül az individualista közgazdaságtan és a weberi individuális ideáltípus módszer leszármazottja.⁵⁴ P. a közgazdaságtan hatására csak a racionális modellkonstrukciót engedi meg. Ez persze nem jelenti azt, hogy a praxistól teljesen elszakított tárgyalásmódja alkalmazásának a kísérlete nem juttatja majd el őt is más módszertani elemek elismeréséhez.

P. egyébként egyetért Weberrel abban, hogy a történelemtudomány nem az általános törvények, hanem az egyedi események és ugyanakkor a kauzális magyarázat iránt érdeklődik. Szerinte Weber tévedett, mikor tagadta, hogy a kauzalitás az általános törvényekhez kapcsolódik.⁵⁵

P. szerint ugyanis a történelmi oksági magyarázat csak annyiban különbözik bármely más oksági magyarázattól, hogy itt a kezdeti feltételek mindig egyediek. Szerinte ez teljesen megfelel a mindennapi elgondolásnak, hogy okságilag magyarázni annyi, mint elmesélni valaminek a "sztoriját". P. érezve az individuális modell hiányosságait, megpróbálja kiegészíteni azt a szituáció-logikai modellekkel. A historicizmus ugyanis reális igényeket elégít ki, amikor a nagy személyiségek történelmi szerepének magyarázatakor rámutat arra, hogy a vezér - legenda, naiv és helytelen. De P. szerint helytelen a helyette adott változat, a kor "szellemére" stb. való hivatkozás is. Ezt az ürt töltene be a politikai mozgalmak és a hagyomány részletes szituáció-logikai modellje.⁵⁶

P. megkísérel könyve utolsó fejezetében, egy, az általa helyesnek tartott metodológia szerinti elemzési példát adni. A haladás intézményes elmélete azonban kihozza a popperi nominalista, individualista⁵⁷ koncepció alapfeltételezéseinek kiküszöbölni óhajtott gyöngéjét. Azt, hogy ez a tisztán racionalista metodológia kénytelen irracionális elemeket is elfogadni. "Az emberi vagy személyes faktor irracionális elem marad a legtöbb, vagy minden intézményes társadalmi elméletben" - írja.⁵⁸

P. elfogadja a német historizmus egyik központi tézisé, a történelmi relativizmust. Kvázi-induktív tudományfejlődési képében az adatok felfogása már egy konceptuális séma segítségével történik. A tények tudományos leírása mindig szelektív, rendkívül függ az elmélettől. A történelemben azonban

P. szerint nincsenek általános törvények, amelyek ilymódon a tények feldolgozását vezetnék. A konceptuális sémának tehát kívülről kell jönnie.

Viszont a történelemre éppugy érvényes, mint minden más tudományra, hogy a leírásnak szelektívnek kell lennie. A tények és aspektusok gazdasága és variációi végtelenek. Ennek a végtelennek leírására azonban csak szavak véges sorozatainak véges számával rendelkezünk. Valamilyen válogatási szempont kialakítása tehát egyszerűen elkerülhetetlen.⁵⁹

Aki tagadja a szelektálás szükségességét, az nem "objektív" történelmet fog írni, hanem csak összefüggéstelen állítások halmazát. Ez nem jelentheti azt - mondja P. -, hogy ezzel minden leírás megcáfolható. Minden részleges történelmi leírás vagy igaz, vagy hamis, bármilyen nehéz is legyen azt eldönteni. Erre a helyes megállapításra azonban nem tud megfelelő további lépéseket ráépíteni.

Bár a saját esetében nagyon is tudja kiindulópontjának társadalmi eredetét, magán a szigorú elméleten belül ezt tisztán tudományon belüli, módszertani kérdéssé teszi. Így viszont a kiindulópontok közti választás ki nem mondva, de irracionális. Az ilyen kiválasztással felállított elméletek nem is bírnak szerinte az igazi tudományos elmélet státusával; ezek interpretációk, kvázi-elméletek. Ha ezek az interpretációk nem állnak a logikai tartalmazás viszonyában egymással, akkor egymást nem cáfolhatják. Nincs döntő kísérlet, amely kiválasztaná a helytelen interpretációkat. Naiv dolog lenne azt hinni, hogy egy adott forrást, vagy források sorozatát csak egyféleképpen lehet interpretálni.

Az interpretáció szempontjait a történész érdeklődése szabja meg, és talán még az, hogy saját problémáira is választ akar kapni. Minden egyes generációnak megvannak a maga bajai és problémái, és ezért a saját érdeklődése és saját nézőpontja. Ebből következik - mondja P. - hogy minden generáció újra interpretálhatja a történelmet a saját szemszögéből, így helyettesítve a megelőző interpretációkat.

Az, hogy P. a történelmi interpretációk ilyen pluralitása, önkényessége és összevethetetlensége mellett áll ki, annak a következménye, hogy kiszakítja a történész tevékenységét társadalmi kontextusából. Mint már szó volt róla, egy történelemtudományi elmélet mindig valamilyen tudatos értékválasztáson alapul. Ez a választás a kor objektíve adott történelmi alternatívái valamelyikére támaszkodik, valamelyik társadalmi osztály álláspontját fogadja el. Ez az osztály az alapja - P. gondolatkörébe adaptálva - a konceptuális séma kiválasztásának.

Az értékválasztás kihat, ezt láttuk, a metodológia művelőire is. Nem véletlen, hogy az angolszász-amerikai szcientisztikus filozófia nem tudja érdemben megoldani, számos technikai részeredmény mellett sem a történettudomány és általá-

ban a történelmi megismerés problémáit. Ez a formális történelemfilozófia tökéletesen belesimul a neokapitalista társadalom "egydimenziós" filozófiájába.⁶⁰ Ennek az egy dimenzióra szűkülésnek nagyon is egyértelműek a társadalmi kihatásai. "Ha valamikor komolyan elemezni fogják a jelenkor politikai, katonai és gazdasági vezetésének elméleti vezérmotívumait, meg fog mutatkozni, hogy ezeket - tudatosan, vagy tudattalanul - a neopozitivizmus gondolkodási módszerei határozták meg. Ezen alapszik a neopozitivizmus csaknem korlátlan mindenhatósága; ha egyszer a valósággal történő szembesítése nyílt válsághoz vezet, az a szó legtágabb értelmében vett nagy forradalmasodást fog előidézni a politikai-gazdasági élettől a filozófia műveléséig."⁶¹

HONT ISTVÁN

/ELTE/

JEGYZETEK

1. Az életrajz alapjául szolgált: Popper önéletrajzi jellegű előadása, "Philosophy of Science: a Personal Report", reprinted in: Conjectures and Refutations - The Growth of Scientific Knowledge-London, Routledge and Kegan Paul, 1963. 33-65.p. /továbbiakban CaR/; valamint A.Quinton szócikke in: The Encyclopedia of Philosophy, Macmillan and Free Press, London-New York, 1967. vol.6. 398-401.p.
2. I.kötet: The Spell of Plato; II.kötet: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx and the Aftermath; 268 illetve 352 p.
3. London, Routledge and Kegan Paul, 1957. 166. p.
4. A "Logik der Forschung" eredeti kiadása angol nyelvterületen szinte nem volt elérhető. Lásd: Passmore, J.: A Hundred Years of Philosophy, 410.p.
5. Popper műveinek részletes bibliográfiája: The Critical Approach to Science and Philosophy, Edited by Mario Bunge, In Honor of Karl R.Popper, The Free Press of Glencoe, 1964. 473-580.p. /továbbiakban Critical Approach/
6. Ezt a megkülönböztetést először feltehetően J.G.Droysen alkalmazta, in: Grundriss der Historik, Leipzig, 1882.; lásd még in: Eislers Handwörterbuch der Philosophie, II.Auflage, E.S. Mittler u.Sohn, Berlin, 1922. 243.p.; az angoloknál a terminológia más:kritikai és spekulatív, vagy analitikus és szinoptikus történelemfilozófia. Lásd: W.Dray szócikkét in: The Encyclopedia of Philosophy; P.Gardiner szócikkét in: International Encyclopedia of the Social Sciences, Macmillan and Free Press, London-New-York, 1968.
7. Az angolszáz irodalomban elsősorban Hegelt említik példának. Az átlagos mai amerikai tartalmi történelemfilozófiát mutatja: Sorokin, P.A.: Modern Historical and Social Philosophies, Dover Publications, New-York, 1963. 345 p. Általánosan elterjedt két bevezető jellegű munka: Walsh, W.H.: Philosophy of History -An Introduction, Harper Torchbooks, New-York, 1960. 176 p. és Dray, W.: Philosophy of History, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. 1964.; Kezdőknak általános bevezetést ad az irodalomba Hoselitz, B.F.: /ed./: A Reader's Guide to the Social Sciences, Free Press, New-York, 1959. 250 p.
8. Lásd erről pl: Vajda M.: Zárójelbe tett tudomány, a husserli fenomenologia tudományfelfogásának bírálatahoz, Akadémiai, Bp. 1968. különösen a III. részt 61-122.p.
9. Ezt Popper egészen kifejezetten megfogalmazta a Philosophy of Science: a Personal Report-ban.
10. Neurath spartakista volt, de a Bécsi Kör legtöbb osztrák, német és cseh tagja szintén baloldali volt. Ez rámutat arra, hogy ez a pozitivisták iskolája milyen speciális történelmi körülmények között alakult ki. Egyébként Neurath volt az első aki Popper tudományelméletét is megtámadta, utólag most már biztos, hogy joggal: Pseudorationalismus der Falsifikation, Erkenntnis, V. /1935/ 353-365.p.

11. Lásd erről Popper két előadását: mindkettő in: CaR; The History of Our Time; An Optimist View, 364-377.p.; Public Opinion and Liberal Principles, 347-354.p.
12. A Platon ábrázolást visszautasítja: Levinson, R.B.: In Defence of Plato, Harvard U.P. Cambridge Mass. 1953. 672.p.; a Hegel kép bírálata: Kaufmann, W.: From Shakespeare to Existentialism, New York, 1959. 7. fejezet: The Hegel Myth and Its Method. Az "Open Society"-ről a következő cikkek jelentek meg: Aiken, H.D.: recenzió, in: Journal of Philosophy, XIV /1947/. 459-479.p.; Bock, K.E.: The Social Scientist in the "Open Society", American Journal of Economics and Sociology, X. /1951/ 211-219.p.; Plamenatz, J.: The Open Society and Its Enemies, British Journal of Sociology, III. /1952/ 264-73.p. Cobban, A.: The Open Society: A Reconsideration, Political Science Quarterly, LXIX. /1954/ 119-126.p.; Bernal, J.D.: Has History a Meaning? British Journal for the Philosophy of Science, VI. /1955/ 164-169.p. Egy korábbi kritika újraforgatása: Geyl, P.: The Open Society and Its Enemies, in: Critical Approach, 423-430.p. lásd különösen a megjegyzést, u.a. 428-430.p.
13. Lásd az angol kommunista filozófus könyvét: Cornforth, M.: The Open Philosophy and the Open Society, A Reply to Dr. Karl Poppers Refutations of Marxism, Lawrence and Wishart, London, 1968, 396 p. Az angol kommunisták, elítélve P. politikai nézeteit, mindig hangsúlyozták, hogy P. tudós és tudományos tevékenységéért tisztelni kell. Lásd még: Karl Popper "filozófiai kutatásai". A marxizmus labourista "megcáfolójának" egyik elméletéről, Pravda, 1969, május 12.
14. Lásd erről rövid összefoglalást in: Brus, W.: A szocialista gazdaság működésének általános problémái, KJK, Bp. 1966. Vita a szocializmusban érvényesülő gazdasági számvetésről Nyugaton a két világháború között 38-55.p.
15. Popper kifejezetten erre utal vissza, amikor a módszertani viták hasznosságáról szólva így ír: "Ez olyan példákkal illusztrálható, mint a matematikai módszerek bevezetése a közgazdaságtanba, vagy az ún. 'szubjektív' vagy 'pszichológiai' módszer az értékelméletbe." Poverty, 57.p.
16. idézi: Rostow, W.W.: The Interrelation of Theory and Economic History, in: Saveth, E.N. ed.: American History and the Social Sciences, 25.p.
17. Lásd: Lange, O.: Politikai Gazdaságtan, I.kötet. KJK, Bp. 1965. 358.p. különösen a 6. fejezet: A szubjektivisták és a történeti irányzat a politikai gazdaságtanban 236-285.p.; Mátyás A.: A polgári közgazdaságtan története, KJK. Bp. 1963. 615 p.
18. Menger /1840-1921/ támadása: Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere, 1883 /reprinted in: Collected Works, vol.II. London, 1933./ Schmoller /1838-1917/ válasza: Zur Methodologie der Staats- und Sozialwissenschaften, Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich, 1883, 7.évf. 975-994.p. Menger viszontválasza: Die Irrthümer des Historismus in der Deutschen Nationalökonomie, 1884 /reprinted in: Collected Works, vol.III./ Lásd erről pl.: Ritzel, G.: Schmoller versus Menger: Eine Analyse des Methodenstreits im Hinblick auf den Historismus in der Nationalökonomie, Enz u. Rudolph, Frankfurt/M. 1950.; Yeager, L.B.: The Methodology of Henry George and C.Menger, American Journal of Economics and Sociology, 13.évf. 233-238.p.

19. Lásd: Hayek, F.A.: The Counter-Revolution of Science, Free Press, Glencoe, 1952. 215.p. A historizmus fogalom tisztázásához Meinecke könyvén kívül még három klasszikus munka van: Troeltsch, E.: Der Historismus und seine Probleme, Tübingen, 1922; Mannheim, K.: Historismus, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 1924. /reprinted in: Essays on the Sociology of Knowledge, London, 1952/; Heussi, K.: Die Krise des Historismus, Tübingen, 1932. A helyes német szóhasználatról: Rothacker, E.: Das Wort "Historismus", Zeitschrift für deutsche Wortforschung, N.S.I. 1960/No.4.; Lee, D.E.-Beck, R.N.: The Meaning of Historicism, Critical Approach, American Historical Review, vol. 59. /1954/; a mai angol terminológiában historicista iskolákról lásd: Ferrater Mora, J.: Philosophy Today, 20-23.p.
20. Menger vitája elsősorban Schmollerék ellen folyt. Ez még Poppernél is él. Szerinte az a megközelítés, amely szerint a különböző iskolák közötti differencia megoldható, ha kimutatjuk kapcsolatát egy-egy partikuláris történelmi periódussal, amelyet 'historism'-nak nevez, teljesen akceptálható. Lásd: Poverty, 17.p.
21. Erre utal Hayek, F.A.: id.mű. 215.p. és ugyanabban a kötetben a Comte and Hegel c. tanulmány, 189-207.p.
22. von Below, G.: Zur Würdigung der historischen Schule der Nationalökonomie, Zeitschrift für Sozialwissenschaft, 7.évf. 145-185. és 787-804.p.
23. Schumpeter nem egyszerűen az osztrák iskolához tartozott. Hatott rá a lausannei iskola, elsősorban Leon Walras. Schumpeter hatása Amerikában nagyon nagy volt. A metodológiai individualizmust lásd: Schumpeter, J.: Das Wesen und Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie, Leipzig, 1908, különösen 91-94.p. Schumpeterről: Seymour, E.H.ed.: Schumpeter, Social Scientist, Harvard U.P. Cambridge Mass. 1951. 142 p. különösen: Schneider, E.: Schumpeters Early German Work, 1906-1917, 54-58.p. és Machlup, F.: Schumpeter's Economic Methodology, 95-101.p.
24. A kifejezés körülbelül úgy adható vissza magyarul: apránkénti társadalómépítés, vagy apránkénti társadalomtervezés.
25. Lásd W.Brus fent említett könyvében az érveket. Ezenkívül Popper alap problémájává válik innen még egy téma, ami Mengertől ered ebben a formájában és Hayek még ma is intenzíven foglalkozik vele, külön megemlítve a mai formális történelemfilozófiában való elterjedtségét: lásd: Hayek, F.A.: Studies in Philosophy, Politics and Economics, Routledge and Kegan Paul, London, 1967. The Results of Human Action but not of Human Design, 100.p.
26. Lásd Poverty, Historical Note, VII. p.
27. Lásd: Münz, P.: Popper and Wittgenstein, Critical Approach, 82-91.p.
28. Lásd: Kant's Critique and Cosmology, CaR, 166-183.p.
29. Lásd: Bence Gy.: Tudományfejlődés "logikája" a neopozitivizmusban
30. Feigl, H.: What Hume Might Have Said to Kant, Critical Approach, 47.p.
31. Lásd: Preface to the English Edition, 1958., The Logic of Scientific Discovery, Hutchinson of London, 1959 15-23.p.

32. Lásd: Habermas, J.: Gegen einen positivistisch halbierten Rationalismus, Kölner Zeitschrift für Soz.u.Soz.-Psych., 16., /1964/ Nr.4.; Ugyanebben az értelemben kritizálja Poppert a Habermas köréhez tartozó Wellmer, A.: Methodologie als Erkenntnistheorie, - Zur Wissenschaftslehre Karl R. Poppers, Suhrkamp, Frankfurt/M., 1967. 242 p.
33. Ehhez elsősorban: The Demarcation Between Science and Metaphysics, CaR, 253-292.p., és a Logic of Scientific Discovery-t.
34. Lásd: Bence Gy. id.cikk és például Poverty 131-132.p. Note 2.
35. Science: Conjectures and Refutations, CaR, 37.p.
36. Lásd: Truth, Rationality, and the Growth of Scientific Knowledge, CaR, 215-252.p.
37. Poverty; 3.p.
38. Eredetileg referátum az 1948. évi amszterdami filozófiai kongresszus plenáris ülésén. Prediction and Prophecy in the Social Sciences, repr.in: CaR, 336-346.p.
39. Lásd: ehhez elsősorban Márkus Gy.: Viták és irányzatok a marxista filozófiában, Kortárs, 1968. július, 1109-1128.p. és pl. Tőkei F.: A társadalmi formák elméletéhez, Kossuth, 1968. Bevezetés, 5-31.p.
40. Poverty, ix-xi.p., az érvelés 1950-es "Indeterminism in Classical Physics and in Quantum Physics" c. cikkén alapszik.
41. Poverty, X. p.
42. Poverty, XI. p.
43. Kon, I.Sz.: A szociológiai pozitivizmus, Kossuth, Bp. 1967. 215.p. /Kon megengedi magának, hogy Popper elméletét végtelenségig leegyszerűsítve tárgyalja. Ezért a helyes motívumok ellenére kritikája vulgáris./
44. Lásd: MFSz, XIII.évf. 5.sz. 731-742.p.
45. Gramsci, A.: Kritikai jegyzetek egy "Népszerű szociológiai kézikönyv kísérletéhez", MFSz, XII.évf. 1968.6.sz. 1061-1096.p.; Lukács Gy.: Buharin "Történelmi materializmus"-ának bírálata, MFSz, XII.évf.4.sz. 747-754.p.
46. Lényege az, hogy a társadalom problémáival kapcsolatban nem lehetséges még az összes releváns adatot sem egy pontba koncentrálni, szemben pl. a műszaki feladatokkal, ahol a főtervezőnek az összes releváns főadatot ismernie kell és ismeri is.
47. Ez a problémájuk sokszor Hempel és Popper vitapartnereinek Amerikában. Ezt majdnem minden vitacikkben felhozzák, hogy Popper vagy Hempel állításainak tagadása nem jelenti egy vele gyökeresen ellentétes álláspont elfogadását.
48. Itt például Popper a klasszikus pozitivistáktól örökölt olyan durván hibás terminológiákra gondol, mint pl. a statikus társadalmi törvény fogalma, amely egyáltalán nem felel meg a természettudományok hasonló terminusának, mert amit ezen értenek, azt a természettudományban a dinamikus egyensúlyi állapot fogalmával írják le
49. Poverty: 115.p.

50. A "covering-law" /burkoló törvény/ tézis elnevezés W.H.Dray-tól származik in: *Laws and Explanation in History*, Oxford U.P., 1957. 174.p.; Ezzel indult meg lényegében a vita, az összes ezzel kapcsolatos releváns cikket tartalmazzák a már említett textbookok
51. Hayeknek "Scientism and the Study of Society" c. tanulmánya 4. fejezetről van szó: *The Individualist and "Compositive" Method of the Social Sciences*, in: *The Counter-Revolution of Science*, id. kiadás, 36-43.p.
52. Ennek eredeti meghatározását lásd pl.: Windelband, W.: *Geschichte und Naturwissenschaft*, in: *Präludien*, 5.kiad., Tübingen, 1915. 2.Band, 136-160.p. Egészen hasonló felfogás persze Rickertnél is megvan.
53. Poppert erre szintén a Menger-Hayek-féle "compositive method" inspirálta.
54. Erről magyarul lásd: Weber, M.: *Gazdaság és társadalom*, KJK, Bp. 1967. Szociológiai alapfogalmak, 41-68.p.
55. Lásd: *Op.Soc.* vol. II., Ch. 25., 7.lábjegyzet, 344.p.
56. Erről a részről lásd: Gallie, W.B.: *Popper and the Critical Philosophy of History* c. kritikáját, in: *Critical Approach*, 410-422.p.
57. Ez metodológiai nominalizmust jelent, ontológiailag Popper inkább mérsékelt realista. Lásd: *A Three Views Concerning Human Knowledge* -ban, in: *CaR*, 97-119.p., amit a diszpozicionális fogalmakról ír. A nominalizmus-realizmus vita fontosságáról a mai filozófiában is lásd: Marcuse, H.: *One-Dimensional Man*, 3.fejezet, A filozófia történelmi kötöttsége.
58. *Poverty*: 157.p.; Popper institucionalizmusát erősen bírálja Wiegand, R.: *Zur Theorie der Sozialwissenschaft bei Karl R. Popper*, *Soziale Welt*, 19.évf. /1968/ Heft 3/4., 268-278.p.; Hasonló értelemben kritizál Kon, I.Sz.: *Neopozitivizm protyiv isztorizma*, - o szociologicseszkoi koncepcii Karl Poppera, *Naucsnie Dokladi Viszsej Skoli*, *Filoszofszkije Nauki* 1958. 2.sz., 81-93.p.
59. Ehhez lásd: Dahrendorf, R.: *Gesellschaft und Freiheit - Zur soziologischen Analyse der Gegenwart*, R.Piper, München, 1961. *Sozialwissenschaft und Werturteil*, 27-48.p.
60. Lásd: Marcuse, H.: *One-Dimensional Man*.
61. Lukács Gy.: *Az emberi gondolkodás és cselekvés ontológiai alapzatai*, ugyanott, 731.p.

A HABSBURG MONARCHIA TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ KUTATÁSOK AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

Az Egyesült Államokban folyó Habsburg kutatások állapotát könnyen jellemezhetjük egyetlen szóval: "virágzó". Ezt az állítást az "Austrian History News Letter", vagy utódjának, az "Austrian History Yearbook"-nak bármelyik száma igazolja. /A cikkben gyakrabban idézett folyóiratok rövidítései: AHR - The American Historical Review; ASEER - The American Slavic and East European Review; JCEA - Journal of Central European Affairs; JMH - The Journal of Modern History; SEER - Slavonic and East European Review./ Könnyen hozzáférhetőek az amerikai szerzők által a Habsburg Monarchia történetéről írott könyvek és cikkek, az elkészült és folyamatban lévő disszertációk és kutatási tervek hosszú listái - a tudományos tevékenység mind-megannyi jelei: Meredith Lentz Adams: The Habsburg Monarchy, Austria and Hungary as treated in the Journal of Central European Affairs; Austrian History News Letter, No. 3 /1962/, pp. 32-54. - Arlie Hoover; The Habsburg Monarchy, Austria and Hungary as treated in other U.S. Journals than the Journal of Central European Affairs. U.O. no. 4 /1963/, pp. 51-72. - United States publications on Austrian History. - Doctoral Dissertations in the United States. Austrian History Yearbook, Vol.1. /1965/, pp. 179-225./

Kérdés, hogy az amerikai Habsburg kutatás hasznos és lényeges eredményeket produkál-e, vagy pedig csak a régi viták üres szalmáját csépli, s a régi kutatásokat viszi a holt-pontig; vajon témaválasztásával elősegíti-e a Monarchia történetére vonatkozó kerek és kiegyensúlyozott kép kialakulását, vagy pedig egyoldalú képhez vezet? Hogy erre a kérdésre választ adhassunk, át kell tekintenünk mindazt, amit az amerikai tudományosság az elmúlt 50 évben produkált e téren /az 1917 előtti időszakot bátran elhanyagolhatjuk, hiszen az első világháború befejezése előtt igen kevés maradandó értékű iratok Amerikában a Monarchiáról/. Megkíséreljük elhatárolni azokat a területeket, ahol az amerikaiak hozzájárultak a Habsburg Monarchia történetének kutatásához, s megállapítani, hogy hozzájárulásuk mennyire volt lényeges.

Diplomáciatörténet

Az a terület, amelyen az amerikai kutatók a legtöbb munkát végezték: a diplomáciatörténet. Itt figyelhető meg legjobban az Ausztria-Magyarországgal foglalkozó amerikai kutatás egyik általános vonása, t. i. az, hogy főleg a 19. és 20. századra összpontosul. Herbert H. Kaplan kiterjedt levéltári kutatáson alapuló könyve Lengyelország első felosztásáról /The First Partition of Poland. New York, Columbia Univ. Press,

1962/ meglepően keveset mond az osztrák politikáról. Ténylegesen csak Metternich korával kezdődnek az osztrák diplomáciával foglalkozó amerikai publikációk. Ehhez mintegy előkészítette a terepet Minna Falk hasznos tanulmánya Johann Philipp von Stadion törekvéseiről, hogy nemzeti háborúba vigye Ausztriát Napoleon ellen. Kutatásai azonban mégsem a kontinuitást bizonyítják - mint véli - hanem inkább a diszkontinuitást mutatják Stadion és utódjának politikája között./ Stadion adversaire de Napoléon /1806-1809/. Annales Historiques de la Révolution Française, Vol. XXXIV, No. 169 /1962 július-szeptember/, pp. 288-305./

A legvilágosabb és a legjobb beszámoló Clemens Wenzel von Metternich 1809 és 1814 közötti diplomáciájáról Enno Krahe könyve /Metternich's German Policy, Vol. I. The Contest with Napoleon, 1799-1814. Princeton, N.J. 1963/. Anélkül, hogy sok új tényt hozna, Krahenak sikerül a problémákat úgy felvázolni, amint azokat Metternich és kortársai látták és nem úgy, ahogy a későbbi történészek számára megjelentek. Szerinte Metternich küzdelme főleg Sándor cárral folyt és nem Napoleonnal. A bécsi kongresszus és az 1815 utáni osztrák diplomácia különböző vonatkozásai foglalkoznak Hannah A. Straus /The Attitude of the Congress of Vienna toward Nationalism in Germany, Italy and Poland. New York, 1949/, Edward Vose Gulick /Europe's Classical Balance of Power. Ithaca, N.Y., 1955/ és Henry A. Kissinger /A World Restored; Metternich, Castlereagh, and the Problems of Peace, 1812-1822. Boston 1957/ munkái. Kiadott forrásokra támaszkodva mindegyikük hasznos anélkül, hogy utóbbi lenne. Straus hozzáértően, de nem túl mélyrehatóan tárgyalja a nemzetiségi kérdést a bécsi kongresszuson, de nem látja a kérdés mélyén rejlő hatalmi-politikai és társadalmi ellentéteket. Jobban sikerült Gulick elemzése a szövetségesek diplomáciája által képviselt egyensúly-gondolat különböző szintjeiről a kongresszus előtt és alatt. Kissinger szellemes könyve bepillantást nyújt a koalíciók diplomáciájába, valamint a forradalmi és a legitimista hatalmak stratégiájában és taktikájában fennálló lényeges különbségekbe. Metternich céljairól adott általános interpretációja azonban félrevezető. Paul W. Schroeder könyve /Metternich's Diplomacy at Its Zenith, 1820-1823. Austin, Tex. 1962/ megkísérel új értékelést adni Metternich diplomáciájáról az 1815 utáni forradalmak kritikus szakaszában, osztrák levéltári anyagok alapján.

Az osztrák külpolitika következő negyedszázadával csak néhány tanulmány foglalkozik /Paul R. Sweet; Erich Bollman at Vienna in 1815. AHR, Vol. XLVI, No.3. /1941 ápr./ pp. 580-588. az osztrák-amerikai kereskedelmi kapcsolatok kezdeteiről; - Robert A.Kann: Metternich; a Reappraisal of his Impact on International Relations. /JMH/ Vol. XXXII. No.4. /1960 dec./, pp. 333-339. - Paul W.Schroeder; Austria as an Obstacle to Italian Unification and Freedom, 1814-1861. Austrian History News Letter, No.3 /1962/, pp. 1-32.; ennek téziseit az újabb kutatás nagyrészt tarthatatlannak tette./. A legértékesebb ezek közül Friedrich Engel-Janosi tanulmánya Ausztria és Görögország viszonyáról az 1830-as években / Aust-

ria and the Beginnings of the Kingdom of Greece. JCEA Vol. 1. No.1. /1941 ápr./ pp. 28-44. - Engel-Jánosi professzornak csak azokkal a tanulmányaival foglalkozunk, amelyeket 20 éves amerikai tartózkodása alatt írt/. Főleg Anton Prokesch von Osten gróf állami és magánlevéltárakban található irataira támaszkodva ismerteti annak diplomáciáját és arra irányuló sikertelen kísérleteit, hogy Metternichet kizozditsa quieta non movere politikájából. Az Itáliában 1848-49-ben követett osztrák politikára vonatkozóan meg kell említenünk Howard M. Smyth két alapos tanulmányát / The Armistice of Novara; A Legend of a Liberal King. JMH, Vol. VII, No. 2 /June, 1935/, pp. 141-182. - Austria at the Crossroads; the Italian Crisis of June, 1848. Essays in the History of Modern Europe, edited by Donald C. McKay. New York 1936, pp. 63-78./, amelyek közül az egyik lerombolja az olasz patrióta történetírás által a novarai fegyverszünet köré szőtt mítoszt, a másik pedig bemutatja, hogyan hiúsította meg Radetzky engedetlensége és a piemonti kormány annexiós politikája a Wessenberg-Pillersdorf kormány törekvéseit, hogy feladja Lombardiát 1848 júniusában. Merle Curti / Austria and the United States, 1848-1852. Northampton, Mass. 1926/ és Arthur J. May / Contemporary American Opinion of the Mid-Century Revolutions in Central Europe. Philadelphia, Pa. 1927/ monográfiái leírják, hogyan reagált az amerikai kormány és a közvélemény az ausztriai forradalmakra.

Jóval többet írtak az amerikai történészek Ausztria 1850 utáni külpolitikai kudarcairól. A krimi és olasz háborúkról és következményeiről Charles W. Hallberg írt igen világosan és tömören, főleg az osztrák-francia kapcsolatok vonatkozásában, osztrák és francia levéltári anyagok felhasználásával / Franz Joseph and Napoleon III. 1852-1864. New York 1955./. Hasznos részleteket közöl a velencei kérdésben folyt osztrák-francia tárgyalásokról Nancy Nichols Barker gondos tanulmánya / Austria, France and the Venetian Question, 1861-66. JMH, Vol. XXXVI, No.2. /June, 1964/, pp. 145-154. Engel-Jánosinak is van két kitűnő tanulmánya: az egyik - Prokesch levelezése alapján - leírja a Bismarck és Prokesch von Osten között Frankfurtban folyt versengést / A Struggle for Austria in Berlin and Frankfurt, 1849-1855. JCEA, Vol. II., No.1 /April, 1942/, pp. 34-48./, a másik ismerteti Ausztria kétségbeesett kísérleteit, hogy megtartsa pozícióját keleten 1856-59-ben, Cavour intrikáival és III. Napoleon állhatatlanságával szemben / Three Years of the Oriental Question, 1856-1859. U.o. Vol. VII, No. 1. /April, 1947/, pp. 29-57./ A román fejedelemségekkel kapcsolatos 1856 és 1866 közötti diplomáciai fejleményekre nézve alapvető Thad W. Riker könyvet / The Making of Roumania. London 1931./, amely nagy figyelmet szentel az osztrák diplomáciának, s kimutatja, hogy az mindig defenzív volt és ellenezte Moldva és Havasalföld egyesítését.

Ausztria és Poroszország küzdelméről a Németország feletti hegemoniáért a kiemelkedő amerikai munkás Chester W. Clark könyve / Franz Joseph and Bismarck. Cambridge, Mass. 1934/, amely még ma is alapvetőnek számít a kérdés hatalmas irodalmában. Lawrence D. Steefel / The Schleswig-Holstein

Question. Cambridge, Mass. 1934/ elsősorban Poroszországra összpontosítja figyelmét, s ennek megfelelően kevesebbet ír az osztrák politikáról. Clarkkal ellentétben Steefel vonakodik következtetéseket levonni és felelősséget megállapítani. Enno Krahe hasznos cikket írt Ausztriának azokról a törekvéseiről, hogy megelőzze Poroszországot a Német Szövetség reformjában és megerősítésében / Austria and the Problem of Reform in the German Confederation, 1851-1863. AHR. LVI, No.2 /January, 1851/, pp. 276-294./ Steefel egy tanulmányában bemutatja, hogy Ausztria pénzügyi gyengesége hogyan nyitott utat a Rothschildok nyomásának és Bismarck intrikáinak / The Rothschilds and the Austrian Loan of 1865. JMH, Vol. VIII. No.1 /March, 1936/, pp. 27-39./ Margaret Sterne pedig Frankfurttal foglalkozik, mint a porosz-osztrák összeütközés gyújtópontjával 1866-ban / Frankfurt im Brennpunkt der preussisch-österreichischen Auseinandersetzung 1865-1866. Frankfurt 1955./

Három tanulmány foglalkozik az osztrák politikával az 1866-os vereség után. Valamennyi lerombolja azt a régi nézetet, mintha az osztrák külpolitika csak a Poroszországgal szembeni revánsra törekedett volna. Kai P. Schoenhals kiadatlan disszertációjában / The Russian Policy of Count Friedrich Ferdinand von Beust. Univ. of Rochester 1964./ osztrák levéltári anyag alapján azt bizonyítja, hogy Beust békepolitikát folytatott, s elsősorban Oroszországtól és a pánszlávizmustól félt. Douglas V. Houston disszertációja /The Negotiations for a Triple Alliance between France, Austria and Italy, 1869-1870. Univ. of Pennsylvania, 1959/ rámutat a közvélemény szerepére a Bismarck-ellenes francia-osztrák-olasz szövetség megkötésének megakadályozásában 1869-70-ben; ekkoriban már nem volt lehetséges a tisztán kabinet-politikán alapuló szövetség. Újabb fényt vet a benemavatkozás melletti osztrák döntésre Engel-Janosi cikke / Austria in the Summer of 1870. JCEA, Vol V. No. 4 /January, 1946/, pp. 335-354./, amelyben a szerző rávilágít arra, hogy 1870-ben Ausztria figyelme még erősen a közel-keletre és Oroszországra irányult.

Az 1875-78-as balkáni válságról szóló gazdag irodalomból David Harris / A Diplomatic History of the Balkan Crisis of 1876-1878: the First Year. Stanford, Calif. 1936/ és Georg H. Rupp / A Wawering Friendship: Russia and Austria, 1876-1878. Cambridge, Mass. 1941./ két nagyobb diplomáciatörténeti tanulmányát kell kiemelnünk. Mindkét munka részletes és kiterjedt kutatáson alapul; s bár egyiket sem lehet osztrákbarátnak nevezni, mindkét szerző állásfoglalása kedvezőbb Andrásy Gyula iránt, mint Gorcsakovval vagy Disraelivel szemben. Mindkét munka megáll a berlini kongresszus és Bosznia-Hercegovina okkupációja előtt. Charles Jelavich az 1881-82-es felkelésről szóló rövid tanulmányában /The Revolt in Bosnia-Hercegovina, 1881-1882. SEER, Vol. XXXI, No. 2 /June, 1953/, pp. 420-436./ eléggé kedvezőtlenül értékeli az ujonnan szerzett tartományokban folytatott osztrák politikát. Jelavich kitűnő könyve /Tsarist Russia and Balkan Nationalism. Berkeley, Calif. 1958/ főleg az orosz politikával foglalkozik, de hasznos a balkáni válság kapcsán tanusított osztrák magatartás megértéséhez is.

Kimutatja, hogy Ausztria kész volt a "tertius guadens" szerepét játszani, de nem volt felelős a bolgár nacionalizmus Oroszország elleni fellángolásában.

A XX. századi osztrák diplomácia és az I. világháború eredete természetesen magára vonta az amerikai kutatók figyelmét is. Sidney B. Fay és Bernadotte Schmitt - a háború eredetéről írott - híres munkái mellett több alapvető munka foglalkozik főleg vagy legalábbis nagy részben az osztrák diplomáciával. Bernadotte Schmitt könyve /*The Annexation of Bosnia, 1908-1909. Cambridge 1937*/ még ma is egyike a témáról szóló két standard munkának. Oswald H. Wedel könyve /*Austro-German Diplomatic Relations, 1908-1914. Stanford, Calif. 1932*/ a maga korában megbízható és gondos tanulmány volt, de ma már meglehetősen túlhaladott. Ernest C. Helmreich munkája /*The Diplomacy of the Balkan Wars, 1912-1913. Cambridge, Mass. 1938*/ még ma is nélkülözhetetlen és az új anyag fényében kevesebb revizióra szorul, mint a kortárs munkák bármelyike. Például Edward C. Thaden /*Russia and the Balkan Alliance of 1912. University Park, Pa. 1965*/ - széles kutatásai ellenére sem tud túl sokat hozzátánni Helmreich előadásához. Helmreich több cikket is írt a háború előtti osztrák politikáról / ezek közül a legjobb: *The Conflict between Germany and Austria over Balkan Policy, 1913-1914. Essays in the History of Modern Europe*, ed. by D. McKay. New York 1936, pp. 130-148. / Wayne S. Vucinich könyve / *Serbia between East and West: the Events of 1903-1908. Stanford, Calif. 1954*/ igen informatív a történet szerb oldalát illetően, különösen a tarifa, a kereskedelmi kérdések és politikai velejáróik vonatkozásában.

Ezen alapvető és jól ismert munkákon kívül egy sor cikk és kiadatlan disszertáció nyújt említésre méltó hozzájárulást a kérdéshez. Az osztrák-olasz szövetség és ellentét zavaros történetét Leo J. Wollemberg /*Italy within the Triple Alliance /1882-1915/ JCEA, Vol. I, No.2 /July, 1941/, pp. 166-189.*/ és William C. Askew írta meg /*The Austro-Italian Antagonism, 1896-1914. Power, Public Opinion and Diplomacy c. kötetben, ed. by Lillian Parker Wallace and William C. Askew, Durham, N.C. 1959. pp. 172-221.*/ Mindkét tanulmány hajlik az Olaszországra kedvező álláspont felé. Askew nagyrészt levéltári forrásokon alapuló nagy tömegű anyagot zsúfol össze kis helyen. Arthur J. May két cikke a balkáni vasuti tervekről /*The Novibazar Railway Project. JMH Vol. X, No.4 /December, 1938/, pp. 496-527.* - *Trans-Balkan Railway Schemes, U.o. Vol. XXIV, No.4. /December, 1952/, pp. 352-367.*/ alapvető ennek a bonyolult kérdésnek, az orosz-osztrák ellentét forrásának, tanulmányozásához. Solomon Wank disszertációja /*Aehrenthal and the Policy of Action. Columbia Univ. 1961*/ és több cikke /*Aehrenthal's Programme for the Constitutional Transformation of the Habsburg Monarchy: Three Secret Memoirs. SEER Vol. XLI, No.97 /June, 1963/, pp. 513-536.* - *Aehrenthal and the Sanjak of Novi-bazar Railway Project: a Reappraisal. U.o. Vol. XLII, No.99 /June, 1964/, pp. 353-369.* - *Some Reflections on Conrad von Hötzendorf and His Memoirs based on Old and New Sources. Austrian History Yearbook, Vol. I /1965/, pp. 74-88.* / fontos hozzájárulás az Aehrenthalról alkotott képet revideáló, növekvő

vő irodalomhoz / Eurof Walters, Wilhelm M. Carlgren, Hugo Hantsch/. Aehrenthal eddig hozzáférhetetlen iratainak felhasználásával Wank kimutatja, hogy szerves összefüggés volt Aehrenthal külpolitikája és a Monarchia újjászervezésére irányuló tervei között. Különféle más cikkek is fényt vetnek a háború előtti osztrák külpolitikára /Friedrich Engel-Janosi: The Resignation of Count Kálnoky as Foreign Minister of Austria-Hungary in May 1895. JCEA Vol. XI, No.3. /October, 1951/, pp. 259-278. - Irwin Abrams: The Austrian Question at the Turn of the Twentieth Century. U.o. Vol. IV, No.2 /July, 1944/, pp. 186-201.- Joseph Redlich: Habsburg Policy in the Balkan Wars before the War: Selections from the Diaries of the late Dr. Joseph M. Baernreither. Foreign Affairs, Vol. VI, No.4 /July, 1928/, pp. 645-657./

Az amerikai történészek hozzájárultak - bár nem nagy mértékben- a háború alatti osztrák-magyar külpolitikáról folyó igen élénk vitához is. Victor S. Mamatey kitűnő könyve a Habsburg Monarchia irányában folytatott amerikai külpolitika kialakulásáról és fejlődéséről /The United States and East Central Europe, 1914-1918. Princeton, N.J. 1957/ sok információt nyújt az amerikai és egyéb emigráns csoportok tevékenységére és az amerikai és szövetséges diplomáciára gyakorolt hatására vonatkozóan. Klaus Epstein, zsákmányolt német dokumentumokra támaszkodva, úttörő tanulmányt írt a német-osztrák háborús célokról 1917 tavaszán /The Development of German-Austrian War Aims in the Spring of 1917. JCEA Vol. XVII, No. 1 /April, 1957/, pp. 24-47./ Két újabb disszertáció, mindkettő kiadatlan anyagok alapján, foglalkozik az amerikai-osztrák kapcsolatokkal 1913 és 1917 között és a német-osztrák katonai szövetség problémáival a háború első éveiben / Paul K. Freiurth: Germany and Austria-Hungary as Allies. University of Maryland, 1961. - Gerald H. Davis: The Diplomatic Relations between the United States and Austria-Hungary, 1913-1917. Vanderbilt University, 1958./

A Monarchia felbomlásának és a kelet-középeurópai békeszerződéseknek nagy és fontos amerikai irodalma van. Nina Almondo /The Treaty of St. Germain. Stanford, Calif. 1935/ és Francis Deák /Hungary at the Peace Conference; New York 1942/ régebbi munkái a saint-germaini és trianoni békeszerződésekéről még ma is hasznosak, bár az utóbbinak a használhatóságát csökkenti a szűk időbeli perspektíva és a szigorúan jogi nézőpont. A békeszerződésekéről szóló újabb tanulmányok sora nemcsak a régebbi munkákat egészíti ki, hanem azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a kérdésre vonatkozó hagyományos történetírás jelentős felülvizsgálatra szorul. Ezek a munkák mellékesen rávilágítanak Ausztria-Magyarország felbomlására és ennek következményeire is. Alfred D. Low könyve /The Soviet Hungarian Republic and the Paris Peace Conference. Philadelphia, Pa. 1963/ eloszlát sok tüzést arra vonatkozóan, hogy a magyar bolsevizmustól való félelem állítólag milyen nagy szerepet játszott volna a szövetségesek döntéseiben Magyarország határait illetően. Low egy tanulmányában /The First Austrian Republic and Soviet Hungary. JCEA, Vol. XX, No. 2 /July, 1960/, pp. 174-203./ ismerteti Kun Béla siker-

telen kísérleteit, hogy segítséget kapjon a szocialista Ausztriától és proletárforradalmat kezdeményezzen Ausztriában. Sherman D. Spector /Rumania at the Paris Peace Conference. New York 1962/ bemutatja Ion Bratianu politikáját a háború alatt és után, hangsúlyozva azt az ügyességet, amellyel ki tudta használni a szövetségesek közötti ellentéteket Románia céljai és saját személyes ambíciói érdekében. Dagmar H. Perman ügyes és alapos kutatásra támaszkodó monográfiája /The Shaping of the Czechoslovak State. Leiden 1962/ hangsúlyozza egyrészt az azokat a szűk alternatívákat, amelyek között a Csehszlovákiát létrehozó szövetséges és cseh államférfiak dolgoztak, másrészt pedig azt az erős nacionalista nyomást, amelynek olyan mérsekelte politikusok, mint Masaryk vagy Benes ki voltak téve, jöellehet ők tudatában voltak az új állam gyengeségeinek és a rá leselkedő veszélyeknek. Gazdag jugoszláv és olasz forrásanyagokon alapul Ivo Lederer könyve, Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven, Conn. 1963/, amely megvilágítja mind az olasz politikát, mind a jugoszláv delegáción belüli ellentéteket. Lederer azonban igen keveset mond Ausztriáról, amelyet szigorúan úgy tárgyal, mint a diplomácia tárgyát, s nem mint aktív résztvevőjét. Egy sor tanulmány foglalkozik Dél-Tirol kérdésével / Charles Seymour: Woodrow Wilson and Self-Determination in the Tyrol. Virginia Quarterly Review, Vol. XXXVIII. No. 4 /1962/, pp. 567-587./, az 1918-as Anschluss-mozgalommal / Arthur G. Kogan: Genesis of the Anschluss Program: Germany and the Germans of the Habsburg Monarchy in the Autumn of 1918. JCEA, Vol. XX. No. 1 /April 1960/, pp. 24-50. - Frederick Dumin: The Background of the Austro-German Anschluss Movement, 1918-1919. Univ. of Wisconsin 1963/, valamint a békeszerződések magyarországi és ausztriai reakciójával / J. Claude Roberts. The Austrian Reaction to the Treaty of St. Germain. Southwestern Social Science Quarterly, Vol. XL, Supplement /1959/, pp. 85-94. - Oscar Jászi: Kossuth and the Treaty of Trianon. Foreign Affairs, Vol. XII. No.1 /October, 1933/, pp. 86-97./

Életrajzi tanulmányok

Az osztrák életrajzi irodalomhoz való amerikai hozzájárulás meglehetősen gyenge és még szűkebb időszakot ölel fel, mint a diplomáciatörténeti érdeklődés. Az első említésreméltó kiadott életrajz Saul K. Padover könyve II. Józsefről /The Revolutionary Emperor, Joseph II. London 1934/. Padover munkája népszerűsítő életrajz, amely széles olvasottságon és valamelyes levéltári kutatáson alapul, de nincs kritikai apparátusa és eléggé felületes. Walter C. Langsam alapos, tudományos igényű és régóta nélkülözött I. Ferenc életrajzának csak az első kötete jelent meg / Francis the Good; The Education of an Emperor 1768-1792. New York 1949/. A munka I. Ferenc alakjának jelentős revízióját és rehabilitációját tűzte ki célul, az első kötetből kibontakozó kép azonban alig különbözik a hagyományostól. Meg kell említenünk két Metternich életrajzot, Arthur Herman / Metternich. New York 1932/ és Helene du Coudray / Metternich. New Haven, Conn. 1936/ tollából. Az első erősen függ Srbik művétől, a másik pedig - bár jóval eredetibb - tulságosan Metternich-párti és gyakran téves, illetve félrevezető.

A legjobb osztrák életrajz, amelyet amerikai szerző írt, Paul R. Sweet mesteri portréja Gentzről az emberről és az íróról. /Friedrich von Gentz: Defender of the Old Order. Madison, Wisc., 1941/ Ez a könyv sok információt nyújt Gentz korának diplomáciájáról és politikájáról, de talán kevésbé sikerült Gentz behelyezése korának gondolatvilágába és társadalmába. George Barany disszertációja /The Emergence of Széchenyi and Hungarian Reform until 1841. Univ. of Colorado 1960; könyvalakban; Stephen Széchenyi and the Awakening of Hungarian Nationalism, 1791-1841. Princeton, N.J. 1963/ fontos adalék Széchenyi pályafutásának első szakaszára. Barany egy cikkében áttekinti a Széchenyi historiográfiát és értékeli Széchenyi jellemét, eszméit, s hatását a magyar és európai történetre /The Széchenyi Problem. JCEA, Vol. XX, No.3 /October, 1960/, pp. 251-269./ Másik cikkében azt mutatja be, hogyan szalasztotta el Széchenyi az 1839-40-es országgyűlésen annak a lehetőségét, hogy maga mögé állítsa a magyar ellenzéket /The Hungarian Diet of 1839-1840 and the Fate of Széchenyi's Middle Course. Slavic Review, Vol. XXII, No. 2 /June, 1963/, pp. 285-303./ Paul Bödy hasznos disszertációt írt Eötvös Józsefről és a Monarchia újjászervezésére irányuló elképzeléseiről /Baron Joseph Eötvös and the Reconstruction of the Habsburg Monarchy, 1840-1867. Univ. of Notre Dame, 1964/. Felix zu Schwarzenberg herceg életrajza Adolph Schwarzenberg tollából / Prince Felix zu Schwarzenberg, Prime Minister of Austria, 1848-1852. New York 1946 / hasznos és tárgyilagos, de nem tartalmaz semmi újat. Meglepő, hogy a 19. sz. végének és a 20. sz. elejének szereplőiről nincs említésre méltó amerikai életrajz, legfeljebb néhány felületes és szépirodalmi jellegű munka, amelyeket nem érdemes ideznünk. Az a néhány tudományos igényű cikk, amelyet megemlíthetünk, pedig inkább csak adalék a még megírásra váró életrajzhoz /Ottakar Odložilik; Enter Masaryk; a Prelude to his Political Career. JCEA, Vol. X, No.1 /April, 1950/, pp. 21-36. és Masaryk's Idea of Diplomacy. University of Toronto Quarterly, Vol. XXI /1951/, pp. 1-13. - Robert A. Kann: Emperor William II and Archduke Francis Ferdinand in their Correspondence. AHR, Vol. LVII, No. 2 /January, 1952/, pp. 323-351. és Count Ottakar Czernin and Archduke Francis Ferdinand, JCEA, Vol. XVI, No.2 /July 1956/, pp. 117-145./

Politika és közigazgatás

Az amerikai történészek eléggé aktívak voltak a Monarchia politikai közigazgatási történetének a területén / ide soroljuk a politikai pártok és ideológiák történetét is, a nemzetiségi kérdést azonban külön tárgyaljuk/. Ezen a területen az amerikai kutatók szakítottak a közelmúlta való túlzott koncentrációval, ami más területeken megfigyelhető.

Stephen Fischer-Galati leírja a keleti török nyomás és a nyugati vallási mozgalmak hatását V. Károly és Ferdinánd politikájára/Ottoman Imperialism and German Protestantism, 1521-1555. Cambridge, Mass. 1959./ Gunther E. Rothenberg /The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747. Urbana, Ill. 1960/ a határőrvidék alapos és részletes közigazgatási történetét nyújtja, s bírálja a határőrök irányában megnyilvánult osztrák politikát. A második kötet folyamatban lévő munkálatait

két tanulmány jelzi /The Struggle over the Dissolution of the Croatian Military Border, 1850-1871, Slavic Review, Vol. XXIII, No. 1 /March, 1964/, pp. 63-78. és Jelačić, the Croatian Military Border, and the Intervention against Hungary in 1848. Austrian History Yearbook, Vol. 1 /1965/, pp. 45-67./ Rothenberg mindkét tanulmányában figyelmeztet, hogy a határőrök gyakran emlegetett "császárhüségét" újraértékelésre szorul. Martin Reif rövid füzetét /Dignity and Obedience; Social Prestige in the History of the Austrian Hofkriegsrat. Kansas University Studies, No. 61. Wichita, Kan. 1964/ bemutatja hogyan emelkedett a Hofkriegsrat tekintélye és fontossága a 17.sz. elején, Mátyás főherceg és II. Rudolf császár hatalmi küzdelme következtében.

Robeet J. Kerner könyve /Bohemia in the Eighteenth Century. New York 1932/ bemutatja a Habsburg uralmat a 18. századi Csehországban. Az alapos munka központjában az 1790-92-ben a cseh rendek és a császár között lefolyt politikai-alkotmányos küzdelem áll. Walter C. Langsam hasznos tanulmányokat írt II. Ferenc kormányzati elveiről és a jakobinusokkal szembeni reakciójáról / The Principles of Government of Emperor Francis II. Centenary Charter Lectures in Modern Political History, 1945-1946. Fordham University Studies, Burke Society ser., No. II. New York 1946. - Emperor Francis II and the Austrian Jacobins, 1792-1796. AHR, Vol. L. No. 3 /April, 1945/, pp. 471-490./ Paul Bödy cikke / The Hungarian Jacobin Conspiracy of 1794-1795. JCEA, Vol. XXII, No. 1 /April, 1962/, pp. 3-26./ angol nyelven is hozzáférhetővé teszi a magyarországi kutatások eredményeit. A lombardiai és velencei osztrák uralom megszervezésére és természetére vonatkozóan R. John Rath könyve /The Fall of the Napoleonic Kingdom of Italy /1814/. New York 1941/ és cikkei / L'amministrazione austriaca nel Lombardo-Veneto /1814-1821/, Archivio Economico dell'Unificazione Italiana, Vol. IX /1959/, Fasc. I. - Economic Conditions in Lombardy and Venetia, 1813-1815, and their Effects on Public Opinion. JCEA, Vol. XXII. No. 3 /October, 1963/, pp. 267-281./ a politikával, közigazgatással, gazdasággal és a közvéleménnyel kapcsolatos információk valóságos kincsesbányáját alkotják. Alapos levéltári kutatás, igen részletező előadás és az általánosítások minimuma jellemző Rath munkáira. Kevés általános következtetése azonban megalapozott és helytálló /pl. az a nézete, hogy lélektani és társadalmi tényezők sokkal fontosabb szerepet játszottak az északitáliai osztrák-gyűlölet kialakulásában, mint a gazdaságiak/. Peter Viereck könyve /Conservatism Revisited. New York 1949/ lehet, hogy ösztönöz munka a konzervatív filozófiáról, de Metternich politikai rendszerének elemzését illetően szinte értéktelen.

Az ausztria-magyarországi 1848-as forradalmakról a legjelentősebb amerikai munka R. John Rath könyve /The Viennese Revolution of 1848. Austin. Tex. 1957/ amely a Colorado-i Egyetem forradalmi röpiratgyűjteményét aknázza ki. Minna Falk kiadatlan disszertációjában/Alexander Bach and the Vienna Revolutions of 1848. New York University, 1934; ld. még cikkét: Alexander Bach and the Leseverein in the Viennese Revolution of 1848. JCEA, Vol. VIII. No. 2 /July, 1948/, pp. 135-159./ Bach forradalmi szerepét vizsgálja. Rolland R. Lutz, Jr. a ra-

dikális diákmozgalmat elemzi és megállapítja, hogy az egy radikális politikai párt kezdeteit jelentette Ausztriában/ The Aula and the Vienna Radical Movement of 1848. Cornell Univ. 1956. - Fathers and Sons in the Vienna Revolution of 1848. JCEA, Vol. XXII, No. 2 /July, 1962/, pp. 161-173/.

Amíg a magyar kiegyezésről nincs semmiféle amerikai publikáció, addig egy sor kutató foglalkozott a cseh pártok kialakulásával és az elvetült 1871-es cseh kiegyezési kísérlettel. Stanley Z. Pech írásai Riegerről /The Role of František Rieger in Nineteenth Century Czech Political Development. Univ. of Colorado 1955. - František Ladislav Rieger; Some Critical Observations. Canadian Slavonic Papers, Vol. II. /1957/, pp. 57-69. - Passive Resistance of the Czechs, 1863-79. SEER, Vol. XXXVI /June, 1958/, pp. 434-452./, bár személy szerint kedvezőek az ősehek alapítójára nézve, erősen bírálják Rieger taktikai tévedéseit és a passzív ellenállás egész politikáját az 1860-70-es években. Eric Fischer / New Light on German-Czech Relations in 1871. JMH, Vol. XIV, No. 2 /June, 1942/, pp. 174-194. - The Negotiations for a National Ausgleich in Austria in 1871. JCEA, Vol. II. No. 2 /July, 1942/, pp. 134-145./ és Otakar Odložilík: Russia and Czech National Aspirations. JCEA, Vol. XXII. No 4 /January, 1963/, pp. 407-439./ részletes adatokkal járulnak hozzá a cseh kiegyezési tárgyalások ismeretéhez anélkül, hogy új eredményre jutnának. A tárgyalások sikertelenségéért mindkét szerző a kormányon belüli ellenzékét tartja felelősnek, amelynek vezetői Beust, Lónyay és Andrássy voltak; de Fischer szerint némiképp felelősek ezért Hohenwart és Schaffle taktikai tévedései is.

Adrew G. Whiteside fontos munkája / Austrian National Socialism before 1918. The Hague 1962/ nem csupán egy politikai párt és egy politikai ideológia kialakulásával foglalkozik, hanem a csehországi cseh-német ellentét alakulásával is. Whiteside könyvében és cikkében / Industrial Transformation, Population Movement and German Nationalism in Bohemia. Zeitschrift für Ostforschung, Vol. X. No. 2 /October, 1961/, pp. 261-271./ kifejti azt a meggyőző tételt, hogy a cseh-német ellentétet nagymértékben fokozta a gazdasági verseny, amely annak következtében jött létre, hogy a csehek az ország belső vidékeiről a tulnyomóan németlakta ipari vidékekre vándoroltak. A Német Nemzeti Szocialista Párt Ausztriában radikális munkaspártként alakult ki, amely azért szerveződött, hogy szembeszálljon ezzel a fenyegetéssel. Megbízható, de következtetéseiben kevésbé világos William A. Jenks elemzése az 1907-es választójogi reformról /The Austrian Electoral Reform of 1907. New York 1950./

Ujabb kiadatlan disszertációk foglalkoznak az 1907-es reform hatásával a csehországi német-cseh ellentétre / Suzanne G. Konirsch; The Struggle for Power between Germans and Czechs, 1907-1911. Stanford University 1955. /, a keresztényszocializmus kialakulásával /Edwin L. Dunbaugh; The Christian Socialists of Austria as a Parliamentary Party. Univ. of Pennsylvania 1960./, az Arbeiter Zeitunggal /Vincent J. Knapp; The Arbeiter-

Zeitung; the Mirror of Austrian Social Democracy Univ. of Rochester 1964/ és az Osztrák Szociáldemokrata Párt történetével a háború idején / Clifton G. Follis: The Austrian Social Democratic Party, June 1914-November 1915. Stanford Univ. 1961/. Joachim Remak könyve / Sarajevo; the Story of a Political Murder. New York 1959/ izgalmas beszámoló a végzetes merényletről.

A nemzetiségi kérdés

A nemzetiségi kérdésről - eltérően más területektől - van egy alapvető munka, amely kiemelkedik valamennyi más munka közül; ez Robert A. Kann könyve /The Multinational Empire; Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarchy, 1848-1918. 2 köt. New York 1950./, amely nem igényel kommentárt, mert a Habsburg Monarchia minden kutatója jól ismeri. Kann másik könyve /The Habsburg Monarchy; a Study in Integration and Disintegration. New York 1957/ ugyanazt az anyagot alkalmazza egy politikai tudományi keretben, a nemzeti integráció és dezintegráció általános kérdéseivel kapcsolatban.

Thomas M. Barker a karintiai szlovének kérdésével foglalkozik a kezdetektől napjainkig / The Slovens of Carinthia; a National Minority problem. Washington, D.C. 1960/, s írt egy jó tanulmányt a burgenlandi horvátokról is /The Croatian Minority of Burgenland. JCEA, Vol. XIX, No. 1 /April, 1959/, pp. 32-56./ Walter C. Langsam könyve / The Napoleonic Wars and German Nationalism in Austria. New York 1930/ sok példát hoz fel a német patrióta és nacionalista propaganda jelentkezésére, de nem bizonyítja meggyőzően, hogy ezek a háborúk valóban döntő tényezők lettek volna az osztrák-német nacionalizmus kialakulásában. Arthur G. Haas szerint Metternichnek a Monarchia nemzeti ujjaszervezésére irányuló tervei a nemzeti önkormányzat megadásával elejét vehették volna az olasz és a délszláv nemzeti elégedetlenség kibontakozásának, ha I. Ferenc nem hiusította volna meg őket /Metternich, Reorganization and Nationality, 1813-1818. Wiesbaden 1963/. George Barany idézett munkáiban /és Francis Wagner/ Széchenyi és a Nationality Problem in the Habsburg Empire. JCEA Vol. XX, No. 3 /October, 1960/, pp. 289-274. szimpátiával tárgyalják Széchenyi mérsékelt, etikai megalapozású álláspontját a nemzetiségi kérdésben, szembeállítva azt Kossuth radikálisabb politikájával. Otakar Odložilík ismerteti Palacky tervét egy középeurópai konföderációról /A Czech Plan for a Danubian Federation - 1848. JCEA, Vol. I, No. 3 /October, 1941/, pp. 253-274./ R. John Rath elitéli a bécsi liberálisok szűkkeblű álláspontját a többi nemzetiségek igényeivel szemben /The Viennese Liberals of 1848 and the Nationality Problem. JCEA Vol. XV. No. 3 /October, 1955/, pp. 227-239./ John C. Campbell rámutat arra, hogy a dunai népek demokratikus felemelkedésének mennyi nagy terve szenvedett hajótörést Erdély és az ottani nemzetiségi kérdés kemény szikláján / The Transylvanian Question in 1849. JCEA, Vol. II, No. 1 /April, 1942/, pp. 20-34./ Ennek a problémának a kutatásához fontos hozzájárulás

Keith A. Hitchins doktori értekezése /The Development of Rumanian Nationalism in Transylvania, 1780-1849. Harvard Univ. 1964 /.

A csehországi cseh-német ellentét és a cseh nemzeti érzés kialakulásának a történetével foglalkoznak S. Harrison Thomson /Czech and German; Action Reaction, and Interaction. JCEA Vol.I. No.3 /October, 1941/, pp. 306-325. - The Germans in Bohemia from Maria Theresa to 1918. JVEA Vol.II. No. 2. /July, 1942/, pp. 161-179./ Otakar Odložilík /The Czechs on the Eve of the 1848 Revolution. Harvard Slavic Studies, Vol.I. /1953/, pp. 179-217./ és Hans Kohn /The Historical Roots of Czech Democracy. Czechoslovakia, Twenty Years of Independence, ed. by Robert J. Kerner. Berkeley, Calif. 1940. pp. 91-105./ tanulmányai. A cseh kulturális és politikai újjászületés egyik fontos megnyilvánulásáról irt értékes tanulmányt Stanley B. Kimball /Czech Nationalism; a Study of the National Theatre Movement, 1845-1883. Urbana, III. 1964/. Suzanne G. Konirsh a cseh-német ellentét alkotmányos vonatkozásait dolgozta fel / Constitutional Aspects of the Struggle for Power between Germans and Czechs in the Austro-Hungarian Monarchy. JMH Vol. XXVII, No. 3 /September, 1955/, pp. 231-261./ Michael B. Petrovich kitűnő tanulmányában /The Emergence of Russian Pan-Slavism, 1856-1870. New York 1956/ fontos adatok találhatók az ausztriai szlovák viszonyáról Oroszországhoz és a pánszlávizmushoz. S. Harrison Thomson általános áttekintést ad a pánszláv eszmével szembeni nyugati szláv magatartásról / A Century of a Phantom; Pan-Slavism and the Western Slavs. JCEA Vol. XI, No.1 /January, 1951/, pp. 57-77./ Peter F. Sugar pedig a délszlávok Oroszországról alkotott képének változásairól a 19. sz. folyamán /The Southern Slav Image of Russia in the Nineteenth Century. JCEA Vol. XXI, No.1 /April, 1961/, pp. 45-52.

A szociáldemokraták és a nemzetiségi kérdés viszonyát tárgyalja Arthur G. Kogan disszertációja / Socialism in the Multi-National State. Harvard Univ. 1946/. A zsidóság helyzetét a Monarchiában, a magyarosítás és az antiszemitizmus nyomása alatt, Robert A. Kann /Hungarian Jewry during Austria-Hungary's Constitutional Period /1867-1918/. Jewish Social Studies, Vol. VII, No.4 /October, 1945/, pp. 457-386. és German-Speaking Jewry during Austria-Hungary's Constitutional Era /1867-1918/. U.o. Vol. X. No.3 /July, 1948/, pp. 239-256./ és Oscar Karbach /The Founder of Modern Political Anti-Semitism; Georg von Schoenerer. U.o. Vol. VII. No. 1 /January, 1945/, pp. 3-30./ cikkei tárgyalják. A nemzeti kisebbségeket védelmező törvényekről Friedrich A. Rager nyújt áttekintést / National Autonomy in the Austro-Hungarian Monarchy. JCEA Vol. I., No.4 /January, 1942/, pp. 417-428./

Gazdaság- és társadalomtörténet.

Ez a terület első pillantásra viszonylag elhanyagoltnak tűnik. Az idézhető művek kis számáért azonban kárpótol bennünket azok magas színvonala és fontossága. A 18.sz. második felének agrárreformjairól nyújt alapos és átfogó képet Edith M.Link

könyve / *The Emancipation of the Austrian Peasant, 1740-1798*. New York. 1949/, amely főleg a kameralisták elméleteivel és a kormánypolitikával foglalkozik. William E. Wright disszertációja / *The Agrarian Reforms of Joseph II in Bohemia, 1780-1790*. Univ. of Colorado, 1957/ és könyve / *Serf, Seigneur, and Sovereign; Agrarian Reform in Eighteenth-Century Bohemia*. Minneapolis, Minn. 1966./ kiadatlan forrásokra támaszkodva részletes képet rajzol a csehországi agrárreformról. Schröder 17. századi kameralista gazdasági elméletét és pénzügyi reform-terveit tárgyalja Miriam Haskett disszertációja / *Wilhelm Freiherr von Schröder: Economic Thought and Projects for Fiscal Reform in the Reign of Leopold I*. Univ. of California at Los Angeles, 1960/. Jerome Blum könyve / *Noble Landowners and Agriculture in Austria, 1815-1848*. Baltimore, Md. 1948/ a nyomtatott források gondos tanulmányozása alapján azt igyekszik megvilágítani, hogy a nemesi földbirtokosok miért nyugodtak bele a robotrendszer eltörlésébe, sőt - saját érdekében - maguk javasolták azt. A közép- és keleteurópai "második jobbágyság" kérdéséről érdekes tanulmányt irt Roman Dodsolsky / *On the Nature of Peasant Serfdom in Central and Eastern Europe*. JCEA Vol. XII, No. 2 /July, 1952/, pp. 128-139./

Több amerikai történész foglalkozott az ausztriai iparosítás történetével. Herman Freudenberger tekintélyes levéltári anyagon alapuló tanulmányai a 18. századi csehországi iparfejlődés általános interpretációját nyújtják, s foglalkoznak a folyamat néhány részletével is, elsősorban a gyapjuipar fejlődésével / *The Waldstein Woolen Mill: Noble Entrepreneurship in Eighteenth-Century Bohemia*, Boston 1963. - *Industrialization in Bohemia and Moravia in the Eighteenth Century*. JCEA Vol. XIX. No. 4 /January, 1960/, pp. 347-356. - *The Woollen-Goods Industry of the Habsburg Monarchy in the Eighteenth Century*. *The Journal of Economic History*, Vol. XX, No. 3 /September, 1960/, pp. 383-406./ Klasszikus tanulmányt irt Lombardia gazdasági fejlődéséről Kent Roberts Greenfield / *Economics and Liberalism in the Risorgimento: a Study of Nationalism in Lombardy, 1814-1848*. Baltimore, Md. 1934/. E munka jól bemutatja, hogy az olaszországi osztrák uralom erői - a béke, a rend és a törvényesség - hogyan fordultak idővel saját hátrányára, elősegítve a gazdasági fejlődést és a középosztály nacionalizmusának kialakulását, amely egyre kevésbé volt összeegyeztethető az osztrák közigazgatás nehézkes központosító abszolutizmusával. Greenfield másik tanulmánya pedig arra mutat rá, hogy az 1830 és 1848 közötti velencei gazdasági újjászülés, amely nem utolsósorban az osztrák kormányzat intézkedéseinek volt köszönhető, ténylegesen mennyire előmozdította a velenceiek nemzeti türelmetlenségének növekedését az osztrák uralommal szemben. / *Commerce and New Enterprise at Venice, 1830-1848*. JMH Vol. XI, No. 3 /September, 1939/, pp. 313-333./

Jerome Blum tanulmánya rávilágít arra, hogy a "Vormärz" jellelhet nem volt a nagy gazdasági fellendülés időszak - mégis jelentős változásokat hozott Ausztria gazdasági struktúrájában / *Transportation and Industry in Austria, 1815-1848*, JMH Vol. XV, No. 1 /March, 1943/, pp. 24-38./ Dwight C. Long két tanulmány-

ban foglalkozik Ausztria törekvéseivel, hogy kereskedelmi szerződésekkel és alacsonyabb vámokkal mozditssa elő a gazdasági növekedést az 1860-as években. / *The Austro-French Commercial Treaty of 1866.* AHR Vol. XLI. No. 3 /April, 1936/, pp. 474-491. - *Efforts to Secure an Austro-German Customs Union in the Nineteenth Century.* University of Michigan Historical Essays, ed. by A. E. R. Boak. Ann Arbor, Mich. 1937, pp. 45-64. / Pontos ujjab munka az osztrák kormánypolitika és a gazdasági növekedés közötti kapcsolatokról Peter F. Sugár könyve /*The Industrialization of Bosnia-Hercegovina, 1878-1918.* Seattle, Wash. 1964./.

A szerző alapos levéltári kutatások és gondos elemzés alapján kedvező ítéletet mond az osztrák gazdaságpolitikáról, amely nem volt ugyan mindig egyformán okos és sikeres, de a gazdasági fejlődés így is előbbre haladt, mint ha a kormány akciói nélkül történt volna. Edward Marz a Monarchia nemzeti problémáit gazdasági okokra igyekszik visszavezetni: a tőkék koncentrációjára az osztrák-németek kezén, a finánc-tőke koncentrációjára Bécsben és a regionális jövedelemelosztás egyenlőtlenségeire /*Some Economic Aspects of the Nationality Conflict in the Habsburg Empire.* JCEA Vol. XIII, No. 2 /July, 1953/, pp. 123-135./

A Monarchia társadalomtörténetével foglalkozó amerikai tanulmányok egyik legfontosabb darabja William A. Jenks könyve / *Vienna and the Young Hitler.* New York 1960./, amely sikerült kísérlet a háboru előtti Bécs atmoszférájának és társadalmi viszonyainak felrajzolására. Andrew G. Janos kiadatlan disszertációjában / *Hungary, 1867-1939: a Study of Social Change and the Political Process.* Princeton Univ. 1961/ Magyarországot választotta a modernizálódásról szóló esettanulmánya tárgyául, megkísérelve, hogy bizonyos általánosításokhoz jusson a társadalmi változás és a politikai folyamat közötti kapcsolatokra nézve. Jaroslav G. Polach a Monarchia szlávjainak szakszervezeti mozgalmáról / *The Beginnings of Trade Unionism among the Slavs of the Austrian Empire.* ASEER Vol. XIV, No. 2 /April, 1955/, pp. 239-259./, John Kosa a magyar kivándorlásról / *A Century of Hungarian Emigration, 1850-1950.* ASEER Vol. XVI. No. 4 /December, 1957/, pp. 501-514./ Samuel Koenig pedig Galiciáról irt tanulmányt /*Geographic and Ethnic Characteristics of Galicia.* JCEA Vol. I, No. 1 / April, 1941/, pp. 55-65./

Kultur- és szellemtörténet

Ezen a területen - az előzőhöz hasonlóan - az amerikaiak hozzájárulása néhány nagyobb munkából áll, amelyhez jelentős számú kisebb tanulmány csatlakozik. Az amerikai vallástörténet-szek érdeklődése elsősorban a reformáció előtti eretnek-mozgalmakra, és a reformációra irányul. Ezen a téren említésreméltó S. Harrison Thomson /*Pre-Hussite Heresy in Bohemia.* English Historical Review, Vol. XLVIII, No. 1 /January, 1933/, pp. 23-42./ és Paul P. Bernard /*Heresy in Fourteenth Century Austria.* *Medievalia et Humanistica*, Vol. X /1956/, pp. 50-63./ tanulmánya. Lewis W. Spitz két kitűnő könyve /*Conrad Celtis the German Arch-Humanist.* Cambridge, Mass. 1957. - *The Religious Renaissance of the German Humanists.* Cambridge, Mass. 1963./ legalább futólag

érinti Ausztria szellemi és vallási életét I. Miksa és V. Károly korában. Samuel J.T. Miller és John P. Spielman, Jr. alapos monográfiája / Cristobal Rojas y Spinola, Cameralist and Irenicist, 1626-1695. Vol. LII, Pt. 5 of the Transactions of the American Philosophical Society, Philadelphia, Pa. 1962/ fényt vet nemcsak Rojas és társai erőfeszítéseire, hogy létrehozzák a keresztény vallások egyesülését, hanem I. Lipót diplomáciájára és politikájára is. A jozefinizmus szellemi gyökereinek bonyolult és sokat vitatott kérdéséről Paul P. Bernard irt két tanulmányt /The Origins of Josephinism: Two Studies. Colorado Springs, Colo. 1964./.

Robert A. Kann könyve / A Study in Austrian Intellectual History. From Late Baroque to Romanticism. New York 1960./ nemcsak Abraham a Sancta Clara és Joseph von Sonnenfels gondos tanulmányozása miatt fontos, hanem azért is, mert megkísérel általános elméletet adni az osztrák kulturális fejlődésről, amelyben - a szerző szerint - rövid dinamikus periodusok váltakoztak a stabilitás hosszabb időszakával. John Kosa rövid, de informatív tanulmánya összefoglalja az angol kulturális hatásokat az 1848 előtti Magyarországon /The Early Period of Anglo-Hungarian Contact. ASEER Vol. XIII, No.3 /October, 1954/, pp.414-431./

Henry Conrad Meyer könyve /Mitteleuropa in German Thought and Action, 1815-1945. The Hague 1955/ több mint szellem-történet: részletesen tárgyalja a német Mitteleuropa terveket és a császári német politikát, de figyelmet szentel az eszme osztrák gyökereinek is, valamint az első világháború alatti osztrák állásfoglalásoknak. Fritz Epstein megjegyezte, hogy most már meg kellene írni Meyer könyvének ellenpárját is: azaz Középeurópát a szláv gondolkodásban és politikai cselekvésben /Ost-Mitteleuropa als Spannungsfeld zwischen Ost und West um die Jahrhundertwende bis zum Ende des ersten Weltkriegs. Die Welt als Geschichte, Vol. XVI. /1956/, pp. 64-75./ Érdekes és fontos adalék a kérdéshez Paul R. Sweet tanulmánya /Germany, Austria-Hungary and Mitteleuropa: August 1915-April 1916. Festschrift für Heinrich Benedikt, pp. 180-212./

Kulturtörténeti szempontból fontos adalékokat tartalmaz három tanulmány az osztrák századvég irodalmáról / Carl Schorske: Politics and the Psyche in fin de siècle Vienna: Schnitzler and Hofmannstahl. AHR, Vol. LXVI, No.4 /July, 1961/, pp. 930-946. - Hans Kohn: Karl Kraus, Arthur Schnitzler, Otto Weininger: aus dem jüdischen Wien der Jahrhundertwende. Tübingen 1962. - Robert A. Kann: The Image of the Austrian in Arthur Schnitzler's Writings. Studies in Arthur Schnitzler: Centennial Commemorative Volume, Chapell Hill, N.C. 1963, pp. 45-70./

Az amerikaiak figyelmet szenteltek a történetírás fejlődésének is a Monarchiában. Joseph S. Zacek kiadatlan disszertációja /František Palacký and the Founding of Modern Czech Historiography. Univ. of Illinois 1962./ a történész Palacký fejlődését tárgyalja, valamint a cseh történetírásra és nacionalizmusra gyakorolt hatását. Michael B. Petrovich a szlovén történetírás kialakulását vizsgálja fel /The Rise of Modern Slovenian Historiography. JCEA, Vol. XII, No. 4 /January, 1963/, pp. 440-467./

Hadtörténet

Ez az amerikaiak számára elhanyagolt terület. Egyedül Gordon A. Craig - irodalmon alapuló - jól megírt munkáját említhetjük a königräzti csatáról /The Battle of Königrätz. Philadelphia, Pa. 1964/.

Általános munkák.

A Habsburg Monarchia egészének illetve egyes népeinek vagy országainak történetével foglalkozó amerikai művek száma nem túl nagy, de van köztük néhány értékes munka. A két legkiemelkedőbb: Arthur J. May kiegyensúlyozott, szenvedélymentes összefoglalása /The Habsburg Monarchy, 1867-1914. Cambridge, Mass. 1951/ és S. Harrison Thomson /Czechoslovakia in European History. 2. kiad. Princeton, N.J. 1953./, szélesebb időkört átfogó, tárgyilagos áttekintése. Mindkét munka többévtizedes tudományos kutatás gyümölcse. Ugyanezt lehet elmondani Jászi Oszkár könyvéről /The Dissolution of the Habsburg Monarchy. Chicago, Ill. 1929/, amely még mindig a legmélyebb és legfontosabb munka a birodalom hanyatlásáról és bukásáról. Andrew J. Burghardt könyve /Borderland: A Historical and Geographical Study of Burgenland, Austria. Madison, Wis. 1962/ az egész Duna medence földrajzi megalapozottságú történetét adja a legrégebb időktől kezdve, s csak utolsó fejezeteiben foglalkozik Burgenlanddal.

Hasznos bevezető áttekintést írt Hans Kohn /The Habsburg Empire, 1804-1918. Princeton, N.J. 1961/. A Monarchia egyes népeinek történetéről említést érdemel John A. Arnez /Slovenia in European Affairs. New York 1958./ és Francis R. Preveden könyve /A History of the Croation People. 2 köt. New York 1955-1962./.

Befejező megjegyzések

Megállapíthatjuk, hogy a Habsburg Monarchiával foglalkozó amerikai történetírás elérte a nagykorúságot, bár csak két generációra tekinthet vissza. Most sokkal több kutatója van a Monarchiának, mint a háború előtt, s sokkal szélesebb tárgyváltással, a problémákban való nagyobb elmélyüléssel és nagyobb nyelvi hozzáértéssel végzik munkájukat. Kétségek nélkül igen jelentős volt a bevándorolt tudósok hozzájárulása ehhez az érési folyamathoz, de most már az új kutatók kiképzése nagyrészt hazai bázison történik.

Jóllehet a Habsburg Monarchiára vonatkozó kutatások az Egyesült Államokban kiszélesedtek, a módszereket és a megközelítés módját illetően nem történt semmi döntő változás. A szociológiából, politikai tudományokból és a közgazdaságtudományból átvett kutatási módszerek alkalmazása - bár az utóbbi években növekvő tendenciát mutatott - igen csekély mértékű. A Monarchiára vonatkozó amerikai kutatások és kiadványok zöme továbbra is a hagyományos történetírás vonalán mozog.

Talán azért, mert sem a Monarchia léte, sem összeomlása nem érintette közvetlenül és vitálisan az Egyesült Államokat, az amerikai kutatók általában igen tárgyilagosan írtak róla. Természetesen számottevő polémikus irodalom keletkezett Amerikában is a Monarchiával kapcsolatban, ez azonban viszonylag kis hatást gyakorolt a tudományos történetíráásra. Olyan kérdéseket illetően, mint a Monarchia létjogosultsága és küldetése, vagy reformok végrehajtására való képessége, az amerikai szerzők némiképp több szimpátiát mutatnak a történeti Ausztria iránt, mint európai kollégáik, de ugyanakkor - s ez kissé paradoxul hangzik - szkeptikusoknak mutatkoznak abban a kérdésben, hogy e problémákat a maguk idejében meg lehetett-e oldani, s meg lehetett volna-e menteni vagy valami jobbra átalakítani a Monarchiát. Ma a legtöbb amerikai történész kevésbé szigorú az osztrák vezetés kritikájában, mint Jászai Oszkár vagy Josef Redlich volt, s kevésbé biztos abban, hogy más politikák lényegesen más eredményekhez vezettek volna. Igen érdekes ebben a vonatkozásban Peter F. Sugar gondolatébresztő tanulmánya */The Nature of Non-Germanic Societies under Habsburg Rule. Slavic Review, Vol. XXII, No. 1 /March, 1963/, pp. 1-30./*. Sugar szerint Ausztria-Magyarországon bármilyen eredményes demokratikus reformot nemcsak a kormánypolitika és a német-magyar ellenállás hiúsított volna meg, hanem a Monarchia népeinek társadalmi szerkezete is; az a társadalmi fragmentáció, osztálymegosztás, politikai tapasztalatlanság és gazdasági elmaradottság, amely a különböző nemzetiségeken belül fennállott. A cikkhez hozzáfűző Stephen Fischer-Galati */Nationalism and Kaisertreue. U.o. pp. 31-36/* és Hans Kohn */The Viability of the Habsburg Monarchy. U.o. pp. 37-42./* nagyrészt egyetértenek Sugar tézisével, sőt az előbbi oly messze megy, hogy azt állítja, hogy 1867 után a nemzeti ellentétek lényegében ártalmatlanok voltak, s nem jelentettek reális fenyegetést a Monarchia léte számára. Ez a túlzott álláspont is utal arra a valószínű paradoxonra / amelyet már Robert A. Kann is megközelített/, hogy a Monarchia - legalábbis a vége felé - éppen ezért tudott létezni, mert alapvető problémái valójában megoldhatatlanok voltak, s így a "fortwursteln" politikája volt az egyetlen lehetséges válaszadás, vagy inkább az egyetlen útja annak, hogy elkerüljenek, egy olyan választást, amely csaknem mindeki számára lehetetlen.

Nem szabad messzemenő következtetéseket levonni abból, hogy mely területekre összpontosul az amerikai kutatás, s melyeket hanyagol el. Mind az újabb korra való összpontosulás, mind a diplomáciatörténeti és politikatörténeti kutatások előtérbe helyezése elsősorban az anyagok hozzáférhetőségével, a nyelvismerettel magyarázható, s azzal a ténnyel, hogy kívülálló kutató szívesebben választ újabb és ismerősebb területről témát. Ezért nem is nagyon várható, hogy a jövőben az eddig elhanyagolt területekkel sokkal nagyobb mértékben fognak foglalkozni. Számos területen a hazai kutatók szükségszerűen sokkal jobb munkát tudnak végezni, mint amerikai kollégáik.

Egy olyan elhanyagolt terület van, ahol lehetséges és kívánatos lenne a fejlődés; ez az összehasonlító kutatások

területe, amelynek lényege, hogy egy ország történetének bizonyos problémáit és fejlődési irányait egybevetik más országok hasonló problémáival és fejlődési irányjaival. Ezt a módszert nem egy területen már régen és szinte közhelyszerűen alkalmazzák, de még senki sem kísérletezett vele óceánon inneni és tuli viszonylatban. A történészek eddig csak azt látták, hogy az Egyesült Államok és a Habsburg Monarchia történetében oly kevés a közös vonás, hogy az összehasonlítás gyakorlatilag értelmetlen. De talán mégis kínálkozik néhány lehetőség a termékeny összehasonlításra /pl. az amerikai polgárháborút követő "ujjáépítés" időszakának egybevetése az 1848-49-es forradalmat követő újjászervezéssel a Habsburg Monarchiában/.

PAUL W. SCHROEDER: The Status of Habsburg Studies in the United States. Austrian History Yearbook, Vol. III. Pt. 3 /1967/ pp. 267-295. nyomán összeállította

KATUS LÁSZLÓ

HABSBURG-KUTATÁSOK NYUGAT-EURÓPÁBAN

Amikor a Habsburg-monarchiáról szóló, 1945 után Nyugat-Európában megjelent tanulmányok után kutattam, ahelyett, hogy bőséges anyagból válogathattam volna, azt kellett eldöntennem, vajon valóban olyan kevés-e a rendelkezésre álló anyag, mint amilyennek tűnik. Amikor kérésemre Dr. Friedrich GOTTAS, a salzburgi egyetem történelmi intézetében a bibliográfiák és periodikák gondos átvizsgálásával ellenőrizte megállapításaimat, kutatása azt a felfogásomat támasztotta alá, hogy a Habsburg-monarchia 1945 után nem tartozott a nyugat-európai történetészek kedvelt témái közé. Ez adott tény, és úgy gondolom, hogy tájékoztató jellegű megfigyeléseimet a leghelyesebb azokra a tendenciákra koncentrálnom, amelyek véleményem szerint az 1945 utáni nyugat-európai történetírásban ilyen irányban hatottak.

Az 1914 előtti évekkel összehasonlítva, az 1945 utáni időszak Nyugat-Európában - különösen Angliában és Franciaországban - a kelet-európai viszonyok iránti érdeklődés hiányával jellemezhető. Ez talán annak tulajdonítható, hogy a történetírást, megszokott módon, a politikai érdeklődés irányítja, és az 1945 utáni helyzetben a Habsburgok történetének kutatása csekély politikai jelentőségűnek tűnt Nyugat-Európa számára. Az első világháború előtt például Louis EISENMAN,¹ Ernst DENIS,² Henry Wickham STEED³ és Robert W. SETON-WATSON⁴ az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi problémáiról írt kitűnő tanulmányai nem a történeti tudományosság termékei voltak, hanem e kutatóknak a kelet-európai viszonyok iránti politikai érdeklődéséből születtek.

A második világháború után, az európai értelmiség elsősorban azzal volt elfoglalta, hogy újonnan felmérje saját multját, és erre az újraértékelésre oly sok energiát áldozott, hogy alig maradt ideje az egyéb történeti kutatások számára. A franciák a harmadik köztársaság és a Vichy-rendszer újraértékelésével kísérleteztek. Az olaszok kutatásaik középpontjába részint a fasiszta korszakot, részint az ellenállási mozgalmat állították. Az angolok, némi alappal, láthatóan arra törekedtek, hogy elfelejtsék legdicsőségesebb napjaikat és a helytörténetírássra koncentráltak. A németek pedig még inkább azon igyekeztek, hogy saját multjukat értelmezzék és megszabadítsák magukat tőle.

Az 1940-es évek vége felé a Kelet-Európával foglalkozó kutatások hirtelen divatba jöttek. Gombamódra szaporodtak Európa-szerte a kelet-európai intézetek, az orosz- ill. kelet-európai témák domináns szerephez jutottak a történettudományi kutatásokban és a publikációkban. Ez az irányzat Angliából indult el, ahol - véleményem szerint - a Slavonic Studies iskolája szentelte a legtöbb figyelmet a kelet-európai problémák, ill. a korábbi Habsburg-monarchia országaiban élő nemzetiségek tanulmányozásának. A háború utáni első években csupán néhány ku-

tató foglalkozott Közép-Kelet-Európával, mint pl. Hugh SETON-WATSON⁵, s Kelet-Európa történelmét egészében úgy kezelték, mint az ebben a térségben előretörő kommunizmus kifejeződését. Ezenfelül, mint azt S. Harrison THOMSON évekkel ezelőtt nekem kifejtette, a második világháború befejezése utáni politikai fejlődés katasztrofális hatást gyakorolt a közép-európai viszonyok tanulmányozására, mivel egy szövetséges hadseregekkel megerősített demarkációs vonal elválasztotta egymástól Nyugat- és Kelet-Európát. Európának ez a két élesen különváló részre való széttagolása a történelmi kutatások szempontjából igen károsnak bizonyult, a demarkációs vonal ugyanis nemcsak abban akadályozta meg a történészeket, hogy az ideológiai határ túlsó oldalán élő kollégákkal kapcsolatot teremtsenek, hanem arra is ösztökélte őket, hogy erősen megválogassák kutatási témáikat. A nyugati történészek érdeklődése főként a kormányzat-történeti és külpolitika-történeti kutatásokra összpontosult, míg a kelet-európaiak főként a nemzetiségi kérdés társadalmi és gazdasági vonatkozásait tanulmányozták. A történészek keleti és nyugati táborra oszlásának következtében Kelet-Európa egységének történeti értelme is elveszett. Például sem Keleten, sem Nyugaton nem érdeklődtek a kutatók többé a korábbi Csehszlovákia vagy Csehország történelmének német vagy Habsburg kapcsolatai iránt, hanem érdeklődésük áttérrelődött azokra a kapcsolatokra, amelyek Csehszlovákia és Oroszország között álltak fenn.

Közép-Európa egysége minden vonatkozásban széttörni látszott. A történészeknek csupán egyetlen csoportja volt, akik ekkor, 1945 után Kelet-Európa történelmét egységesnek fogták fel. Az osztrákok, akik 1938-ig történelmüket az egységes német történelem részének tekintették, újabban az egyetemes történelem speciális és folyamatos tényezőjét látták benne. Az osztrák kutatók 1945 után számos 19. századi osztrák történettel foglalkozó tanulmányt készítettek. A nyugat-európai kutatók csak az 1950-es évek elején folytattak újból Ausztria történelmére vonatkozó kutatásokat. (Valójában, kevés kivételtől eltekintve, az osztrák történelemre vonatkozó amerikai érdeklődés is erre az időszakra esik.) Ugyanekkor jelentős változások történtek a módszertani megközelítésben is. 1914 előtt és a két háború között a Habsburg-birodalom problémáival foglalkozó nyugat-európai kutatók elsősorban a Monarchiában működő centrifugális erők iránt mutattak érdeklődést. Az 50-es évek kezdetén pedig a Gesamtstaat nézőpontjából tanulmányozták a nacionalizmus problémáját és a Habsburg-monarchia más kérdéseit.

Egyes körökben eluralkodott az az érzés, hogy a második világháború elkerülhető lett volna, ha a Habsburg-monarchia nem esik szét. Winston CHURCHILL gyakran idézett szavai, hogy ti. "a második kardinális tragédia (az első világháború utáni időben) az Osztrák-Magyar Birodalom teljes széthullása volt, a Saint German-i és Trianon-i szerződések következtében"⁶ - részben magyarázatot szolgáltatnak az osztrák történelem Gesamtstaat-ként való felfogására, amely az 50-es években vált népszerűvé. Másrészt, sokkal egyszerűbben annak alapja, hogy

a Gesamtstaat-felfogás a 40-es évek végén és az 50-es évek elején túlsúlyba jutott az volt, hogy a nyugati-európai kutatók számára egyedül az a forrásanyag volt hozzáférhető, amelyet a központi levéltárak dokumentumai jelentettek. A többi utódállamok levéltárai számukra elérhetetlenek voltak. Ennek következtében a nyugat-európai és Egyesült Államok-beli kutatók Bécsbe jöttek dolgozni, és az anyag, amit itt találtak, a bécsi központi hivatalok szemléletét fejezte ki. Így könyveik is ezt tükrözték.

Voltak más, kedvező sajátosságok is, most azonban úgy akarok kitérni a Habsburg-monarchiát tanulmányozó nyugat-európai irányzatok általános vitája elől, hogy egyenként, országról-országra tekintem át a kutatásokat.

Angliával kezdve, legelsőként azt kell megállapítanom, hogy az angolok nagyon kevésbé érdeklődtek a közép-európai történelem iránt. A két háború közötti időszakban kevés olyan kutató volt, mint pl. Carlile A. MACARTNEY⁷, aki Közép-Európáról irt volna. A valóban jelentős Közép-Európa-történeti tanulmányokat Angliában az utóbbi években emigránsok írták - Zbynek A. B. ZEMAN,⁸ Harry HANAK,⁹ és Peter G.J. PULZER.¹⁰ A Habsburg-történelem iránti érdeklődés hiánya annak a körülménynek tulajdonítható, hogy a brittek - egészében véve - sohasem érdeklődtek különösebben a Monarchia iránt, inkább, mint Robert W. SETON-WATSON¹¹ is, a szláv problémák iránt. 1945 után viszont lehetetlenné vált a szláv-kérdés kutatása a nem német utódállamokban, a "vasfüggöny" mögötti utazási lehetőségek hiánya miatt. Mégis, a hátrányos helyzet okozta nehézségek közepette, a brit szerzők munkái csak kisebb mértékben foglalkoztak a Gesamtstaat-tal, inkább a Habsburg-monarchia egyes önálló részeivel. Példa erre MACARTNEY könyve Magyarországról,¹² és Hugh SETON WATSON műve Közép-Kelet-Európáról.¹³ Eppen A. J. P. TAYLOR, aki egy gondolatébresztő tanulmányt írt a Habsburg-monarchiáról,¹⁴ jelentette ki - magánbeszélgetésben - hogy Tito Jugoszláviáját tartja a Habsburg-monarchia leghűségesebb örökösének, mivel az olyan soknemzetiségű állam, amelyben az egyes országrészek hagyományos állami jogokkal rendelkeznek.

Áttérve a franciákra, azt találjuk, hogy kimondottan nélkülözi a Habsburg-monarchia iránti érdeklődést, csakugy, mint az angolok. Ugy hiszem, ez különösen kedvezőtlen jelenség, mivel a francia történetírást jellemző új módszertani irányzatok stimulálóan hatnának a Habsburg-monarchia történelmé körül zajló vitára. Az Annales mellett kifejlődött francia iskola gazdasági, szociológiai és statisztikai módszereit eredményesen lehetne hasznosítani a nemzetiségi problémák vizsgálatában és ezek a módszerek bizonyosan tökéletesítenék e bonyolult problémák lényegének megértését. Victor TAPIÉ közölte az Austrian History Yearbook -ban a Közép-Európára vonatkozó francia munkák bibliográfiáját,¹⁵ és ez a bibliográfia pillanatnyilag csupán azt tükrözi, hogy Franciaországban milyen keveset foglalkoztak ezzel a témával. A franciák elsősorban népszerű, ritkábban tudományos életrajzi tanulmányokat ír-

nak, olyan személyiségekről, mint Mária Terézia, Ferenc József, vagy Rudolf trónörökös, akikről számos munka szólt már előzőleg is. Említésre méltó, hogy mindössze két kutató kísérelte meg ébrentartani az érdeklődést Kelet-Európa története iránt: Victor TAPIÉ, aki a cseh történelem barokk korszakáról írt értékes könyvet,¹⁶ és számos tanulmányt az idevégő témából, valamint Jacques DROZ, aki a német történelemtől jutott el Ausztria történetéhez, a Mitteleuropa-terv és Karl Renner reformtervei iránti érdeklődése révén.¹⁷

Olaszországban a háború után ugyancsak csekély érdeklődés nyilvánult meg az osztrák történelem iránt. A Risorgimentora vonatkozó kutatások többsége jelentős ugyan az osztrák történelem szempontjából is,¹⁸ az olasz történészek azonban nem érdeklődnek e vonatkozások iránt. Hiányzik az érdeklődés a nemzetiiségi problémák és a Közép-európai történelem más aspektusai iránt is, az olasz történészek saját nemzeti történelmük kutatására koncentrálnak erőiket. Jelentős, saját történelmükre vonatkozó dokumentumokat publikálnak, de sajnálatos módon, csak kevés külföldi kutató ismeri a nyelvet. Ezek a dokumentum-gyűjtemények most nagyszerű alkalmat jelentenek minden olyan kutató számára, aki meg akar tanulni olaszul. Két olasz történész kell itt megemlítenünk, akik jelentősen járultak hozzá Ausztria történetének kutatásához. Egyikük Leo VALLIANI, akinek a Habsburg-monarchia nemzetiiségi kérdéseiről írott tanulmányai a legáttekinthetőbbek a Nyugat-Európában 1945 után keletkezett ilyen témájú munkák közül,¹⁹ és - véleményem szerint - a nemzetiiségi kérdés legjobb kifejtései nyugati oldalról. A másik említésre méltó kutató nevét sajnos kevesen ismerik Ausztrián kívül: Angelo FILIPUZZI. Írat publikációiban és monográfikus műveiben²⁰ egyaránt sokat tett azért, hogy felbátorítsa az olaszokat Ausztria Itáliában játszott szerepének újbóli megközelítésére.

Ami Németországot illeti, úgy tűnik, hogy az 1940-es évek végéig a német történészek csak igen kis mértékben érdeklődtek az osztrák-magyar történelem iránt. A német történettudomány alapvető erőfeszítése ekkor arra irányult, hogy helyreállítsa kapcsolatait Nyugattal és - elsősorban a Bismarck-i korszak tanulmányozása révén - újraértékelje a német múltat. Feladatuk keresése során a német történészek egy olyan probléma felé fordultak, amely a mi témánkra is vonatkozik: a nacionalizmus problémája felé. Különösen az ezt magában foglaló nemzetállam-koncepció felé. VIEFHAUS kisebbségi problémákkal²¹ foglalkozó könyve és KLUKE műve az önrendelkezésről²² a legtipikusabbak azok közül, amelyek a közép-európai témák iránti német érdeklődést tükrözik, de amelyek nem elsősorban a Közép-Európa iránti érdeklődésből nőttek ki. Azokat a jelentős szerzőket felsorolva, akik a német történészek közül a legtöbbet tettek a nacionalizmus tanulmányozásáért, meg kell említenünk Eugen LEMBERG²³ Theodor SCHIEDER²⁴, Reinhard WITTRAM²⁵ és Hans ROTHFELS²⁶ nevét. Néhánnyal közülük nem értek egyet, mégis azt hiszem, hogy SCHIEDER közelítése a témához - ezt a közelítést én a felvilágosult konzervativizmus egy fajtájának látom - nagyon hasznos lehet számunkra abban, hogy a naciona-

lizmusban a 19. század fő történelmi hatóerejét ismerjük fel. Ugy gondolom, szembetűnővé válik a nacionalizmus értékelésében bekövetkezett változás Németországban, ha összehasonlítjuk LEMBERG Geschichte des Nationalismus-ának első és második kiadását.²⁷ A két kiadás között óriási különbségek vannak. Németországban a fiatalabb történészek - közülük néhányan Theodor SCHIEDER tanítványai - Ausztria-Magyarország történelme felé fordultak, s jelentős - véleményem szerint igen értékes - műveket alkottak. Peter BURIAN-t²⁸ és Hans MOMMSEN-t²⁹ kell itt megemlítenünk, mint SCHIEDER legjelentősebb követőit az osztrák történelem kutatása terén.

A kelet-európai viszonyokra vonatkozó német kutatások vizsgálata során nem lehet említés nélkül hagyni a különböző kelet-európai intézetek működését.³⁰ Alapos tudomásom van arról, hogy a legtöbb kelet-európai intézetet politikai okokból alapították, és kezdettől fogva politikai céljaik vannak, mégis úgy vélem, hogy az elmúlt két évtized során munkásságuk megváltozott. Az utóbbi öt évben a legtöbb intézet valóban értékes és objektív műveket készített a nemzetiségi kérdésről, Kelet-Európa történetéről, és elsősorban az utóbbi öt év alatt az Osztrák-Magyar-monarchia 19. századi történelméről. A Herder-Institut és a Collegium Carolinum (az utóbbi elfordult a szudéta - német szervezkedéstől és valóban konstruktív történeti kutató-központtá vált) végeztek részletekbe menően is jó munkát mindhárom területen.

Had forduljak végül az 1945 óta Ausztriában végbement történetirői tevékenység felé. A második világháború befejezéséig az osztrákok nem fedezték fel, hogy saját történelmük is van. A két háború közötti időszakban, de már 1918 előtt is a Habsburg-történet pángermán szemlélete volt az Osztrák Köztársaság területéről származó történészek munkáinak domináns eleme. Ez az attitűd azonban 1945-ben teljesen megváltozott. A második világháború óta az osztrák történészek szinte kizárólag saját történelmükkel foglalkoztak, olyannyira, hogy ezen kívül alig irtak más tárgyról. Az egyetlen Friedrich ENGEL-JANOSI professzor kivételével Ausztriában ma valamennyi legújabbkori tanszék vezetője - magamat is beleértve - kizárólag osztrák történelemmel foglalkozik. Hugo HANTSCH, Hans KRAMER, Heinrich BENEDIKT, Alexander NOVOTNY és Karl EDER 1945 óta legjobb műveiket nem más ország, kizárólag Ausztria történetéről irták.

Mindamellettt félek, hogy mi osztrákok a második világháború után hibásan kezdtük el történelmünk újraértékelését. Az újraértékelést ugyanis nem azzal kezdtük, hogy választ adjunk az 1936-os kihívásra, hanem 1912-es szempontból irtunk. Következésképpen van némi félreértés a Habsburg-monarchia történetét illetően. Összefoglalóan mondva, a Habsburg-monarchiával foglalkozó osztrák munkák oly sokat megőriztek Német-Ausztriának a Gesamtstaat-tal való azonosításából, hogy nagyon nehéz az osztrákoknak a többi nemzetiségeket a maguk sajátos múltjában felismerni. Az osztrákok igen gyakran csak úgy gondolnak Tomas Garrigue Masarykra, vagy Eduard Benesre, mint

árulókra. A Gesamtmonarchie-nak a németekkel való számos kapcsolata is képessé tesz bennünket arra, hogy megértsük a többi nemzetiségek álláspontját. Ugy tűnik, hogy mi azt követeljük, egyedül a mi német-központu interpretációnk legyen érvényes a Habsburg-monarchia történetére. Mivel nem vagyok jártas a kelet-európai nyelvekben, nem ismerem közelebbről azokat a kézikönyveket, amelyek az egykori Osztrák-Magyar-monarchia nem-német utódállamaiban az elmúlt időkkel foglalkoznak. Kétlem azonban, hogy ezekben az államokban a kézikönyvek úgy írják le az egész Duna-medence történetét, mint "saját" nemzeti történelmüket, ahogy ezt az osztrák kézikönyvek teszik, amelyek úgy írnak mindarról, ami 900 és 1918 között Magyarországon, Csehországban, Galiciában, Erdélyben, vagy akár Tirolban történt, mint a "mi történelmünk"-ről.

Az 1945 óta Ausztriában megjelent könyvek száma túl nagy ahhoz, semhogy egyetlen áttekintő cikkben valamennyit értékelni tudnánk. A szükséges bibliográfiai tájékoztatás megtalálható az Austrian History News Letter és az Austrian History Yearbook kötetekben.³¹ Bizonyára közismertek azok a fontosabb munkák, amelyeket a különböző intézmények, különböző sorozatok keretében kiadtak, így a Kommission für neuere Geschichte Österreichs,³² a Wiener Historische Studien³³, az Österreich Archiv,³⁴ a Studien zur Geschichte der Österreichisch-ungarischen Monarchie³⁵ és a Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft Ost³⁶ kiadványai.

Ezeket tulmenőleg szeretném felhívni a figyelmet néhány olyan disszertációra, amelyek az elmúlt évek folyamán Ausztria történelmével foglalkoztak. Ezeknek teljes jegyzékét összeállították a bécsi egyetem történelmi intézetének munkatársai, s a jegyzék meg is jelent az Austrian History News Letter ill. az Austrian History Yearbook számaiban.³⁷ Ezek a jegyzékek önmagukban is nagyon hatásosak, mégis szükséges róluk néhány további megjegyzést ejteni. Csak egy kis csoport értékes és jelent alapvető hozzájárulást az Ausztria történetéről való ismereteinkhez. Néhány közülük, mint Helmut RUMPLER-é Hussarekről³⁸, vagy Friedrich GOTTAS-é a magyarországi protestáns-kérdésről³⁹ meg is jelent. A többiek a Habsburg-monarchia nemzetiségi problémáival foglalkoznak, és bár szintén komoly értéket képviselnek, még publikátlanak, első sorban azért, mert az 1960-as évek előtt Ausztriában nem igen volt pénzügyi fedezet a kiadásukra.

Az osztrák disszertációk a német és osztrák szempontokat hangsúlyozzák. Emellett sok közöttük a bibliográfiai jellegű tanulmány - olyan tanulmány tehát, amelyeneket SCHROEDER professzor sajnálkozva hiányolt az amerikai kutatások területén. Valójában a mi disszertációink többsége - a magamét is beleértve⁴⁰ - bibliográfiai jellegű.

Végső következtetésképpen szeretnénk néhány tanáccsal szolgálni a Közép - Európa történelmével foglalkozó elkövetkező kutatások számára. Mint korábban, a franciaországi kutatás bemutatásánál utaltam rá, az, amire a jelenleginél na-

gyobb mértékben kell támaszkodnunk, a szocioökonómiai módszer, amelyet HANÁK Péter alkalmazott tanulmányában⁴¹. E megközelítési mód alkalmazására két osztrák szerző munkája is példát szolgáltat: Felix CZEIKE könyve a liberális és keresztény-szocialista időszak-beli Bécsről és Hans STURMBERGER tanulmánya Felső-Ausztria alkotmányos fejlődéséről.⁴² Bár az alapvető kérdésekre - beleértve a Habsburg-monarchia nemzetiségi problémáit is - csak a szociológusok és közgazdászok által használt kutatási módszerek segítségével lehet választ adni, a kutatás éppen ezt nem vette figyelembe, egészen a legutóbbi időig. Az utóbbi időszakban a kutatási lehetőségek kedvezőbbé váltak az utódállamokban, ahol az elmúlt két évtized során számos történész dolgozott szocioökonómiai módszerekkel. Az utolsó négy évben az amerikai kutatók is élhettek ezekkel az előnyökkel. A szocioökonómiai módszerek alkalmazása által nyújtott előnyök kihasználásán túlmenően azonban, szükséges még megtalálnunk az utat egy olyan sajátos egyensúly megteremtéséhez, amelynek során felhasználhatjuk egyrészt a bécsi központi levéltárak anyagát, másrészt a tartományi, helyi, nemzeti levéltárakban őrzött forrásanyagot is.

FRITZ FELLNER és
FRIEDRICH GOTTAS
cikkéből az Austrian History
Yearbook 3 (1967) évf. 296-307
lapjairól.

JEGYZETEK

1. Louis EISENMANN, Le compromis austro-hongrois de 1867. Étude sur le dualisme. Paris, 1904.
2. Ernest DENIS, La Bohême depuis la Montagne-Blanche. /2 köt./ Paris, 1903.
3. Henry Wickham STEED, The Hapsburg Monarchy. London, 1913.
4. Müvei: Racial Problems in Hungary. London, 1913. Die Zukunft Österreich - Ungarns und die Haltung der Grossmächte. - Scotus Viator álnév alatt jelent meg - Wien 1908 és The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy. London, 1911.
5. Hugh SETON-WATSON, Eastern Europe between the Wars, 1918-1941. Cambridge, 1945.
6. Winston S. CHURCHILL, The Second World War. /6 köt./ Boston, 1948-53. I. 10.
7. Müvei: The Social Revolution in Austria. Cambridge, 1926; National States and National Minorities. London, 1934; és Hungary and Her Successors: The Treaty of Trianon and its Consequences, 1919-1937. London, 1937.
8. Zbyněk A.B. ZEMAN, The Break-up of the Habsburg Empire, 1914-1918. London, 1961.
9. Harry HANAK, Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A Study in the Formation of Public Opinion. London, 1962.
10. Peter G. PULZER, The Rise of Political Anti-Semitism in Germany and Austria. New-York, 1964.
11. Lásd: The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy c. munkáját.
12. A History of Hungary, 1920-1945. 2 köt. New-York, 1956-57.; és Hungary. A Short History. Edinburg, 1962.
13. The East European Revolution. London, 1961.
14. Alan J.P. TAYLOR, The Habsburg Monarchy, 1815-1918. London, 1941.
15. Victor L. TAPIÉ, "Recent French Publications on the Habsburg Empire and the Succession States, 1952-1962." Austrian History Yearbook 1. /1956/ 164-170.
16. Vö. Victor L. TAPIÉ következő, a Centre de Documentation Universitaire /Paris/ kiadásában megjelent munkáit: L'Europe Centrale de 1958 à 1660; L'Europe Centrale au début du XVIIe siècle 1598-1618; Les relations entre la France et l'Europe Centrale de 1661 à 1715; és L'Europe Centrale et Orientale de 1689 à 1796.
17. Lásd: Jacques DROZ, Histoire de l'Autriche /3. kiadás/ Paris, 1961. és L'Europe Centrale. Évolution historique de l'idée de "Mittel-europa". Paris, 1960.
18. Ezek közül a legfontosabbak a Fonti per la Storia d'Italia c. sorozatban kerültek publikálásra /kiad.: Istituto Storico Italiano per

- l'Eta Moderna e Contemporanea, Roma/: Le relazioni diplomatiche fra l'Austria e il Regno de Sardegna. Szerk.: Franco VALSECCI; Ser.3.vol. III: 4 dicembre 1849 - 30 dicembre 1852. Roma 1963.; Le relazioni diplomatiche fra l'Austria e il Regno delle Due Sicilie. Szerk.: Ruggero MOSCATI, Ser.3. vol. II: 22 maggio 1859 - 19 febbraio 1861. Roma. 1964.; és Le relazioni diplomatiche fra l'Austria e il Regno di Sardegna. Szerk.: Narisco NADA; Ser 1. vol. I: 24 aprile 1814 - 17 luglio 1820. Roma, 1964.
19. Lásd: "Reflessioni sulla storia d'Ungheria" Il Ponte 14 /1960/ 4-5. sz. 451-467. 1.; "La dissoluzione dell'Austria-Ungheria" Rivista Storica Italiana 73 /1961/ 2.sz. 265-320. 1.; 74 /1962/ 1.sz. 52-92. 1.; és 76 /1964/ 3.sz. 601-670. 1.; valamint "La politica esterna dei governi rivoluzionari ungheresi del 1918-19." ibid. 78 /1966/ 4.sz. 850-911. 1.; önálló könyve: La dissoluzione dell'Austria-Ungheria. Milano, 1966.
  20. Le relazioni diplomatiche fra l'Austria e il Regno di Sardegna e la guerra del 1848-49. A Fonti per la Storia d'Italia c. sorozatban, 53-54. köt. /Ser.3./ Roma, Istituto Storico Italiano per l'Eta Moderna e Contemporanea, 1961.; La pace di Milano 6 agosto 1849. Roma: Edizioni dell'Ateneo 1955.; és La campagna del 1866 nei documenti militari austriaci. Le operazioni navali. Padua: Primo centenario dell'annessione del Veneto al Regno d'Italia, 1966.
  21. Erwin VIEHAUS, Die Minderheitenfrage und die Entstehung der Minderheitenschutzverträge auf der Pariser Friedenskonferenz 1919. Eine Studie zur Geschichte des Nationalitätenproblems im 19. und 20. Jahrhundert. Würzburg, 1960.
  22. Paul KLUKE, Selbstbestimmung. Vom Weg einer Idee durch die Geschichte. Göttingen, 1963.
  23. Eugen LEMBERG, Nationalismus. 2 köt. Reinbeck bei Hamburg, 1964.
  24. Theodor SCHIEDER, Der Nationalstaat in Europa als historisches Phänomen. Köln, 1964.
  25. Reinhardt WITTRAM, Das Nationale als europäisches Problem. Beiträge zur Geschichte des Nationalitätsprinzips vornehmlich im 19. Jahrhundert. Göttingen, 1954.
  26. Hans ROTHFELS, Die Nationalidee in westlicher und östlicher Sicht. Köln, 1956.
  27. Vö.: Geschichte des Nationalismus in Europa. Stuttgart: Schwabe, 1950. és Nationalismus. 2 köt. Rienbeck bei Hamburg, 1946.
  28. Peter BURIAN, Die Nationalitäten in "Cisleithanien" und das Wahlrecht der Märzrevolution 1848-49. Zur Problematik des Parlamentarismus im alten Österreich. A Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft Ost c. sorozatban, 2.sz. Graz, 1962.
  29. Hans MOMMSEN, Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage im habsburgischen Vielvölkerstaat. I.köt.: Das Ringen um die supranationale Integration der zisleithanischen Arbeiterbewegung /1867-1907/. Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für die Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich, 1.sz. Wien, 1963.
  30. Kiemelkedik közülük a Johann Gottfried HERDER-Forschungsrat, a müncheni Südost-Institut és a Collegium Carolinum /München/. A nyugat-német-

országi Kelet-Európa-Intézetek teljes összeállítását lásd: Aus Politik und Zeitgeschichte /a Das Parlament c. hetilap supplementuma/, 1960. szeptember 14. 602-607. 1.

31. Austrian History News Letter, 1 /1960/ 67-69. 1.; 2 /1961/ 32-40. 1.; 3 /1962/ 87-89. 1. és 4 /1963/ 91-94. 1.; Austrian History Yearbook, 1 /1965/ 226-242. 1.; 2 /1966/ 242-246. 1.
32. A Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs /kiad. Hermann Böhlau Verlag, Graz/ sorozatból a legjelentősebbek: Schicksalsjahre Österreichs 1908-1919. Das Politische Tagebuch Josef Redlichs. Kiad. Fritz FELLNER. /39. és 40. köt. 1953-54./; Quellen und Studien zur Geschichte der Berliner Kongresses 1878. Kiad. Alexander NOVOTNY, I. köt.: Österreich, die Türkei und das Balkanproblem. /44. köt. 1957./; Tagebücher, Briefe, Aktenstücke /1841-1855/. Kiad.: Friedrich WALTER /45.köt. 1960./; Berthold SUTTER, Die Badenischen Sprachverordnungen von 1897. /46-47.köt. 1960-65./; Die Friedensaktion der Meinlgruppe 1917-18. Kiad. Heinrich BENEDIKT. /48. köt. 1962./ és Friedrich WALTER, Die Österreichische Zentralverwaltung. /35-36. 42. 43 és 49-50. köt. 1960-64./
33. Lásd a Wiener Historische Studien /kiad. Herold Verlag, Wien/ következő köteteit: Hans KRAMER, Die Italiener unter der österreichisch-ungarischen Monarchie. /2.sz. 1954./; Karl EDER, Liberalismus in Altösterreich. /3.sz. 1955./; Heinrich BENEDIKT, Die wirtschaftliche Entwicklung in der Franz-Joseph-Zeit. /4.sz. 1958./; Julius MISKOLCZY, Ungarn in der Habsburger-Monarchie. /5.sz. 1962./
34. Az Österreich-Archiv sorozatból /kiad.: Verlag für Geschichte und Politik, Wien/ művek közül a következők emelkednek ki: Fritz FELLNER, Der Dreibund. Europäische Diplomatie vor dem Ersten Weltkrieg. /1960./; Erika WEINZIERL-FISCHER, Die österreichischen Konkordate von 1855 und 1933. /1960./; Felix CZEIKE, Liberale, Christlichsoziale und sozialdemokratische Kommunalpolitik 1861-1934. Dargestellt am Beispiel der Gemeinde Wien. /1962./; Hans STURMBERGER, Der Weg zum Verfassungsstaat. Die politische Entwicklung in Oberösterreich von 1792-1861. /1962./; Theodor VEITER, Die Italiener in der österreichisch-ungarischen Monarchie. Eine volkspolitische und nationalitätenrechtliche Studie /1965./; Helmut RUMPLER, Das Völkermanifest Kaiser Karls vom 16. Oktober 1918. Letzter Versuch zur Rettung des Habsburgerreiches. /1966./; Robert A. KANN, Die Sixtusaffäre und die geheimen Friedensverhandlungen Österreich-Ungarns im Weltkrieg /1966./.
35. A Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie /kiad.: Hermann Böhlau Verlag, Graz/ c. sorozatban különösen figyelemreméltó Klaus FROMMELT, Die Sprachenfrage im österreichischen Unterrichtswesen 1848-1859. /1.sz. 1963./; Felix HÜGLINGER, Ministerpräsident Heinrich Graf Clam-Martinic. /2.sz. 1964./; Helmut RUMPLER, Max Hussarek, Nationalitäten und Nationalitätenpolitik in Österreich im Sommer des Jahres 1918. /4.sz. 1965./
36. Felhívjuk a figyelmet a Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft Ost /kiad.: Hermann Böhlau Verlag, Graz/ sorozat következő kötetére: Otto FOLBERTH, Der Prozess Stephan Ludwig Roth. Ein Kapitel Nationalitätengeschichte Südosteuropas im 19. Jahrhundert. /1.sz. 1959./; Peter BURIAN, Die Nationalitäten in "Cisleithanien" und das Wahlrecht der Märzrevolution 1848-49. /2.sz. 1962./; Richard G. FLASCHKA, Cattaro-Prag. Revolte und Revolution. Kriegsmarine und Heer Österreich-Ungarns im Feuer der Aufstandsbewegungen vom 1. Februar und 28 Oktober 1918. /3.sz. 1963./; Robert A. KANN, Das Nationalitätenprob-

lem der Habsburgermonarchie. Geschichte und Ideengehalt der Nationalen Bestrebungen vom Vormärz bis zur Auflösung des Reiches. /4-5.sz. 1964./.

37. Austrian History News Letter, 1.sz. /1960/ 3-57. 1.; 2.sz. /1961/. 42-82. 1.; 3.sz. /1962/ 89-137. 1.; 4.sz. /1963/ 95-100. 1.; Austrian History Yearbook, /1965/ 248-254. 1.; 2 /1966/ 261-270.1.
38. Helmut RUMPLER, Max Hussarek, Nationalitäten und Nationalitätenpolitik in Österreich im Sommer des Jahres 1918. Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie, 4.sz. Graz, 1965.
39. Fridrich GOTTAS, Die Frage der Protestanten in Ungarn in der Ära des Neabsolutismus. Das ungarische Protestantenpatent vom 1. September 1859. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 14. köt. München, 1965.
40. Fritz FELLNER, Franz Schuselka. Ein Lebensbild. /Doktori disszertáció, Universität Wien, 1948/
41. Lásd: "Hungary in the Austro-Hungarian Monarchy: Preponderance or Dependency?" Austrian History Yearbook 3. /1967/ Pt. 1. 260-302.1.
42. Lásd: a 34. jegyzetben.

ROMÁN GAZDASÁGTÖRTÉNETI VITÁK A "LUPTA DE CLASA" HASÁBJAIN

Lényegében ezt a közös címet lehetne adni annak a négy cikknek, amely a Román Kommunista Párt ideológiai és politikai folyóirata, a Lupta de clasa különböző számaiban jelent meg 1968-ban. Ez a négy cikk jól mutatja az utóbbi években erős lendületet vett román gazdaságtörténeti kutatás érdeklődési körét és módszertani sajátosságait. A cikkek és a nyomukban megindult viták a fő hangsúlyt a módszertani kérdésekre helyezik. Egyik ilyen módszertani problémája a román gazdaságtörténeti kutatásnak a periodizáció kérdése. A másik: a különböző áramlatok, elméletek meghatározása, illetve az ezeket képviselő ideológusok elméleti és gyakorlati munkásságának az ediginél alaposabb és árnyaltabb vizsgálata.

A munkákat történeti sorrendben véve, először Voinea, Dana: "Cu privire la stadiul de dezvoltare economică a României la începutul veacului" (Románia század eleji gazdasági fejlődési stádiumáról, 8.sz. 61-71.l.) című cikkét kell megemlíteni. A szerző nem ért egyet azzal az utóbbi években elfogadott megállapítással, mely szerint Románia a század elején a monopolkapitalizmus időszakába lépett volna, következésképpen imperialista állam lett volna. Ez a megállapítás megtalálható a "Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial" (A romániai munkásosztály kialakulásának és fejlődésének történetéből az első világháborúig, 1959), valamint N.N. Constantinescu-V.I. Axenciuc: "Capitalismul monopolist în România" (A monopolkapitalizmus Romániában, 1962) című munkákban és egy sor más tanulmányban is. Ezek a megállapítások, a szerző szerint, akadályt jelentettek a századeleji Románia társadalmi és gazdasági helyzetének tudományos elemzésében, másrészt olyan következtetésekhez vezettek, amelyek szerint a román nemzeti egység megvalósítása 1918 decemberében imperialista területszerzés lett volna. Szerinte a téves megállapítás onnan ered, hogy Leninnek az imperializmusról egyébként helyesen alkotott öt ismervét mechanikusan alkalmazták Románia századeleji gazdasági helyzetének elemzésénél. Álláspontját a szerző a román nagyipar, kisipar, mezőgazdaság, kereskedelem és a társadalmi osztályok helyzetére vonatkozó adatokkal támasztja alá.

A XX. század elején Románia ipari potenciálja gyenge volt; az ipar részesedése a társadalmi termelésből és a nemzeti jövedelemből szintén csekély. A monopóliumok formái (kartell, szindikátus, tröszt) léteztek ugyan a román iparban és kereskedelemben, azonban csak az értékesítés céljából jöttek létre, csak a belső piac területén fejtették ki tevékenységüket, és nem terjedtek ki a külföldi piacokra. Ami az ipari termékeket illeti, azok felét importból szerezte be az állam, a másik felét a kisipar adta. A kisiparosok száma a század elején sokkal nagyobb volt, mint a nagyiparban alkalmazott munkásoké. Ilyen fejlettségi fokon és ilyen ipari struktúra

mellett a monopólimoknak ebben az időben kicsiny szerepe volt az ország gazdasági életében. Az ország még a kapitalista szabad verseny korát élte.

A mezőgazdasági termelés szintén fejletlen volt, s erősen terhes feudális maradványokkal. A nagybirtokon kevés helyen alkalmaztak bérmunkát, a föld megmunkálása nagyrészt primitív eszközökkel történt.

Hasonló volt a helyzet a banktőkével. A bank- és hitelügy ugyan erősen fejlődött, bankmonopóliumok kialakulásáról azonban még nem beszélhetünk. Ugyancsak távol állt Románia attól, hogy az imperialista országokhoz hasonló módon a tőkekitvitelben és a világpiac felosztásában résztvehesen.

A szerző végső konkluzióként kiemeli, hogy Románia a század elején azon országok sorába tartozott, amelyek nem egyesítették magukban a monopolkapitalizmus alapvető ismérveit, éppen ellenkezőleg: a kapitalizmus fejlődésének első fázisában voltak és a monopóliumok kizsákmányolási tevékenységének színterét képezték.

Ivanciu, Nicolas: "Opinii cu privire la gîndirea economică burgheză din România interbelică" (Eszrevételek a polgári gazdaságtani gondolkodásmódról a két világháború közötti Romániában, 2.sz. pp. 111-120.) című cikkében a román kapitalista fejlődés legmozgalmasabb szakaszának nevezi az említett időszakot. Ekkor születtek azok a változatokban gazdag elméletek és erőfeszítések, amelyek az egyre élesedő gazdasági és társadalmi ellentéteket igyekeztek tompítani. Ennek okát Románia gazdasági, társadalmi és politikai viszonyainak alakulásában kell keresni.

Az első világháború után a kapitalista fejlődés erős lendületet vett az országban. A monopóliumok uralma meggyökeresedett, az agrárreform - eredményei mellett - újabb problémákat is okozott. Gyengültek a földbirtokosok pozíciói és megszilárdult a polgárság uralmi helyzete. A munkásosztály vezető szerepet vállalt a társadalmi átalakulásért folyó küzdelemben. Az ország területének megnövekedése, a kapitalista fejlődés új fázisának kibontakozása és az ennek nyomán kialakult új gazdaságfejlesztési lehetőségek egyre több elméleti és gyakorlati szakembert ösztönöztek arra, hogy ezeket a lehetőségeket kiaknázzák. Új helyzet állt elő az 1929-1933-as gazdasági válság idején, amely Romániát sem kerülte el. Egy sor intézet, társulat, tudományos kör alakult, amelyek célja az volt, hogy vitára bocsássa és végeredményben meghatározza Románia válság utáni gazdasági helyzetét és fejlődési irányát. Az egyik alapvető kérdés az volt, hogy vajon az első világháborút követő ipari fellendülés képes-e az országot ipari államná átalakítani, és egyáltalán, helyes-e ez a törekvés, vagy pedig az ország maradjon agrárállam, esetleg egy harmadik változatban agrár-ipari ország, vagy éppen ipari-agrár ország.

A válságot megelőző időszakban igen erős volt az országban a tőke koncentrációja és centralizációja. Kezdetben úgy látszott, hogy a nemzeti burzsoázia "a magunk erejéből" elve győzött a "nyitott kapukat" hirdető liberális elképzeléssel szemben. 1933 után azonban az előbbieknak át kellett adniuk a helyet a szabad tőke-beáramlást hirdetőeknek. Ez a többeáramlás a válság után egyre gyorsult, s oda vezetett, hogy Románia gazdaságilag egyre jobban függővé vált a fejlettebb kapitalista államoktól. Ebben a helyzetben a polgári közgazdászok körében két koncepció alakult ki Románia gazdasági lehetőségeit, további fejlődését és a külfölddel való kapcsolatát illetően.

Az egyiket V. Madgearu nevével lehet fémjelezni, aki egy 1930 -ban megjelent munkában fejtette ki erről véleményét. Szerinte az agrár-jellegű Romániának, egyenlő feltételek alapján, lehetősége van gyümölcsöző gazdasági kapcsolatok megteremtésére a fejlett ipari országokkal, sőt a válságból való kilábalás egyik módját ebben látta. Ezt az idillikus elképzelést hamar elvetette és később ugyanugy az ország iparosítását szorgalmazta, mint a másik irányzat képviselője, Mihail Manoilescu. Az utóbbi különben Romániát ipari államnak tartotta. Volt egy harmadik irányzat is, amelyet Cristea Arva és Gh. Mladenatz képviselt. Ez az irányzat kacérkodott a marxista közgazdaságtanból egyes elképzelésekkel, érdeklődést tanúsított például a szovjet tervgazdálkodás iránt is, megfigyeléseit természetesen a burzsoá rendszer erősítésére és semmiképpen sem annak felszámolása céljából igyekezett hasznosítani.

Lényegében az előbbi munkához kapcsolódik Nicolae-Valeanu, I. "Aspecte ale metodologice in cercetarea istoriei gîndirii economice romînesti" (Módszertani szempontok a román gazdaságtani elméletek történetének kutatásához, 8.sz. pp. 49-60.) című cikke is. A késői feudalizmus korából néhány fejedelem-közgazdász elméleti és gyakorlati tevékenységének áttekintése után a szerző főleg a XIX. századi és XX. századeleji román polgári közgazdászok munkáinak és tevékenységének elemzéséhez ad szempontokat. Ugyanakkor vitat néhány módszertani eljárást a probléma kutatásában.

"A gazdaságtani gondolkodás története Romániában" című monográfia tematikai vázlatából egy részt kiragadva felteszi a kérdést: vajon a gazdaságtani kérdések tárgyalásánál szükséges-e olyan szigorú tematikai felosztást végezni, amely pontosan fedi a nevezett időszak társadalom- és politikatörténeti periodizációját, vagy pedig a felosztási alapelv a különböző elméletek és áramlatok csoportosítása legyen.

A másik módszertani kérdés: miként kell értékelni a polgári közgazdászok azon igyekezetét, hogy Románia gazdasági fejlődését előmozdítsák. A szerző óva int olyan szempontok ki-válogatásától, melyekkel a közgazdászok pozitív vagy negatív előjelű értékelése aszerint történjék, hogyan viszonyultak az ország iparosításához. A probléma sokkal bonyolultabb. A szer-

ző szerint kétségtelen ugyan, hogy a kérdés e tengely körül forog, de más szempontokat is figyelembe kell venni. A XIX. században is kialakult az a két álláspont, amely közül az egyik Románia kizárólagos agrárországgá való alakítását valósította helyesnek, a másik pedig a sokoldalúan fejlett ipari állam útjára akarta terelni az országot. Az előbbieket között is volt árnyalati különbség, mert az agrárországot akaró Winterhalder vagy Ghica például nem zárkozott el a szabad versenyen alapuló, nem protekcionista politikával támogatott iparosítástól. Ugyanakkor a két világháború között is voltak az iparosítást támogató elgondolások, amelyek látszólag Románia gazdasági erejének növekedése érdekében születtek, valójában azonban a fasizmus ideológiájából táplálkoztak és a német világhatalmi törekvések gazdasági bázisának létrehozásában segítettek. Eppen ezért egy-egy gazdaságtani elmélet értékelésénél figyelemmel kell lenni a belső politikai helyzetre, az osztályviszonyokra és a nemzetközi erőviszonyokra is.

Az előbbiekhöz hasonló elveket vall Iota, Vasile: "Cu privire la metodologia cercetării îndirijii economice românești din trecut" (A multbeli román gazdaságtani gondolkodás kutatásának módszertanához, 9.sz. pp. 63-69.) című cikkében. A szerző különös figyelmet szentel a periodizáció kérdésének és osztja az előbbi szerző véleményét a különféle régebbi román elméleti közgazdászok értékelésével kapcsolatban. Ellenzi a dogmatikus értékelést és a "beskatulyázást". Nehezményezi, hogy az utóbbi években is jelentek meg olyan munkák, amelyek egymás mellé tesznek olyan multbeli közgazdászokat, akik a lényeg tekintve egészen ellentétes elveket vallottak, de egyes esetekben, formálisan, hasonlóan vélekedtek Románia gazdasági helyzetét illetően. Példának N. Sutu román közgazdász értékelését említi meg. Hivatkozik néhány, az utóbbi időben megjelent tanulmányra, amelyekben Sutu-t B.P. Hasdeu és M. Kogălniceanu román gazdasági reformerekkel egy sorban említik, holott a földbirtokos Sutu nyíltan hirdette 1848-ellenességét, s egyenesen ellene volt a jobbágyszababiztosításnak.

Röviden összefoglalva a századeleji román fejlődéssel kapcsolatban említett két irányzatot, valóban merész állítás lenne Romániát gazdasága alapján tipikusan imperialista államnak nevezni, de tény, hogy a monopolkapitalizmus már kialakulóban volt a század első évtizedében. Ebben igen fontos szerepet játszott a gazdag olajlelőhelyek feltárása, és az ennek nyomán meginduló ipari fejlődés. Ami a két világháború közötti gazdaságtani elméleteket illeti, azok főként a keynesi elméletekből táplálkoztak, és az ilyen típusú válságellenes intézkedések bevezetését szorgalmazták.

BOGYIRKA EMIL

SZEMLE
KELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

Language and Area Studies. East Central and Southeastern Europe. A Survey. Ed. by Charles Jelavich. Chicago-London, 1969. University of Chicago Press, XIX, 483 p. (Nyelv és térség tanulmányok. Kelet-Közép és Délkelet-Európa. Áttekintés.)

Az Egyesült Államokban 1965-ben határozták el az országos tudományos irányító szervek, hogy felül kell vizsgálni a kelet-európai országokra vonatkozó egyetemi oktatást (a Szovjetuniót nem számítva itt Kelet-Európához). A vizsgálat eredménye, számos szakértő közreműködésével, ez a kötet.

A történelem mellett a nemzetközi kapcsolatok, a politikai tudomány, a közgazdaság, a demográfia, a földrajz, a szociológia, az antropológia, a jog, a filozófia, az irodalomtörténet, folklór- és népzene-tudomány, zenetudomány és nyelvészet terén készültek ilyen áttekintések. Ezen kívül a szerkesztő, Ch. Jelavich, az ismert történész professzor egy bevezető fejezetben áttekinti az egyetemi szakképzés és a kutatás feladatait, egy másik tanulmány pedig az alapfoku egyetemi oktatásban vizsgálja meg a kelet-európai tárgyak helyzetét. A kötet végén pedig két tanulmány azt mutatja be, hogyan áll az itteni nyelvek (a nyugati és déli szláv, ill. a nem-szláv) oktatása az amerikai egyetemeken.

Az egyes tanulmányok egységes elképzelés szerint készültek, s így nagyjából egységes képet adnak: rövid áttekintést az illető tudományszak vonatkozásában, az eddigi eredmények részletes felsorolásával, gyakorlatilag tehát egy-egy bibliographie raisonnéevel. Ahol kevés az amerikai anyag; angol, sőt kivételesen francia kiadványokat is felsorolnak. Utána következnek az elképzelések, milyen irányban kellene a kutatásokat folytatni, vagy egyáltalában megindítani (pl. néprajz és zenetudomány, vagy irodalomtörténet), amennyiben eddig nem voltak jelentős eredmények, s mit kell tenni az egyetemi oktatás terén.

Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Albánia, Bulgária és Görögország azok az országok, amelyekre az áttekintés kiterjed, bár többször említik, hogy az NDK, ill. Törökország is idetartozik, attól függően, hogy a mai helyzetet vesszük-e kiindulópontként, vagy inkább a történeti fejlődést. Ez utóbbi vonatkozásban Jelavich arra utal, hogy az egész területet nem lehet egységként kezelni, három tájegységet különböztet meg: a Balkánt, az egykori Habsburg-birodalmat és Lengyelországot.

Az egyes tanulmányokból világosan látszik, hogy a térség iránti érdeklődés erősebben csak a második világháború után

bontakozott ki, legfeljebb egyes tudományágaknál követhető vissza a század elejéig. És akkor is voltaképpen az orosz-szovjet tanulmányokkal kapcsolatban indult meg, s az egyes tanulmányok szerzői nem győzik emlegetni, mennyire hátrányban van a Kelet-Európa-kutatás most is az orosz-szovjet tárgyú kutatások mögött, Jelavich évtizedes lemaradást említ a kettő között.

Egyértelműen kiderül, mennyire alapvető fontosságúnak tartják a nyelvkérdést, ami egészen természetes, még hozzá elsősorban valamelyik nagy európai nyelv ismeretét (a német, francia vagy orosz közül legalább kettőt), amely még a helyi nyelveknél is fontosabb, de ezek közül is legalább kettőnek a megtanulását tartják kívánatosnak, megkérdőjelezve azt az elterjedt véleményt, hogy a nyelvtanulásnak az aktív nyelvtudásig kell eljutnia.

A kötet összeállítása eléggé világosan politikai célokat szolgál. Egyik-másik tanulmánya olykor a régi szovjetellenes jelszavakra emlékeztető kitételeket is használ. Egészében mégis inkább a kölcsönös elismerésre és együttműködésre való törekvés jellemzi a kötetet, sok tanulmánya örömmel üdvözlí a személyes tudományos kapcsolatok egyre növekvő lehetőségeit. A filozófiai tanulmány szerzője a mai magyar marxista munkák lefordítását javasolja.

Magyar vonatkozásairól talán annyit: azokban a tudományágakban, amelyek már eddig is érdemleges eredményeket tudtak felmutatni, a magyar fejlődésre vonatkozó kutatások is viszonylag erősek, másutt pedig egyéb országok vonatkozásában is csak a kezdeteknél tartanak (a földrajzi és jogi tanulmány pl. ezért utal tárgyának fontosabb kelet-európai irodalmára is). A nyelvtanulásban a magyar áll a negyedik helyen a lengyel, cseh és szerb-horvát mögött (igaz, hogy a kelet-európai nyelvek összesen az egyetemi hallgatók által tanult nyelvek 3 %-át teszik ki.).

A kelet-európai olvasó tehát végső fokon örömmel fogadhatja a kötetet, ha lesznek is fenntartásai, de információ szempontjából igen hasznos.

NIEDERHAUSER EMIL

Történelem és néprajz

Ju.V. Bromlej szovjet történész nevét a szakmabeliek 1961-es budapesti szerepléséből ismerhetik, vagy hazai szakirodalmunkból is, mint a középkori délszláv történelem szakértőjét (ld. Agrártörténeti Szemle 1962. 1-2.sz: 343-344.1. uo. 1966. 1-2.sz. 209-210.1. Világtörténet 1966. 9-10.sz. 203-204. 1.) A továbbiakban az újabban a szovjet néprajztudományban fontos állást betöltő történész néhány újabb tanulmányát szeret-

nénk ismertetni. V.P. Alekszejevvel együtt irt tanulmánya: K izucseniju roli pereszelenij narodov v formirovanii novuh étnicseszkih otnosenij (A népek vándorlásának a szerepe az új etnikai közösségek kialakításában "Szovetszkaja Etnografija 1968. 2.sz. 35-45.l.) két etnikum összeütközésének kérdését veti fel, ami többnyire a népvándorlás korában történt meg, abban az időben, amikor a törzsi szervezetet felváltotta az etnikum (az orosz narodoszty). Az összeütközés rendszerint különböző fejlettségi fokon álló, vagy eltérő termelési módban élő etnikumok közt következik be, vagy a hódító etnikum rákényszeríti saját termelési módját a meghódítottra, vagy érintetlenül hagyja azt, vagy a kettő közt bizonyos szintézis jön létre. Etnikailag ez vagy a hódító etnikum egyeduralmát, vagy az alávetett etnikum fennmaradását (a hódító beolvadását) vagy ugyancsak a kettő közt valamiféle szintézist teremthet. Bromlej az antropológus társszerzővel azt mutatja ki, hogy valójában, amikor az első vagy második variáció látszik megvalósultnak, mégis valamiféle szintézisről van szó. Így pl. a délszlávok megjelenése a Balkánon az eddigi felfogás szerint a thrák-illír őslakosság teljes eltűnésével járt, holott a mai délszláv lakosság antropológiai vizsgálata bizonyítja, hogy ez az etnikai szubsztrátum erősen fennmaradt. Vagy az osztek sem az alánok leszármazottai, antropológiailag a kaukázusi népekhez tartoznak, csak a nyelvet vették át, épp úgy, mint a szintén kaukázusi balkárok és karaszajok a mongolok elől menekülő kipcsakok nyelvét. Az azerbajdzsánok az indofgán népesség egyik változata, a török becsapások révén vették át a török nyelvet. Ugyanígy antropológiailag igazolható, hogy a mai egyiptomiak az ókori egyiptomiak utódai. Az antropológiai tényezők csak évezredes léptékekkel mérve változnak, tehát bizonyító erejük van. A szerzők felvetik azt a kérdést, hogy miért győz akkor mégis annak az etnikumnak a nyelve, amelyik antropológiailag alulmarad. Az, hogy a legyőzötteknek nincs irásbeliségük, nem perdöntő, mert a legtöbb esetben a győzőknek sincs. Lényegesebb lehet a vallás, általában a kultúra befolyása (az iszlám az egyiptomiak esetében pl.) még inkább a termelési mód átvétele a legyőzött etnikum által. Ha a hódító érintetlenül hagyja a meghódított nép termelési módját, nem következik be nyelvi uralma (a török hódítás a Balkánon a tipikus példa rá.) A hódítók szervezettsége, politikai hatalma is jelentős tényező, de ez is csak az egyik kedvező előfeltétel. A magyarázatokat a szerzők a végleges megválaszolás igénye nélkül vetik fel, de bizonyítottan látják azt, hogy az etnikai keveredésnél voltaképpen általában szintézis következik be, a hódítók nyelve győz, de a meghódítottak fizikuma. A nyelv tehát az etnikai hovatartozás szempontjából fontos, de nem azonos a nép eredetének kérdésével.

K rekonsztrukcii adminisztrativno-territorial'noj sztrukturu ranneszrednevekovoj Horvatii (A koraközépkori Horvátország közigazgatási-területi strukturájának rekonstruálásához. A "Szlavjane i Rusz" c. kötetben, Moszkva, 1968. Nauka, 251-260.l.) a délszláv) és nyomokban más szlávoknál is kimutatható) zsupa-szervezetnél kisebb közigazgatási egységek kérdését veti fel. A források elemzése alapján úgy látja, hogy

a zsupán belül csak egy alzsupán volt. De a források ismernek még setnic (százados) tisztségviselőt is, akinek valószínűleg katonai és közigazgatási funkciói voltak, és dvornic-ot, aki nem tekinthető falusi előljárónak, de nem is azonos a királyi birtok kormányzójával, joghatósága nagyobb területre terjed ki, bár a királyi birtokkal van kapcsolata. Bromlej úgy véli, hogy a setnic-ek a zsupán belüli kisebb közigazgatási egységek előljárói voltak, s a zsupa-szervezettel együtt a törzsi korszakból származnak, míg a dvornic és körzete ettől független területi beosztást jelent, későbbi is, a királyi hatalom létrejöttével függ össze.

The Archaic Form of the Communal Family (A közösségi család archaikus formája. VIII International Congress of anthropological and ethnographical sciences (Tokio, September 1968). Moscow, 1968, 15 l.) a közösségi vagy nagycsalád recens néprajzi leírásait a történetivel egészíti ki, Horvátországban a XI. században látja a fraternális nagycsaládot írott forrásokban, későbbi horvát és szerb forrásokban, is megtalálható, vagy akár a keltáknál, száli frankoknál, sumérek-nél, Indiában, Kinában a Han-dinasztia idején, a rómaiaknál stb. az ősközöségből kibontakozó és fejlett osztálytársadalmakban tehát egyaránt. Valószínűleg régebbi a patriarchális nagycsaládnál (ezért is régebbi sokhelyt a szenioriatusi trónöröklési rend a majorátusinál). Recens etnikai anyag a matriarchátussal hozza összefüggésbe, így azt lehet mondani, hogy a matriarchátustól a patriarchátushoz vezető átmenet, amely azonban néhol sokáig eltart, a közösségi család demokratikus típusának legősibb formája.

A tokiói nemzetközi kongresszussal egy évben New Yorkban került sor ugyancsak nemzetközi konferenciára az antropológiai hagyományok természete és funkciója tárgykörében. Ezen a kongresszuson Bromlej két előzetesen beküldött referátummal szerepelt. A study of the changes in the traditional culture of the Russian population of Siberia (A szibériai orosz lakosság hagyományos kultúrájában bekövetkezett változások tanulmányozása. New York, Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, 24 l.) az új természeti környezet hatását vizsgálja a betelepülőkre a XVII. századtól a XX. század elejéig. Először szőrmevadászat céljából jöttek Szibériába orosz vadászok, Észak-Oroszországból. Azután a mezőgazdasági termelés megindítására parasztok, ezek is nagyrészt Észak-Oroszországból. A XVIII. században a bányászat megindulása nem vont maga után újabb migrációs hullámot, csak 1861 után kezdődik ismét nagy méretű áttelepülés /1914-ig 4 millió ember/. Az Ural és a Bajkál közt egy kelet felé szűkülő sávban telepsznek le az oroszok. Ahol a terület földművelésre alkalmatlan, ott halászat-tal és vadászattal foglalkoztak. Az állattenyésztésben bizonyos mozzanatokát átvették a bennszülöttektől (a kutya tartását, de a rénszarvasát nem, mert az a nomadizálással kapcsolatos). A földművelésben a hazai módszereket honosították meg, legfeljebb az arányok módosultak a környezettől függően. A lakás-kultúrában, étkezésben, öltözködésben csak egyes mozzanatokát vették át a bennszülöttektől. Egészében tehát az állapítható

meg, hogy az új környezet kevés, inkább csak másodlagos változást idézett elő. A hazulról hozott archaikus formák a nagy távolság ellenére is fennmaradtak, nyilván, mert fejlett kulturális szintet jelentettek.

The Chief Trends in Ethnographical Research in the U.S.S.R. (A Szovjetunió-beli néprajzi kutatás fő fejlődési vonalai. New York, 1968, Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, 12 l.) megállapítja, hogy az Októberi Forradalom után egyszerűen a gyakorlati szükségletek hozták magukkal a soknemzetiségű országban már régebben hagyományos néprajzi kutatás fellendülését. Az 1930-as évek végére már kiépült az országos kutatóhálózat. A szovjet néprajztudomány legfontosabb elvét történetiségében jelöli meg. Az elért eredmények közül kiemeli a nagy szintetikus munkákat ("A világ népei" 18 kötetben stb.). A fő kutatási területek az etnogenezis, az anyagi és szellemi kultúra története, a régi írások megfigyeltése. Ujabbban ismét igen nagy erővel folyik a mai etnikai folyamatok vizsgálata, pl. az anyanyelv és a nemzeti öntudat kapcsolatának kutatása. Változatlanul fontos kutatási téma az ősközösségi társadalom; a szovjet entográfusok Morgan számos megállapítását korrigálták.

Mint a tartalmi ismertetés is mutatja, a két tudományág módszereinek komplex felhasználása a történettudomány számára is hasznos és érdekes új szempontokhoz és eredményekhez vezet.

NIEDERHAUSER EMIL

Belorusszija történetéből

A.P. Grickevics minszki történész munkáit már egyszer volt alkalmunk ismertetni (ld. Világtörténet 1967. 14-15.sz. 138-144.l.). Néhány újabb tanulmánya a XV. századtól a XX. századig vet fel kérdéseket. Belarusz' u kancü XV - persaj palavine XVI szt. Da 450-goddzja belaruszka knigadrukavannja. (Belorusszija a XV. sz. végén - a XVI. sz. első felében. A belorusz nyomdászat 450. évfordulójára.) Veszci Akademii Navuk Belaruszka SzSzR. Szerüja Gramadszküh Navuk 1967. 3.sz. 14-22.l.) Francisz Szkorina (Szkarüna) tevékenységének megünneplése alkalmából képet ad a korabeli, a Litván Nagyfejedelemséghez tartozó Belorusszijáról, amely a maga közel 1,5 milliós lakosságával Litvániában nem csekély sullyal szerepelt. A társadalmi hierarchia élén a mágánások álltak, 23 mágánás a feudális tulajdonban lévő földek 1,6-a. A köznemesség ellenyelesedett (Tadeusz Kosciuszko is belorusz nemes leszármazottja.) A nemesség a lakosság 8-9,5 %-át tette ki. Alatta volt a szabad katonáskodó réteg. A parasztságon belül a leg-sulyosabb helyzetben a nem-szabadok voltak, szolgák stb., ezek száma azonban csekély. Valamivel jobb helyzetben voltak a földhözkött parasztek, ill. még inkább a régebben ott élők, akik

mintegy félszabad állapotban voltak. A parasztság körében a privilegizáltakat tették ki a szolgáló parasztok. A nyugati területen a háromnyomásos rendszer ekkor terjedt el, keleten még a legelőváltós uralkodott. A városi lakosság jelentős, hiszen 30 város és több mint 100 mezőváros volt itt. A városok megkapták a magdeburgi jog szerinti önkormányzatot. A kézművesek céhekben tömörültek. Ekkorra már kialakult a belorusz etnikum, saját nyelve a Litván Nagyfejedelemség hivatalos nyelve volt. A kevés iskola az egyházak vagy magnások kezében volt, egyetemre külföldre jártak (Prága, Krakó stb.) A kulturális fejlődés fellendülése tette szükségessé a nyomdászat meghonosítását.

Armjanszkaja manufaktura v Beloruszszii v konce XVIII veka. (Örmény manufaktura Belorusszijában a XVIII. század végén.) Akademija Nauk Armjanszkoi SzSzR: Vesztnik Obscsesztvennüh Nauk 1967. 4. (288.) sz 44-53. l. címen jelentette meg a folyóirat a szerzőnek eredetileg "A feudalizmuskori belorusz-örmény kapcsolatok történetéből" címmel írt tanulmányát. A tanulmány utal arra, hogy már 1410-ben a grünwaldi csatában örmények és beloruszok együtt harcoltak a német lovagrend ellen, 1510 táján tudunk már örmény kereskedők tevékenységéről Belorusszijában. A tanulmány nagyobb része a Szluckban az 1730-as évek vége óta fennálló, selyemöveket készítő manufaktura történetét tárgyalja. Fellendülése azzal áll kapcsolatban, hogy a tulajdonos, egy Radzwill herceg a sztambuli származású Jan Madzsarszkit nyerte meg 1757-ben a manufaktura vezetőjéül. Madzsarszki sajátkezü örmény aláírásaiban Madzsareantc néven szerepel, Grickevics elveti azt a feltevést, hogy talán erdélyi származású örményről van szó, Sztambulra, mint szülőhelyére hivatkozva. 1776-ig vezette a manufaktúrát, azután ő, ill. 1778-tól fia bérelte 1807-ig. Akkortól már a manufaktura hanyatlott, mert a török-perzsa mintájú selyemöv kiment a divatból, meg az orosz hatóságok is megtiltották a lengyel nemzeti viselet hordását. Az 1760-90-es években évente kb. 200 övet készítettek a kimutatások szerint (valójában ennél többet, mert Madzsarszki saját hasznára is hozhatott forgalomba öveket). A 45-60 főnyi munkásság többsége helyi lakosokból került ki. A munkamegosztás igen nagyarányú volt. A manufaktura nagyrészt piacra termelt.

O diplomaticseszkih i voennüh otnosenijah Szovetszkoi Roszszii i Litvü v 1919-1920 gg. K voproszu o beloruszskolitovszkoj granice. (Szovjet-Oroszország és Litvánia diplomáciai és katonai kapcsolatairól 1919-20-ban. A belorusz-litván határ kérdéséhez.) Voproszui szovetszkogo goszudarsztva i prava. Teziszü dokladov na naucsnoj konferencii juridiceszkogo fakulteta. (17 áprélja 1968 g.) Minszk, 1968, 200-206. l. a szerző abból indul ki, hogy a litván burzsoá állam megalakulása után 1919 szeptemberében a szovjet kormány békeajánlatot tett. A litván kormány azonban az Antantra való tekintettel csak fegyverszünetre, hadifogolycserére volt hajlandó. Csak 1920 márciusára fogadta el a békétárgyalások megkezdésének a gondolatát, amikor úgy látszott, hogy az intervenciónak már vége. Alapul az 1918-as breszti békében a központi hatalmak által

diktált határt vette. Május elején ezen az alapon indultak meg a béketárgyalások Moszkvában. A szovjet kormány a területi követelések nagyrésztét elismerte, bár hangsúlyozta, hogy azok nem alapulnak etnikai érveken, mint a litván kormány hirdette. Julius 12.-én megkötötték a békét, amikor a Vörös Hadsereg éppen előnyomulóban volt a lengyel intervenciók ellen. Az előnyomulás litván területet is érintett, a litván hadsereg azonban nem volt hajlandó együttműködni, sőt incidensek következtek be. A szovjet kormány mégis átadta Vilnót a békeszerződés értelmében Litvániának. A későbbi lengyel előnyomulás és a rigai béke a szovjet-litván határ kérdését már nem érintette. Vilnónak a lengyelek által való megszállását a szovjet kormány nem ismerte el.

NIEDERHAUSER EMIL

Török összeírások Bulgáriáról

A magyarországi török hódoltság korszakának vizsgálata egyre sürgetőbben követeli meg, hogy a korszakkal foglalkozó hazai szakemberek megismerjék a török birodalom berendezkedését a Balkán országaiban. Szükséges ez elsősorban azért, mert hozzásegít tisztázni a magyar tartományokat a birodalom belsejével összekapcsoló gazdasági szálakat, bekapcsolódásukat a birodalom bel- és külkereskedelmébe. Igen tanulságos lenne a törökök magyarországi berendezkedését összevetni a balkánival. Mert bár a magyar területek kivételes helyzete a birodalomban elsősorban a magyar királyság fennmaradásának volt a következménye s ezért elsődleges fontossága e kettősség vizsgálatának van, a kivételes helyzet konkrét jelenségeit éppen a nálunk korábban és teljes területükben bekebelezett keresztény országokkal való összevetéssel lehet megragadni. Végül utalni kell a balkáni területek -- eddig teljes tisztázatlan, inkább csak sejtett --- közvetítő szerepére is. Idézzük itt Németh Gyula professzor sokszor hangoztatott, s a kontraszt kedvéért élesen fogalmazott véleményét: Magyarországra nem "török világ", hanem "bosnyák világ" telepedett be.

Mindennek ellenére -- elsősorban nyelvi nehézségek miatt -- kevéssé ismerjük a bulgár, a szerb, s egyáltalán nem a görög szakirodalmat. Pedig az utolsó évtizedben ezekben az országokban erősen fellendült a turkológiai kutatás. Ezeknek a munkálatoknak fontos része a nagytömegű forráskiadás Bulgáriában az utolsó öt évben.

A bulgárok "Fontes" sorozatának eddig három kötete tartalmaz 15.-16. századi török összeírásokat: *Извори за българската история*, X. Szófia 1964; XIII. Szófia 1966. (A XIII. szám két kötetből áll. Az első adja közre az átirásokat és fordításokat, a második a facsimilét.) Későbbi korszakra vonatkozó forrásokat publikál és értékeli V.P. Mutafchieva - Str. Dimitrov: *Sur l'état du système des timars des XVIIe*

XVIII^oss. Szófia 1968. A "Fontes" sorozat kötetei a kiadás módjában különböznek egymástól. Míg a X. kötet csak bulgár fordítást és az összeírások facsimiléit közli, addig a XIII. kötet bőséges francia nyelvű magyarázatokkal a források arab betűs átírását is közreadja, maximálisan eleget téve a filológiai pontosság és a széleskörű használhatóság követelményeinek. A két kötet szerkesztésében és a források fordításában Bulgária valamennyi ismert turkológusa résztvett (B.Cvetkova, V. Mutafcsieva, N. Todorov, B. Nedkov, N. Popov, R.Sztoikov, A. Traianov, P. Gruevszki, I. Etemov.).

A kiadványok anyaga igen gazdag, bár a forrásadottságoknak Bulgáriában is az lehet a negatívuma, amiről a román szakemberek is panaszkodnak: nagyon sok az azonos típusu forrás, míg más típusuk egyáltalán nem, vagy csak igen kis számban lehettek fel. Jelen esetben nagy tömegű összeírást (ház-, timár- és ziámetbirtokok összeírása a birtokosok nevével, a helységek házzsámaival, adózóival és az adótételekkel) kapunk, kiegészítve egy értékes vakufnámeával. Pénzügyi naplók és vámnaplók nincsenek a kötetekben, s teljesen hiányoznak a misszilizések is.

A publikált összeírások több lehetőséget nyújtanak az összevetésre a magyarországi állapotokkal. Ezt a lehetőséget két példán szeretnénk bemutatni.

Az összeírások az esetek nagy részében az egyes települések adózó házainak számát azzal a kiegészítéssel együtt adják meg, hogy ebből hány a mohamedán hánék száma. Példaként összegeztük a nikápolyi szandzsák terjedelmes összeírását a 15. század közepéről (Извори, XIII. 160-297.1.). Fél száz évvel a terület meghódítása után a felsorolt összes városban bent élt a török. Az összes település 71,88%-a /340/ tisztán keresztény lakosságu volt, 28,11 %-ában (133) mohamedán lakosságu élt (a 133 helység egyharmadában (39) az összeírás csak mohamedán hánékat jelez, kétharmada (94) vegyes lakosságu). A szófiai körzet 1446-1455 közötti időszakból fennmaradt timár-összeírása (Извори, XIII. 8-51.1.) 133 helységet sorol fel. Ezek közül tisztán keresztény lakosságu 91,73 % (122), csak mohamedán hánékkal összeírt 8,24 % (11). Az avrethiszári és szaloniki timárok szintén 15. századi összeírása (Извори, XIII. 388-429.1.) 112 települést tüntet fel. Ezeknek 76,78 % -a (86) keresztény lakosságu, 23,21 %-a tisztán mohamedán ill. vegyes (14 ill. 12). (Megjegyezzük, hogy az összeírás módja lehetségessé teszi nagyobb mohamedán részarány feltételezését, itt csak a biztosra vehető adatokat összegeztük.)

Már e három kiragadott defter számadatai is megfoghatóvá tesznek egy igen lényeges eltérést a török balkáni és magyar tartományai között: azt a különbséget, amely a mohamedán elem betelepedésének mértékében megmutatkozott. A török területek magyar lakossága éppen azért őrizhette meg korábbi önkormányzati intézményeit, mert a törökök a falvakat és a mezővárosok egy részét magukra hagyták, s bennük mohamedán lakosság hiányában török hivatalok nem székelték.

A helyi önkormányzatok eltűnésére vagy továbbélésére az összeírások közvetlen adatokkal is szolgálnak. Míg a magyarországi török adólajstromok a falvak lakosainak felsorolásában feltüntetik az éppen tisztséget viselő birót vagy bírót, addig a bulgáriai összeírások ilyen helyi elöljárókra nem utalnak. A publikált forrásokból is kiderül, hogy helyettük a papok viseltek korlátozott funkciókat. Tirnovo hászváros lakóinak felsorolása (15. sz. vége, Извори, XIII.334-354) a városban 11, (három "hitetlentől" eltekintve) tisztán mohamedán lakosságu városrészt (mahalle) ismertet. Velük szemben 9 keresztény mahalle áll. Ezeket az összeírás a városrészek papjai szerint csoportosítja, s első helyen magukat a papokat sorolja fel.

Felsorolt példáink korántsem meritik ki azokat a lehetőségeket, amelyeket a bulgáriai török összeírások a magyarországi kutatások számára kínálnak. S ezek a lehetőségek a különböző típusu, a balkáni országokra vonatkozó török források publikálásával egyre nőnek.

HEGYI KLÁRA

Gedenkschrift Martin Göhring.

Studien für europäische Geschichte.

Wiesbaden, 1968. Franz Steiner Verlag, 450 p.

(Martin Göhring- emlékkönyv.

Tanulmányok Európa történetéből.)

Martin Göhring professzor a Mainz-i Institut für Europäische Geschichte Egyetemes történeti Osztályának volt az igazgatója az Intézet alapításától (1950) haláláig, 1968 márciusáig. Jelenlegi asszisztensei, az osztály hajdani ösztöndíjasai és tudományos munkatársai 65. születésnapját ünneplő tanulmánygyűjtemény kiadására készültek, de Martin Göhring - miközben a munka már előrehaladt - váratlanul elhunyt, s a kötet emlékkönyvvé alakult.

A gyűjteményes kötet 28 nyugatnémet és külföldi szerző egy-egy dolgozatát tartalmazza az európai történelem legkülönbözőbb időszakából, területéről és problematikájából. A szerteágazó tematika ellenére mégis egységes egészzé állnak össze a tanulmányok, mert mint ezt az alább következő, távolról sem teljes felsorolásból láthatjuk, a kötetben a történettudomány ma művelt majd minden területét képviseli egy-egy feldolgozás. Gazdaságtörténeti jellegű munkától kezdve társadalomtörténetig, majd a modern diplomácia-történettől az ideológia-történetig minden, sőt a végén maga a historiográfia is képviselve van. Kétségtelen, hogy néhány igen színvonalas is akad közöttük. A dolgozatok szakmai értékén túl is jelentős azonban a gyűjteményes kötet, mert anélkül, hogy e célból jött volna lét-

re, azzal, hogy a legkülönbözőbb országok különböző szemléletű történéseinek együttes munkálkodása ölt benne testet, szép bizonyítékát adja Martin Göhring dédelgetett eszméje, egyik évtizedes igyekezete bizonyos mértékű realizálódásának. Göhring ugyanis abban látta az Intézet egyik fő feladatát, hogy minél több történész ismerkedjen meg egymással, hogy személyes kapcsolatba kerülve és egymás nézeteit közvetlenül megismerve tudományos vitákon eszmét cserélhessen. Osztályán az elmúlt 18 évben több mint 100 fiatal történész - Német - és Franciaországból, Angliából, Írországból, Hollandiából és Belgiumból, Olaszországból, Svájcban, Ausztriából, Dániából és Finnországból, Lengyelországból, Csehszlovákiából, Magyarországból és Jugoszláviából, valamint az Egyesült Államokból, Kanadából, Chileből és Argentínából - kerülhetett szinte páratlan módon, mint az Intézet ösztöndíjasa egy vagy több évre is egymással tudományos és egészen közvetlen emberi kapcsolatba.

Jelen kötet szerzőinek nagy része ma már ismertebb professzor, kutató. K.O. von Aretin, A.Hillgruber, G.Schramm, E.Schulin nyugatnémet, R.Coons amerikai, F.Dreyfus francia és M.Jääskeläinen finn professzorok valamint a cseh B.Loewenstein és V.Prečan, a prágai Történettudományi Intézet munkatársainak nevét emlitenénk ezek sorában. Akad közöttük még "névtelen" ösztöndíjas (J.Lee Írországból) és kezdő, fiatal tudományos munkatárs is (C.Scharf, a mainzi Intézet asszisztense pl.).

A közölt tanulmányok a legkülönbözőbb tematikát ölelik át, s különböző értékűek is. Nem óhajtjuk valamennyi ismertetését, inkább csak néhány tanulmány cím-szerű felsorolását adnánk: Gottfried Schramm: Parasztság és államhatalom az ujkori orosz történetben; Michal Suchy: A török kérdés Magyarországon a 16. században és a német közvélemény. Klaus Scholder: Hollandia jelentősége a XVII. sz. kultúrtörténetében; Reginald de Schryver: Maximilian Emanuel bajor választófejedelem németalföldi helytartóságának előtörténetéről (1679-1691); Karl Otmar Freiherr von Aretin: A milánói hercegség visszajutása a Birodalomhoz 1700-ban; Claus Scharf: Egy felvilágosodott abszolutista (I. Pál cár) államfelfogása és kormányprogramja; Timothy Charles William: Nemesség és forradalom Mainzban 1792-1793; Lutgard Wagner-Heidendal: A németalföldi kormány magatartása a görög szabadságharcgal szemben és a görögbarát mozgalom (1821-1830/; Arthur G.Hass: Metternich és a szlávok; Ronald E.Coons: Karl Friedrich Freiherr von Kubeck és az Osztrák Lloyd (adalék Ausztria gazdaságtörténetéhez); Reinhard Rürup: Zsidó-emancipáció és polgári társadalom Németországban; Andreas Hillgruber: Az 1875. évi háborús válság. Az európai nagyhatalmak politikájának szétválása a késői Bismarck-időszakban; Dörte Löding: A német s az osztrák-magyar Balkán-politika az első világháború előestéjén és a kettős szövetség; Alberto Monticone: A Németországgal kapcsolatos olasz közvélemény az első világháború előestéjén; Bedrich Loewenstein: A cseh jobboldali radikalizmus és az első világháború. A második világháborúhoz: Mauno Jääskeläinen: A finn-orosz kapcsolatok 1930-1939; Hans-Adolf Jacobson: Az NSDAP külföldi osztályának létrehozása (1931-1933);

Vilém Prečan: A nemzetiszocialista szlovák politika és a Tiso-rendszer a felkelés kitörése után, 1944.; François G. Dreyfus: Adalékok az ellenállás ideológiájához; Joseph Lee: A modern ir historiográfia áttekintése.

A tanulmányok után Martin Göhring munkásságának ismertetését olvashatjuk, s végül a kötetben közölt tanulmányok szerzőinek eddigi tevékenységéről nyerhetünk jó áttekintést.

STIER MIKLÓS

B. Krekió: Dubrovnik (Raguse) et le Levant au moyen âge.
Paris, 1961. Mouton & Co La Haye, 409 p.
(Dubrovnik (Raguza) és Levante a középkorban.)

A könyv az École Pratique des Hautes Études VI. szekciójának szerkesztésében, a Dokumentumok és kutatások a bizánci, az izlám és szláv országok gazdaságára és kereskedelmi kapcsolataikra vonatkozóan a középkorban c. sorozatban jelent meg és ez már egymagában meghatározza felépítését, szerkesztési szempontjait. Két alapvető fejezetre tagolódik: a témák tanulmány keretében való feltárására és az elemzés alapjául szolgáló és javarészt eddig ismeretlen, Levantéra vonatkozó raguzai levéltári anyagról készült regeszták gyűjteményére.

Az első részben a Raguza és Levante közötti politikai, gazdasági-, és a két terület között fennálló személyi kapcsolatokkal foglalkozik, a legkorábbi időktől (VIII.sz.) 1460-ig. A politikai kapcsolatok címszó alatt elsősorban Raguza és Levante kereskedelmi érintkezésének kibontakozását, annak politikai kereteit, a Velence (1205-1358) majd Magyarország hegemóniája alatt tevékenykedő köztársaság gazdasági fejlődésének történetét tárgyalja. Levante alatt értve főként a Korfu-tól délre Kréta szigetéig, valamint keletre a Fekete-tengerig elterülő területeket. A szerző Velence-Raguza viszonyának elemzésénél rámutat e kapcsolatok negatív és pozitív vonásaira. A velencei gyámkodás Raguza tengeri kereskedelmét bizonyos mértékig korlátozta, de ugyanakkor nélkülözhetetlen támogatást is jelentett számára a levantei piacokon, mivel Raguza privilégiumai jelentőségüket tekintve jóval mögötte maradtak a többi olasz állam itt élvezett jogainak. Másrészt éppen e gyámkodás következtében fordul Raguza a Balkán felé, ahol ebben az időben az arany-, ezüstbányák feltárása nagy lehetőségeket biztosított, és monopolizálja e terület kereskedelmét, mely nem kis mértékben járult hozzá a város gazdagodásához. A velencei fennhatóság megszűnése Raguza számára új perspektívákat nyitott: anyagi erejének megfelelően újra teljes erővel bekapcsolódhatott a tengeri kereskedelembe, és mindezt olyan időszakban, amikor a Balkánon a belső anarchikus állapotok és a törökök támadása folytán megnehezült kereskedelmük. A XV.sz. folyamán a raguzai fejlődés mind intenzívebbé válik, mely egyrészt a keleti területeken újabb privilégiumok szerzésére va-

ló törekvésekben, másrészt Velence-Raguza gyakori összeütközésében nyilvánult meg. A szerző részletesen elemzi és értékeli azokat a próbálkozásokat, melyeket Ragusa a hitetlenekkel, Moreával, Konstantinápolylyal folytatott kereskedelmének kiszélesítéséért indított, melyek ha több-kevesebb sikerrel jártak is, nem biztosíthatták számára a nagy tengeri kereskedő hatalmakkal való tényleges egyenrangúságot. Hisz ezek kereskedelme sokkal komolyabb tradíciókkal, erősebb szervezettel és nem utolsósorban jelentősebb anyagi eszközökkel rendelkezett.

Hasznos adalékokat szolgáltat a XV. sz. első fele török bel- és külpolitikájának pontosabb körvonalazásához azon jelentések ismertetésével, elemzésével (eddig feltáratlan levéltári források alapján), melyekben Ragusa tájékoztatta a világot, elsősorban Magyarországot a török politikai élet mozgásáról.

Mielőtt a szorosabb értelemben vett gazdasági kapcsolatok feltáráására rátérne, foglalkozik e kereskedelem lebonyolításának körülményeivel, technikai feltételeivel. Utak, hajók menetideje, a tengeri vállalkozások szezonális fluktuációja, a levantei kereskedelem lebonyolítására létrejött kereskedelmi társaságok működése, tengeri biztosítás, váltók, levantei pénzek stb. ezek azok a témák, melyek elsősorban feldolgozásra kerülnek. E részletkérdések taglalása is a szerzőnek az előbbieken tett általános megállapításait támasztja alá. Érdekessen világít rá a raguzai kereskedelem viszonylagos tökeszegénységére a kereskedelmi társaságok kis száma. Csak 1430 után beszélhetünk némi fellendülésről ezen a téren, amikor a raguzai posztóipar felvirágzása elősegítette nagyobb mennyiségű pénzek felhalmozódását. Raguzának a levantei kereskedelemben elfoglalt másodlagos helyére vet fényt az a tény is, hogy az itt folytatott kereskedelmükben főként nyugati pénzeket (elsősorban velencei dukátot) használtak, mivel üzleteiket nagyrészt latin kereskedőkkel kötötték, akik a levantei gazdaság tényleges urai voltak.

A kereskedelem árustrukturáját az import és export szerinti megoszlásban tárgyalja, feltérképezve az áruk származási, rendeltetési helyeit, és ahol az adatok lehetővé teszik, mennyiségi mutatóit. Fontos momentumként hívja fel a figyelmet arra, hogy egyes levantei áruk Raguzába való importálásában, illetve raguzai eredetűeknek levantei területekre folyó exportálásában a raguzai kereskedőkön kívül a levanteiek is résztvettek. Külön fejezetet szentel Ragusa és Egyiptom, Szíria közötti kereskedelmi kapcsolatok elemzésére, melyek véleménye szerint kezdettől fogva igen fontos és integráns részét alkották Ragusa kereskedelmi aktivitásának.

Végezetül vizsgálva a Raguzában megforduló levanteiek származási hely, foglalkozás, a városban töltött idő szerinti megoszlási arányát, arra a következtetésre jut, hogy bár szerepük nem lebecsülendő a köztársaság gazdasági életében, jelentőségét tekintve mégsem hasonlítható az itt tevékenykedő balkáni, vagy olasz kereskedők szerepéhez. Ugyanakkor azonban

a levantei kereskedők és hajóik viszonylagos gyakori jelenléte Raguzában azt bizonyította a szerző számára, hogy e területek gazdasági helyzete az adott időszakban korántsem volt olyan aggasztó, miként azt a történeti irodalom eddig feltételezte. Az előbbiekhöz hasonló megállapításokat tesz a Levantén megforduló raguzaiak viszonylatában is. Habár hangsúlyozza e piacok fontosságát Ragusa gazdasági fejlődése szempontjából, kiemeli, hogy Raguzát kereskedelmi érdekei elsősorban a Balkánhoz kötötték.

Az 1442 dokumentum regesztáinak 75 %-a eddig a kutatások számára ismeretlen anyagon alapszik, 23 %-a már publikált anyag alapján készült, 2 %-a pedig szintén egyes utalások formájában ismert. Az ujonnan feltárt anyagok mind Ragusa, mind a levantei területek gazdasági, politikai viszonyaira vonatkozóan hasznos adalékokat szolgáltatnak.

TEKE ZSUZSA

Victor-L. Tapié: Monarchie et peuples du Danube.
Paris, 1969. Fayard 493 p. (Dunai monarchia és
dunai népek.)

V.L. Tapié párizsi egyetemi tanár, a XVII. század történetének professzora, aki a szláv népek történetével is foglalkozott, s több ízben járt Magyarországon is, a francia Arthème Fayard kiadó igényes sorozatában jelentette meg a Habsburg-birodalom történetéről írott összefoglalását. A munka három nagyobb részre tagolódik. Az első a későbbi Monarchia népeinek középkori történetét tekinti át röviden, ill. a Habsburg-család előtörténetét, és a Monarchia kialakulását 1526-tól a harmincéves háború végéig. A második rész a XVII. sz. derekától a XVIII.sz. végéig tárgyalja a fejlődést, a harmadik pedig II. József halálától a Monarchia bukásáig. A rövid befejezés kitekintést nyújt a dunai népek két világháború közötti történetére is.

Már csak terjedelménél fogva is, meg a sorozat jellegéből következőleg is Tapié nem részletes eseménytörténetet ad, hanem francia szellemességű esszét, amely a címnek megfelelően az összbirodalom fejlődését épp úgy szeme előtt tartja, mint az egyes népeket. Érdeklődése nemcsak köztörténeti, hanem elég sokat foglalkozik a gazdasági és társadalmi fejlődés fő kérdéseivel is, és a kulturális életnek szintén jelentős helyet jutat az összképben. Mint a barokk alapos ismerője és kutatója a Habsburg-birodalom barokk építészetéről, általában barokk kulturájáról - különösen Prága és Bécs vonatkozásában - igen élénk, plasztikus képet rajzol, amely művészettörténésznek is becsületére válnék.

Tájékozottsága igen kiterjedt, ismeri a legújabb, ezekben az országokban megjelent marxista irodalmat (legújabbat

olyannyira, hogy 1968-ban megjelent munkákra vagy elhangzott előadásokra is reflektál), adataikat bőségesen fel is használja, eredményeiket gondolatébresztőeknek mondja, még ha olykor finoman el is határolja magát tőlük. Ugyanakkor persze a nyugati polgári irodalmat is alaposan ismeri, felfogásának alap-elemeit innen meríti.

Tájékozottsága és nyelvtudása természetesen óhatatlanul arra vezet, hogy egyes népek története nagyobb hangsúlyt kap, mások kevésbé szerepelnek, így a cseh vagy a magyar fejlődés sokkal több helyet kap, mint mondjuk a galíciai lengyel vagy az erdélyi román, még azon tulmenően is, hogy objektíve is nagyobb súlyuk volt a birodalom fejlődésében az előbbieknél.

Ilyen nagy terjedelmű, s főképp ilyen széles kört felölelő munkában adódhatnak kisebb tévedések, elírások, ezek azonban voltaképpen kevés számúak s valóban nem lényeges kérdésekre vonatkoznak. Azt már talán inkább fel lehetne vetni kritikai szempontként, hogy néha a fejlődés fontosabb mozzanatai megemlítetlenül maradnak. Hogy csak egy példát említsünk: Tapié beszél a századforduló kulturális fejlődéséről (elsősorban ciszlajtán vonatkozásában), még Adyt és a Nyugatot is említi, de nem érzékelteti, hogy a magyar szellemi életben milyen új mozgás indult meg éppen ebben a korszakban. Nyilvánvaló, hogy egy-egy nép történetéből kiindulva ilyen hiányokat még fel lehetne vetni (bár ezt sem sokat!), de végül is egy történeti esszé nem ölelhet fel minden tényt.

Marad a legfontosabb kérdés: a Monarchia történetének, szerepének értékelése. Tapié nem hallgat el árnyoldalakat, többször hangsúlyozza, hogy a Monarchia a modern Európában már elmaradt volt a maga soknemzetiségű összetételével. Vagy nem hallgatja el mondjuk a fehérhegyi csata után Csehországban, vagy 1849 után Magyarországon elkövetett megtorlásokat, stb. De az biztos, hogy szívesebben időzik el a pozitivumoknál, hangsúlyozza a Monarchia szerepét a törökök elleni védelem során, s általában a Monarchiához tartozó népek védelmét, úgy látja, hogy a Monarchia biztosította valamennyiük fejlődését, s ezzel tulajdonképpen önmagát gyengítette. Teljes joggal utal a Monarchia kulturális eredményeire, akár a barokk időszakban, amiről már szóltunk, akár a XIX. században, vagy a századfordulón Rilket és Hoffmannsthal is beleértve. Vagy éppen magyar és cseh marxista gazdaságtörténészek eredményeit értékesítve - mutatja ki a kapitalista fejlődés lendületét a Monarchia országaiiban. Így végső soron, ha ezt nem is mondja ki sehol expressis verbis, ahhoz a nyugati irányzathoz kapcsolódik, amely az egykori Monarchiában alapjában pozitív képződményt látott. A munkásmozgalom történetét tárgyalva is az ausztrómarxista vonalat emeli ki.

De, mint hangsúlyoztuk, a negativumokat sem hallgatja el. Általános felfogásával lehet vitázni, a könyv egészében érdekes, a maga polgári korlátai között sokoldalú, s kétségtelenül szépen és szellemesen megírt munka.

NIEDERHAUSER EMIL

Giurescu, C.C.: Istoria podgoriei Odobestilor. Din cele mai vechi timpuri pînă la 1918. Bukarest, 1969. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 550 p.

(Az odobesti szőlővidék története a legrégebbi időktől 1918-ig.)

Az odobesti szőlővidék a Moldvát Havasalföldről elválasztó Milcov patak mentén fekszik. Ma is Románia leghíresebb borvidékei közé tartozik, s még inkább oda tartozott a középkorban, amikor az itt termelt bor minősége alapján a második vagy harmadik helyen állott. A terület a XIII. sz. elején alapított kun püspökség, az ún. milkói püspökséghez tartozott, melynek népe szembeszegült a mongoloknak, s így a tatárjárás alatt jórészt elpusztult. A szőlővidék kb. 1482-től a magyar történelemből jól ismert Stefan cel Mare (Nagy István) moldvai vajda révén fejedelmi tulajdon lett.

C.C. Giurescu a szőlőművelésnek, a mezőgazdaság e magas formájának a maga komplexitásában (gazdasági, társadalmi, technikai, pénzügyi és adminisztratív vonatkozásaiban) történő vizsgálatával fontos feladatot vállalt magára. A vizsgálandó terület kiválasztásánál pedig – mint az előszóban írja – az a szempont is vezette, hogy a szőlővidékeken belül ne annyira a legkiugróbb minőség, a történelmi rang, hanem inkább a termelés mérete, a gazdálkodás területi kiterjedtsége legyen kritérium. Odobesti nem extra, hanem tömegfogyasztásra, részben exportra szánt, egyébként jó minőségű bort termett. Több mint 10 falu lakossága volt közvetlenül érdekelt a termesztésben, a művelés közvetett hatóköre azonban távolabbra is kiterjedt. A szerző a moldvai szőlőkultúra kezdeteitől kiindulva, rendszeresen azonban csak a XVII. sz. elejétől követi nyomon a szóbanforgó terület gazdálkodását. A falvak népességéről, társadalmáról, a szőlőművelés egész termelési és társadalmi szervezetről, a szélesebben értelmezett gazdaságon belül elfoglalt helyéről nyújt részletes elemzést. Könyve végén 124 kiadatlan dokumentumot publikál az 1626-1864 közötti időszakból.

SZÁSZ ZOLTÁN

Stoicescu, Nicolae: Sfatul domnesc si marii dregatori din Tara Româneasca si Moldova (sec. XIV-XVII) Bukarest, 1968. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 315 p.

(A fejedelmi tanács és a fő hivatali tisztségek Havasalföldön és Moldvában a XIV-XVII. században)

A két román fejedelemség történetének kutatásában fontos helyet érdemel a politikai szervezet csúc sát jelentő fejedelmi tanács (sfat domnesc) és a fő tisztviselők tevékenységének és hatáskörének vizsgálata. N. Stoicescu könyvének első részében a román fejedelmi tanács kialakulásával, szervezetével, változásaival és működésével foglalkozik. Kialakulásában jelentősnek tartja a bizánci hatást. Bemutatja, hogy a moldvai

és havasalföldi fejedelmi tanácsok között érdembeli különbség alig volt, megjelenésük a XIV sz. második felében ismeretes, s ekkor még elsősorban a nagybojárok képviselőiből állott. A tanács részben segítette a fejedelmet, részben - érdekeinek megfelelően - korlátozta. A XV. század második felében a fejedelmi hatalom megerősödésével a tanácsban is a hivatali tiszt-ségvivők jutnak döntő túlsúlyra, s a XVI-XVII. században bojárokat (mint feudális földbirtokosokat) már nem találunk benne. Ebben a században a fejedelmi tanács szervezeti átalakuláson is keresztülment: a fő tisztségviselőkből és tanácsadókból álló szűkebb testület mellett megjelenik egy - most már több funkcionáriust is átfogó - nagyobb tanács, amely elsősorban diván néven ismeretes.

A szerző kimutatja, hogy a XVII. sz.-ban a fő tisztségvivők hatásköre egyre bővül, anélkül azonban, hogy ezek egymástól való rendszeres elhatárolása megtörténne. A fejedelmi tanácsban pedig továbbra is ottmaradnak és beleszólási joggal bírnak azok a hivatalnokok is, akiknek fő feladata csupán a fejedelem illetve udvartartása személyes szükségleteinek kielégítésére szorítkozott. A fejedelmi tanács ebben az időben tehát átmeneti stádiumban volt a régi tanács (melynek feladatát jórészt még a fejedelem iránti kötelezettségek érvényesítése tette ki) és egy magasabb (az újabb időkre jellemző, szakosított) kormányzati szervezet között. A szervezet tényleges korszerűsítésére a tárgyalt időszakon túl, a XVIII. század végén és a XIX. sz. elején került sor.

A szerző behatóan elemzi a fejedelem és a fejedelmi tanács viszonyát, a főbb tisztségviselők (ban, logofat, vornik, hatman stb.) feladatkörét, jövedelmeik forrását stb. Éppen ezeknek a tisztségeknek nagy forrásanyag és az irodalom alapján történő átfogó ismertetése következtében N. Stoicescu könyve a kutatók számára kézikönyvvül szolgál.

SZÁSZ ZOLTÁN

Corfus, Ilie: Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Bukarest, 1969. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 403. p.

(Havasalföld mezőgazdasága a XIX. sz. első felében)

A szerző a havasalföldi mezőgazdaság egyik fontos változszakaszát, a feudalizmus bomlása és a modern piacgazdálkodásra való átmenet kezdeti időszakát vizsgáló monográfiájában jelentős kiadatlan forrásanyag, részben pedig az eddigi kutatások kritikus elemzése útján számos, az eddigi szakirodalomtól eltérő, vagy részben eltérő következtetésre jutott. Kimutatja, hogy a földesur és paraszt viszonyát újraszabályozó törvényeket jórészt nem sikerült a gyakorlatba átültetni, s mind a Szervezeti Szabályzat (Regulamentul Organic) előtt,

mind pedig azután, a földesuri jövedelemben összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepe volt a robotért járó pénznek, mint magának a munkának, s még ezt is felülmuta a dézsma, ami az egész korszakban a feudális földjáradék fő formáját képezte. Megállapítja, hogy jelentős földesuri major megteremtésének illetve növekedésének feltételei hiányoztak, s ezért nem beszélhetünk "második jobbágyágról".

A szerző bemutatja azokat a kísérleteket, amelyek a Szervezeti Szabályzatot követő időszakban a paraszti földhasználat lehetőségeinek megnyírbálására, illetve arra irányultak, hogy a földesuri birtok részére számottevő munkaerőt szerezzenek. Bemutatja a kísérletek meghiusulását és kifejti, hogy a földesurak mellett a nagybérlők is elsősorban a szokásos dézmából és a jobbágyok által saját célra bérbevett tartalékföldek után járó terményből és pénzből nyerték fő jövedelmeiket, az így begyűjtött gabonát értékesítették a terményforgalomban is, míg a többi járadékforma nem birt döntő fontossággal.

A XIX. sz. közepén Havasalföld művelhető földterületének nagy többsége a jobbágyok kezén volt, a gabonatermelés alapját is a paraszti gazdaság jelentette. A szerző áttekinti a különféle mezőgazdasági övezeteket, a gabona és állattenyésztés alakulását, a művelt földterület kiterjedésének ütemét és az értékesítés módzatait. A román agrártörténetben elsőnek tesz kísérletet arra, hogy 1829-től a gabonatermelés mennyiségi alakulását is bemutassa, az 1831-1851 közötti időszakra pedig táblázatban közli a művelt földterület és a betakarított gabona mennyiségi mutatóit.

I. Corfus könyve rövidített formában, csökkentett jegyzetapparátussal a Bibliotheca Historica Romaniae sorozat 23. kötete gyanánt L'agriculture en Valachie durant la première moitié du XIXe siècle címen franciául is megjelent.

SZÁSZ ZOLTÁN

Wacław Felczak: Ugoda węgiersko-chorwacka 1868 roku. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 241 p. (Az 1868-as magyar-horvát kiegyezés.)

Wacław Felczak a magyar történelem ismert lengyel szakértője, tanulmányai mellett az 1848-49-es magyarországi nemzeti kérdésről írt könyve és összefoglaló "Magyarország története" c. műve tanuskodott már eddig is kiváló szakértelméről.

Új könyvében a kérdés eddigi szakirodalma mellett az elsődleges magyarországi levéltári anyagot, a kiadott forrásokat és a korabeli magyar és horvát sajtót is alaposan felhasználva dolgozza fel részletesen a kiegyezés eseménytörténetét nyolc fejezetben, bevezetővel, amely a kérdés eddigi historio-

gráfiáját tekinti át. Az első fejezet rövid áttekintést ad a magyar-horvát államközösség előzményeiről a középkortól kezdve, a továbbiakban pedig az októberi diploma és a februári pátenst korától kezdve a kiegyezés megkötéséig, ill. 1873-as módosításáig kíséri végig részletesen az eseményeket, elsősorban a horvátországi fejlődésre figyelve, a horvát pártalakulásokat és a kiegyezési tárgyalások horvát visszhangját kifejtve, a magyarországi fejleményeket csak röviden érinti. Bár elsősorban politikai történeti elemzést ad, hangsúlyozza Horvátország gazdasági elmaradottságát és ebből következő gyengeségét a magyar partnerrel szemben. Ugy látja, hogy 1860-61 táján egyideig még kétséges volt Horvátország jövődő államjogi helyzete, a horvát sabor 1861. augusztus 5-i döntése azonban, amely kimondta, hogy Horvátország Ausztriával csak perszonális unióban van, tulajdonképpen már eldöntötte a Magyarországgal való reálunió kérdését. A parlamenti többséget kitevő /és később is a közvélemény által pártolt/ Néppárt teljes önállóságot kívánt a Monarchián belül, s hosszú távon ez bizonyult a reális és nemzeti szempontból helyes elképzelésnek. Felczak utal viszont arra, hogy éppen a gazdaságilag fejlettebb területek /pl. maga Zágráb/ a hatvanas években mindig a magyarokkal való reáluniót kívánó unionista párt jelöltjeire szavaztak, s felveti, vajon ez nem volt-e reálpolitika.

A kiegyezés megkötésére irányuló tárgyalások részletes bemutatása után kitér a kiegyezés jogi jellegére vonatkozó, igen ellentétes nézetekre is, végül a maga részéről úgy vonja meg a kiegyezés mérlegét, hogy az adott magyar tulsuly miatt, különösen 1866 után, amikor a Monarchia dualista és nem föderalista átalakítása már eldöntött volt, Horvátország számára nem is volt más lehetőség. A horvát politikai vezető réteg ennél többet akart, de ennek kivívásához nem volt meg az ereje. A kiegyezés betű szerint kivételes helyzetet biztosított Horvátországnak nemcsak a többi magyarországi nemzetiséghez képest, hanem akár Csehországnak vagy Galiciának a Monarchián belüli helyzetével összehasonlítva is. Persze Horvátország gazdasági gyengesége miatt a valóságban kevésbé jelentős tényező volt, mint a csehek vagy a lengyelek. A belső autonómia, amely valójában sokkal inkább a történelmi előzményekből következett, mint a kiegyezési törvényből, s amelyet a magyar kormány nem volt hajlandó bővíteni, a horvát értelmiség számára mégis jóval nagyobb fejlődési lehetőségeket biztosított, mint az egyéb magyarországi nemzetiségek esetében. Ugyanakkor a kiegyezés logikus következménye volt az is, hogy a horvátok ezentul a délszláv egység irányában keresték nemzeti igényeik kielégítését.

Felczak könyve itt felvázolt fő megállapításain tulmenően természetesen számos részletkérdésre is kitér, igen alapos forráskritikával és széles látókörrrel. Munkája a magyar és a horvát történészek számára egyaránt hasznos és értékes.

NIEDERHAUSER EMIL

Sztojan Radev: Aprilszkoto vásztanie i Ungarija. Szófia ,
1969. Izd. na Nacionalnija Szövet na Otecsestvjenija Front
/Biblioteka Geroicsna Letopisz 10./ 118 p.
/Az 1876.évi áprilisi felkelés és Magyarország./

A bolgár Hazafias Front népszerű történelmi sorozatának ezt a kötetét az 1876-os Áprilisi Felkelés magyarországi visszhangjának fáradhatatlan kutatója, Sztojan Radev írta, aki már több tanulmányt tett közzé ebből a tárgykörből bolgár és magyar történeti folyóiratokban. Ebben a munkában igen bőven ismerteti a felkelés sajtóvisszhangját 1876 tavaszától az év végéig, a konstantinápolyi konferenciáig. Bevezetőben utal arra, milyen álláspontot foglalt el a Monarchia hivatalosan a keleti kérdésben, ebben az időpontban, s milyen törökbarát irányzatok mutatkoztak különösen a függetlenségi párt körében. A visszhang tárgyalását a korabeli osztrák-magyar diplomáciai jelentések anyagával kezdi, s azután tér rá a sajtó terjedelmes bemutatására. Közli a bolgár felkelők két kiáltványát is, amely éppen a magyar sajtóból ismeretes. Míg magáról a felkelésről viszonylag kevés és akkor is kétes hitelű tudósítás áll rendelkezésre, többet ír már a magyar sajtó a Radetzky-gőzös esetéről, amelyet a Hriszto Botev vezetett bolgár felkelők rövid időre birtokukba vettek, s arról szálltak partra. S még bővebb a felkelést követő kegyetlen megtorlás ismertetése, ahol a magyar lapok a nyugati, elsősorban angol és francia ujságok nyomán számolnak be a példátlan kegyetlenkedésekről. Ebben a vonatkozásban még a függetlenségi sajtó is együtterzést mutat a bolgárokkal, Jóka! Hon-ja pedig, amelyet sűrűn idéz a szerző, erős rokonszenvvel tárgyalja az eseményeket. Sztojan Radev végző konkluziója, hogy számos ellentétes hatás ellenére végül a magyar közvéleményben a bolgár nép szabadságharca iránti rokonszenv kerekedett felül.

A kötet végén a "Vasárnapi Ujság" és a "Magyarország és a Nagyvilág" néhány korabeli rajzát reprodukálja, és rövid bibliográfiát közöl a Felkelés legfontosabb bolgár irodalmáról. Népszerű kötetről lévén szó, a magyarországi visszhang motivumainak mélyrehatóbb elemzését nem tartotta céljának. A kötet önmagában is rokonszenves, mint a bolgár-magyar barátság hagyományainak dokumentuma, s figyelemreméltó műfaji szempontból az egész sorozat, hiszen a tudományos eredmények népszerűségének sikerült, külsejében is hatásos módját láthatjuk benne.

NIEDERHAUSER EMIL

Leonard Schapiro: Rationalism and Nationalism in Russian Nineteenth-Century Political Thought. New Haven and London, 1967. Yale University Press, VIII, 173 p. /Yale Russian and East European Studies, 4./ /Racionalizmus és nacionalizmus a XIX. századi orosz politikai gondolkodásban./

Az egyébként inkább a szovjet korszak szakértőjének számító angol történész /emlékeztetünk a Bolsevik Párt történetéről írt könyvére/ 1965 őszén a Yale egyetemen tartott vendégelőadásait adta ki ebben a kis könyvben. A hat fejezetben összefoglalt anyag tulajdonképpen az egész XIX. századi orosz politikai gondolkodás fejlődését tekinti át, az első fejezet a századeleji liberális kísérletektől a dekabristákig. A második /Oroszország és a Nyugat/ a racionalista dekabristák nacionalista vonásait elemzi /Pesztyel/, és Csaadajev Kunyicin és Puskin nézeteit. A harmadik fejezet az 1840-es évek ellentéteit mutatja be, a nyugatosok racionalizmusát és a szlavofilnek nacionalizmusát szembesítve, amelyek közt Granovszkij próbál valamilyen szintézist teremteni, míg Herzen a kettő közt ingadozik. A negyedik fejezet az 1860-as évek forradalmi mozgalmát tárgyalja, visszanyulva előzményként a Petrasevskij-körig, Csernisevskij racionalizmusában a bolsevikok egyik előzményét látja a szerző is. Rokonszenve azonban láthatólag a liberális Csicserin oldalán van. Az ötödik fejezet a II. Sándor uralkodása végén előterjesztett konzervatív reformjavaslatokat tárgyalja, majd a narodnyik mozgalom és a marxizmus térhódítását. Ugy látja, a narodnyik mozgalom nagyjából a nacionalista, a marxizmus a racionalista áramlat megtestesülése. Hangsúlyozza, hogy a narodnyik Tkacsov milyen nagy hatással volt Leninre, vagy legalább is mennyire hasonlóak nézeteik. Az utolsó fejezet a liberális kísérlet csődjét mutatja be, mégpedig a késői szlavofilnek tekintett D.N. Sipovot állítja az előtérbe, mint az autokrácia és alkotmányosság közt érdekharmóniára törekvő egyezkedés liberális képviselőjét, szemben az együttműködésre nem hajlandó liberális többséggel, Sipov a nacionalista mozzanat képviselője a liberálisok racionalizmusával szemben.

A könyv kétségtelenül nemcsak a korabeli forrásanyag, hanem a kérdésekkel foglalkozó szovjet szakirodalom alapos ismeretével készült, sokszor átveszi a szovjet értékeléseket, vagy egyébként is közel áll hozzájuk. Vannak igen találó megállapításai, így pl. hogy Csernisevskij Mit tegyünk c. regénye szépirodalomnak ugyan rossz, de nagy könyv, s egyik jelentősége éppen az, hogy segített Leninből forradalmárt nevelni.

Schapiro alapgondolata azonban, ahol már nem tudjuk követni, nagyjából a következő: az orosz reformjavaslatokban és később a forradalmi mozgalmakban a racionalizmus áll az előtérben, de voltaképpen ezekben is megnyilvánul bizonyos nacionalista mozzanat. Sőt tulajdonképpen ez a kettő vegyül mindegyik irányzatban. Pesztyel, Tkacsov és Lenin a három ked-

velt példa, amelyre hivatkozik Schapiro, akik egy racionalista nyugati elmélet hívei, de ugyanakkor nacionalisták, abban az értelemben, hogy az oroszországi hagyományoknak jelentős szerepet tulajdonítanak. Ezért akarja mindegyik a forradalmat felülről végrehajtani, a hatalom központját megragadni, s ezzel az egész ország feletti hatalmat megszerezni.

A mechanikus párhuzamosság persze éppen itt mond csődöt, mert Schapiro nem is kísérli meg annak magyarázatát, hogy ami a dekabristáknak vagy Tkacsovnak /vagy általánosságban a narodnyikoknak/ nem sikerült, az miért sikerült Leninnek és a bolsevikoknak - a társadalmi bázisban rejlő különbségről megfeledeznek. Részleteiben azonban figyelemreméltó, sok új szempontot felvető összegezés.

NIEDERHAUSER EMIL

Zdzisław Grot: Rządy pruskie w północnym Szlezwiku /1864-1920/. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Historia. 1968. Zeszyt 8. 129-142. p./ /A porosz uralom Észak-Schleswigben./

A poznańi egyetem professzora ebben a tanulmányában nagyobb szabású monográfiájának eredményeit összegezi /Pruska polityka narodowościowa w północnym Szlezwiku w latach 1864-1920. A lengyel nemzetiségi politika Észak-Schleswigben 1864-1920. Poznań, 1967, 403 l./ A korai középkori német behatolástól kezdve ad rövid áttekintést a németek terjeszkedéséről, amely arra vezetett, hogy a hercegségben már csak a paraszti lakosság maradt dán nemzetiségű, innen indult ki a dán megújulási mozgalom. 1864 után Poroszország mezőgazdasági területként kívánta meghagyni, de még a mezőgazdaság fejlesztését is gátolta. A földet igyekezett német kézre juttatni, ami erős harcot bontakoztatott ki. Az ipari proletariátus soraiban alakult ki bizonyos osztályszolidaritás dánok és németek közt, egyébként azonban a nemzeti ellentét tulsúlyban volt, a szembenállás a korabeli lengyel-német viszonyra emlékeztet. A földért vívott harc mellett a kormányzat egyéb intézkedéseket is tett a dán elem kiszorítására, a nyelv üldözésére. A dán ellenállás mintegy 1880-ig a hatóságokhoz intézett tiltakozások formájában folyt, utána lengyel példára a "szerves munka": a gazdasági erősödés, a kivándorlás elleni harc, ill. a nyelv és iskola védelme került előtérbe. A lengyel nemzeti küzdelemtől az választja el, hogy a dán küzdelem mindig megmaradt a legalitás keretei között.

NIEDERHAUSER EMIL

Két lengyel portré a mult századból

Zdzisław Grot, a poznańi egyetemen a német történelem tanszékének vezetője, a Wielkopolskie XIX wieku /Nagy-lengyelországiak a XIX. században/ c. munka I., ill. II. kötetében két lengyel közéleti férfi alakját rajzolja meg tudományos-népszerű formában, saját korábbi kutatásainak és forráspublikációinak az eredményét is felhasználva. Hippolit Cegielski 1813-1868 /I.köt. 213-243./ elszegényedett nemesi család származéka, a berlini egyetemen klasszika filológiát és általános nyelvészetet hallgat, Poznańban középiskolai tanár lesz, jónéhány nyelvészeti és történeti tanulmányt és könyvet is publikál. 1846-ban azonban a porosz hatóságok elbocsátják, ill. csak Poznańon kívül hajlandók újra alkalmazni. Ekkor a tudományos érdeklődésű tanár áttér a gyakorlati életre, vaskereskedést nyit, 1849-50 folyamán ehhez javítóműhelyt hoz létre, 1855-ben már mezőgazdasági szerszámokat és gépeket előállító gyárat alakít belőle, amelyet 1859-ben öntődével egészít ki. A gyárnak 1862-ben már 252 munkása van. A nagy-lengyelországi birtokos nemesség támogatásának sokat köszönhet. Gyárában igyekszik patriarchális viszonyokat teremteni, nemzeti alapon, de az osztályellentétek mégis előbukkannak. A mezőgazdasági szakkikkeket író egykori tanár újságírással is foglalkozik, 1846-48 adja ki a Gazeta Polska c. lapot, 1859-ben alapítja a Dziennik Poznański-t, amelyet 1863-ban már elad, de a lap 1939-ig él. Cegielski nagy közéleti tevékenységet is folytat társadalmi és gazdasági egyesületekben, képviselősködése a porosz parlamentben viszont csak epizód.

Kazimierz Kantak, 1824-1886 /257-2881. l./ az előbbivel szemben a politikus. A kispolgári származású fiú betegsége miatt nem tudja elvégezni a középiskolát. 1845-ben titkos társaságokban való szervezkedés miatt letartóztatják, csak 1847-ben bocsátják szabadon. 1848-ban részt vesz a lengyel forradalmi mozgalomban, utána pap-nagybátyja által vásárolt birtokon kezd gazdálkodni. Csakhogy a birtokon talált régiségek jobban érdeklik, mint a mezőgazdaság, jótékonykodik a lengyelekkel, így 15 éven belül teljesen tönkremegy. De 1862 óta a porosz parlament képviselője, az is marad haláláig, 1867-71-ben még az északnémet parlamentnek is képviselője. Képviselői tevékenysége tölti be ettől kezdve életét, Bismarckkal folytatott ügyes polémiái még német ellenzéki körökben is népszerűséget szereznek neki. Elsősorban a lengyel iskolaügy és a nyelvhasználat az, amiben tevékenykedik, interpellál és beszél. Poznańban járva gyakran forul meg kispolgári körökben, ahol igen népszerű volt.

Mindkét ábrázolt alak, a gyakorlati élet iránt érzékeny vállalkozó és a parlamenti debatter egyaránt, mérsékeltek politikai programjukat tekintve, az 1863-as lengyel felkelés idején a fehérek oldalán állnak, ellenzik a forradalmat, tehát voltaképpen, különösen cegielski esetében korai képviselői az 1864 után a lengyel burzsoázia körében kialakuló irányzatnak, amely a hármas loyalizmust és az aprómunkát hirdette.

NIEDERHAUSER EMIL

В.Н. Александровский: Из пережитого в чужих краях. Воспоминания и думы бывшего эмигранта. Москва, 1969. "Мысль" 3/4 стр.

/Külföldi emlékek. Egy volt emigráns emlékezései és gondolatai/

A témakör ujszerű, a vállalkozás uttörő. Ljubimov magyar nyelven is megjelent emlékirata mellett Alekszandrovszkij könyve a legjelentősebb kísérlet az októberi forradalom után keletkezett szovjetellenes emigráció memoár-szinten történő ábrázolására.

Alekszandrovszkij foglalkozását tekintve orvos, s huszonötéves korában jórészt az események által sodortatva hagyta el hazáját.

Az ujságíró Ljubimovval szemben, akinek értékes könyvében ügyesebb tollkezelés figyelhető meg, Alekszandrovszkij stílusa szerényebb. De az utóbbi emlékirata mélyrelátóbb, történetileg is több vonatkozásban pontosabban és realisabban körvonalazza az eltérő arnyalatokat magában foglaló oroszországi emigráció belső hadállásait és fejlődését.

Az első fejezetek a polgárháboruban vereséget szenvedett fehérgárdista seregek menekülését és török földre kerülését beszélik el. A cárhű katonai vezetők emberközelségből gyakorolt bírálata a megtévesztett menekülő tömegek kálváriájának, a "galilipoli eposz" barakk-életének leírásával egészül ki.

A huszas évek elejével kapcsolatban a Bulgáriába, Jugoszláviába, illetőleg Csehszlovákiába történő átköltözés eseményeit érzékelteti. Bemutatja a szélsőjobboldali katonatisztek, vagyis az un. aktiv emigráció vezéralakjává nőtt Kutyepov tábornokot. A szerző Bulgáriában hosszú ideig falusi orvos volt. Egy orosz ember szemszögéből érdekesen jellemzi az akkori balkáni, bulgáriai falusi állapotokat, gazdag anyagot adva a néprajztudománynak és a gazdaságtörténetnek.

Az "Arccal Európa felé" - újabb keletű emigráns jelző kapcsán elmágyarazza azokat a történelmi okokat, amelyek az orosz emigráció nagy részét nyugatabbra, főleg pedig Franciaországba sodorták a kelet-európai államokból.

Az emigráció politikai tevékenységével foglalkozó hetedik fejezet központi jelentőségű. Olyan széles és viszonylag alapos körképet rajzol az emigrációról, amelyet nem találhatunk se a memoároknak, se a szakirodalomban.

Egyrészt folyamatosan előadja a fehérgárdista "aktivisták" történetét, Kutyepov, Miller és Turkul tábornok egymást váltó és egyre szélsőségesebb, a fasizmus felé hajló vezérkedését. Másrészt nem kerüli el figyelmét a Miljukov körül

tömörülő "baloldal", amelyet meglepő tárgyilagossággal értékelt.

Külön fejezet foglalkozik a külföldre menekült pravoszláv főpapok politikai szerepével, csoportharcaival, egyáltalán a Szovjetunió kívüli orosz egyházzal. Megtudjuk, hogy az orosz pravoszlávia három részre szakadt: Jevlogij, illetve Antonyij metropolita "egyházára" /közülük az Antonyin-féle volt a reakciósabb/ és azok csoportjára, akik továbbra is a moszkvai pátriárka fennhatóságát ismerték el. Idővel Jevlogij szintén az oroszországi egyház felé fordult, sőt a második világháború után felvette a szovjet állampolgárságot.

A szabadkőművesek és az orosz emigráció kapcsolatainak jellemzése után az emigráció művelődési helyzetét vázolja fel. Saljapintól Sztavinszkijen keresztül Bunyinig sok orosz művésztől kapunk itt maradandó értékű személyes emléket.

A második világháború idején az emigránsok számottevő csoportja hazafias, tehát objektíve szovjetbarát álláspont-ra helyezkedett. Érdekes például Miljukov honvédő nyilatkozata. A fehérgárdista szélsőjobboldal ugyanakkor kiszolgáltatta a német megszállókat és ezzel ismét nagy mértékben előmozdította saját pusztulását.

Az antifasiszta hatalmak győzelme után, 1946-ban /a szovjet kormány engedélyével és ösztönzésére/ több ezer emigráns települt haza Franciaországból is, szembefordulva az ott maradtak szélsőséges agitációjával. Köztük volt Alekszandrovskij, aki megilletődött sorokban írja le a hazatalálás élményét.

Az ismertetett emlékiratot aligha kerülheti majd ki a történeti kutatás.

DOLMÁNYOS ISTVÁN

A. Werth: Russia: Hopes and Fears. London, 1969. Barrie and Rockliff, 390.p. /Oroszország: remények és félelmek./

A The Economist polgári angol közgazdasági hetilap szemleírója szerint, A. Werth halálával a Szovjetunió egyik legnépszerűbb, legbarátibb, sőt szentimentális "nyugati ismeretőjét", közvetítőjét veszítette el. Ez a kötet a szerző halála után jelent meg és utolsó 1967-es, a nagy jubileum évében tett moszkvai és leningrádi utazásának élményeit rögzíti. Célja - mint írta - az volt, hogy "az orosz embert a maga emberségében jelenítse meg, aki képes és hajlandó hazáját távlatosan és kritikailag értékelni". Werth újságírói, tudósítói módszerrel dolgozva jelenít meg: hosszú beszélgetések tanúi vagyunk e kötet olvasásakor. E beszélgetéseket az író régi szovjet írószövetségbeli barátaival, tisztviselőkkel, volt iskolatársaival, szovhozelnökökkel és sok-sok más szovjet pol-

gárral folytatta. A riporter beszámolója kiterjed azonban a hivatalos szovjet évi statisztikák elemzésére is, e fejezetekben meggyőző adatokat sorakoztat a hatalmas gazdasági fejlődés bemutatására. Werth nem titkolja azokat a problémákat sem, amelyekkel a szovjet irodalmi életben találkozott. Közeli, igaz barátjához, Ehrenburghoz hasonlóan ő is Lunacsarszkihoz méri a mindenkori szovjet kulturális élet színvonalát.

H. HARASZTI ÉVA

MUNKÁSMOZGALOM

Julius Braunthal: Auf der Suche nach dem Millenium. Wien, 1964. Europa Verlag, 295 p. /A millenium keresése./

A szerző fiatal bécsi könyvkötő munkásként kapcsolódott be az osztrák szociáldemokrata mozgalomba, később Bauer, F.Adler környezetében lett ausztró-marxista, a párt befolyásos vezetője, publicistája, szerzője, majd még később a Szocialista Munkás Internacionálé titkára. Braunthal 1891-ben született, de már 1912-ben egy körzeti lap szerkesztője, majd 1919-től az Arbeiter Zeitung politikai rovatvezetője, 1923-1934 között a párt elméleti folyóiratának, a Der Kampfnak szerkesztője. Résztvett az 1934-es Schutzbund felkelésben, emiatt letartóztatták, majd az emigrációban egyfelől a baloldali londoni labourista lap, a The Tribune külpolitikai szerkesztője /e lapot A.Bevan és J.Lee irányították/ másfelől megbízást kapott a Szocialista Munkás Internacionálé közlönyének az "Internationalen Information" szerkesztésére is. Jelen művét az angliai emigrációban a II. világháború idején angol barátai rábeszélésére írta, s először 1948-ban Londonban jelent meg. A szerzőt az a cél vezette - mint hangsúlyozza - hogy felidézze, miként gondolkodott egy fiatal bécsi munkás a századfordulón, hogyan látta a világot, a munkásmozgalom helyzetét, a szocializmus jövőjét. Miként megjegyzi, lehet, hogy negyven év távlatából ez a kép meglehetősen naivnak tűnik, mégis történetileg fontos az akkori gondolkodásmód hiteles életre keltése, hiszen a szocializmus egykor tényleg ebben a formában vált eleven hatóerővé. A kötet a jelzett átfogó tematika mellett érinti a mozgalom fellendülésének osztrák és részben német jelenségeit, majd az 1914-es háború kirobbanásának körülményeit, visszahatását, külön kitér az Arbeiter Zeitung belső életére és egy-egy fejezetben emléket állít két tanítómestere: Otto Bauer és Friedrich Adler emlékének.

JEMNITZ JÁNOS

Syndicalisme révolutionnaire et communisme. Les archives de Pierre Monatte. 1914-1924. Présentation de Colette Chambelland et Jean Maitron. Préfacé de Labrousse. Paris, 1968. Maspero, 462.p. /Forradalmi szindikalizmus és kommunizmus./

Az utóbbi években nemcsak az érdeklődés növekedett az I. világháború és e korszak nemzetközi munkásmozgalma iránt, hanem több feldolgozás, sőt ujabban forráspublikáció is megjelent. Ezek között megkülönböztetett hely illeti ezt a kötetet, hiszen a francia munkásmozgalom történetéből hasonló típusu munkát nem ismerünk /legfeljebb Rosmer feldolgozásaira gondolhatnánk, aki gyakorta dokumentum mellékletet is adott munkájához, illetőleg Robert Brecy újabb, a CGT-ről írott művére - de ez terjedelmi okoknál sem állitható e kötet mellé, s jellege, célja is más/. Pierre Monatte az I. világháború előtt a CGT kéthetenként megjelenő folyóiratának szerkesztője volt barátjával A.Rosmerrel együtt. 1914 után mindketten internacionalisták, elszánt antimilitaristák maradtak. Monatte-ot bevonultatták /miként ezt tették Németországban Liebknechttel, s sok más országban is/, s így Monatte levélben érintkezett barátaival. A levelezés rendszeres volt s őszinte /ez még e kor sajátosságaihoz tartozik, gondoljunk arra, hogy ez a kormány-ellenes forradalmi mozgalmat szervezők közötti levelezés egy-két évtizeddel később már kevés országban lett volna elképzelhető/. A levelezés középponti alakja Monatte, de mellette a szűkebb körből ott áll Rosmer, G. Dumoulin a CGT egyik titkára és A.Merrheim, a CGT vezetőségének tagja, a vasas szakszervezet titkára, a CGT baloldal legbefolyásosabb egyénisége, de rajtuk kívül megszólal számos más szakszervezeti vezető, aktivista is. Nyomon követhetjük e kötetben a háború hazai és nemzetközi politikai és munkásmozgalmi eseményeit. A háború előszelének fuvallatát, majd a háború kirobbanását, s azt a teljes átalakulást, ami ekkor a CGT-ben is végbement. Az internacionalista kisebbség elhatárolódását, a belső vitákat, amelyeket Jouhauxval Merrheim vívott, majd a baloldali kisebbség megerősödését 1914 telén, 1915 tavaszán. Világossá válik, hogy a nemzetközi szocialista konferenciák /Koppenhága, majd a londoni konferencia előkészítése/ milyen közvetlen visszhangot váltottak ki a francia mozgalomban, s a CGT-én belül kiválásokra, a kisebbség határozottabb állásfoglalásaira, elhatárolódására. 1915 tavaszán ez a folyamat elmélyült, amikor Merrheim megjelentette a vasasok internacionalista lapját a l'Union des Métaux-t, majd elkövetkeztek a zimmerwaldi konferencia napjai, s Zimmerwaldban megjelent Merrheim és Bourderon, a zimmerwaldisták kapcsolatot találtak a CGT kisebbségi csoportjához. Zimmerwald után pedig Rosmer kiadta a híres "leveleket a Vie Ouvrière előfizetőihez" - amelyek ugyancsak nagy hatást keltettek a korszak munkásmozgalmában. S itt következik az események fonalában a furcsa és tragikus fehér folt. Monatte ugyanis a verduni frontra került, s itt a levelezés elveszett. Így az események fonalát kitűnően nyomon követhetjük 1916 februárjáig, s kimaradnak utána az érlelődés oly fontos hónapjai, évei - egészen 1918 kezdetéig,

amikor már új helyzet állott elő. Ez a háború utolsó hónapja-
inak világa, amikor Merrheim és Monatte között a baráti-
elv-
társi szálak megszakadtak, Merrheim jobbra tolódott, s az új
többség így a Jouhaux-Merrheim kettős körül tömörült, míg a
baloldal hangadója Monatte lett, érlelődött a CGT kettészaka-
dása, tulajdonképpen hasonló módon, mint a szocialista párté
is. A rendező elv az orosz forradalom példáján egy radikális
átalakulás, pontosabban tényleg szocialista forradalmi átala-
kulás elvárása volt egyfelől - illetőleg ennek lehetőségében
való kételkedés, s a reformok kierőszakolására való törekvés
a másik oldalon. Mindezt a problematikát a szereplő "történe-
ti hősök" maguk fejtik ki leveleikben. A szerkesztők ehhez
bőséges segítséget adnak jegyzeteikben, illetőleg mutatóikkal.

JEMNITZ JÁNOS

Rolf Rewentlow: Zwischen Aliierten und Bolschewiken. Arbeiter-
räte in Österreich 1918 bis 1923. Wien, 1969. Europa Verlag,
175 p. /A szövetségesek és a bolsevikok között. Az osztrák
munkástanácsok 1918-1923 között./

Rewentlow Münchenben született, közel került a cseh
irodalmi élethez, 1918 után maga is szakszervezeti titkár
lett, s számos német, osztrák, cseh, olasz, sőt spanyol szak-
szervezeti és politikai lap szerkesztői munkájában vett részt.
A kötet elé Bruno Kreisky írt előszót, amelyben az osztrák
munkástanácsok jelentősége mellett néhány szocialista vezető,
s egy nemzedék problémáiról is szólt, részletesebben Karl
Heinzről, az osztrák munkástanácsok első titkáráról, aki egy-
üttal az osztrák szociáldemokrata ifjúsági mozgalomban is nagy
szerepet játszott, s aki utat vágott a munkástanácsok történe-
te megírásának terén is. Munkáját nem tudta azonban befejezni,
ezt tette meg azután barátja, Rolf Rewentlow.

A kötet visszatér a világháború éveire, a szakszerve-
zeti munkáról vallott különféle elképzelésekre, elemzi a munkás-
tanácsok keletkezését, a nemzetközi ráhatásokat, az orosz for-
radalom összefüggéseit csakugy, mint a háborús fáradtság, majd
elégedetlenség jelenségeit. Egy-egy fejezetet szentel az ausztr-
iai 1918 őszi forradalomnak, majd a tanácsköztársaságok szü-
letésének Keleten és Nyugaton /vagyis a magyar és a bajor ta-
nácsköztársaságokat, s a németországi forradalmasodást vázol-
ja fel./ Ellensúlyként megvilágítja a jobboldali veszélyt, az
ellenforradalmi puccsokat, Horthy hatalomrajutásának visszaha-
tását, majd a Kapp-puccs történetét, s visszahatását Ausztri-
ára. Részletesebben szól az osztrák munkástanácsok 1919 juni-
usi tanácskonferenciájáról, ezen a különböző vezetők felszóla-
lásairól, elképzeléseiről, végül bemutatja a tanácsmozgalom
hanyatlását. A kötet több érdekes dokumentumot is tartalmaz,
köztük nem egy magyar vonatkozást is - így Kun Béla felhívá-
sait is. A könyvet bibliográfiai és névmutató egészíti ki.

JEMNITZ JÁNOS

Т.Ю. Бурмистрова; Национальный вопрос и рабочее движение в России /Ленинская политика пролетарского интернационализма. 1907-1917 гг. Москва, 1969. мысль 276 стр.

/A nemzeti kérdés és az oroszországi munkásmozgalom. A proletár internacionalizmus lenini politikája./

Burmisztrova könyve egy nagyobb munka harmadik része, első két részét már két külön könyvben publikálta 1962-ben Leningrádban. Az egyik "A proletár internacionalizmus lenini politikája az OSZDMP megalakulása idején. 1894-1903" címen jelent meg, a másik "A bolsevik párt nemzeti politikája az 1905-1907-es orosz forradalom idején" címen.

Itt ismertetett könyve a forradalom leverésétől az Októberi Forradalomig vizsgálja a fejlődést négy nagyobb fejezetben. Az első áttekinti az oroszországi nemzetiségek helyzetét a századforduló után, számos adatot közöl a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenség igazolására /a nemzetiségi munkások többnyire a rosszabbul fizetett kategóriákban helyezkedtek el stb./ A politikai és kulturális elnyomás elleni harcban hangsúlyozza a nyelv szerepét. Röviden bemutatja a burzsoá és kispolgári pártok nemzeti programjait, amelyek valamiféle autonómia vagy föderáció követelésén nem mentek túl, s a nemzeti mozzanat kihangsúlyozásával elkendőzték az osztályviszonyokat.

A következő fejezet a munkás demokrácia nemzeti programját tárgyalja, elsősorban Lenin 1912-1914 közt írt, a nemzeti kérdéssel foglalkozó cikkeit elemzi, azt hangsúlyozva, hogy a munkáosztály nemzeti politikájának egyik oldala a nemzetek testvériségének demokratikus jelszava, a másik pedig a munkások egységének szocialista jelszava. A gyakorlati politikában nagy jelentőséget tulajdonít az 1913-as poronyinói tanácskozásnak. Ez elutasította az államnyelv fogalmát /amely az 1903-as pártprogramban a nyelvek egyenjogúságáról szóló határozati pontban implicite még elismerést kapott/. A nemzeti önrendelkezést a bolsevikok határozottan úgy értelmezték, hogy az az önálló nemzetállam létrehozásának a jogát jelenti. Alkalmazását azonban mindig a hely és az idő körülményeitől, vagyis a történelmi feltételektől tették függővé, csak abban az esetben helyes az elválás, ha ez a munkáosztály érdeke. Ha nem következik be az elválás, akkor területi autonómiát és széleskörű helyi önkormányzatot kívántak. Föderáció helyett demokratikus centralizált államot tartottak szükségesnek. Lenin sokszor hangsúlyozta a nagy állam előnyeit. Az önrendelkezés jelszavát elsősorban azért vetette fel, hogy idővel a népek önként egyesüljenek ismét egy államban. A munkáosztály pártját egységesnek kívánták a bolsevikok, nem adtak helyet a párton belüli föderációnak. A kulturális autonómia elvét pedig elsősorban azért ítélték el, mert szembenáll a nemzetek

közeledésének pozitív tendenciájával. A természetes asszimilációt ugyancsak pozitívan értékelték, ugyanakkor, amikor az erőszakos asszimilációt élesen elítélték.

Sok új anyagot közöl a harmadik fejezet, amely azt mutatja be, milyen gyakorlati politikát folytatott a bolsevik párt a nemzetiségek jogainak a biztosításáért s ezzel együtt a proletariátus internacionalista összefogásáért. Erre nézve igen sok levéltári anyagot dolgoz fel, helyi megmozdulásokról, tüntetésekről, s bőven idézi a nemzetiségi munkássajtót. Rövidebben tárgyalja a bolsevikok harcát a gyarmati kizsákmányolás és a hódító háborúk ellen, különösen a világháború idején kifejtett tevékenységüket, hiszen ezekre a problémákra vonatkozólag már számos feldolgozás tárt fel széleskörű anyagot.

Az utolsó fejezet a februári és októberi forradalom közti korszakot tekinti át a nemzeti kérdés szempontjából, hangsúlyozva, hogy az 1917-es áprilisi pártkonferencián a bolsevikok a nagy állam mellett foglaltak állást, a kisebbségek jogainak maximális biztosításával, ugyanakkor támogatták az ideiglenes kormány ellen fellépő nemzeti szabadságmozgalmat. Az elméleti állásfoglalások gyakorlati megvalósulására Október győzelme után került sor, s a Szovjetunió azóta megtett útja igazolja ennek helyességét.

Burmisztrova alaposan dokumentált és elvi szempontból is magas színvonalú könyve igen hasznos, mert tanulságai-
val tulmutat az oroszországi eseményeken.

NIEDERHAUSER EMIL

A II. VILÁGHÁBORU KÉRDÉSEIRŐL

Schoenbaum, David: Die braune Revolution. Köln-Berlin, 1968.
Kiepenheuer und Witsch. /Fordítás angolból: Eredeti cím:
Hitler's Social Revolution. Class and Status in Nazi Germany./
/A barna forradalom./

Schoenbaum könyve valóban azok közé tartozik, melyek méltán dicsekedhetnek az elkoptatott "hézagpótló" jelzővel. A fiatal amerikai szerző az első uttörő, aki - noha a német fasizmusnak immár könyvtárakat betöltő irodalma van - vállalkozott arra, hogy összefoglaló elemzést adjon a hitleri Németország társadalmi strukturájáról. A náciizmus sokrétű problematikáját bogozó irodalom figyelme kezdetekben - nagyon indokoltan - a német fasizmus előtörténetére, létrejöttének feltételeire koncentrálódott. Másodsorban a kutatók figyelmét a második világháború és a korabeli német külpolitika kötötte le. Ezt követte az irodalomban sulyban a náciizmus döbbenetes specifikumainak: a náci terror módszereinek és a német fasiszta ideológiának, propagandának a vizsgálata. Ezek mellett mindmáig fehér folt maradt a Harmadik Birodalom belső életének: államszervezetének, gazdasági életének, és mindenek előtt társadalomtörténetének a feltárása. Általában a német fasizmus uralomrajutás-utáni, kezdeti időszaka; az 1933-1939 közötti időszak kevésbé vonzotta a kutatókat, mint az előző és az azt követő. Schoenbaum éppen ezeknek a fehér foltoknak az eltávolítására vállalkozik merészen s nagy felkészültséggel.

Kutatói fegyverzete nem szegényes: az amerikai empirikus szociológiának társadalomstatistikai módszereivel közelít a problémákhoz. A korabeli német társadalom rétegződési strukturáját vizsgálja - a fent jelzett szociológiai irányzat kategóriái segítségével, valamint ennek dinamikáját: az egykori társadalmi mobilitást.

A könyv terjedelmes bevezetőben foglalkozik a német fasiszta mozgalom előtörténetével, majd az uralomrajutás utáni időszakot, a náci rezsim berendezkedését tárgyaló rész elsősorban a náci rezsim szociális demagógiájával, ezt terjesztő propagandájának módszereivel. Ez utóbbi elemzés eredetisége a számos egyéb hasonló vizsgálattal szemben, hogy nem a náci mozgalom vezető ideológusai írásait veszi bonckés alá, hanem a náci napisajtó propaganda-sztereotípiáit. Magát a társadalmi strukturát tárgyaló fejezetei külön vizsgálják a munkás-ság, a burzsoázia, a kispolgárság, a parasztság, az államhivatalnokok helyzetét a hitleri uralom alatt. Végül egy zárófejezet foglalkozik a szociális mobilizációval, a társadalmi felemelkedés esélyeivel, megvizsgálva az egyetemi hallgatók

összetételének alakulását s a náci pártapparátus funkciói által teremtett új típusú érvényesülési lehetőségeket.

A könyv - ha minden valószínűség szerint távolról sem kimerítő - de mindenesetre sokoldalú és gazdagon dokumentált képet ad arról, milyen mértékben jelentett a Harmadik Birodalom szociális átrétegződést a megelőző időszakhoz képest. Schoenbaum elemzéseinek egyértelmű konklúziója az, hogy igen csekély mértékben. A nagy tömeget kitevő társadalmi osztályok és rétegek egymáshoz viszonyított számarányai a vizsgált korszak idején nem változtak jelentős mértékben. Hasonló áll az uralkodó, és a társadalmi munkamegosztásban kedvező felső- és felső közép helyzetet elfoglaló rétegekre is. Kutatásai fényében - s ez figyelemre méltó eredménye - kiviláglik, hogy a populáris mezben ágáló náciizmus uralma alatt változatlan maradt az értelmiség polgári eredete és nem kevésbé változatlan az egyetemet végzett hivatalnokok és értelmiségiek társadalmi hegemoniája. A közhiedelemmel és bizonyos látszatokkal ellentétben ők - s nem alacsony sorból felemelkedettek - töltötték be a náci pártapparátus felső- és középfunkcióit is. A náci uralom alatt a társadalmi átrétegződésnek az a lassu folyamata zajlott, amely minden hasonló fejlettségi szinten álló tőkés országban: az ipari munkásság, a hivatalnok-elem és az értelmiség fokozatos számbeli gyarapodása a parasztság és a klasszikus kispolgárság rovására. A náci uralom nem eredményezte a vertikális, generációk közötti szociális mobilitás semminemű gyorsulását. Szó sem volt a kisemberek magasabb társadalmi pozíciókba emelkedésének kiterjedt lehetőségeiről, az új pozíciók valamiféle eldorádójáról. A náci uralom alatt a munkás, paraszt vagy szegény kispolgár gyermekek egyetemre kerülése inkább nehezebb, mint könnyebb volt a weimari köztársaság viszonyaihoz képest. A náci párt nem rendelkezett széleskörben kiépült apparátussal, kisszámu függetlenített hivatalnokot foglalkoztatott s ezek zömmel jogot végzett értelmiségiek voltak. Az egyetlen hatalmas apparátussal rendelkező náci szervezet, az SS kifejezetten arisztokratikus szellemű volt; magasabb tisztségviselői mind a "jobb körökből" kerültek ki.

Különösen figyelmet érdemelnek azok a fejezetek, melyekben a könyv tisztázza a kispolgári rétegek helyzetének alakulását a náci rendszer idején. Miután közismert, hogy a NSDAP szavazói zömét ezek a rétegek adták, joggal lett volna várható, hogy uralomra jutva kedvében igyekszik járni eminens szociális bázisának. Schoenbaum nagy statisztikai anyaggal mutatja ki, hogy erről szó sem volt. Az uralomra jutott náciizmus leplezetlenül nagypolgári volt, gazdaságpolitikai intézkedései kifejezetten gyorsították a kispolgárság hanyatlását.

A könyv a gazdasági és gazdaságpolitikai kérdésekkel ugyan csak a szociálpolitika megvilágítása szempontjából foglalkozik, mégis érdekes képet nyerhetünk belőle a náciizmus gazdaságpolitikai gyakorlatáról. Fejtegetéseiből az állami gazdaságpolitikai dirigizmus egy, a második világháború során kialakult angol- és amerikaihoz viszonyítva igen alacsony ha-

tékonyasága és meglehetősen konzervatív modelljének képe bon-
takozik ki. A hypermilitarizált német gazdaság, körülményei-
hez képest nem volt túl dinamikus. Gátolta expanszióját az in-
flációtól való görcsös félelem és a mesterségesen leszorított
bérszínvonal. A náci rendszer - kétségkívül nem jelentéktelen
szociális létesítményei /üdültetés, társadalombiztosítás,
üzemi sportpályák stb./ a gazdaság mechanizmusába rosszul il-
leszkedő tényezők voltak s ösztársadalmi szinten kevésbé gaz-
daságosak, mint a magasabb bérszint lett volna. Nehézkés, im-
provizált intézkedésekkel operáló, kevés hozótávú koncepció-
t kidolgozó bürokratikus állam képe rajzolódik ki a szerző
elemzései alapján.

Schoenbaum írása sok polémikus indítást tartalmaz. Kierzik soraiból a szerző ambíciója, hogy tullépjen a nácizmus-
sal foglalkozó szakirodalom - jórészt marxista vagy marxi be-
folyások alatt álló - klasszikusain: Franz L. Neumannon, Artur
Rosenbergen. Mig fentiek a korábban említett problémákat igye-
keztek megragadni, Schoenbaumot a náci hétköznapi, a nagypoli-
tika alatti élet feltárása izgatja. Az életszínvonal, a szo-
ciálpolitika hatékonysága, az egyes társadalmi rétegek tagjai
régtegi társadalmi rangjáról alkotott véleményének /státusön-
tudat/ változásai az ő előtérben álló problémái, nem a politi-
kai diktatura, a terror mechanizmusa, a náci ideológia tömeg-
fasczináló hatása stb. A korábbi irodalom vélt vagy valóságos
egyoldalúságai elkerülésének törekvése érthetően más egyolda-
lusághoz vezet. A szociológus, kinek vezérszelleme már nem
Marx vagy Max Weber, hanem immár - Parkinson, finom érzékkel
közeledik egy bürokratizált társadalom hétköznapi valóságához,
funkcionáló apparátusok mikroproblematikájához. Számára a dema-
góg, gigantomán nagypolitika alatt egy prakticista politika
képe sejlik elő, mely a közvetlen gyakorlati hasznosságért
minden esetben elhagyja az ideológia felhőkakukvárát. Hangsu-
lyozza, hogy a náci rendszer feladata a Blut und Boden paraszt-
romantikáját, a kispolgárságot glorifikáló szemléletet, a falu
kijátszását a "züllött" nagyváros ellen. Mindent alárendelt a
hadiipar erősítésének s azon túl a nagyipari tőkés társadalom
zavartalan termelése érdekeinek. A szerző látószög-ferdülése
egyenesen groteszkké válik. Ha könyvét egy marslakó vagy egy
százados álomból ébredő Ripp van Winkle elolvasná - a könyv
olvasása után igen meglepetve értesülne arról, hogy ez a jám-
borul forstwuristoló állam világháborút robbantott ki, ennek
során kiirtotta Európa zsidóságának több mint felét s konszo-
lidált időszakában is tízezres nagyságrendű létszámmal tartott
rabláncn politikai foglyokat. Schoenbaum fejtegetéséből ugyan-
is eltűnnek s érthetetlenné, magyarázhatatlanná válnak éppen a
fasizmus specifikumai, melyek érthetően az eddigi kutatás hom-
lokterében állottak. A hétköznapi felé fordulás könnyen eredmé-
nyezi, hogy a szerző azokat a banalításokat veszi észre, me-
lyek minden mai társadalomban azonosak. Nem tűnik fel neki,
hogy az általa felsorolt, feladott náci ideológia-elemek mel-
lett olyanok is voltak, melyekhez a német fasizmus irracioná-
lis dühvel ragaszkodott - s érvényesítésükben nem sokat adott
a napi praktikumra. Az antiszemitizmus, a közvetlen gazdasági
profit érdekek racionális határait messze tullépő imperialis-

ta törekvések soha nem szorultak háttérbe a német fasizmusban. Ennek magyarázata nem fér bele Schoenbaum elemzéseibe.

Az ellentmondást természetesen érzi a tájékozott szerző is, és megkísérli feloldását. A kísérlet összefonódik a könyv másik nagy ellentmondásának feloldására tett kísérletével: Schoenbaum könyve címében forradalomnak nevezi a német fasizmust s ezt nem csupán képletesen érti. Az ismertetett elemzés a társadalmi strukturáról nyilvánvalóan ellentmond ennek a feltevésnek - szerző azonban a "tudat forradalmasításában" látja a "barna forradalom" forradalmiságát. "A lét meghatározza a tudatot, írja Marx. A nemzeti szocializmus kísérlet volt ennek a viszonynak a megfordítására." - írja Schoenbaum. A náci szociális demagógia által megteremtett új közszellem, mely a dolgozó osztályoknak, s mindenek előtt a munkásságnak a korábbinál nagyobb társadalmi megbecsülést biztosított, a státus-öntudat gyökeres megváltozása szinte minden rétegben - ez volt szerinte a forradalmi a náci uralomban. Ugy látja, a nácizmusnak sikerült áthidalnia a weimari köztársaság éles társadalmi ellentéteit - melynek végső gyökerét ő demokratikus politikai szerkezet és az ettől erősen távol álló, még sok "wilhelminus" vonást hordozó társadalmi struktúra ellentmondásában látja. Alapvető ellenszenvre ellenére Schoenbaum félreérthetetlenül bizonyos elismeréssel nyugtázza, hogy - véleménye szerint - a német fasizmus a politikai strukturának a reakciós társadalmi alapépítményhez igazításával meg tudott teremteni bizonyos addig nem létezett konszenzust az antagonisztikus társadalmi osztályok között. Ez a koncepció könyve másik nagy ellentmondása, magyarázatlan marad, hogy ez a vélt társadalmi harmónia a Harmadik Birodalomban hogyan termelte ki azt a feszültséget, mely eszeveszett terrorban kulminált s háborúhoz vezetett. Könyve végén különös logikai bukfencsel arra a következtetésre jut, hogy a náci adminisztráció demagógiájával az ellentéteket nem levezette, csak - egy imperialista politika által - kifelé vetítette s ez végül a háborúhoz s a rendszer felbomlásához vezetett.

Schoenbaum munkája kiemelkedő konkrét kutatási eredményein túl - végletes poentirozottságával - sajátosan példázza az empirikus szociológiai módszer lehetőségeit és buktatóit.

SZABÓ MIKLÓS

"Der Weg zum Wiederaufstieg". The Journal of Modern History, 1968. No. 3. szept. 349-374.p. /Hitler eddig ismétlen bi-
zalmas brosurája a német nagytőkések tájékoztatására a náci
mozgalom programjáról./

A "Der Weg zum Wiederaufstieg" címet viselő, eddig ismeretlen Hitler-írás az 1927 július 4-én Münchenben Emil Kirdorf nagytőkessel folytatott négy és félórás megbeszélés

eredménye volt. Itt Hitler részletesen kifejtette politikai koncepcióját a Kirdorf biztatta, mindezt röviden foglalja össze egy brosurában a mérvadó német tőkés körök informálására.

A szóbanforgó brosurá, forrásértékét nézve átmenetet jelent Hitlernek teljesen nyilvánosság számára szánt ideológiai megnyilvánulásai: beszédei és a Mein Kampf - valamint teljesen bizalmasan kifejtett megnyilatkozásai: az "Asztali beszélgetések" és a Hermann Rauschning által lejegyzett - korlátozott megbízhatósága - bizalmas eszmei megnyilatkozások között. Ki-nyomtatott írásról van szó, melyet mozgalmán kívülállók számára készített, azonban ez a közönség válogatott, szűk politizáló kör volt, akik számára lényegesen nyíltabban fejtette ki álláspontját, mint szélesebb közönségnek tette volna.

A brosurá, jellege szerint egy előadás, egyaránt tartalmaz hitleri laposságú történetfilozófiát és napi politikát. Mondandójának "eszmei" magva az a három alapelv, mely - Hitler szerint - minden időben meghatározza egy nép sorsát. Ezek: 1./ A faji érték 2./ milyen mértékben méltányolja az illető nép a személyiség jelentőségét - itt a parlamentáris demokrácia elvetéséről van szó, amely a személyiséggel szemben a mechanikus szavazati többség elvét juttatja érvényre, 3./ a világegyetemben, az élők világában mindenütt a harc érvényesül. A náci mozgalom tehát a faji tulajdonságok ápolását, a parlamentarizmus elvetését és az elvként vallott intoleranciát vallja főelvéül. Ezeket az elveket, uralomra jutva az egész társadalomban érvényre kell juttatni. Erre kell a nemzetet nevelni és - ezt Hitler nyíltan kimondja - erőszakkal kényszeríteni.

Ez a három pont volna a társadalom- és történetfilozófia. A napi politika elsősorban a gazdasági kérdésekkel kapcsolatban kerül terítékre, alkalmazkodva a hallgatóság érdeklődéséhez. 1927 a Dawes-terv időszaka; a viszonylagos konjunktúra és a francia orientáció szakasza. Hitler erélyesen óv a konjunktúra keltette "illuzióktól". Szerinte a német gazdaság nem egészséges, mivel erősen függ a külföldtől, a külföldi "államfeletti" tőkés erőktől. Súlyosan egészségtelen állapot a német gazdaság erős mértékű exportra és importra utaltsága. Hitler a feltétlen gazdasági autarchia híve. Számára a gazdasági élettel kapcsolatosan a politikának két állandó feladata van: a növekvő lakosság számának megfelelően "élettér" biztosítás a nemzet számára és a belső erőkből való, autarch élelmiszer-ellátás arányos növelése a népszaporodás mértékének megfelelően. A tőkés közönség előtt sem titkolja, hogy az állam és társadalom sorsa fő meghatározójának nem a gazdaságot, hanem az attól elvonatkoztatott politikát tartja s a gazdaságot teljesen alárendeltnek tekintti hozzá képest.

Az írás jelentéktelen tartalma ellenére is figyelemre méltó dokumentum, mert rávilágít a náci mozgalom, az 1930-i nagy fellendülést megelőző időszakának politikai stílusára és ideológiai állapotára. A brosurából kiderül, hogy ekkor még nem a későbbi "harzburgi" kompromisszumos politika a párt po-

litikai vonala. Hitler itt nyíltan és fenntartás nélkül hirdeti a megalkuvás nélküli, teljes hatalomátvételt törést s leplezetlenül érezteti, hogy az erőszaktól sem riad vissza.

SZABÓ MIKLÓS

George F. Kennan: Memoirs 1925-1950. Boston - Toronto, 1967. 583 p. /G.F. Kennan emlékiratai./

George F. Kennan elsősorban mint a háború utáni moszkvai nagykövet és mint a hidegháború első szakaszának elméleti megalapozója, a "feltartóztatás" doktrínájának szerzője ismert. A számtalan érdekesség mellett sok komoly információt tartalmazó emlékirat a közkeletűnél jóval árnyaltabb kép kialakítását teszi lehetővé.

Az író farmercsaládból származó karrier-diplomata egyike az első alaposan kiképzett orosz specialistáknak: a berlini egyetemen szerzett nyelvi, történelmi és irodalmi ismereteket a helyszinhez legközelebb eső állomáshelyeken, Tallinban és Rigában töltött gyakorlati évek egészítették ki. A diplomáciai viszony felvétele után Bullitt-tal együtt utazott Moszkvába és hozta ott létre az amerikai képviselőt. 1938 szeptemberétől egy éven át a prágai követségen dolgozott, ahol a német megszállás után az egyetlen nyugati diplomata-megfigyelő volt. Innen ered később is megtartott szokása: a szakásos helyzetjelentéseket jóval meghaladó, elmélyült elemzésekben szolgált be az ország, a német megszállás viszonyairól, benyomásairól. /Az értékes dokumentumokat időközben külön kötetben jelentette meg./ Naplódézeteiből, feljegyzéseiből és utólagos kommentárjaiból egyaránt kiviláglik, hogy magát nemcsak diplomáciai tisztviselőnek, de tudósnek, történésznek is tekintette, jelentéseivel igyekezett korrigálni az újságírók felületes értékelései nyomán az illetékesekben kialakuló képet. Több alkalommal is kritizálja az Egyesült Államok külügyminisztériumát és általában az amerikai külpolitikát: hiányzott belőle a hatékonyság, bürokratikus volt, nem vette figyelembe a helyzettel ismerős szakértőket, a politika kidolgozásában a kicsinyes, szűklátókörű, helyi professzionista politikusok véleményét tulzottan tekintetbe vette.

A világháború kitörésétől országa háborúba lépéséig a berlini nagykövetségen működött, majd öthónapos németországi deportálásából kiszabadulva a lisszaboni követség tanácsosa lett. Roosevelttel szovjetbarát irányvonalával az egész háború alatt szembenállt, de felettesei két indokolatlan, rossz utasításakor sikerrel védte meg álláspontját az elnökök előtt. 1944 nyarán Harriman moszkvai nagykövet mellé helyezték a követség polgári részlegének élére. A háborús együttműködés és a szovjet vezetőkkel gyakori találkozásai nem változtattak politikai nézetein, "kemény" álláspontot foglalt el a londoni lengyel kormány és a Szovjetunió viszonyának kérdésé-

ben, a háboru után a Szovjetunióknak nyújtandó kölcsön ügyében, és ebben az irányban igyekezett befolyásolni Harrimant is. 1944 szeptemberében a Szovjetunió belső helyzetéről, 1945 májusában pedig nemzetközi pozíciójáról készített tanulmányt, egyelőre csak saját íróasztalfiókja számára, amit már Prága óta megszokott. 1946 februárjában azután hirtelen felfedezték, amikor egy kérdésre válaszolva nyolcezer szavas táviratban foglalta össze véleményét a Szovjetunióról és a vele szemben folytatandó amerikai politikáról. Rövidesen Washingtonba rendelték, ahol egyik inspirálója volt a Truman-doktrínának - bár annak globális és helyenként messianisztikus megfogalmazásával egyáltalában nem azonosította magát -, majd a Marshall külügyminiszter által létrehozott Policy Planning Staff élén fontos szerepe volt a Marshall-terv kidolgozásában és Japán gazdasági talpraállításának előkészítésében.

Nincs itt helyünk részletesen ismertetni Kennan gondolkodásmódját, politikai koncepcióját. Azt azonban látni kell, hogy személyében nem hidegháborus szabványpolitikussal van dolgunk, hanem a szovjetellenesség egyik legkoncepciózusabb képviselőjével. Biztos volt benne - és ezt nyíltan hangoztatta -, hogy a Szovjetunió nem akarja "lerohanni" Nyugat-Európát, ellenezte a katonai támaszpontokkal való "bekerítést", a hidegháboru egész katonapolitikáját, nem helyeselte a NATO létrehozását, és 1950-ben eltérő politikai felfogása miatt vált meg a State Departmenttől. Hajlandó volt elfogadni a kialakult erőviszonyokat Kelet-Európában, a "containment" doktrínáját csak politikai eszközökkel kívánta érvényesíteni - amit egyébként a 60-as évekre már nem is tartott érvényesnek. A világ "felszabadítását" irreálisnak tartotta, célja kézzelfoghatóbb és realistább volt: az Egyesült Államok katonai és politikai sebezhetetlenségének megőrzése, társadalmi rendszerének fenntartása. A "szabad világ" többi államának sorsa csak annyiban érdekelte, amennyiben azok hozzájárultak fenti céljának biztosításához, vagyis ragaszkodott a kommunizmus távoltartásához Nyugat-Európában és Japánban, a világ többi részén rugalmas politikát tartott célszerűnek.

Az 1947 júniusi "X" aláírásu cikk a Foreign Affairs-ben Kennan tanúsága szerint nem tekinthető politikája legsikerültebb kifejtésének, erre alkalmasabbak a könyv függelékében közölt tanulmányok. Minthogy az emlékiratok célja ebben az esetben nem az öngazolás, inkább a történelmi adatok kiegészítése, különösen pedig a II. világháboru utáni amerikai politika megvilágítása volt, négy év időszakában bepillantást nyújt az Egyesült Államok legmagasabb szintű politikai tervezési folyamatába, így az 1940-es évek kutatói számára lényeges forrásmű, másoknak meg érdekfeszítő olvasmány.

JESZENSZKY GÉZA

Patricia Cockburn: The Years of THE WEEK. London, 1968.
Macmillan, 287 p. /A "The Week" évei./

1933 márciusában jelent meg először "a legcsunább termék, ami valaha is egy reggelizőasztalra került", egy hatoldalas stencilezett hetilap. Szerkesztője és írója a baloldali gondolkodásu skót intellektuel, Claud Cockburn volt, a Times volt New York-i tudósítója, aki egyébként fiatal korában vakációit Budapesten töltötte és bírálói szerint a világeseményeket mindig kissé közép-európai szemmel nézte. Feladatának azt tekintette, hogy figyelmeztesse olvasóit a világra és Angliára leselkedő veszélyekre, elsősorban a fasiszmusra, közölje azokat a híreket és rémhíreket, amelyeket a többi ujság "tul forrónak" talál és illedelemből, félelemből nem mer közölni. Híreinek forrását az ujságírói berkekben suttogva terjedő pletykák, a vetélytársaknak ártani igyekvő City-beli pénzemberek "hint"-jei, Németországból kicsempészett leleplező információk, az események alakulásával elégedetlen kormánytisztviselők indiszkréciói jelentették, olvasói pedig a baloldali értelmiségből, az uralkodó osztály érdeklődőiből, tőzsdeügynökökből kerültek ki, előfizetője volt 11 ország külügyminisztere, az összes londoni követség, a fontosabb lapok külpolitikai tudósítói, a tőkés világ pénzügyi központjainak bankházai, parlamenti képviselők az Egyesült Államokban és Angliában, százegynehány lord, VIII. Edward, szakszervezeti vezetők. Rendszeresen figyelte Göbbels, Ribbentrop pedig betiltását követelte az angol kormánytól. Annak ellenére, hogy Cockburn egy időben a Daily Worker külpolitikai szerkesztője volt Frank Pitcairn néven és tagja volt a Kommunista Pártnak, ujságja a baloldali angol értelmiség jellemzőit viselte magán: individualista gondolkodás, bátor kritikai szellem az angol kormányok és politikuskok akcióival szemben, a fontolgtatás hiánya, valahányszor valamilyen társadalmi vagy egyéni igazságtalanságot, csalást, politikai üzelmét, erkölcsi kiállást igénylő ügyet fedezett fel a szerkesztő vagy egy megbízható tudósító. Cockburn nemcsak szóval, de tettel is kiállt elveit: résztvett több éhségmenetben, hamis utlevéllel elutazott Németországba és elintézte egy emigráns kommunista gyermekeinek külföldre szöktetését - pedig ő is rajta volt a Gestapo feketelistáján. A spanyol polgárháboruban az első között fogott fegyvert a köztársaság mellett a spanyol milícia soraiban.

Egy barátja szerint Cockburn számára "minden egyes hónap kritikus volt az emberi faj történetében. És valahogy ezt mindig be is tudta bizonyítani." Ez a meggyőződés a vállalt feladat fontosságában és a megvalósítás során mutatott erkölcsi bátorság, az írásaiban mutatkozó lelkesedés, tűz emeli "a 30-as évek védszentjét" az ujságírás nagyjai közé. Kétségtelen, hogy a Week "preventív ujságírása" megakadályozta egyes dolgok bekövetkezését, meggátolta, hogy az események

esetleg még rosszabb fordulatot vegyenek. 1936 után a lap hitele emelkedett, egyre többen hallgattak rá, vagy legalább gondolkodni kezdtek szavain.

Patricia Cockburn, az ír származású feleség könyve nem memoár és nem is szabályos sajtótörténet. Sem a szerkesztő életéről, sem az újságról nem kapunk szisztematikus történeti feldolgozást, csupán egyes epizódok - nem is mindig a legfontosabbak - történetét, néha tulságosan is bő kivonatokkal az eredeti cikkekből, de ezeknél sem ismerteti a kérdéses esemény teljes hátterét, csupán Cockburn véleményét, úgy ahogy az annak idején megjelent. Nem csupán a bevált jóslatok felsorolása a könyv - szó esik a tévedésekről is: az angol újrafelfegyverkezést, majd az 1940-es kormányváltozást, a német munkásság ellenállását és más kérdéseket is rosszul ítélte meg a lap. Mindenesetre jellemző válogatást nyújt P. Cockburn azokból a témákból, amellyekkel a Week foglalkozott: az "önkirály", Howeson üzelmeinek leleplezése, küzdelem a polgári szabadságjogokért az éhségmenetelések idején, a fasiszta agressziós célok szellőztetése, az Abesszinia elleni támadás gazdasági háttere, Károly román király botránya V. György temetésén, a "Cliveden set" politikai akciói /maga a kifejezés Cockburn-tól eredt/, ahogyan ő terjesztette el az ötödik hadoszlop kifejezést is/ - ezekben a kérdésekben valóban egyedülálló jólétesültséget árult el az újság. Külön érdekességgel bír a beszámoló egy sokat vitatott epizódról: közvetlenül München előtt Cockburn tanuja volt Prágában a Szovjetunió ajánlatának, hogy készen áll Csehszlovákia megsegítésére még akkor is, ha a Nyugat tétlen marad.

Már a lap 1941 januári ideiglenes betiltása előtt Cockburn úgy érezte, hogy lapja betöltötte hivatását, "lehetetlen, hogy a 30-as évek igazságai igazak legyenek a 40-es években is", a totális háború alatt pedig megszűnt eredeti funkciója, így egyenesen megkönnyebbült, amikor anyagi nehézségek miatt a lapot hirtelen be kellett szüntetnie.

Bár a könyvben szereplő párbeszédék hitelességére nincs bizonyíték, "A Hét évei" érdekes kordokumentum, rendkívül élvezetes, csevegő stílusban megírt olvasmány, amit az olvasó Cockburn iránt érzett őszinte nagyrabecsüléssel tesz le, és csak erősödik benne a sajtó nagyhatalom-szerepébe vett hite.

JESZENSZKY GÉZA

H.E. Salisbury: The Siege of Leningrad. London, 1969. Secker and Warburg, 646 p. /Leningrád ostroma./

1941 szept. 22-én Hitler "elhatározta" a 3 milliós Leningrád eltörlését a föld színéről. Leningrád heroikus népe azonban másképpen döntött. Éhség és betegség ellenére élni

akart, erkölcsi ereje csodálatosan szilárdnak bizonyult. Az ostrom 880 napig tartott, hosszabb ideig, mint bármilyen csata modern korszakunkban és több, mint 1 millió ember esett áldozatul.

Harrison Salisbury, mint a New York Times tudósítója, ekkor a Szovjetunióban tartózkodott, elég jól ismerte már az országot és népét. Emlékeit kiegészítette az utóbbi években lényegesen megszaporodott szovjet memoár-irodalommal és a kiadott okmánykötetek anyagaival. Célja nem az volt, hogy aprólékos hadtörténetet nyújtson olvasói számára, hanem, hogy megismertesse őket az ostrom hatásával, a mindennapi ember küzdelmeivel. Ebből a szempontból műve utólérhetetlen. A háborús szenvedéseket olyan mély emberi együttérzéssel írja le, amely schasem csap át sekélyes szentimentalizmusba.

H HARASZTI ÉVA

20. Juli 1944.

Deutsche Opposition gegen Hitler im Urteil der ausländischen Geschichtschreibung. Eine Anthologie. Hrsg von Hans Adolf Jacobsen, Bonn, 1969. /A Hitler-ellenes német ellenállás a külföldi történetírók megítélésében. Antológia./

Kísérlet ez a kötet a Hitler ellenes összeesküvésről, a németországi ellenállás különböző irányzatairól, azaz kiterjedtségéről és bázisáról, valamint az ellenállási mozgalom és a Szövetségesek kapcsolatairól kialakult külföldi szerzők felfogásának bemutatására. A tanulmányok szerzői közt vannak neves történészek, mint Maurice Baumont a párizsi és Daniel Melnikov moszkvai professzorok, Hermann Graml a müncheni Institut für Zeitgeschichte munkatársa, de helyet kaptak Terence Prittie angol újságíró és a történelmi nevet viselő John Mc Cloy személyében a közvetlen napi politikai célokat szolgáló publicisztika képviselői is.

Áttekintést és bizonyos értékelést nyújt Jacobsen az ellenállási mozgalommal foglalkozó történeti irodalomról, G. Ritter, E. Keller, H. Mommsen és K. D. Bracher kutatásai nyomán. A széleskörű kutatás értékét főleg abban látja, hogy bebizonyosodott: nem csak a nyilvánvaló katonai csőd váltotta ki azt; a sokféle társadalmi és politikai csoportban érlelődött valamiféle ellenállás és ez a körülmény hangsúlyozta az egyébként elszigetelt mozgalom nemzeti jellegét. Jacobsen megvilágítja magasrangu katonatisztek hitlerellenes szervezkedésének értékét azáltal, hogy ők a vezető apparátusban, fegyveres tetteknél tevékenykedtek. Külföldi kutatók bekapcsolódásától pedig a Szövetségesek tevékenységének történeti felülvizsgálatát várja. A müncheni angol politikát, a szovjet-német megemlékezési egyezményt teszi felelőssé Hitler és a náci irányzat - szerinte - 1938-ban és még 39-ben viszonylag ingatag belpolitikai helyzetének megszilárdításaért.

A tanulmányok a katonai vezető csoportokon belüli ellenállásról szólva kiemelik annak a korábbi birodalmi célokhoz kapcsolódását, hangsúlyozva azonban, hogy érlelődött valamilyen új politikai berendezkedés szükségességének felismerése is. A német szerzők felróják, hogy a külföldi kutatók lebecsülik a náci Németországon belüli ellenállási mozgalom súlyosbíto körülményeit; azt, hogy a résztvevőknek vállalniuk kellett a hazaárulás, nemzetellenesség vádját, hogy bármely más mozgalomnál magasabbfokú konspirációra volt szükség. A Szövetségesek lebecsülték, ezért kevés politikai támogatást nyújtottak a Hitler ellenes mozgalomnak.

Érdekes adalékokat ismerünk meg az egyházak szerepéről, amelyek hosszú éveken át szervezeteik megmentését és lojalitást tekintették elsőrendű feladatuknak, a kormányhoz intézett folyamodványokat náciellenes fellépésük egyetlen lehetséges formájának.

A kommunista ellenállásról felületes, pontatlan adatokat tartalmazó újságcikk szól, amely - elismerve annak szervezettségét és a résztvevők bátorságát - a szabotázs akciókat hazafiatlannak, a Szovjetunióval való szolidaritást nemzetellenesnek minősíti. Erdemben csak a vezető körökben kifejtett ellenállást méltányolja. Prittie álláspontjával ellentétben Melnikov adatszerűen rajzolja meg a különböző katonai, polgári és szociáldemokrata vezetők politikai arculatát, felfogásbeli különbségét, kiemeli azok érdemét, akik közülük eljutottak a tömegmozgalmak szervezésének, valamelyes demokratikus összefogásnak gondolatáig.

Hasonló tanulmánygyűjtemények hasznosan szolgálják a nemzetközi eszmecserét.

SÁGVÁRI ÁGNES

Ekkehardt Krippendorf: Friedensforschung. Neue Wissenschaftliche Bibliothek: Soziologie. Köln-Berlin, 1968. /Békekutatás./

Lassan egy évtizede, hogy a "politológiával" /az állami-társadalmi intézmények funkciójával, kölcsönhatásával és ezen intézményeknek a különböző csoportokra, illetve egyénekre gyakorolt befolyásával/ foglalkozó tudományág keretében az aktualitás megteremtette a háboru és béke technikai-társadalmi hatásával, az előkészületek, illetve leszerelési tervek várható tömegpszichológiai következményeivel foglalkozó ún. "békekutatás"-t.

Krippendorf politikailag a parlamenten kívüli ellenzékhez, a nyugatnémet agresszív politika ellenzőihez, tudományosan pedig a szellemtörténeti irányzatot elvető csoporthoz tartozik. Célja e gyűjteményes kötettel az volt, hogy a tanul-

mányokkal, s a reprezentatív bibliográfiával elfogadottá tegye e kutatási területet és kiszélesítse iránta az érdeklődést. A szerző a "béke kutatás" eredetét a leszerelési tárgyalások sorozatossá válásáig vezeti vissza, térhódítását pedig a témával foglalkozó - ma nyugaton husznál több - intézmény számával méri. A szocialista országokban működő békemozgalmak, intézmények, folyóiratok és sajtóorgánumok teljességgel hiányoznak az Eva Knobloch és Dieter Senghaas által összeállított bibliográfiából. / A "béke kutatások" kiterjesztésében és ismeretében véli felfedezni a békekilátások növekedésének reális elemét.

A bevezető tanulmány szerint az új kutatási terület kifejlesztésében első helyen az USA áll, utána következnek az angol nyelvterület és a skandináv országok. E jelenség magyarázata az USA-t illetőleg az, hogy ott áll a fegyverkezés a legmagasabb fokon mind technikailag, mind mennyiségileg. A többi országban olyan arányban szélesedik a "béke kutatás", amilyen mértékben az atomfegyverkezés következtében előállt erőegyensúlyi helyzet növeli a helyi háborúk veszélyét és az országok veszélyeztetettségét.

Ennek az új tudománynak megfogalmazásával több cikk foglalkozik. Elterjedését a szerzők a 20. század érdeműl tudják be, amikor is "jó lelkiismerettel" már egyik fél sem robbanthat ki háborút, nem mozgósíthatja lakosságát többé a nemzeti egység nevében. Reménykedve közli, hogy századunk második felének uralkodó problémája lesz: mikép lehetséges a konfliktusok békés megoldása. E célból a szerzők több hipotézist vázolnak fel. A hipotézisek készítésének egyik eszközül az elmúlt évtized háborús válságainak /mint az 1962-es kubai napok szerinti elemzését teszik meg.

A "béke kutatás" több ponton érintkezik a pszichológiai háborúval. Ez az összefüggés indokolja az öt részből álló kötet felépítését, amely 1/ a háborúval, mint általában az összeütközések megnyilvánulásával, 2/ az agresszivitás és háboru pszichikai összefüggésével, 3/ a fegyverkezési társadalom és annak gazdasági, szociális érdekeivel, 4/ a nemzetközi konfliktusok megoldásának lehetőségeivel, végül 5/ magával a kutatások történetével foglalkozik.

A konfliktusokról írott fejtegetésekben a szerzők /akik mind a különböző konfliktus-kutató, béke kutató, nemzetközi politikával foglalkozó és ENSZ intézmények professzorai és munkatársai/ az agresszív és megfélemlítésének történetét az emberi természet, kultura és nevelés fejlődésével hozzák összefüggésbe. Következtetéseik szerint a kultura fejlettsége és a háboru súlyossága egyenes arányban van. A magából a kulturából eredő veszély ellen csak a tömegpszichológiai kutatások és a békeelőkészítő intézmények világméretű koordinálásával lehet védekezni. Figyelmeztetnek a "bombák fenyegetésével fenntartott" béke lehetséges negatív következményeire. A "fegyverkezési társadalom" problematikájából a munkaerő összetételének átalakulását, a katonai ipari komplexumoknak a gazdaság-

ra, a városok külső képére és az egyes szociális csoportokra gyakorolt hatását emelik ki. Erősen foglalkoztatja a kutatókat a "harmadik világ" nyomora, amelyben a helyi agressziók, háboruk indítékát vélik felfedezni.

A nemzetközi konfliktusok megoldásának lehetőségeiből a politikai és gazdaságpolitikai szférát jóformán teljesen kirekesztik. Helyette számítások nélküli, konstruált hipotétikus programok és javaslatok minél teljesebb kidolgozásától, különböző koordináló rendszerek kialakításától és egységes nevelési módszer megalkotásától várják a jövőbeli konfliktusok kiküszöbölését. A zárótanulmányban olvashatjuk azt a következtetést, hogy az új kutatások elkerülhetővé teszik a marxi-lenini elmélettel való vitát. Tulhaladottnak minősítik azon tételét, amely szerint a háboru elkerülésének kulcsa a bel- és külpolitika gyökeres megváltoztatásában keresendő.

Érthető, hogy a kötet élénk kritikai visszhangot váltott ki fenti megállapításai és a nemzetközi kutatásokból a szocialista országok eredményeit kirekesztő bibliográfiai összeállításai miatt is.

SÁGVÁRI ÁGNES

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK REPERTÓRIUMA

1968/II.

AHRF	= Annales Historiques de la Révolution Française (Paris)
AHY	= Austrian Historical Yearbook (Houston, Texas)
AIIC	= Anuarul Institutului de Istorie din Cluj (Cluj)
AV	= Arhivski Vjesnik (Beograd)
BalcS	= Balcan Studies (Thessaloniki)
Bell	= Belleten (Ankara)
CM	= Cultură Moderna (Torino)
CMarx	= Critica Marxista (Roma)
CSSH	= Comparative Studies in Society and History (Hague)
Dap	= Deutsche Aussenpolitik (Berlin)
DDr	= Der Donauraum (Wien)
EcHR	= Economic History Review (Utrecht)
EHR	= English Historical Review (London-New York-Toronto)
Ein	= Einheit (Berlin)
GFF	= Godisnjak Filozofskog Fakulteta (Novi Sad)
H	= History (London)
HJ	= Historisches Jahrbuch (München-Freiburg)
HZ	= Historische Zeitschrift (München)
HZb	= Historijski Zbornik (Zagreb)
IRSH	= International Review of Social History (Amsterdam)
ISzSzSzR	= Isztorija SzSzSzR (Moszkva)
IZ	= Istorijski Zapisi (Titograd)
JCH	= Journal of Contemporary History (London)
JGO	= Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (Wiesbaden)
JIC	= Jugoslovenski Istorijski Časopis (Beograd)
JMH	= Journal of Modern History (Chicago)
JW	= Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte (Berlin)
KH	= Kwartalnik Historyczny (Warszawa)
LC	= Lupta de Clasă (Bucuresti)
MIÖG	= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck)

MS	=	Le Mouvement Social (Paris)
MT	=	Marxism Today (London)
NAA	=	Narodi Afriki i Azii (Moszkva)
NLR	=	New Left Review (London)
NNI	=	Novaja i novejsaja isztorija (Moszkva)
NRS	=	Nouva Rivista Storica (Roma-Napoli)
ÖGL	=	Österreich in Geschichte und Literatur (Wien)
ÖQ	=	Österreichische Osthefte (Wien)
PH	=	Przegląd Historyczny (Warszawa)
PP	=	Past and Present (London)
RHD	=	Revue d'Histoire Diplomatique (Paris)
RHES	=	Revue d'Histoire Economique et Sociale (Paris)
RSI	=	Rivista Storica Italiana (Napoli)
SC	=	Studii și Comunicari Muzeul Brukenthal (Sibiu)
SHK	=	Studia Historyczne (Krakow)
SoF	=	Südostforschungen (München)
SR	=	Slavic Review (Washington)
SSt	=	Studi Storici (Milano)
SW	=	Vierteljahrschrift für Sozial-, und Wirtschafts- geschichte (Wiesbaden)
SzSz	=	Szovjetszkoje Szlavjanovegyenyije (Moszkva)
VI	=	Voproszi Isztorii (Moszkva)
VIK	=	Voproszi Isztorii KPSzSz (Moszkva)
VfZg	=	Vierteljahrshefte für Sozial-, und Wirtschafts- geschichte (Stuttgart)
WZ	=	Weg und Ziel (Wien)
WZHU	=	Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt Universität (Berlin)
ZAA	=	Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrar- soziologie (Frankfurt a.M.)
ZbDN	=	Zbornik za Drustvene Nauke (Novi Sad)
ZfO	=	Zeitschrift für Ostforschung (Marburg a.d. Lahn)
ZG	=	Zeitschrift für Geschichtswissenschaft (Berlin)

Marx - Engels

Barar P., Tinarul Marx si dezbaterils actuals in jurul umanismului.
(A fiatal Marx és a jelenlegi humanizmus körül folyó viták.)
LC, 1968. f. 8. 16-29.

Marx és Engels fiatalkori írásainak az elemzése, és az ezekkel kapcsolatos mai vélemények, magyarázatok.

Ефремов И., молодой Маркс как редактор.

(A fiatal Marx mint szerkesztő.)

VI, 1968. f. 4. 217-218.

A kölni levéltárból előkerült levélen Marx javításai bizonyítják, milyen gondos lektor volt.

Михайлов М.И., Борьба К.Маркса против сектанства в 40-х годах XIX в.

(K. Marx harca a szektásság ellen a XIX. sz. 40-s éveiben.)

VIK, 1968. f. 5. 45-59.

Marx-Engels gyakorlati forradalmi tevékenységéről ir.

Левина С.З., Борьба К. Маркса и Ф. Энгельса за создание партии рабочего класса в 40-х годах XIX века.

(K. Marx és F. Engels harca a munkásosztály pártjának megteremtéséért az 1840-es években.)

VI, 1968. f. 3. 3-16.

Az Igazak Szövetségével való kapcsolatukat elemzi.

Ullrich H., Zur Reaktion bürgerlicher Ideologen auf Schriften von Marx und Engels in den vierziger Jahren des neunzehnten Jahrhunderts.

(Polgári ideológusok reakciója Marxnak és Engelsnek a XIX. század negyvenes éveiben megjelent írásaira.)

ZG, 1968. f. 7. 893-905.

Az 1840-es években megjelent könyvekről.

Два письма К. Маркса.

(Karl Marx két levele. 1848.)

VIK, 1968. f. 5. 81-82.

A "Zeitschrift für Geschichtswissenschaft" 1968. 3. száma nyomán közül két ismeretlen levelet, amelyet Marx a kölni rendőrséghez intézett, 1848-ban.

Кандель Е.П., По следам одной буржуазной легенды. К вопросу о тактике Маркса и Энгельса в Союзе коммунистов в 1848-1849 гг.

(Egy burzsoá legenda nyomán. Marx és Engels taktikájának kérdéséhez a Kommunisták Szövetségében 1848-49-ben.)

NNI, 1968. f. 5. 120-132.

W. Conze és W. Schieder koncepcióját bírálja, akik tagadják Marx és Engels jelentőségét a munkásmozgalomban.

Schieder W., Der Bund der Kommunisten im Sommer 1830. Drei Dokumente aus dem Marx-Engels-Nachlass.
(A Kommunistaák Szövetsége 1850 nyarán. Három dokumentum a Marx-Engels hagyatékából.)
IRSH, 1968. f. 1. 29-57.

Iratközlés bevezetéssel.

Martin N., The Unknown Marx.
(Az ismeretlen Marx.)
NLR, 1968. March-April f. 48. 41-61.

Marxnak 1850-51-ben készített jegyzetfüzetéről, melynek eddig csak részletei jelentek meg. Ugy véli, jónéhány marxi következtetés javításra szorult.

Колпинский Н.Ю., Борьба Карла Маркса с "левым" оппортунизмом.
(Karl Marx harca a "baloldali" opportunizmus ellen.)
VI, 1968. f. 2. 35-50.

Részletesen ismerteti az álbaldalosság ellen vívott harcot, amely már jóval az I. Internacionálé létrejötte előtt megkezdődött. Nagyrészt a Bakunin'elleni harcot elemzi.

Кунина В.Э., К истории борьбы К. Маркса против реформизма.
(K. Marxnak a reformizmus ellen folytatott harca történetéhez.)
VI, 1968. f. 4. 32-43.

Az I. Internacionálé időszakában mutatja be Marx állásfoglalását az angol munkásmozgalom fejlődésével kapcsolatban.

Ley H., Natur und Technik im Verständnis von Karl Marx.
(Természet és technika Marx Károly értelmezésében.)
WZHU, 1968. f. 4. 455-474.

"A polgári közgazdaság kritikájának vázlata" c. mű alapján.

Кухарчук Д.В., Критика К. Марксом грубоуравнительного коммунизма.
(Karl Marx kritikája az egyenlősítő kommunizmus felett.)
VI, 1968. f. 3. 17-27.

A gazdasági-filozófiai kéziratokból indul ki.

Изменения и дополнения К. Маркса во втором издании брошюры И. Моста "Капитал и труд".
(Marx változtatásai és kiegészítései J. Most: "Tőke és munka" c. brosurájának második kiadásában.)
VIK, 1968. f. 2. 67-80.

A német szociáldemokrata J. Most 1873-ban brosurát adott ki Marx "Tőké"-je I. kötetének népszerűsítésére. A közlemény Marx ezzel kapcsolatos megjegyzéseit vizsgálja.

Голман Л.И., О научных занятиях Маркса в последние годы его жизни.
(Marx tudományos ténykedése élete utolsó éveiben.)
VIK, 1968. f. 5. 60-75. 1.

Vitázik azokkal a modern szerzőkkel (J. Strachy, B. Nicolaevsky, O. Menchen-Helfen, H. Collins, Ch. Abramsky stb.), akik szerint Marx élete utolsó éveiben kétségek között, szellemi hanyatlásban élt. Tények felsorolásával bizonyítja Marx rendszeres, tudományos tevékenységét.

Valentin A., "Anti-Dühring"-un model de gândire științifică.
("Anti-Dühring" - a tudományos gondolkodás modellje.)
LC, 1968. f. 8. 30-39.

Megemlékezés a 90 éve megjelent műről.

Новые документы.

(Új dokumentumok.)

VIK, 1968. f. 7. 3-6.

Engels levele a Német Szociáldemokrata Párt igazgatósági titkárához,
P. Fischerhez, 1895. március 8-án.
A levél fényt vet a Marx által írott "Osztályharcok Franciaországban
1848-tól 1850-ig" c. mű önálló kiadásához írott Engels-előszó megjelené-
sének történetére.

Larizza M., L'interpretazione marx-engelsiana della dottrina di Fourier.
(Fourier doktrínájának marxi-engelsi felfogása.)

NRS, máj.-aug. 1968. f. III-IV. 249-290.

Выгодский В.С., Обоснование материалистического понимания истории К.
Марксом.

(A materialista történetfelfogás megalapozása Karl Marx által.)

VI, 1968. f. 4. 15-31.

Marx gazdasági elmélete volt az, amely a tudomány szintjére emelte a történelmi materializmust.

Finger O., Über das Verhältnis von philosophischem Materialismus, wissenschaftlicher Revolutionstheorie und sozialistischem Humanismus. Bemerkungen zur materialistischen Grundlinie der Marx'schen Frühschriften.

(A filozófiai materializmus, tudományos forradalomelmélet és szocialista humanizmus egymáshoz való viszonya. Megjegyzések Marx korai munkáinak materialista alapelveiről.)

WZHU, 1968. f. 4. 475-484.

Berar P., - Marculescu J., Ideologie, știința și umanism în concepția lui Marx.

(Ideológia, tudomány és humanizmus Marx szemléletében.)

LC, 1968. f. 4. 16-26.

A marxizmus humanista jellegének kiemelése.

Constantin P., - Florea I., Național și internațional indezvoltarea socială contemporană.

(A nemzeti és a nemzetközi fogalma a jelenkori társadalmi fejlődésben.)

LC, 1968. f. 11. 89-98.

Marx, Engels, Lenin és az RKP álláspontja.

Burkhardt F., Marx und die Mathematik.

(Marx és a matematika.)

WZHU, 1968. f. 6. 863-866.

Bemutatja a matematika szerepét a marxista közgazdaságtanban.

Badaloni N., Alienazione e libertà nel pensiero di Marx.

(Elidegenedés és szabadság Marx felfogásában.)

CMarx, 1968. júl.-okt. f. 4-5. 138-164.

A témával kapcsolatban Lukács György Storia e coscienza di classe
(Történelem és osztályöntudat) c. munkáját ismerteti.

Кукин Д.М., В.И. Ленин - великий продолжатель дела Карла Маркса.
(V.I. Lenin - Karl Marx ügyének nagy folytatója.)
VI, 1968. f. 4. 3-14.

Hogyan fejlesztette tovább Lenin a marxi örökséget.

Федосеев П.Н., Марксизм и социальные проблемы XX в.
(A marxizmus és a XX. század társadalmi problémái.)
NNI, 1968. f. 6. 24-41.

Hangsúlyozza, hogy a marxizmus megállapításai korunkban is érvényesek.

Кузминов И.И., Положение рабочего класса при капитализме в свете экономического учения К. Маркса.
(A munkásosztály helyzete a kapitalizmusban Karl Marx gazdasági tanításainak fényében.)
VIK, 1968. f. 5. 30-44.

Csak a Marx által feltárt törvények alapján érthetők meg a kapitalizmus jelenkori problémái. Behatóan foglalkozik a következő kérdésekkel: az értéktöbblet, a munkásosztály viszonylagos elnyomódása, anyagi helyzetének abszolút színvonala, a munkanélküliség, a munkabér tendenciája.

Кандель Е.П., Маркс и Энгельс о партии и современная буржуазная и ревизионистская историография.
(Marx-Engels a pártokról valamint a jelenlegi burzsoá és revizionista történetírás.)
VIK, 1968. f. 3. 34-46.

Bevezetőben elismeréssel nyilatkozik M. Johnston angol tudós pozitív Marx-kutatásáról, majd bírálatról illeti J. Petscher (NSZK) revizionista tanulmányait és tanulmánykötet-sorozatát, a francia M. Rubel nézeteit s a német W. Leonhard "szovjet ideológiabírálat"-át.

Загладин В.В., Великое революционное учение.
(A nagy forradalmi tanítás. Marx születésének 150. évfordulójára.)
VIK, 1968. f. 5. 16-29.

Rövid áttekintés Marx-Engels tevékenységéről. A szerző a jelenkori kommunista világmozgalom példáival cáfolja azokat, akik Marxot "sajátos asztrológusnak" tartották s "jövendőléseit" nem vették komolyan.

Малыш А.И., Маркс и его метод.
(Marx és módszere.)
VIK, 1968. f. 5. 3-15.

Vitába száll azokkal, akik szerint Marx tanításai a modern kapitalizmus korában már elavultak.

Мискевич Л.Р., Бессилие буржуазных критиков "Капитала" К. Маркса.
(A Marx "Tőké"-je ellen irányuló burzsoá kritika erőtlensége.)
VIK, 1968. f. 1. 45-57. 1.

Marx születésének 150. évfordulója alkalmából vitázik a "Tőke" nyugati bírálóival. Beszámol arról, mennyire megnőtt a mű iránti érdeklődés az elmúlt évtizedek során.

Селезнев К.Л., Карл Маркс и рабочие массы.
(Karl Marx és a munkástömegek. Marx igazi arculata és eltorzítottai.)
NNI, 1968. f. 4. 3-21.

Egyes polgári szerzők azt állítják, hogy Marx a munkástömegektől elszakadva dolgozott. E nézetek cáfolata.

Alienation and Central Planning in Marx.
(Elidegenedés és központi tervezés Marxnál.)
SR, 1968. f. 3. 470-480.

Vita. Roberts, P.C., Stephenson, M.A., Sherman, H.J., hozzászólásaival.

Леонтьев Л.А., Марксизм-ленинизм о товарном производстве при социализме.
(A marxizmus-leninizmus az árutermelésről a szocializmusban.)
VIK, 1968. 1. 58-69.

Vitacikk. Témája: a szocialista országokban végrehajtott gazdasági reformok jellegének, lényegének ismertetése, a kapitalizmushoz való visszatérésről szóló nyugati megállapítások cáfolata.

Левиова С.З., Новые исследования по истории марксизма.
(Új kutatások a marxizmus történetéről.)
VI, 1968. f. 4. 148-153.

Az utóbbi 10 esztendőben megjelent munkákat elemzi.

Борух Е.Ю., Воробьева А.К., Второе издание сочинений К. Маркса и Ф. Энгельса.
(K. Marx és F. Engels műveinek második kiadása.)
VI, 1968. f. 2. 20-34.

Rámutat az újabb munkák feltárásával kapcsolatos szövegkritikai problémákra. Különösen Engels kései tanulmányait elemzi.

Аграновский И.И., Прочитаны впервые /О создании архива К. Маркса в СССР, о расшифровке, переводе и публикации его рукописей./
(Első ízben elolvasva: A Marx-archívum létrehozásáról a Szovjetunióban, kéziratainak olvasásáról, fordításáról és kiadásáról.)
VI, 1968. f. 4. 106-124.

1921-től ismerteti az anyag összegyűjtését és néhány kézirat kiadásának történetét.

О подготовке Полного собрания сочинений Маркса и Энгельса /МЭГА/.
(Marx-Engels összes művei kiadásának előkészítéséről.)
VIK, 1968. f. 8. 34-46.

Az SzKP KV mellett működő Marxizmus-Leninizmus Intézet, valamint a NSZEP KV mellett működő Marxizmus-Leninizmus Intézet, közös szovjet-német szerkesztőbizottság irányítása alatt az NDK-ban kiadja Marx-Engels összes műveit. Az írások eredeti nyelven jelennek meg, azaz zömében németül, de helyet kapnak a francia, angol, spanyol, olasz, orosz stb. nyelveken készített jegyzetek is.

Гемков Х., Шперл Р., Издание трудов К. Маркса и Ф. Энгельса в ГДР.
(K. Marx és F. Engels műveinek kiadása az NDK-ban.)
VIK, 1968. f. 9. 70-79.

Marx születésének 150. évfordulója tiszteletére az NDK-ban befejezték Marx-Engels műveinek 40 kötetben összegyűjtött kiadását. Alapul az orosz nyelvű második szovjet kiadás szolgált.

Zelt J., Karl Marx und die Gegenwart.
(Marx Károly és a jelen.)
DÁp, 1968. f. 8. 990-991.

1968 máj. 12-15. Moszkva, tudományos ülészek.

Краткий очерк жизни и деятельности Карла Маркса.
(Karl Marx életének és tevékenységének rövid vázlata.)
VIK, 1968. 4. 58-72.

Marx születésének 150 évfordulója alkalmából ünnepi megemlékezés.

Jahnke K., Ros G., Schmidt B., Geschichtsbewusstsein der Jugend.
(Az ifjúság történeti tudata.)
ZG, 1968. f. 9. 1230-1231.

Marx Károly 150. születésnapja alkalmából tudományos ülésszak a greifwaldi Ernst-Moritz-Arndt egyetemen.

Селезнев К.Л., Карл Маркс в поэзии.
(Karl Marx a költészetben.)

VI, 1968. f. 4. 125-1237.; VI, 1968. f. 5. 119-130.

Az 1890-es évektől napjainkig követi nyomon a Marxról szóló költészetet.

Történetfilozófia

Jordachel J., Teoria generala si cercetarea concreta in sociologia contemporana.
(Az általános elmélet és a konkrét kutatás a jelenkori szociológiában.)
LC, 1968. f. 1. 56-67.

A marxista elmélet alkalmazása a szociológiai kutatásban. Utalás a különböző szociológiai iskolákra: Tönnies, Durkheim, M. Weber, Levi-Strauss, Garaudy és Sartre munkásságára.

Thernstrom S., Notes on the Historical Study of Social Mobility.
(Megjegyzések a társadalmi mobilitás történelmi tanulmányozásához.)
CSSH, 1968. f. 2. 162-172.

Amerikai szociológiai kutatások példáján mutatja be a társadalmi mobilitás fogalmát.

Krieger L., Culture, Cataclism, and Contingency.
(Kultura, kataklizma és esetlegesség.)
JMH, 1968. f. 4. 447-473.

A szerző "Ideas and Events: The Role of History in Modern Thought" (Eszmék és események: A történelem szerepe a modern gondolkodásban) c. előkészületben lévő könyvének bevezetése.

Застенкер Н.Е., Идейное банкротство современного неопрудонизма.
(A mai neoproudnonizmus eszmei csődje.)
VI, 1968. f. 9. 76-94.

A második világháború óta nyugaton erősödő Proudhon-kultuszt mutatja be. A nyugati integráció hívei föderalista nézeteit hangsúlyozzák.

Iacob E., Problema alienarii in filozofia marxista.
(Az elidegenedés problémája a marxista filozófiában.)
LC, 1968. f. 9. 51-62.

A probléma felvetése Hégelnél, Feuerbachnál, Marx és Engels fiatalkori műveiben, és a jelenkori filozófusoknál, Adam Schaffnál és Marcusenál.

Voinea D., Melinte L., Necesitate si libertate in conducerea economiei. (Szükségesség és szabadság a gazdasági vezetésben.)
IG, 1968. f. 4. 64-74.

A cikk vitatja J. Dudinszkij szovjet közgazdásznak a szocialista rendszer egészére egyformán ható gazdasági alaptörvényről szóló elméletét.

Moller H., Youth as a force in the Modern World.
(Az ifjúság mint erő a modern világban.)
CSSH, f. 4. 237-260.

Az ifjúság részvételét vizsgálja a reformációban, Garibaldi szabadságharcában, a XIX. századi oroszországi haladó mozgalmakban, stb.

Döhring R., Kunze H., Siebelt J., Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein.
(Történettudomány és történeti tudat.)
ZG, 1968. f. 8. 1049-1056.

Sorozat.

Benser G., Nawroth W., Krause A., Ros G., Schmidt B., Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein.
(Történettudomány és történelmi tudat.)
ZG, 1968. f. 9. 1219-1229.

Sorozat.

Jayawardena Ch., Ideology and Conflict in Lower Class Communities.
(Ideológia és konfliktus az elnyomott osztály közösségeiben.)
CSSH, 1968. f. 4. 413-446.

Az emberi (és nem a politikai, jogi, stb.) egyenlőség problémáját vizsgálja, szembeállítva a kasztrendszerre épülő társadalmakkal.

Rokkan St., The structuring of mass politics in the smaller European democracies: the developmental typology.
(A tömegpolitika strukturális felépítése a kisebb európai demokráciákban: fejlődéstani tipológia.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 2. 173-210.

Bemutatja a belpolitikai képviselői rendszerek, (az egypárt és többpárt rendszer), a nemzetközi forradalmak (reformáció, Napoleon utáni nemzetépítés, ipari forradalom, orosz forradalom) hasonlóságait és eltéréseit az öt északi állam, a Benelux államok, Írország, Svájc, Ausztria példáján.

Зиков А.Н., Некоторые итоги выступлений по проблеме революционной ситуации.
(A forradalmi helyzet problematikájával kapcsolatban elhangzott állásfoglalások bizonyos összegezése.)
VIK, 1968. f. 7. 109-121.

Gazdag bibliográfiával kísérve áttekintést nyújt a lapban 1966 óta megjelent állásfoglalásokról. Jelzi a probléma bonyolult voltát s a további kutatások szükségességét.

Lantz P., De la richesse des besoins à la richesse des nations. Etude sur Adam Smith.
(A szükségletekből adódó gazdaságtól a nemzetek gazdaságáig. Tanulmány Smith Ádámról.)

RHES, 1968. f. 3. 403-422.

A gazdaság fogalma a merkantilista gondolkozásban.

Julku K., La conception de la révolution chez Georg Foster.

(G. Foster forradalom-konceptiója.)

AHRF, 1968. ápr.-jun. f. 192. 227-251.

A forradalom, mint irracionális, dinamikus erő G. Foster felfogásában. Foster élete, munkássága, társadalmi-politikai felfogása. XVIII. sz. második fele.

Cobban A., Hippolythe Taine, historian of the French revolution.

(H.T., a francia forradalom történésztírója.)

H, 1968. f. 179. 331-341.

T. elfogultsága, kritikátlanlansága mellett érdemének látja, hogy a forradalmat társadalmi jelenséggént vizsgálja.

Popa G., O contributie la interpretarea filozofiei hegeliane.

(Adalék a hégeli filozófia értelmezéséhez.)

LC, 1968. f. 11. 114-118.

Rosca D.D.: Influenta lui Hegel asupra lui Taine (Hegel hatása Tainera) c. marxista mű méltatása abból az alkalomból, hogy román nyelvre is lefordították.

Zmarzlik H.G., Lebendige Vergangenheit. Eine Würdigung Gerhard Ritters.

(Élő múlt. Gerhard Ritter méltatása.)

HZ, 1968. f. 1. 55-74.

A XX. sz. eleji történész-filozófus nacionalista szemléletéről.

Rochat G., Gerhard Ritter e la crisi della Germania guglielmiana.

(G.H. és a vilmosi Németország krízise.)

NRS, jan.-ápr. f. I-II. 169-174.

G. Ritter történetiszemlélete, koncepciója a bismarcki korszakról, Németország összeomlásának okairól, háborús felelősségéről.

Oestreich G., Strukturprobleme des europäischen Absolutismus. Otto Brunner zum 70. Geburtstag.

(Az európai abszolútizmus strukturájának problémái. Otto Brunner 70. születésnapjára.)

SW, 1968. f. 3. 329-347.

E korszakon a XVII. század közepétől a francia forradalomig terjedő időszakot érti. Elemzi az abszolútizmus-kutatást a francia forradalom utáni időtől kezdve, különösen Max Weber munkásságát. Forrás- és irodalmi tájékoztatójában említi Molnár Eriknek a XII. nemzetközi történészkongresszuson elmondott referátumát is.

Werner F.K., On some Examples of the National-Socialist View of History.

(Néhány példa a nemzeti szocializmus történelmi nézeteiről.)

JCH, 1968. Ápril. f. 2. 193-206.

Bemutatja, hogyan alakult, "fejlődött" a nemzeti szocializmus történetfelfogása.

Kallós N., Roth A., Reflectii la aparitia unui manual de materialism istoric.
(Gondolatok a "Történelmi materializmus" című tankönyv megjelenéséhez.)
LC, 1968. f. 7. 91-95.

A tankönyv 1967-ben jelent meg egy szerzői kollektiva tollából.

Módszertan, rokontudományok, kibernetika

Варшавчик М.А., Вопросы логики исторического исследования и исторический источник.
(A történeti kutatás logikájának kérdései és a történeti forrás.)
VI, 1968. f. 10. 76-89.

A történettudomány specifikumát abban látja, hogy a megismerendő történeti tény és a róla szóló ismeret közt a történeti forrás áll, tehát nincs közvetlen kapcsolat megismerő és objektum között. A forrás viszont a történetiényt egy másik szubjektum tükrözésében tartalmazza.

Каждан А.И., О работе историка: путь исследования.
(A történész munkájáról: a kutatás útja.)
VI, 1968. f. 11. 104-113.

A bizantionológia tárgyköréből vett példákkal mutatja be, hogyan szerezz be a történész hármast, bibliográfiai, faktográfiai és módszertani információit, hogyan cédulázzon, hogyan rendezze anyagát.

Salsano A., Storicismo e neopositivismo in "History and Theory".
(Historizmus és neopozitivizmus a "History and Theory" c. folyóiratban.)
SSt, 1968. IX.köt. 2.sz. 324-357 p.

Történetfilozófia - módszertan; vita a legutóbbi évek történetírásában.

Rossi P., Dello "spiegare" in storiografia.
(A "magyarázat" a történetírásban.)
SSt, 1968. IX. köt. f. 2. 300-323.

Történetfilozófia - módszertan.

Штаерман Е.М., К проблеме структурного анализа в истории.
(A strukturális elemzés problémájához a történelemben.)
VI, 1968. f. 6. 20-37.

Hasznosnak tartja a strukturális elemzést, amely számos olyan problémát megvilágít, amelyet eddig csak általánosságokkal lehetett megmagyarázni.

Natansohn I., Conceptul de structura sociala si inportanta lui in cercetarea sociologica.
(A társadalmi struktura fogalma és jelentősége a szociológiai kutatásban.)
LC, 1968. f. 10. 84-92.

A társadalmi struktura marxista és nem marxista fogalma, és használata a szociológiai kutatásban. Vita néhány elavult marxista értelmezéssel.

Albrecht E., Zum Verhältnis von Struktur- und Entwicklungsgesetzen in der politischen Ökonomie.

(A struktúra- és fejlődés-törvény viszonya a politikai gazdaságtanban.)
WZHU, 1968. f. 4. 495-503.

Néhány polgári közgazdász törvény-felfogását elemzi.

Panzaru P., Sociologia si psihologia sociala.

(A társadalmi szociológia és pszichológia.)
LC, 1968. f. 2. 95-105.

A bevezetőben a két diszciplína kialakulásának vázolója. A továbbiakban a kettő kapcsolatáról és az ezekkel kapcsolatos különböző véleményekről van szó.

Mazlish B., Group Psychology and Problems of Contemporary History.

(A lélektani csoport és a kortárs történelem problémái.)
JCH, 1968. Ápril f. 2. 163-177.

A különböző lélektani irányokat taglalja, fő irodalmi művek alapján, majd megállapítja, hogy a lélektan jelentős része a történetírásnak.

Besancon A., Psychoanalysis: auxiliary science or historical method?

(Pszichoanalízis: segédtudomány vagy történeti módszer?)
JCH, 1968. Ápr. f. 2. 149-162.

Főleg orosz irodalmi példákon vizsgálja a pszichoanalízis és történeti kutatás kapcsolatát. Megállapítja, hogy mindkét tudományágat ismernie kell a történetírónak.

Morazé Ch., The Application of the Social Sciences to History.

(A társadalomtudományok felhasználása a történelemben.)
JCH, 1968. Ápril f. 2. 207-215.

A nyelvészet, ismeretelmélet, logika, lélektan s a történettudomány közötti kapcsolat fontosságát hangsúlyozza.

Trasnea O., Problemele actuale ale stiintei politice.

(A politikai tudományok időszerei kérdései.)
LC, 1968. f. 3. 84-93.

Rövid történeti bevezető a tudományág fejlődéséről. A jelenkori irányzatok megemlézése a nyugati nem marxista és marxista irodalomban.

Полетаев В.Е., Поляков Ю.А., Устинов В.А., История, конкретные социальные исследования, кибернетика.

(Történelem, konkrét szociológiai kutatások, kibernetika.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 3-15.

A szociológiai felmérések adatai források lesznek a későbbi történészek számára, de a kortörténetírás már ma is hasznosíthatja őket. Ezek feldolgozása főként számológépekkel lehetséges, sürgetik a sajátos módszerek kidolgozását és a humán kutatók kibernetikai képzésének megindítását.

Sereni E., Assiomatica struttura e metodo nel Capitale.

(Dogmatikus struktúra és módszer a Tőké-ben.)
CM, 1968. t. 6. f. 1. 3-36.

Matematikai módszerek a közgazdaságban.

Marczewski J., Quantitative History.
(Mennyiségi történet.)
JCH, 1968. Apr. f. 2. 179-191.

A gazdaságtörténetben használatos kvantitatív módszerekről van szó, s ismerteteti azokat a tanulmányokat, melyek 1950 óta jelentek meg a témáról.

Sereni E., Agricoltura e sviluppo del capitalismo. I problemi teoretici e metodologici.
(Mezőgazdaság és a kapitalizmus fejlődése. Elméleti és módszertani problémák.)
SST, 1968. f. 3-4. 479-530.

Róma 1968 ápr. 20-22 gazdaságtörténeti konferencia előadása.
Néhány kutatási irányvonalra, a strukturális analízis módszereire hívja fel a figyelmet, különös tekintettel a kibernetikára.

Lückerath C.A., Prolegomena zur elektronischen Datenverarbeitung im Bereich der Geschichtswissenschaften.
(Prolegomena a történettudományban alkalmazható adatfeldolgozásra.)
HZ, 1968. f. 2. 265-296.

Tisztázza a történettudomány és az elektronikus adatfeldolgozás kapcsolatait. Leírja az NSZK-ban alkalmazott módszereket, a gép vázlatos rajzával.

Herrmann J., Netzwerkkonzeption und gesellschaftswissenschaftliche Forschung. Erfahrungen am interdisziplinären Gemeinschaftswerk "Geschichte und Kultur der slawischen Stämme in Deutschland."
(Hálózati munkakoncepció és társadalomtudományi kutatás. Tapasztalatok a tudományközi közös munkában: "A németországi szláv törzsek története és kulturája."
ZG, 1968. f. 9. 1232-1243.

Bemutatja, hogy az Institut für Ur- und Frühgeschichte kollektívája ezt a hálózati munkakoncepciót az iparból vette át.

Stoian J., Postolache T., Probleme metodologice de analiza marxista a capitalismului contemporan.
(Módszertani kérdések a jelenkori kapitalizmus marxista elemzéséhez.)
LC, 1968. f. 4. 36-41.

Problémák: a kapitalizmus fejlődésének fokozatai, a monopolista állampitalizmus tartalma és helye, a kapitalizmus ellentmondásainak mozgékony-sága.

Bouvier J., Introduction.
(Bevezetés.)
MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 3-10.

Bevezetés a Mouvement Social-nak az ipari termelés, a fizetések és munkásképviseletek problémáinak szentelt számához, különböző módszerek a jelenségek közti összefüggések vizsgálatára.

Engelbourg S., The applicability of the American model for developing countries.
(Az amerikai modell alkalmazhatósága a fejlődésben levő országokra.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 2. 211-214.

Az amerikai gazdasági fejlődés multjának példaképpen való alkalmazása a fejlődésben elmaradt országok jövő fejlődésére sokféle nehézséget mutat.

Hunt E.H., The new economic history: Professor Fogel's study of American railways.

(Fogel prof. tanulmánya az amerikai vasutakról.)

H, 1968. febr. f. 177. 3-17.

A cikk elemzi C.W. Fogel ökonometrikus módszerrel készült tanulmányát az Egyesült Államok vasutjai és gazdasági fejlődése közötti összefüggésekről a múlt század második felében.

Hawke G.R., Mr. Hunt's study of the Fogel thesis: a comment.

(Hozzászólás Hunt prof. tanulmányához a Fogel-tézisről.)

H, 1968 febr. f. 177. 18-23.

Módszertani tanulságok a történetírás számára Fogel vasuttörténetében.

Jones E.L., Le origini agricola dell'industria.

(Az ipar mezőgazdasági gyökerei.)

SSt, 1968. jul.-dec. f. 3-4. 564-593.

FP, 1968. jul. t. 40. 58-71. (angolul)

Anglia, néhány nyugateurópai ország, Északamerika és Japán példáját tanulmányozva, az ipar fejlődését három tényező egybeesésére vezeti vissza: az agrártechnika fejlődésével a mezőgazdasági termelékenység növekedésére; a kedvező szállítási feltételek következtében az árucserre fokozódására, és a népességnövekedés lassulására.

Zangheri R., Agricoltura e sviluppo del capitalismo. Problemi storiografici.

(Mezőgazdaság és a kapitalizmus fejlődése. Historiográfiai problémák.)

SSt, 1968. f. 3-4. 531-563.

A fejlett országok történelmi multjának és az elmaradott országok jelenlegi gazdasági problémáinak vizsgálata.

Hasel K., Die Beziehung zwischen Land- und Forstwirtschaft in der Sicht des Historikers.

(A mezőgazdaság és erdőgazdaság közötti kapcsolat a történész szemével.)

ZAA, 1968. f. 2. 141-159.

Régen az erdőgazdaság sokkal önállóbb helyet foglalt el a mezőgazdaságon belül.

Helling G., Berechnung vergleichbarer Indizes der Agrarproduktion entwickelter kapitalistischer Länder im 19. Jahrhundert.

(A fejlett kapitalista országok XIX. századi agrártermelési összehasonlító mutatóinak kiszámítása.)

JW, 1968. f. I. 183-238.

Franciaország, USA és Németország mezőgazdasági termelésének mutatói. A cikket öt táblázat egészíti ki.

Berthold R., Modell einer agraren Betriebsgeschichte.

(A mezőgazdasági üzemtörténet modellje.)

JW, 1968. f. II. 295-303.

Metodológiai cikk, a kérdőív-szerkesztés és a monográfiáírás módszertana.

Deutsch R., Probleme actuale ale editarii cartii de istorie.
(A történelemkönyvek kiadásának aktuális problémái.)
LC, 1968. f. 8. 104-107.

A kiadó szemével vizsgálja főleg az ujkori történelemkönyvek kiadásának problémáját, a kiadók felelősségét, a szerkesztői munkát, a nyomdai "átfutási" időt.

Кузнецова С.И., Ходос И.А., Проблемы улучшения информации в области общественных наук.
(Az információ javításának problémái a társadalomtudományok területén.)
VI, 1968. f. 10. 105-113.

A szerveződő társadalomtudományi információs intézet problémáit vetik fel. Az intézet feladata a beszerzés, a tájékoztatás, ennek elterjesztése, és a tájékoztatásra vonatkozó tapasztalatok cseréje. A tájékoztatás első lépése bibliográfiák összeállítása, a következő az eredményeket feltáró dokumentáció, a legmagasabbrendű pedig az ágankénti tudományos elemzés.

Stoica J., Informarea stiintifica de la necesitate la realitate.
(A tudományos tájékoztatás a szükségestől a valóságig.)
LC, 1968. f. 7. 106-109.

A tudományos tájékoztatás helyzete Romániában, fogyatékságai. Néhány javaslat a tájékoztatás tökéletesítésére, különös tekintettel a könyvtárakra.

Berar P., Litaratura de informare stiintifica si ateizmul.
(A tudományos információ irodalma és az ateizmus.)
LC, 1968. f. 7. 51-59.

Az ateizmus filozófiájának néhány ma jelentkező problémája.

Nemzetközi tanácskozások

XIII. Congresso Internazionale di Scienze Storiche.
(Nemzetközi Történész Kongresszus.)
RSI, 1968. f. 3. szeptember, 724-731.

Tematikai ismertetés.

Moravia S., Illuminismo 1967. Cronache d'un congresso.
(A felvilágosodásról 1967-ben. Beszámoló egy kongresszusról.)
SST, 1968. f. 1. 145-170.

A skóciai St. Andrews egyetemen 1967 augusztusában tartott nemzetközi konferencia.

Lemberg H., Die Diskussion über Slavistik und osteuropäische Geschichte in der Tschechoslowakei.
(Vita a szlavisztikáról és Keleteurópa történetéről Csehszlovákiában.)
JGO, 1968. f. 4. 549-558.

A "Keleteurópa" fogalmáról folyó vitát foglalja össze, amely 1923-ban a brüsszeli történészkongresszuson kezdődött, s 1968 első felében a VI. szlavista kongresszuson Prágában is folytatódott.

Vetter Kl., Vogler G., 15. Kongress der niederländischen Historiker in Leiden.

(15. németalföldi történetéskongresszus Leidenben.)

ZG, 1968. f. 8. 1057-1059.

Leiden, 1968. április 20.

Soldani S., Agricoltura e sviluppo del capitalismo: un convegno dell'Istituto Gramsci.

(Mezőgazdaság és a kapitalizmus fejlődése: a Gramsci Intézet kongresszusa.)

CMarx, 1968. máj.-jun. f. 3. 153-170.

Nemzetközi kongresszus 1968. ápr. 20-22. Az előadások részletes ismertetése. Résztvevők többek között R. Mandrou, E.J. Hobsbawm, J. Gentil Da Silva, Pach Zs.P., A.M. Anfimov, Ránki Gy., W. Kula, A. Maczak, B. Gerek, E.L. Jones.

Bedarida F., A propos d'un colloque.

(Egy kongresszusról.)

MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 3-8.

A Society for the Study of Labour History és az Institut français d'Histoire sociale konferenciája. London, 1966 április.

Droz J., Avec ou sans l'État.

(Az állammal vagy nélküle.)

MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 163-166.

Összefoglalás az angol Society for the Study of Labour History és a francia Institut français d'Histoire sociale 1966 áprilisában Londonban tartott konferenciájának eredményeiről.

Bogdan F., Psihologia in viata sociala.

(A pszichológia a társadalmi életben.)

LC, 1968. 11. pp. 110-113.

Amszterdam, 1968 augusztus. A XVI. nemzetközi pszichológiai kongresszus munkájának ismertetése.

Panzaru P., Orientari in filozofia sociala actuala.

(Irányzatok a jelenlegi társadalmi filozófiában.)

LC, 1968. f. 11. 105-109.

1968. szeptember, Bécs. Ismertetés a nemzetközi filozófiai kongresszus XI. szekciójának munkájáról.

Tonom V., Filosofia si stiinteke contemporane.

(A filozófia és a mai tudományok.)

LC, 1968. f. 11. 99-105.

1968 szeptember, Bécs. A nemzetközi filozófiai kongresszus vitáinak rövid ismertetése.

Модель А.М., Международная научная конференция в Баку.

(Nemzetközi tudományos konferencia Bakuban.)

NAA, 1968. f. 1. 216-222.

Témája: a NOSZF és az ázsiai, latinamerikai népek nemzeti felszabadító mozgalmai.

La 8ème Session internationale de l' "Internationales Burgen-Institut" à Athenes.

(Az "Internationales Burgen-Institut" 8. nemzetközi ülése Athénban.)
Balcs, 1968. f. 2. 457-462.

Ismertetés. Magyar részvevőt nem említ.

Venice and the East up the Fifteenth Century. The First International Conference on the History Venetian Civilization.

(Velence és a Kelet a 15. században. A velencei civilizáció történetének első nemzetközi konferenciája.)
Balcs, 1968. f. 1. 229-234.

Ismertetés. Magyar részvevőt nem említ.

The Symposium on Ancient Macedonia.

(Szimpozium az ókori Macedoniáról.)
Balcs, 1968. f. 2. 453-456.

Ismertetés. Magyar részvevőt nem említ.

Илухина Р.М., Навстречу московскому международному конгрессу исторических наук.

(A moszkvai nemzetközi történettudományi kongresszus előtt.)
ISzSzSzR, 1968. f. 6. 3-8.

Megemlékezések tudósokról

Collotti E., Irredentismo e socialismo in Cesare Battisti.

(Irredentizmus és szocializmus C.B. munkásságában.)
SSt, 1968. f. 1. 210-217.

Ismertetés Cesare Battisti, Scritti politici e sociali, Firenze, 1966.
c. könyvről.

Tenenti A., Delio Cantimori, storico del cinquecento.

(D.C., a cinquecento történésze.)
SSt, 1968. IX. köt. f. 1. 3-29.

Miccoli G., Delio Cantimori.

(D. Cantimori.)
NRS, 1968. szept.-dec. 521-630.

A kiváló olasz történettudós tudományos életrajzát vázolja fel az 1940-es évektől haláláig (1966). Az 1967. szept.-dec. számban megjelent tanulmány folytatása.

Koeppen H., Nachruf Franz Engel. (28.6.1908-11.9.1967.)

(Nekrológ. Franz Engel. 1908. jun. 28-1967. szept. 11.)
ZfO, 1968. f. 4. 677-679.

1967. szept. 11-én hosszas betegség után meghalt a Pomerániai Történeti Bizottság elnöke, levéltárigazgató dr. Franz Engel. Ebből az alkalomból rövid biográfiát közölnek és műveinek rövid ismertetését.

Pistarino G., Giorgio Falco tra documenti e storia.
(G.F. iratok és történetírás között.)
NRS, jan.-ápr. 1968. f. I-II. 1-22.

G.F. egyetemi előadásai, történetírói munkássága, iratkiadásai, a forráskiadványokkal kapcsolatos metodológiai szempontok, technikai problémák.
1910-1965 közti korszak.

Texier J., Gramsci teorico delle sovrastrutture e il concetto di società civile.

(G., a felépítmény teóriája és a polgári társadalom eszméje.)
CMarx, 1968. máj.-jun. f. 3. 71-99.

Részletes analízis G. koncepciójáról.

Klein A., Univ.-Prof. Dr. Alphons Lhotsky.
(Dr. Alphons Lhotsky egyetemi tanár halála.)
OGL, 1968. f. 7. 365-369.

Bécs, 1903. V. - 1968. VI. A középkori osztrák történeti tanszék vezető professzora volt. Közlik jelentősebb munkáinak jegyzékét.

Zöllner E., Nachruf. Alphons Lhotsky.
(Alphons Lhotsky.)
MIÖG, 1968. f. 3-4. 505-514.

Nekrológ. Rövid életrajz és részletes, évekre felbontott bibliográfia.

Treves P., Ritratto critico di Concetto Marchesi.
(Kritikai arckép C.M.-ről.)
NRS, jan.-ápr. 1968. f. I-II. 116-146.

Halála 10. évfordulóján.

Струкова К.Л., К биографии К.П. Мисиркова
(R.P. Miszirkov életrajzához.)
SzSz, 1968. f. 3. 70-74.

A makedón tudós (1874-1926) oroszországi iskolai tanulmányairól.

Гундоров А., Памяти большого друга Советского Союза.
(A Szovjetunió nagy barátjának emlékére.)
SzSz, 1968. f. 1. 77-81.

Zdeněk Nejedlý-ről.

Busino G., Cinque anni di studi sulla vita e sull'opera di Vilfredo Pareto (1960-1965.)
(5 évi kutatás V. Pareto életére, munkásságára vonatkozóan.)
NRS, 1967. szept.-dec. f. V-VI. 621-686.

Busino G., Storio, economia, sociologia e politica nelle ricerche recenti sull'opera di Vilfredo Pareto.
(Történelem, közgazdaság, szociológia és politika V. Pareto életművével kapcsolatos legújabb kutatásokban.)
RSI, 1968. f. 4. 938-63.

1966-68 között megjelent, s a svájci-olasz közgazdász munkásságával foglalkozó munkákról ad áttekintést, jelezve egyben az életmű interpretálása során felgyülemlett megoldatlan problémákat is.

Gunn J.A.W., "The Civil Polity" of Peter Paxton.
(Peter Paxton "Civil polity" c. munkája.)
PP, 1968 jul. t. 40. 42-57.

P.P. (1687-1711) 1701-1705 közé eső irodalmi munkásságáról, történelmi, antropológiai, filozófiai, politikai teóriáiról, történetírási módszereiről.

Гуковский А.И., Как создавалась "Русская история с древнейших времен"
М.Н. Покровского. К 100-летию со дня рождения М.Н. Покровского.
(Hogyan jött létre М.Н. Pokrovszkij "Oroszország története a legrégebbi
időktől" c. munkája.)
VI, 1968. f. 8. 122-132.

Pokrovszkij születésének 100. évfordulója alkalmából az itt közölt első
részben azt mutatja be, hogyan fogott hozzá az első világháború előtt az
akkor alakult Mír nevű kiadó kezdeményezésére az egész orosz történelmet
első ízben marxista alapon vizsgáló munkához.

Гуковский А.И., Как создавалась "Русская история с древнейших времен"
М.Н. Покровского.
(А.И. Gukovszkij befejezi eseménytörténeti fejtegetését Pokrovszkij orosz
történetének létrejöttéről.)
VI, 1968. f. 9. 130-142.

Itt a kiadással kapcsolatos nehézségeket mutatja be.

М.Н. Покровский, к 100 летию со дня рождения.
(M.N. Pokrovszkij születésének 100. évfordulója.)
VIK, 1968. f. 12. 143.

Beszámoló a SzUTA-n X. 16-án lezajlott ünnepi ülésről.

Академик Б.А. Рыбаков отвечает на вопросы журнала "Вопросы истории".
(B.A. Ribakov akadémikussal közöl intervjút.)
VI, 1968. f. 9. 110-119.

60. születésnapja és tudományos munkásságának 40. évfordulója alkalmából
Ribakov beszámol jelenlegi kutatásairól, régebbi munkáiról, oktatási ta-
pasztalatairól s véleményt mond a történeti regény műfajáról is. Azt
tartja hasznosnak, amely egyéni sorsokat elevenít meg.

Cozzi G., Marin Sanudo il Giovane: dalla cronaca alla storia.
(ifj. Marin Sanudo: a kronikától a történelemig.)
RSI, 1968. f. 2. 297-315.

Sanudo, a Vite dei dogi, a Diari szerzőjének történetírói munkásságát
elemzi, képet adva egyben a korabeli velencei történetírás fejlődéséről
is.

Çağatay S., Prof. Dr. phil. Dr.h.c. Helmuth Scheel.
Bell, 1968 julius, 381-392.

Nekrológ.

Forstreuter K., Vydunas-Storost. 1868-1953. Seine Lehrtätigkeit in Ber-
lin. Ein Beitrag zu seiner Biographie.
(Vydunas-Storost. Tanári munkássága Berlinben. Adalék élettörténetéhez.)
ZfO, 1968. f. 4. 679-685.

Litván nyelvész, (1868-1953).

Пашуто В.Т., Профессор Г. Штёкль размышляет об уроках истории.
(Günter Stöckl professor a történelem tanulságain elmélkedik.)
VI, 1968. f. 8. 30-48.

A nyugatnémet kutató két munkájáról ír. Az egyik a középkori orosz krónikák Európa-képét vizsgálja, a másik "Kelet-Európa és a németek" címet viseli.

Gotzfeld, H., Prof. Dr. Franz Taeschner.
Bell, 1968. április, 293-296.

Nekrológ.

Busino G., Una fonte per la storia del pensiero economico in Italia: il carteggio di Leon Walras.
(Egy forrás a közgazdasági gondolkodás történetéhez Olaszországban: Leon Walras levelezése.)
RSI, 1968. június, f. 2. 340-351.

A neves közgazdász levelezését (1857-1909) tartalmazó forráspublikáció rövid értékelő ismertetése, különös tekintettel annak olasz vonatkozásaira.

Egyetemes történet

Őskor

Хлопин И.Н., Сегментация в истории первобытного общества.
(A szegmentáció az ősközösségi társadalom történetében.)
VI, 1968. f. 8. 99-111.

A lakosság számának hirtelen növekedésekor következik be a szegmentáció (szétoszlás), amely lehet mechanikus, vagy genetikus.

Хазанов А.М., "Военная демократия" и эпоха классового образования.
(A "katonai demokrácia" és az osztályok alakulásának korszaka.)
VI, 1968. f. 12. 87-98.

Az osztályok kialakulásának korszakát a legjobb volna államelőtti korszaknak nevezni, amikor a későbbi államiság elemei már megvannak. Ez a korszak nem azonos a katonai demokráciával.

Brentjes B., Archäologische Beiträge zur Agrargeschichte.
(A régészet hozzájárulása az agrártörténethez.)
ZAA, 1968. f. 2. 160-168.

Sziklarajzok és régészeti ásatások emlékei alapján igyekszik megrajzolni azt a képet, hol voltak vadon termő gabonafélék, és milyen volt a vadászat az ie. V-VI. ill. III. évezrendben.

ókor

Günther R., Herausbildung und Systemcharakter der vorkapitalistischen Gesellschaftsformationen.
(A kapitalizmus előtti társadalmi formációk kialakulása és rendszerének jellegzetességei.)
ZG, 1968. f. 9. 1204-1211.

Lipce, 1968 október. Az NDK IV. történetzkongresszusa. Többek közt az ázsiai termelő módról ír.

Никифоров В.Н., Логика дискуссии и логика в дискуссии.
(A vita logikája és logika a vitában.)
VI, 1968. f. 2. 113-126.

Az ázsiai termelő módról folyó vitához kapcsolódik, elkülöníti a három alapvető álláspontot (vagy külön társadalmi formáció, vagy a rabszolgaság és a feudalizmus keveréke, vagy azonos a feudalizmussal).

Гуревич А.Я., Проблема земельной собственности в дофеодальных и ранне-феодальных обществах Западной Европы.
(A földtulajdon problémája Nyugat-Európa prefeudális és korai feudális társadalmában.)
VI, 1968. f. 4. 88-105.

Az ázsiai termelési módról folyó vitához nyújt szempontokat.

Price A.H., Differentiated Germanic Social Structures.
(Differenciált germán társadalmi strukturák.)
SW, 1968. f. 4. 433-448.

A germán törzsek i.u. I-III. századi társadalmi szerkezetéről főként latin szerzők alapján.

Kolaric R., PSL. Pleme Slovenci.
(Az összsláv "Szlovén" törzsnév.)
GFF, 1967. f. X. 225-228.

Biezuńska-Malowist I., Główne kierunki badań nad niewolnictwem starożytnym we współczesnej historiografii.
(Az ókori rabszolgaság vizsgálatának fő irányai a mai történetírásban.)
PH, 1968. f. 3. 349-366.

A szerző korunk marxista és polgári történészeinek véleményét mutatja be a rabszolgaság intézményéről.

Алфеева В.А., Самый странный из фараонов.
(A legkülönösebb fáraó.)
VI, 1968. f. 9. 204-208.

Echnaton tevékenységét foglalja össze.

Kalac M., Hiyeroglif Arastřmaları.
(Hieroglifa-kutatások.)
Bell, 1968 július, 315-322.

A cikk német fordítása; 7 képpel a 323-330. oldalon.

Geromek H., Z problemów dzierżawy ziemi państwowej w Egipcie rzymskim: związki dzierżawców w Fajum.
(A római Egyiptom állami földjei haszonbérletének problémáiból; a haszonbérlok egyesülései Faiumban.)
PH, 1968. f. 4. 563-579.

Vacalopoulos Ap., Byzantinism and Hellenism. Remarks on the Racial Origin and the Intellectual Continuity of the Greek Nation.
(Bizantizmus és hellénizmus.)
Balcs, 1968. f. 1. 101-126.

Megjegyzések a görög nép faji eredetéről és szellemi folytonosságáról.

Davies J.K., La storia di Atene e il metodo del Münzer.
(Athén története és Münzer módszere.)
RSI, 1968. f. 2. június, 209-222.

Krawczuk A., Herodot i Alkmeonidzi.
(Herodotosz és az Alkmaionidák.)
PH, 1968. 3. 406-415 pp.

Bravo B., Philologia. Przyczynek do badań nad kultura intelektualistów antycznych od Tukidydesa do Synezyusza i św. Augustyna.
(Philológia. Adalék az ókori értelmiség kultúrájának vizsgálatához Thuküidészről Szünézioszig és szt. Ágostonig.)
PH, 1968. f. 3. 367-405.

Wolski J., Wpływ wojen perskich na formy walki politycznej w Grecji.
(A perzsa háborúk befolyása a politikai harc alakjára Görögországban.)
PH, 1968. f. 3. 416-427.

Parente F., Escatologia e politica nel giudaismo del primo secolo avanti e dopo Cristo e nel Cristianesimo primitivo.
(A végítéletéről szóló tanítás és a politika a Krisztus előtti és utáni első évszázad zsidó vallásában és a korai kereszténységben.)
RSI, 1968. f. 2. június, 234-297.

Wipszycka E., Świeckie bractwa w życiu religijnym chrześcijańskiego Egiptu.
(Világi testvérületek a keresztény Egyiptom vallási életében.)
PH, 1968. f. 3. 447-463.

Garnsey P., Legal privilege in the Roman Empire.
(Törvényes privilégiumok a Római Birodalomban.)
PP, 1968 dec. t. 41. 3-24.

De facto és de jure egyenlőtlenségek az i.e. 27 - i.u. 235 közötti korszakban.

Trynkowski J., Jordanesa lista władców Dacji ("Getica" Cap. 67-78).
(Jordanes listája Dácia uralkodóiról. ("Getica" Cap. 67-87)
PH, 1968. f. 3. 438-446.

Fuhrmann M., Die Romidee der Spätantike.
(A késői antikvitás Róma-gondolata.)
HZ, 1968. f. 3. 529-561.

Златковская Т.Д., О формах эксплуатации в европейских ранне-классовых обществах Фракия.

(A kizsákmányolás formáiról a korai európai osztálytársadalmakban. Thrákia.)

VI, 1968. f. 7. 101-117.

A kizsákmányolásnak sokféle formája volt, a forrásokból azonban nehezen rekonstruálhatóak.

Ангелов Д., "Византийский современник" за 1961-1966 годы.

(Ismereti a Vizantijszkij Vremennyik c. folyóirat 1961-1966-os évfolyamait.)

VI, 1968. f. 7. 145-152.

középkor

Левандовский А.П., К вопросу о возникновении и распаде средневековых народностей.

(A középkori népek keletkezésének és széthullásának kérdéséhez.)

VI, 1968. f. 11. 94-103.

A frankok példáján mutatja be a középkori nép keletkezését, amelynél az etnikai és gazdasági közösségnek van alapvető szerepe.

Стучевский И.А., Атилла.

(Attila.)

VI, 1968. f. 12. 208-213.

Eseménytörténeti összefoglalás.

Tyszkiewicz J., Osadnictwo nad górą Narwią w I tysiącleciu naszej ery. (Települések a felső Narev mentén időszámításunk első évezredében.)

PH, 1968. f. 4. 580-611.

A szláv és balti törzsek kapcsolatainak bemutatása régészeti, nyelvészeti adatok és történelmi források alapján a XIII. sz.-ig.

Buchner R., Kulturelle und politische Zusammengehörigkeitsgefühle im europäischen Frühmittelalter.

(Kulturális és politikai összetartozásérzés az európai korai középkorban.)

HZ, 1968. f. 3. 562-583.

A koraközépkorban okmányszerűen is kimutatható a welsek, germánok és szlávok összetartozási érzése. Ezt a szerző úgy tárgyalja, mint a későbbi államalakulás egy fajta előzményét.

Hamm J., Thessaloniki's Sendung im Norden und Osten.

(Thessaloniki üzenete Északon és Keleten.)

Balcs, 1968. f. 1. 91-100.

Cyryll és Method küldetéséről.

Slaski K., Agrarstruktur und Agrarproduktion in Pommern vor Beginn der deutschrechtlichen Kolonisation.

(Agrárstruktúra és agrártermelés Pomerániában a németjogu kolonizáció előtt.)

ZAA, 1968. f. 2. 181-189.

A legújabb kutatások szerint a 13. századi német telepítés előtt is virágzó mezőgazdaság volt Pomerániában.

Kossmann E.O., Polnische decimi és fränkische centena.
(A lengyel decima és a frank centena.)
ZAA, 1968. f. 2. 169-180.

XII-XIII. századi lengyel, mazoviai, sziléziai és pomerániai oklevelekben a "decimi" terminus egy bizonyos alacsonyrendű népcsoportot jelöl. A cikkirő ezt úgy próbálja magyarázni, hogy a hadifoglyokat tizesével számolták (decimum hominem captivum), s ezeket telepítették le. Erre hoz fel analog példákat a frank birodalomból is.

Morris C., Geoffroy de Villehardouin and the conquest of Constantinople.
(G. de V. és Konstantinápoly ostroma.)
H, 1968 febr. f. 177. 24-34.

Az 1203-1204-es kereszteshadjárat krónikáirójának történelmi érdemei, hitele.

Cardini F., Gli studi sulle crociate dal 1945 ad oggi.
(A kereszteshadjáratokkal foglalkozó tanulmányok 1945-től napjainkig.)
RSI, f. 1. 79-106.

Duby G., The diffusion of cultural patterns in feudal society.
(Kulturális modellek átterjedése a feudális társadalomban.)
PP, 1968. ápr. t. 39. 3-10.

Az arisztokratikus kultúra leszáll az alsóbb társadalmi rétegekbe, ott megtelik emocionalizmussal és mint "folke-lore" elem visszahat a fejedelmi udvarokig (pl. falusi jellegű udvarházak, pásztorjátékok). XI-XIV. század.

"After the Fall of Constantinople".
(Konstantinápoly bukása után.)
BalcoS, 1968. f. 2. 463-470.

Skendi St., Skenderbeg and Albanian National Consciousness.
(Szkander bég és az albán nemzeti tudat.)
SoF, 1968. t. 27. 83-88.

Szkander bég halálának 500 éves évfordulója alkalmából áttekintés az újabb irodalomról.

Peyfuss M.D., Symposion zur 500 Todestag Georg Kastrioti Skanderbegs.
(Szimpozion Szkander bég halálának 500 éves évfordulója alkalmából.)
OO, 1968. f. 5. 311-312.

Priština, Jugoszlávia, 1968 máj. 9-12.

Сенкевич И.Г., Георгий Скандербег – руководитель освободительной борьбы албанского народа в XV веке.
(Georgij Szkander bég – az albán nép szabadságharcának vezetője a XV. században.)
VI, 1968. f. 3. 71-82.

Az albániai feudalizmus sajátosságainak elemzése után vázolja Szkander bég pályafutását.

Григулевич И.Р., Инквизиция перед судом истории.
(Az inkvizíció a történelem ítélőszéke előtt.)
VI, 1968. f. 10. 137-151.; f. 11. 141-151.; f. 12. 123-134.

Az eretnekek elleni harc kezdeteit, a kihallgatás módszereit és az ítélet kimondását, ill. végrehajtását ismerteti.

Eisenstein E.L., Some Conjectures about the Impact of Printing on Western Society and Thought: A Preliminary Report.
(Néhány feltevés a könyvnyomtatásnak a nyugati társadalomra és gondolkodásra gyakorolt hatásáról: Előzetes közlemény.)
JMH, 1968. f. 1. 1-56.

A könyvnyomtatási forradalomnak a kor általános fejlődéséhez való viszonyát vizsgálja.

Jugareanu V., Identificarea unor noi incunabule in biblioteca Brukenthal.
(Ujabb ősnymtatványok azonosítása a Brukenthal Könyvtárban.)
SC, 1967. t. 13. 263-272.

A könyvtár 1958-as átszervezése alkalmával került elő még 7 ősnymtatvány a XV. századból, az eddigi 2 mellett. Ezek katalógus-szerű felsorolása, valamint a nyomtatásukkal kapcsolatos adatok.

Jugareanu V., Carti pretioase din secolul XVI. in Biblioteca Brukenthal.
(Értékes XVI. századi könyvek a Brukenthal Muzeumban.)
SC, 1967. t. 13. 285-304.

Macchiavelli művei, Erasmus Bâselben kiadott munkái 1518-1523 között, Mórus Utópiája, ezek a legjelentősebb munkák, amelyek megtalálhatók a nagyszabeni könyvtárban.

Kampos I., Prilog poznavanju tridesetine u XVI st.
(Adalék a harmincad megismeréséhez a XVI. században.)
HZb, XIX-XX. év, 1966-67. 195-223.

Cantor F.N., Medieval Historiography as Modern Political and Social Thought.
(A középkori történelem mint a modern politikai és társadalmi gondolkodás alapja.)
JCH, 1968. Ápr. f. 2. 55-74.

Geremek B., La popolazione marginale tra il Medioevo e l'era moderna.
(A marginális népesség a középkor és a modern kor között.)
SSt, 1968. júl.-dec. f. 3-4. 622-640.

A pauperizmus mint tömegjelenség összefüggése a társadalmi strukturák átalakulásával.

ujkor

Platt D.C.M., The Imperialism of Free Trade: Some Reservations.
(A szabadkereskedelem imperializmusa: néhány fenntartás.)
EcHR, 1968. f. 2. 296-306.

Schilfert G., Revolutionen beim Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit.
(Forradalmak a középkorból az ujkorba való átmenet idején.)
ZG, 1968. f. 9. 1212-1218.

Az NDK IV. történészkongresszusa egyik munkatézise, (Lipcse, 1968 október).

Sales de Bohigas N., Some Opinions on Exemption from Military Service in Nineteenth-Century Europe.
(Vélemények a katonai szolgálat alóli mentességről a XIX. századi Európában.)
CSSH, 1968. ápr. X/3. 261-289.

A katonai szolgálat megváltásának mérve a különböző nyugati országokban a XIX. században. Vizsgálja a váltáság növekedését, eltörlését.

Patrascanu L., Adevaratul 1848.

(Az igazi 1848.)

LC, 1968. f. 5. 50-63.

Részletek a szerző "Egy századnyi társadalmi vajudas 1821-1907" c. művéből. A mű végső formában 1945 áprilisában jelent meg.

Krizman B., Der militärische Zusammenbruch auf dem Balkan im Herbst 1918.

(Katonai összeomlás a Balkánon 1918 szeptemberében.)

ÖO, 1968. f. 5. 268-293.

Részletes hadtörténeti összefoglalás.

legújabb kor

Манусевич А.Я., Великий Октябрь и образование в 1917-1918 гг. новых государств в Европе.

(A Nagy Október és új államok alakulása Európában 1917-1918-ban.)

VI, 1968. f. 11. 21-39.

Finnország, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia önállóvá válásának évfordulója alkalmából a kérdés historiográfiáját elemezve azt bizonyítja, hogy nem a nyugati hatalmak tevékenysége tette ezt lehetővé, hanem az októberi forradalom. Ezt különösen a finn és lengyel példán szemlélteti.

Stoljarowa R., Zur Entstehungsgeschichte des Aufrufs "Zum 1. Kongress der Kommunistischen Internationale" vom Januar 1919.

("A Kommunista Internacionálé 1. kongresszusa" megalakítására szóló 1919 januári felhívás keletkezésének története.)

ZG, 1968. f. 11. 1381-1401.

A felhívás visszhangja különböző országok újságjaiban.

Schieder W., Pius XII. in II. Weltkrieg.

(XII. Pius pápa a második világháború alatt.)

HZ, 1968. f. 2. 346-356.

A Vatikán iratanyagát három római jezsuita összeállításában egy tudományos kiadónál publikálta. Az I. kötet 379 aktát tartalmaz, 1939-1940-ból. A II. a pápának 124 levelét német és osztrák püspökökhöz 1939-44 között. A nyugatnémet folyóirat sem tudja titkolni, hogy a pápa Hitler kezére játszott.

Васильев Н. Операция "Везерубунг-Зюд" /Оккупация без выстрела/

(A "Weserübung-Süd" hadművelet. Megszállás puskalövés nélkül.)

NNI, 1968. f. 2. 60-68.

Dánia német megszállásának eseménytörténete.

Березков В.М., Тегеран, 1943 год.

(Teherán, 1943.)

NNI, 1968. f. 1. 119-138.; f. 2. 111-132.

A visszaemlékezések újabb adalékokkal járulnak hozzá a második front tervezéséről való ismeretekhez.

Вознесенский В.Д., США, Англия и выход Болгарии из войны в 1944 году.
(Az USA, Anglia és Bulgária kilépése a háborúból 1944-ben.)
NNI, 1968. f. 4. 98-110.

1944 február és szeptember között folytak a tárgyalások.

Armstrong J.A., Collaborationism in World War II: The Integral Nationalist Variant in Eastern Europe.
(Kollaboráció a II világháborúban: Az egyesült nemzeti variáció Kelet-Európában.)
JMH, 1968. f. 3. 396-410.

Keleteurópában a náci Németországgal való együttműködés ethnikai alapon történt: az elnyomott nemzetiségek, vagy nemzeti kisebbségek a náciizmusban véltek támaszt találni érdekeik megvalósítására.

napjaink története

Malita M., Statele mici si mijlocii in relatie internationale.
(A kis és közép-államok a nemzetközi kapcsolatokban.)
LC, 1968. f. 2. 44-56.

A kis és középállamok számának és jelentőségének megnövekedéséről a második világháború után. Az ENSZ jövője a kis nemzetek szerepének növekedésén alapszik.

Cimpeanu A., Imperativul colaborarii intereuropene.
(Az európai államok közötti együttműködés követelménye.)
LC, 1968. f. 6. 52-62.

A NATO-ba tömörült országok ellentmondásairól, a szervezet válságának jeleiről.

Caraciuc Tr., Actiuni revendicative muncitoresti in tarile capitaliste - 1967.
(Munkáskövetelések a kapitalista országokban az 1967. évben.)
LC, 1968. f. 3. 115-124.

A gazdasági, társadalmi-politikai harc elemzése számszerű adatok alapján.

Mandel E., The Lessons of May 1968.
(1968-as májusi leckék.)
NLR, 1968. nov.-dec. f. 52. 9-31.

Az 1968-as májusi forradalmi megmozdulások tapasztalatairól a világ különböző országaiban.

Новоселов С.П., Некоторые вопросы борьбы за единство коммунистического движения.
(A kommunista mozgalom egységéért folyó harc egyes kérdései.)
VIK, 1968. f. 6. 3-13.

A kommunista mozgalom egységéért folyó harc sürgetően követeli az internationalizmus problematikájának kidolgozását, a nemzeti és nemzetközi feladatok összeegyeztetését.

Serbanescu J., Internationalismul proletar si lumea contemporana.
(A proletár internacionalizmus és a jelenkori világ.)
LC, 1968. f. 4. 27-35.

A proletár internacionalizmus megjelenési formáinak sokfélesége. A szoci-

alizmus érdekeit szem előtt tartó nemzetközi kötelességvállalás és a nemzetért vállalt kötelesség között nem lehet ellentmondás.

Collier J., The Cultural Revolution in Canton.

(A cantoni kulturforradalom.)

NLR, 1968. márc.-ápr. f. 48. 63-71.

Sartre J.P., Genocide.

(Fajirtás.)

NLR, 1968. márc.-ápr. f. 48. 12-25.

Történelmi áttekintés az 1830 óta Európán-kivüli népirtás tényeiből, majd az USA vietnami háborújának menetéről.

Speer G., Wesen und historische Stellung der wissenschaftlich-technischen Revolution und ihre Bedeutung für den Kampf der Arbeiterbewegung gegen den Imperialismus.

(A tudományos-technikai forradalom lényege, történelmi helye és jelentősége a munkásmozgalomnak az imperializmus elleni harcában.)

ZG, 1968. f. 9. 1175-1186.

A tudományos-technikai forradalom Nyugatnémetországban fokozódó és agresszív politikával jár.

Heuer K., Der Marxismus-Leninismus über die Haupttriebkkräfte des wissenschaftlich-technischen Fortschritts im Imperialismus von heute.

(A marxizmus-leninizmus tanítása a tudományos-technikai haladás fő hajtóerőiről az imperializmusban ma.)

WZHU, 1968. f. 4. 517-527.

Az imperializmus világrendszerén belül a tudományos-technikai haladás legfontosabb hajtóereje a szocialista világrendszer létrejötté, amely azt további fejlődésre sarkalja.

Harc a burzsoá ideológia ellen

Корионов Б.Г., Кризис идеологии империализма.

(Az imperializmus ideológiájának válsága.)

VIK, 1968. f. 6. 70-79.

A burzsoá ideológia válságban van. Amerikai társadalomtudósok legújabb műveiből idéz a diagnózis igazolására.

Морджинская Е.Д., Торжество марксизма-ленинизма и современная идеологическая борьба.

(A marxizmus-leninizmus győzelme és a jelenlegi ideológiai harc.)

VIK, 1968. f. 9. 56-69. 1.

Ideológiai téren az imperializmus a fő tüzet a marxizmus-leninizmus és a kommunista pártok ellen irányítja. A szerző elemzi a modern nyugati történetírók és szociológusok nézeteit.

Rose G., Die "geistige Offensive" - Wesen und Methoden der imperialistischen ideologischen Diversion gegen die sozialistischen Länder.

(A "szellemi offenzíva". A szocialista országok ellen folytatott imperialista ideológiai diverzió lényege és módszerei.)

DAP, 1968. f. 10. 1248-1257.

A konvergencia-elméletéről, a "keleti blokk eróziójá"-ról, a fiatalok szerepéről az ideológiai diverzióban.

Scharf H., Marx, Lenin, Marcuse und der Sozialismus.
(Marx, Lenin, Marcuse és a szocializmus.)
WZHU, 1968. f. 4. 485-493.

Elemzi Marcuse H. szellemi és politikai fejlődését. 1932-ben mint Heidegger tanítvány szubjektív hegelianista, később az "elasztikus" kommunistaellenesség irányzatának képviselője.

Fricke D., Strategie und Taktik der Bourgeoisie in der Auseinandersetzung zwischen Imperialismus und Sozialismus.
(A burzsoázia stratégiája és taktikája az imperializmus és szocializmus közötti vitában.)
ZG, 1968. f. 9. 1146-1157.

Az NDK IV. történeti kongresszusa egyik munkatézise, Lipcse, 1968 október. A különböző nyugatnémet fellazító elméletek összefoglalása és visszautasítása.

Stoljarow V., Die "Konvergenztheorie - bourgeoises Zerrbild gesellschaftlicher Wirklichkeit."
(A "konvergencia-elmélet" - a társadalmi valóság egy torzképe.)
EIN, 1968. f. 10. 1247-1259.

A burzsoá "konvergencia-elmélet" újabb kritikája, amely kb 2 éve folyik keletnémet folyóiratokban.

Vorholzer J., Die revolutionäre Arbeiterklasse - Hauptkraft und Hegemon des siegreichen Klassenkampfes.
(A forradalmi munkáosztály a sikeres osztályharc fő ereje és vezetője.)
Ein, 1968. f. 8. 944-954.

Veszélyesek az ujonnan felbukkanó "elméletek": az "uralkodó elit", "a munkáosztály strukturájának megváltozása" stb. Ezekkel szemben meg kell őrizni az elmélet tisztaságát, és a munkáosztály vezető szerepét.

Powik G., Zelt J., Das sozialistische Weltssystem und die internationale kommunistische Bewegung.
(A szocialista világrendszer; és a nemzetközi kommunista mozgalom.)
Dap, 1968. f. 11. 1291-1302.

Ideológiában sem, politikában sem szabad engedni. Helyesli az 1968. aug. 21-i eseményeket, mert megelőzték a szocialista tábor szakadását.

Neuberg W., Das ideologische Arsenal der "neuen Ostpolitik".
(Az "új keleti politika" ideológiai arzenálja.)
Ein, 1968. f. 11. 1376-1391.

5 Nyugatnémetországban, e tárgyban megjelent könyv bírálata.

Feist M., Ideologische Diversion - wichtiger Bestandteil der imperialistischen Strategie.
(Ideológiai diverzió - az imperialista stratégia fontos része.)
Ein, 1968. f. 9. 1088-1098.

A nemzetközi porondon az ideológiai osztályharc erősödik.

Demitschew P.N., Offensiv gegen die bürgerliche Ideologie kämpfen.
(Harcoljunk erőteljesen a polgári ideológia ellen.)
Ein, 1968. f. 9. 1099-1104.

A Kommuniszt c. folyóirat 1968. 10. füzetében megjelent cikk kivonata.

Anglia

Searle E., Battle Abbey and exemption: the forged charters'.
(A battlei apátság és kiváltságai: a hamis oklevelek.)
EHR, 1968. jul. t. LXXXIII. f. 328. 439-490.

Az I. Vilmos által 1066-ban alapított apátságra vonatkozó XII-XIII. századi okleveleket közli angol és latin nyelven, s bizonyítja hamis voltukat.

Taylor J., The manuscripts of the 'Modus Tenendi Parliamentum'.
(A Modus Tenendi Parliament iratai.)
EHR, 1968. okt. t. LXXXIII. f. 329. 673-688.

A XIV. századi Anglia 25 okmányának hitelességéről.

Dyer Ch., A redistribution of incomes in fifteenthcentury England.
(A jövedelmek újraelosztása a XV. századi Angliában.)
PP, 1968. ápr. f. 39. 11-33.

Földjáradék és népsűrűség kölcsönhatása; a parasztság bérfizetési sztrájkjai, a worcesteri püspöki uradalom jövedelmeinek felmérése.

Elton G.R., The law of treason in the early Reformation.
(A felségárulási törvény a korai reformáció idején.)
HJ, 1968. t. 11. f. 2. 211-236.

A felségárulás kritériumai a XV-XVI. századi Angliában, az 1530-34-es törvényelőkészítési viták.

Hay D., The Church of England in the later middle ages.
(Az angol egyház a későközépkorban.)
H, 1968. febr. t. LIII, f. 177. 35-50.

Az egyház helyzete, szervezete, egyház és király viszonya Angliában az 1530-as szakadásig.

Осиновский И.Н., "Утопия" Томаса Мора и ее критики.
(Thomas More "Utópia"-ja és bírálói.)
VI, 1968. f. 7. 67-84.

A mű megjelenésének 450. évfordulója alkalmából áttekinti kritikusait a korabeli humanistáktól napjainkig. Összefoglalja Morus értékelését a szovjet tudományban.

Smith A.G.R., The secretariats of the Cecils, circa 1580-1612.
(W. Cecilek titkársága, cca 1580-1612.)
EHR, 1968. jul. f. LXXXIII. f. 328. 481-504.

Lord Burghley, Villiam Cecil, majd fia, Robert, titkári hivatalának története.

King P., Bishop Wren and the suppression of the Norwich lecturers.
(Wren püspök és a norwichi laikus prédikátorok elhallgattatása.)
HJ, 1968. t. 11. f. 2. 237-254.

Az 1620-30-as évek "lecturer" mozgalma Angliában és az egyház állásfoglalása a puritánokkal kapcsolatban.

Davies C.S.L., The Pilgrimage of Grace reconsidered.
(A "Pilgrimage of Grace" ujravizsgálva.)
PP, 1968. dec. f. 41. 54-76.

Az 1636-os angliai parasztfelkeléssel kapcsolatos kutatások újabb eredményei.

Underdown D., Party manegement in the recruiter elections, 1645-1648.
(Pártigazgatás a sorozó-választásokban 1645-1648.)
BHR, 1968. ápr. t. LXXXIII. f. 327. 235-264.

Newton S.C., Short guides to records: 17. Parliamentary surveys.
(Rövid utmutató történeti iratokhoz. 17. Parlamenti leltárak.)
1968. febr. f. 177. 51-54.

Birtokok és belsőségeik állagfelvétele az angol alsóház részéről az 1646-1660 időszakban.

Aylmer G.E., England's spirit unfoulded or an incouragement to take the engagement. A newly discovered pamphlet by Gerrard Winstanley.
(Anglia felszabadult szelleme avagy bátorítás az elkötelezettség vállalására. G.W. ujonnan felfedezett röpirata.)
PP, 1968 jul. f. 40. 3-15.

G.W., a diggerek vezérének röpirata az 1648-49-es Concuil of State-re való felesküvés mellett.

Cooterrel M., Interregnum law reform: the Hale Commission of 1652.
(Az interregnum törvény reformja: az 1652-es Hale Commission.)
BHR, 1968. okt. t. LXXXIII. f. 329. 689-704.

Павлова Т.А., Социальная политика республиканского правительства Англии накануне реставрации.
(Az angol köztársasági kormány társadalompolitikája a restauráció előestéjén, 1659-1660.)
NNI, 1968. f. 3. 102-112.

A restaurációt megkönnyítette a tömegek kiábrándulása a forradalom politikájából.

Lockridge K., Land, population and the evolution of New England society 1630-1790.
(Föld, népesség és a new englandi társadalom fejlődése 1630-1790 között.)
PP, 1968 ápr. f. 9. 62-80.

Birtokmegoszlás, társadalmi rétegződés - a kvantitativ felméréssel kapcsolatos problémák, eddigi eredmények.

Павлова Т.А., Английская буржуазная революция в освещении советской историографии.
(Az angol polgári forradalom a szovjet történetírás megvilágításában.)
VI, 1968. f. 10. 152-162.

Rövid áttekintés az 1920-as évektől. Az angol forradalom fő problémái szerint mutatja be a szovjet munkákat.

McInnes A., The appointment of Harley in 1704.
(H. kinevezése 1704-ben.)
HJ, 1968. t. 11. f. 2. 256-271.

Harley államminiszter, 1704-1708. Angol külpolitika Anna királynő uralkodása első éveiben.

Beddard R., The Guildhall declaration of 11 december 1688 and the counter-revolution of the loyalists.

(Az 1688. dec. 11-i Guildhall-nyilatkozat és a loyalisták ellenforradalma.)

HJ, 1968, t. 11. f. 3. 403-420.

A királypártiak tevékenysége a II. Jakab és Orániai Vilmos trónrajutása közti interregnum idején, eddig elhanyagolt források, főleg Francis Turner püspök irathagyatéka alapján.

Kendrick T.F.J., Sir Robert Walpole, the old whigs and the bishops, 1733-1736: a study in eighteenth-century parliamentary politics.

(Sir Robert Walpole, az "öreg whigek" és a püspökök, 1733-1736; tanulmány a XVIII. századi parlamenti politikáról.)

HJ, 1968. t. 11. f. 3. 421-445.

A whigek 1688 után feltűnő radikális csoportjának küzdelmei Walpole kompromisszumos politikája ellen.

Thomas P.D.G., Charles Townshend and American taxation in 1767.

(Charles Townshend és az amerikai adózási rendszer 1767-ben.)

EHR, 1968. jan. t. LXXXIII. f. 326. 33-51.

Shapiro B.J., Latitudinarianism and science in seventeenth-century England.

(Vallási türelem és tudomány a XVII. századi Angliában.)

PP, 1968. jul. f. 40. 16-41.

A puritanizmus kategóriájának kiterjesztésével a puritánok szerepének eddigi tulértékelése a tudományok fejlődésében.

McCord N., Brewster D.E., Some labour troubles of the 1790's in North East England.

(Munkászavargások az 1790-es években Északkelet-Angliában.)

IRSH, 1968. f. 3. 366-383.

Bér- és reformkövetelések, sztrájkok, az angol társadalom állásfoglalása a fennálló társadalmi renddel kapcsolatban.

Torrance J.R., Sir George Harrison and the growth of bureaucracy in the early nineteenth century.

(Sir George Harrison és a bürokrácia növekedése a korai XIX. században.)

EHR, 1968. jan. t. LXXXIII. f. 326. 52-88.

1767-1841. A cikk 1805. első kinevezésének körülményeit taglalja.

Edmund - Frow R., Women in the Early Radical and Labour Movement.

(Asszonyok a korai radikális és munkásmozgalomban.)

MT, 1968. ápr. 105-112.

A cikk Ramelson M.: Petticoat Rebellion c. 1967. c. munkájának ismertetése. Igen jó mű a nőmozgalomról 1792 - 1850. között.

Miller N.Ch., John Cartwright and radical parliamentary reform, 1808-1819.

(Cartwright, John és az 1808-1819-es radikális parlamenti reform.)

EHR, 1968. okt. t. LXXXIII. f. 329. 705-728.

Rowe D.J., The strikes of the Tyneside keelmen in 1809 and 1819.
(A Tyne parti hajósok sztrájkja 1809-1819.)
IRSH, 1968. t. 13. f. 1. 58-75.

A szénészállító bárkák hajósainak relativ nélkülözhetetlenségükből adódó gazdasági ereje követeléseik kiharcolásánál.

Burroughs P., Parliamentary radicals and the reduction of imperial expenditure in British North America, 1827-1834.
(Parlamentari radikálisok és birodalmi költségcsökkentés brit-Északamerikában, 1827-1834.)
HJ, 1968. t. 11. f. 3. 446-461.

Anglia gazdasági helyzete a napoleoni háborúk után.

Hobsbawn E.J., Soziale Bewegungen und Kämpfe auf dem Lande in England in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts.
(Társadalmi mozgalmak és harcok falun, Angliában a XIX. század első felében.)
JW, 1968. I.rész. 309-332.

Elemzi a mezőgazdaság korai gépesítésének következményeit, a munkanélküliséget, a mozgalmak tradeunionista jellegét, elnyomásának kegyetlenségét. Leírja az 1830. évi felkelést, annak leverését.

Luxemburg N., England and the Caucasus during the Crimen War.
(Anglia és a Kaukázus a krími háború idején.)
JGO, 1968. f. 4. 499-504.

1853 nyarán offenzíva indult a törökök részéről a Kaukázus ellen. Az ezzel kapcsolatos angol és francia diplomáciai manővereket mutatja be.

Bradfield B.T., Sir Richard Vyvyan and the Country Gentlemen, 1830-1934.
(Sir R. Vyvyan és a vidéki földesurak 1830-1834.)
EHR, 1968. okt. t. LXXXIII. 729-743.

A Wellington kormány bukása utáni parlamenti csoportosulások, ellenzék története.

Foster J., Revolutionaries in Oldham.
(Forradalmárok Oldhamben.)
MT, 1968. nov. f. 11. 335-343.

Lancashir textilipari város történetének egy szakaszát tárgyalja, kiemelve a munkásmozgalom ottani vezető egyéniségeinek működését. 1800-1860.

Vincent J., The effect of the second reform act in Lancashire.
(A második reformtörvény hatása Lancashire-ben.)
HJ, 1968. t. 11. f. 1. 84-94.

A konzervatív előretörés okai Lancashire-ben az 1868. évi általános választások során.

Hobsbawn E.J., Karl Marx and the British Labour Movement.
(Marx Károly és az angol munkásmozgalom.)
MT, 1968. Jun. f. 6. 166-172.

Rövid áttekintés az angol munkásmozgalom eseménytörténetéről, elméleti problémáiról.

Sinclair B., James Connolly- Trade Unionist.
(Connolly J. a szakszervezetért.)
MT, 1968. Jun. f. 6. 177-183.

Connolly 100 éves születési évfordulójára készült tanulmány, főleg az ir szocialista mozgalomról, - 1907-től élt Írországban, előbb Skóciában.

Greaves C.D., James Connolly, 1868-1916, Marxist.
(Connolly J. a marxista. 1868-1916.)
MT, 1968. Jun. f. 6. 173-176.

Connolly 1889-től a skót szocialista mozgalom élharcosa, később a skót függetlenségi mozgalom egyik vezetője, a szakszervezeti mozgalom támogatója, végül pár szó arról, mivel járult hozzá a marxizmus továbbfejlesztéséhez.

Зайцев В.П., 100 лет британских тред-унионов. Страницы истории и современность.
(A brit szakszervezetek száz éve. Lapok történetükből és jelenükből.)
NNI, 1968. f. 5. 71-84.

A XIX. sz. elejétől ad rövid áttekintést.

Wyncoll P., The First International and Working Class Activity in Nottingham, 1871-1873.
(Az I. Internacionálé és a nottinghami munkásosztály aktivitása 1871-73-ban.)
MT, 1968. dec. f. 12. 373-379.

A nottinghami munkásosztály életét, harcát ismerteti, kiemelve a Marx-szal is levelező munkásokat.

Wohl A.S., The bitter cry of outcast London.
(A londoni külváros keserű jajszáva.)
IRSH, 1968. t. 13. f. 2. 188-245.p.

A fenti című, 1883-ban megjelent, London páriáival foglalkozó röpirat visszhangja a viktoriánus sajtóban, szerepe a reformista irányú város-rendezési törvényekre.

Pelling H., La classe ouvrière anglaise et les origines de la législation sociale.
(Az angol munkásosztály és a szociális törvényhozás kezdetei.)
MS, 1968 okt.-dec. f. 65. 39-54.

Munkásosztály bizalmatlansága a hivatalos szociális intézkedésekkel kapcsolatban - szavazatai az 1885-1910-es választásokon.

Ward B., Problems of Local Government.
(A törvényhatósági kormányzat problémái.)
MT, 1968. márc. 83-98.

A cikk az 1888-as és ezt követő törvényhatósági viszonyokat ismerteti, kiemelve a politikai és szociális feladatokat. Igen sok, jó statisztikai táblázat az 1880-as évektől 1964-ig.

Henriques U.R.Q., The Jewish emancipation controversy in nineteenth-century Britain.
(Vita a zsidók emancipációjával kapcsolatban a XIX. századi Angliában.)
PP, 1968 jul. f. 40. 126-146.

A zsidók jogi helyzete Angliában XVII. századi visszatérésük óta; az emancipáció külső és a zsidóságon belüli ellenzéke; érvek és ellenérvek.

Platt D.C.M., Economic factors in British policy during the "new imperialism".

(Gazdasági tényezők az angol politikában az "új imperializmus" korszakában.)

PP, 1968 ápr. t. 39. p. 120-138.

Brit terjeszkedés Afrika, Kína, Középázsia felé 1880-1914 között.

Williams J.E., L'esprit militant chez les mineurs britanniques. 1890-1914.

(Harcos szellem az angol bányászok körében. 1890-1914.)

MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 81-91.

Az Angol Bányászszövetség megalakulásának befolyása a szénbányászok szakszervezeti politikájára.

Hobsbawm E.J., Considérations sur le "nouveau syndicalisme" 1889-1926.

(Gondolatok az "új szindikalizmusról." 1889-1926.)

MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 71-80.

Változások az aktív szindikalizmus strukturájában, politikájában, súlyozásában Angliában.

Yardley C., Radicalism, Liberalism and Marxism.

(Radikalizmus, liberalizmus és marxizmus.)

MT, 1968. Ápr. f. 12. 121-128.

A jelenlegi baloldali csoportosulásokból kiindulva visszamegy a különböző angol pártok alakulási időszakához, azok elméleti alkotóihoz, ismerteti fejlődésük útját.

Blewett N., Factionalism within the Unionist Party, 1906-1910.

(Klikkrendszer az unionista párton belül, 1906-1910.)

HJ, 1968. t. 11. f. 1. 95-124.

Szabadkereskedelem- és vámviták az angol politikai életben.

Rebérioux M., Les tendances hostiles à l'État dans la S.F.I.O. 1905-1914.

(Államellenes irányzatok az S.F.I.O.-n belül, 1905-1914.)

MS, 1968 okt.-dec. f. 65. 21-37.

Eltérések az angol és francia forradalmi szakszervezeti mozgalom irányában.

Comstock Weston C., The liberal leadership and the lords' veto, 1907-1910.)

HJ, 1968. t. 11. f. 3. 508-537.

Kendle J.E., The Round Table Movement and "Home Rule all round."

(A Kerekasztal Mozgalom és "Önkormányzat köröskörül.")

HJ, 1968. t. 11. f. 2. 332-353.

Egy önkormányzatokon alapuló parlamentekből álló szövetségi brit parlament elképzelése 1910-1913 körül.

Koss St.E., Destruction of Britain's Last Liberal Government.
(Anglia utolsó liberális kormányzatának destrukciója.)
JMH, 1968. t. 40. f. 2. 256-277.

Az első világháború elején lezajlott brit kormányzati válság, Asquith, Lloyd George szereplésének részletes ismertetése.

Jack M., The purchase of the British government's shares in the British Petroleum Company 1912-1914.
(Az állami részesedés megszerzése a Brit Petroleum Társaságban, 1912-1914.)
PP, 1968 ápr. f. 39. 139-168.

A brit Admirális és a Brit Petroleum Társaság között kötött szerződés részletei, háttere.

Klieman S.A., Britain's War Aims in the Middle East in 1915.
Anglia háborús céljai 1915-ben a Közel-Keleten.
JCH, 1968. Jul. f. 3. 237-251.

Lebow R.N., Woodrow Wilson and the Balfour Declaration.
(W.W. és a Balfour-nyilatkozat.)
JMH, 1968. t. 40. f. 4. 501-523.

Wilson elnök döntését, amellyel hozzájárult Balfour angol külügyminiszter 1917-es nyilatkozatához, nem a cionizmus iránti rokonszenve, hanem távolabbi politikai megfontolások irányították.

Bünger S., Die ersten Reaktionen der regierenden Kreise Grossbritanniens auf die Grosse Sozialistische Oktoberrevolution.
(Nagybritannia kormányköreinek első reakciója a Nagy Októberi Szocialista Forradalomra.)
ZG, 1968. f. 11. 1447-1459.

A félelem a legnagyobb a brit birodalomban volt; mind az anya-, mind a tagországok már 1917 novemberében követelték Kaleyin bevetését a forradalom ellen. Decemberben a kabinet 10 millió fontsterlinget szavazott meg támogatására.

Biggs K., Coventry and the Shop Stewards' Movement, 1917.
(Coventry és a szakszervezeti bizalmiak 1917-es mozgalma.)
MT, 1969. jan. f. 1. 14-23.

Visszatekint a coventrii szakszervezeti mozgalom kezdeti időszakára, fejlődésére, sok jó adattal a gyárak munkásainak helyzetére, megmozdulásaira.

Судейкин А.Г., Лейбористские лидеры и империя 1917-1928 гг.
(A labourista vezetők és a birodalom, 1917-1928.)
NNI, 1968. f. 6. 97-106.

A munkáspárti vezetők csak a parlamentben hangoztatták a gyarmati népek önrendelkezésének követelését, valójában a birodalom egységének megóvására törekedtek.

Jenkis M., Cotton Struggles 1929-1932. The Fight against the More Looms System.
(Szövőmunkások harcai, 1929-1932. Harc a több szövőszék-rendszer ellen.)
MT, 1969. Febr. f. 2. 51-58.

A kapitalizálódás folyamatát részletezi előzményként, igen sok jó adattal, majd utal az előző sztrájkokra s részletesen ismerteti az 1929-32. évit.

Рыжиков В.А., О чем свидетельствуют документы главного государственного архива Англии.

(Miről tanuskodnak Anglia fő állami levéltárának dokumentumai.)
VI, 1968. f. 12. 72-86.

Az 1937-ig szabadon kutatható Public Record Office külügyi anyagát vizsgálja a szovjet-angol kapcsolatok szempontjából és kimutatja, hogy alapvetően mindig a szovjetellenesség jellemezte az angol külpolitikát.

Campell J.R.,-Ramelson B., British State Monopoly Capitalism and its Impact on Trade Unions and Wages. I-II.
(Az angol állami monopolkapitalizmus és hatása a szakszervezetekre és bérekre.)

MZ, 1968. f. 1. 7-14., febr. f. 2. 50-58.

Az I. világháború utáni állapotokkal kezdve vizsgálja az angol viszonyokat, általában napjainkig.

Anderson P., Components of the National Culture.

(A nemzeti kultúra alkotó elemei.)

NLR, 1968. júl.-aug. f. 50. 3-57.

Az angol polgári kultúra kritikája.

Киссель М.А., "Критическая философия истории" в Великобритании.

(A "kritikai történetfilozófia" Nagy-Britanniában.)

VI, 1968. f. 5. 63-74.

F.H. Bradley ill. R.G. Collingwood elméleteit mutatja be. Az iskola a XIX. sz. utolsó harmadában jelentkezik. Bradley a történeti megismerés természetét vizsgálta, s úgy látta, a történeti tény egyszerre objektív és szubjektív. Collingwood szerint a régészet tette a történelmet tudománnyá azzal, hogy felszabadította az írott források egyoldalú uralma alól.

Briggs A., Perspectives de recherches pour l'étude de l'histoire du travail en Angleterre.

(Kutatási perspekticák a munkatörténet tanulmányozásához Angliában.)

MS, 1968 okt.-dec. f. 65. 9-20.

Eddigi eredmények; szempontok a jövő kutatási programjához.

Ausztria (Osztrák-Magyar Monarchia)

Klingenstein G., Vorstufen der thesesianischen Studienreformen in der Regierungszeit Karls VI.

(A Mária Terézia-féle oktatási reform előzményei VI. Károly uralkodása alatt.)

MIÖG, 1968. f. 34. 327-377.

Elemzi az egyetemek jogi és gazdasági helyzetét, értékeli a XVIII. század eleji reformtendenciák jelentőségét.

Kaltenstadler W., Der österreichische Seehandel über Triest im XVIII. Jahrhundert.

(Az osztrák tengeri kereskedelem Trieszten keresztül a XVIII. században.)
SW, 1968. f. 4. 481-500.

I. Lipót és VI. Károly szabadkikötő alapítása. Trieszt konkurrenciája Vencével és Hamburggal, a Trieszteni keresztül folyó kereskedelem és jelentősége.

Erceg I., Aussenhandel der Nordadriatischen Seestädte als Faktor im Entstehen der kapitalistischen Beziehungen in Österreich im XVIII. und XIX. Jahrhundert.

(Az északadriai tengeri városok külkereskedelme mint tényező a kapitalista viszonyok létrejöttében Ausztriában a XVIII. és XIX. században.)
SW, 1968. f. 4. 464-480.

A kereskedelmi partnerekről, az árucseréről, a kivitel és behozatal forint-értékéről. Részletes irodalmi tájékoztató.

Goldinger W., The Nationality Question in Austrian Education.

(A nemzetiségi kérdés és az ausztriai iskoláztatás.)

AHY, 1967. t. 3. 136-156.

A felvilágosodás korától kezdődőleg tekinti át a kérdés történetét. Sorra veszi az egyes iskolatípusok fejlődését és az egyes nemzetiségek viszonyait, kivéve a magyart.

R.J.R. Comments.

(Megjegyzések Goldinger W. The Nationality Question in Austrian Education c. tanulmányához.)

AHY, 1967. t. 3. 157-160.

Lütge Fr., Die Grundentlastung (Bauernbefreiung) in der Steiermark.

(Földtehermentesítés [jobbágyfelszabadítás] Steiermarkban)

ZAA, 1968. f. 2. 190-200.

XIX. század.

Rothenberg G.E., The Austrian Army in the Age of Metternich.

(Az osztrák hadsereg Metternich korában.)

JMH, 1968. f. 2. 155-165.

1815-1848 között vizsgálja a hadsereg felépítését, létszámát, hangulatát.

Mechtler P., Bauunternehmer und Arbeiter in der ersten Staatsbahnperiode Österreich. 1842-1858.

(Építési vállalkozók és munkások Ausztriában az első államvasut-periódusban. 1842-1858.)

ÖGL, 1968. f. 6. 317-330.

Összefoglaló kép az első ausztriai vasuti vállalkozókról, az ott dolgozó munkásokról, azok munka- és életviszonyairól.

Otruba G., Die Anfänge der Sozialgesetzgebung in Österreich. 1877-1887.

(A társadalmi törvényhozás kezdetei Ausztriában. 1877-1887.)

ÖGL, 1968. f. 7. 370-385.

A társadalmi törvényhozás kezdeteinek részletes periódizációja és egyes törvények elemzése.

Kraehe E.E., Foreign Policy and the Nationality Problem in the Habsburg Monarchy, 1800-1867.

(Külpolitika és a nemzetiségi kérdés a Habsburg-Monarchiában, 1800-1867.)

AHY, 1967. t. 3. 3-36.

A francia forradalom és a napoleoni háborúk következtében létrejött nagy területi változások után Ausztria a "Gesamtstaatsidee" jegyében kívánta

nagyhatalmi külpolitikáját kialakítani. Ez azonban megbukott a nemzetiségek ellenállásán. Az osztrák-magyar kiegyezés csak átmeneti megoldást hozott.

Turczinsky E., The National Movement in the Greek Orthodox Church in the Habsburg Monarchy.

(A nemzeti mozgalom a görög orthodox egyházban a H. Monarchiában.)

AHY, 1967. f. 3. 83-128.

A Monarchián belül nyolc területi egységen éltek orthodox vallásuak nagyobb közösségben. Ezek a területeken a görög egyház szerepe jelentős volt a nemzeti öntudat kialakításában és ébrentartásában.

Engel - Jánosi F., The Church and the Nationalities in the Habsburg Monarchy.

(Az egyház és a nemzetiségek a Habsburg Monarchiában.)

AHY, 1967. t. 3. 67-82.

A Vatikán és Ferenc József levelezése alapján.

Wank S., Foreign Policy and the Nationality Problem in Austria-Hungary, 1867-1914.

(Külpolitika és nemzetiségi kérdés Ausztria-Magyarországon, 1867-1914.)

AHY, 1967. t. 3. 37-56.

A Monarchia bukása egyaránt kapcsolódik a belső nemzetiségi problémák megoldatlanságához és az 1867 után folytatott agresszív külpolitikához.

Dvoichenko-Markov D., Austria-Rumanian Relations 1883-1916.

(Osztrák-román viszony 1883-1916-)

BalcS, 1968. f. 1. 41-54.

A román királyság stratégiai helyzetét a Balkán és Oroszország felé vezető utvonalak szabták meg. Ausztria számára a balkáni válságok idején, majd az oroszországi háború előkészítése és első szakasza során Románia kulcsfontosságú volt. A tanulmány az események áttekintését adja.

Berger P., Der österreichisch-ungarische Dualismus 1867-1918 und die österreichische Rechtswissenschaft.

(Az osztrák-magyar dualizmus, 1867-1918 és az osztrák jogtudomány.)

DDR, 1968. f. 3. 156-170.

Főleg Deák irásai nyomán elemzi az egységes birodalomról szóló tanítást, amelyet később Lustkandl egyetemi tanár fejlesztett ki; és a két-ország-tanát, amelyet a cseh Josef Ulbrich, a prágai egyetem tanára dolgozott ki.

Fussek A., Die Ausschaltung des Parlamentes im Jahre 1914.

(A parlament kikapcsolása 1914-ben.)

ÖGL, 1968. f. 7. 386-391.

1914-ben kétszer kapcsolták ki a parlamentet Ausztriában, egyszer márc. 5-17. között, másodszor márc. 17-31. között.

Bihl W., Zu den österreichisch-ungarischen Kriegszielen 1914.

(Az osztrák-magyar háborús célok 1914-ben.)

JGO, 1968. f. 4. 505-530.

Teljes terjedelemben közreadja br. Andrian-Werburg Európa átrendezésére irányuló tervét, amelynek központjában Lengyelország újabb felosztása áll.

Valiani L., Documenti tedeschi ed inglesi sui tentativi di pace fra l'Intesa e l'Austria-Ungheria.

(Német és angol dokumentumok Ausztria-Magyarország és az Antant közötti békekötési kísérletekre vonatkozóan.)

RSI, 1968. f. 3. szept. 670-681.

A legújabb hozzáférhető dokumentumok alapján összefoglaló értékelést ad Bécs, Párizs, London közötti tárgyalásokról (1917 márciusa és 1918 márciusa között).

Holborn H., The Final Disintegration of the Habsburg Monarchy.

(A Habsburg Monarchia végső felbomlása.)

AHY, 1967. t. 3. 189-205.

Az I. világháború éveinek belső problémáit elemzi.

Allmayer-Beck J. Ch., Das Ende der Habsburgermonarchie vor 50 Jahren.

(A Habsburg-monarchia vége 50 évvel ezelőtt.)

DDR, 1968. f. 4. 205-222.

Visszaemlékezés az 50. évforduló alkalmából.

Kohn H., Was the Collapse Inevitable?

(Elkerülhetetlen volt-e a széthullás?)

AHY, 1967. t. 3. 250-263.

A széthullás nem a belső problémák következménye volt, hanem a nagyhatalmi ábrándoké. Így a Monarchiát csupán másfajta külpolitika, elsősorban a háború elkerülése menthette volna át.

Stadler K.R., The Disintegration of the Austrian Empire.

(Az osztrák birodalom széthullása.)

JCH, 1968. f. 4. 177-190.

A Monarchia miért lett idejéttmulta állam? Az új csoportosulásokat ismer-teti.

Djordjevic D., Raspad Habsburske Monarhije 1918. Slucajnost ili neizbeznost.

(A Habsburg monarchia összeomlása 1918-ban, Véletlenség vagy szükségsze-rűség.)

JIC, 1968. f. 1-2. 25-42.

A tanulmány elsősorban a nemzeti kérdést és a balkáni országok szerepét vizsgálja a Monarchia összeomlásában. Többször hivatkozik Jászi Oszkár-ra, mint szemtanúra.

Goldinger W., Die Gründung der Republik.

(Az osztrák köztársaság megalakulása.)

ÖGL, 1968. f. 9. 477-482.

Az 50. évforduló alkalmából az események rövid felelevenítése.

Mamatey V.S., Legalizing the Collapse of Austria-Hungary at the Paris Peace Conference.

(Ausztria-Magyarország széthullásának realizálása a párizsi békekonfe-rencián.)

AHY, 1967. t. 3. 206-237.

A Monarchia széthullásának igazi oka a belső, nemzetiségi ellentétekben keresendő.

Fellner F., Comments.

(Megjegyzések - ti. Mamatey, Legalizing the Collapse of Austria-Hungary at the Paris Peace Conference c. cikkéhez.)

AHY, 1967. t. 3. 238-249.

Fürnberg F., Vorgeschichte und Gründung der KPÖ.

(Az osztrák KP alapításának előtörténete.)

WZ, 1968. f. 9. 403-414.

1918 nov. 3.

Steiner H., Otto Bauer und die "Anschlussfrage" 1918-1919.

(Otto Bauer és az Anschluss kérdése 1918-1919-ben.)

WZ, 1968. f. 12. 584-597.

A szociáldemokraták szimpatizáltak a forradalmi Németországgal.

Fürnberg F., Die KPÖ 1918-1920.

(Az osztrák KP 1918-1920 között.)

WZ, 1968. f. 10. 478-495.

A magyar tanácsköztársaság bukása és a Saint Germain-i béke után veszített tömegbefolyásából.

Koja Fr., Ist Österreich ein Rechtsstaat?

(Ausztria jogállam?)

ÖGL, 1968. f. 6. 330-341.

Összefoglalja a "jogállam" fogalmának változásait a történelem folyamán, majd elemzés alá veszi az 1920-as osztrák szövetségi alkotmányt.

Maukner H., Die Entwicklung der Verfassung Niederösterreichs in der Ersten Republik.

(Alsóausztria alkotmányának fejlődése az első köztársaság idején.)

ÖGL, 1968. f. 8. 444-458., f. 10. 539-553.

Részletesen tárgyalja a problémát 1918-1924, ill. 1925-1934 között.

Jedlicka L., Der 13. März 1938 in der Sicht der historischen Forschung.

(1938 március 13-a a történeti kutatás tükrében.)

DDR, 1968. f. 3. 141-155.

Összefoglalja az Anschluss külpolitikai előzményeit, részben ujság, részben újabb levéltári anyag alapján.

Vosske H., Diplomatische Berichte über die Vorbereitung der Annexion Österreichs durch das faschistische Deutschland im März 1938.

(Diplomáciai tudósítások a fasiszta Németország előkészületeiről Ausztria annexiójával kapcsolatban 1938 márciusában.)

ZG, 1968. f. 7. 906-920.

Bevezetéssel közli Papen 7 jelentését Bécsből Berlinbe az annexió előkészületeiről 1934-1937 között.

Scheidl L., Geographie und Wirtschaftsentwicklung.

(Földrajz és gazdasági fejlődés.)

ÖGL, 1968. f. 9. 512-522.

Az osztrák Institut für Österreichkunde-ban 1968. máj. 28 - jun. 1. között konferenciát rendeztek, amelynek fő témája volt, hogy a földrajzi adottságokat figyelembe véve hogy kell Ausztria gazdasági életét fejleszteni.

Jahrestag des Institutes.
(Az intézet tudományos ülésszaka és közgyűlése.)
DDR, 1968. f. 4. 238-244.

Linz, 1968. szept. 27-29. Részletes beszámoló az osztrák Institut für den Donaauraum tudományos ülésszakáról és rendes évi közgyűléséről.

Wessely K., Von der Koexistenz zur Kooperation.
(A koegzisztenciától a kooperációig.)
ÖÖ, 1968. f. 6. 353-362.

Linz, 1968 szept. 27-29. A Forschungsinstitut für der Donaauraum konferenciája. Részletes beszámoló.

Lhotsky A., Das Problem des österreichischen Menschen.
(Az osztrák ember problémája.)
ÖGL, 1968. f. 8. 429-443.

Szellem-történeti kategóriákban ír; van francia, angol, spanyol stb. ember, van "szláv lélek", "német ember" stb.

Hageneder H., Literaturberichte. Schrifttum zur mittelalterlichen und neueren Geschichte Oberösterreichs 1952-1966.
(Irodalom Felsőausztria középkori és újabb kori történetéhez. 1952-1966.)
MIÖG, 1968. f. 3-4. 378-435.

Annotált bibliográfia a témáról 1952-1966 között megjelent munkákról.

Fellner F., Gottas F., Habsburg Studies in Europe.
(Habsburg-kutatások Európában.)
AHY, 1967. t. 3. 296-307.

Országokénti áttekintés, részletes bibliográfiával.

Schroeder P.W., The Status of Habsburg Studies in the United States.
(A Habsburg-kutatások helyzete az Egyesült Államokban.)
AHY, 1967. t. 3. 267-295.

Témakörönként ad részletes bibliográfiai áttekintést.

Kalt H., Zum staatsmonopolistischen Kapitalismus in Österreich.
(Az állammonopolista kapitalizmus Ausztriában.)
Dap, 1968. f. 8. p. 947-953.

Az utóbbi években Ausztriában az állami szektor az iparban kisebb szerepet játszott, ill. vesztett szerepéből. Ez annak is következménye, hogy a burzsoázia 1966 óta erősebben ellene fordult. A KP ezzel szemben felvette a harcot, és követeli Ausztria szocialista átalakítását.

Bulgária

Pundeff M., National Consciousness in Medieval Bulgaria.
(Nemzeti tudat a középkori Bulgáriában.)
SoF, 1968. t. 27. 1-27.

A középkori bolgár cárságban jól különválasztható a bizánci mintájú államiség és a szlávshoz kapcsolódó kulturális fejlődés.

Ангелов В., О русско-болгарских связях в XV-XVII вв.
(A XV-XVII. századi orosz-bolgár kapcsolatokról.)
SzSz, 1968. f. 2. 57-62.

Oroszországnak a török birodalom elleni harca a szorosabb bolgár-orosz kapcsolatok alapját képezte.

Копреева Т.Н., К вопросу о датировке "Жития" Софрония Врачанского.
(Szoofronij Vracsanszki "Önéletírásának" datálási kérdéséhez.)
SzSz, 1968. f. 5. 45-49.

A korai bolgár megújulási mozgalom vezéralakjának önéletrajza 1805-ből származik.

Никитин С.А., Зуева Н.В., Шатохина Е.М., К 90-летию со дня освобождения Болгарии от турецкого ига.
(Bulgária 90 éve szabadult fel a török iga alól.)
SzSz, 1968. f. 1. 67-72.

Dokumentumok.

Pundeff M., The University of Sofia at Eighty.
(A nyolcvan éves szófiai egyetem.)
SR, 1968. t. 27. f. 3. 438-446.

Pundeff M., 80 Jahre Universität Sofia.
(80 éves a szófiai egyetem.)
OO, 1968. f. 6. 329-339.

Az évforduló alkalmából széles forrásanyagra támaszkodva elmondja az egyetem történetét.

Злиднєв В.М., А.М. Селищев и его болгарские связи.
(A.M. Szeliscsev és bolgár kapcsolatai.)
SzSz, 1968. f. 4. 90-103.

Az 1866-1942 között élt szlavista bolgár kapcsolatai 1914 után épültek ki.

Мельцер Д.Б., К вопросу о признании Болгарией Советской России 1920-1923.
(Szovjet-Oroszország Bulgária által való elismerésének kérdéséhez, 1920-1923.)
SzSz, 1968. f. 1. 26-33.

A Bulgáriában uralmon lévő parasztpárti kormányzat előkészítette a diplomáciai kapcsolatok felvételét, az 1923-as fasiszta puccs azonban meghiúsította azt.

Кириков К., Социалистическая перестройка сельского хозяйства в Народной Республике Болгарии.
(A mezőgazdaság szocialista átalakítása a Bolgár Köztársaságban.)
SzSz, 1968. f. 1. 3-10.

Statisztikai adatok az állami mezőgazdasági szektor és a termelőszövetkezetek fejlődéséről.

Statkov D., Der erste Kongress des bulgarischen Schriftstellerverbandes.
(A bolgár írószövetség első kongresszusa.)
OO, 1968. f. 6. p. 362-365.

1968. május 21-23.

Csehszlovákia

Spiesz A., Die orthodoxen Handelsleute aus dem Balkan in der Slovakei.
(A balkáni orthodox kereskedők Szlovákiában.)
BalcS, 1968. f. 2. 381-428.

Statisztikai vizsgálatokkal mutatja be szerepüket a mai Szlovákia területén a XVIII. sz. végéig.

Карская Т.С., Три месяца в Праге. Записные книжки А.Н. Пышина.
(Három hónap Prágában. A.N. Püsin jegyzetfüzetei.)
SzSz, 1968. f. 3. 49-57.

Az orosz szlavista 1858-59 során tartózkodott Prágában, megbeszéléseket folytatott a cseh nemzeti mozgalom vezetőivel.

Вялова С.О., К вопросу о русско-словацких культурных связях 60-70-х годов XIX века.
(Az orosz-szlovák kulturális kapcsolatok kérdéséhez az 1860-70-es években.)
SzSz, 1968. f. 2. 73-75.

A szlovák értelmiség és az orosz szlavisták levelezése.

Шмераль Я.Б., К 50-летию Чехословацкой республики.
(A Csehszlovák Köztársaság 50. évfordulójára.)
SzSz, 1968. f. 6. 3-11.

A Monarchiától való elszakadás haladó lépés volt, az osztályuralom fenntartása azonban retrográd.

Kamiński A., Czechosłowacja w panslawistycznych planach wielkorządcy Rosji admirała Aleksandra W. Kołczaka.
(Csehszlovákia Alekszandr V. Kolcsak tengernagy, Oroszország helytartója pánszláv terveiben.)
SHK, 1968. f. 3. 407-414.

Kolcsak nagyhatalmi ábrándjai közé tartozott egy csehszlovák-jugoszláv pánszláv állam. Jegyzőkönyv és okmánytervezet 1919. január 13-áról.

Fuchs G., Aggressive Planung des deutschen Imperialismus gegenüber der Tschechoslowakei in der Zeit der Weimarer Republik.
(A német imperializmus agresszív tervei Csehszlovákiával szemben a weimari köztársaság idején.)
ZG, 1968. f. 10. 1309-1317.

Közreadja Dr. Karl Von Loesch emlékiratát: Denkschrift über das Verhältnis Deutschlands zur Tschechoslowakei". Ebben elemzi a németek számát és helyzetét Csehszlovákiában.

Резонов П.И., Борьба КПЧ против угрозы фашизма и гитлеровской агрессии.
(A Csehszlovák Kommunista Párt harca a fasizmus veszélye és a hitleri agresszió ellen.)
SzSz, 1968. f. 5. 15-22.

A Csehszlovák Kommunista Párt 1933-ig a szocialista forradalmat tartotta fő célnak, az erősödő fasizma veszély idején viszont az antifasiszta egységfront kialakítására törekedett.

Кипрова В., Некоторые вопросы нэпа в свете опыта КПЧ.
(A nép egyes kérdései a CsKP tapasztalatainak fényében.)
VIK, 1968. f. 2. 92-98.

Vitacikk.

Franciaország

Yardeni M., La pensée politique et sociale de Michel Hurault.
(M.H. politikai és társadalmi felfogása.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 3. 381-402.

1560-1592; Navarrai Henrik nagykövete, pamfletíró.

O'Brien J.M., Jews and Cathari in medieval France.
(A zsidók és katharrók a középkori Franciaországban.)
CSSH, 1968. f. 10. f. 2. 215-220.

Bár katharr fejedelmek oltalmat és szabadságjogokat adtak a helyi zsidóságnak a Languedocban, de hatásuk a katharrokra vallási téren nem igazolható.

Vidalenc J., L'armée française de la fin du XVIIe siècle au ministère de Choiseul: le soldat.
(A francia hadsereg a XVII. század közepétől a Choiseul kormányig: a katoná.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 3. 423-439.

A hadsereg összetétele, fejlődése 60 év alatt.

Markovitch T.J., L'industrie lainière française au début du XVIIIe siècle.
(A francia gyapjuipar a XVIII. sz. elején.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 4. 550-579.

A gyapjuipar fontossága a korszak gazdasági életében; strukturája; a gyapjutermelés kvantitatív felmérése; a XVIII. századi gazdasági növekedés Franciaországban; az ipari termelés szerepe a francia nemzeti jövedelemben.

Glachant R., Un conquérant sans étoile, le Marquis de Bussy. 1720-1785.
(Egy csillag nélküli hódító: de Bussy márki, 1720-1785.)
RHD, 1968. t. XLVI. f. 2. 289-314.

Az India gyarmati uralmáért folyó angol-francia küzdelem kimagasló francia katonaalakja.

Chaline J.P., Les biens des hospices de Rouen. Recherches sur les fermages normands du XVIIIe au XXe siècle.
(A roueni kolostori fogadók javai. Kutatások a XVIII-XX. századi normandiai haszonbérletekkel kapcsolatban.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 2. 185-202.

A kolostori levéltárak gazdasági iratainak, számadáskönyveinek forrásértéke, a roueni anyag felmérése.

Raack R.C., Davson P., The 1789-1815 period.
(Az 1789-1815-ös időszak.)
JCH, 1968. ápr. f. 2. 111-132.

A történetírás problémái a korszakon belül. A francia forradalom és császárság kora a XX. század közepéig Európa klasszikus kora. A XX. század első felének történetét vizsgálja, különösen Franciaország, Németország, Lengyelország történetében van párhuzamot.

Theuriot Fr., La conception Robespierrienne du bonheur.

(A Robespierre-i boldogság-fogalom.)

AHRF, 1968 ápr.-jun. t. 40. f. 192. 207-226.

A közboldogság, közjó feltételei Robespierre elképzelésében - milyen uton, milyen eszközökkel érhető el.

Plonger B., Regards sur l'historiographie religieuse de la Révolution. II. La déchristianisation.

(Néhány szó a forradalom vallástörténetírásáról. II. A "kereszténytelenítés".)

AHRF, 1968 ápr.-jun. t. 40. f. 192. 145-205.

A kereszténység helyzete a forradalom idején, vidéken és a városokban, a különböző társadalmi osztályok körében; milyen sikerrel járt a kereszténység elleni filozófiai és társadalmi harc; miben állt és mit akart a terrorista "kereszténytelenítés".

Frank F., View of French-Russian Trade Relations in the Eighteenth Century: The Ms. le Gendre.

(Francia-orosz gazdasági kapcsolatok áttekintése a XVIII. században; a le Gendre kézírata.)

JGO, 1968. f. 4. 481-498.

Ismertet egy nemrégiben előkerült kézíratos memoárt, amelyet a Rouen-i le Gendre család egyik kereskedő tagja írt, aki kapcsolatban állt Észak-Európával és Oroszországgal.

Mazauric C., "Occupants - occupés." 1792-1815.

(Megszállók - megszállottak, 1792-1815.)

AHRF, 1968. ápr.-jun. t. 40. f. 192. 253-259.

A francia megszálló-politika - a megszállottak ellenállása. - Beszámoló a bruxellesi Centre d'histoire économique et sociale 1968 jan. 29-30-án tartott konferenciájáról.

Chalmin P., La querelle des Bleus et des Rouges dans l'artillerie française à la fin du XVIIIe siècle.

(A kék és vörösök ellentéte a francia tüzérségben a XVIII. század végén.)

RHES, 1968. t. XLVI. f. 4. 465-505.

Személyes, családi, politikai érdekek, generációs ellentétek, a haladó és visszahúzó erők küzdelme a tüzérség egyenruhájának anyaga körüli vitában.

Тартаковский А.Г., Из истории одной забытой полемики. Об антикрепостнических "диверсиях" Наполеона в 1812 году.

(Egy elfelejtett polémia történetéből. Napoleon 1812-es jobbágyrendszer-ellenes "diverzióiról".)

ISzSzSzR, 1968. f. 2. 25-43.

Napoleon jobbágyrendszer-ellenes röplapjairól.

Натансон Э.А., Был ли казнем маршал Ней?

(Kivégezték Ney tábornagyot?)

VI, 1968. f. 7. 214-219.

Egy régi rejtély érveit ismerteti: Napoleon marsallját 1815 decemberében kivégezték Párizsban, de az Egyesült Államokban 1846-ban halálos ágyán egy Pierre Stuart Ney nevű férfi azt mondta, hogy ő Ney marsall, akit Wellington csak látszatra végeztetett ki.

Gruner S., The revolution of July 1830 and the expression "bourgeoisie". (Az 1830-as forradalom és a "buzszoá" kifejezés.)

HJ, 1968. f. 11. f. 3. 462-471.

Saint Simon és követői osztály-koncepciója.

Lhomme J., Le pouvoir d'achat de l'ouvrier français au cour d'un siècle: 1840-1940.

(A francia munkás vásárlóképesége egy évszázad folyamán, 1840-1940.)

MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 41-68.

A kutatás célkitűzése, módszerei, periodizáció.

Richard G., Du moulin banal au tissage mécanique. La noblesse dans l'industrie textile en Haute-Normandie dans la première moitié du XIXe siècle.

(A földesuri malomtól a gépi szövésig. A nemesség szerepe a textiliparban Észak-Normandiában a XIX. század első felében.)

RHES, 1968. t. XLVI. f. 3. 305-338., f. 4. 506-549.

Statisztikai feldolgozás.

Trempe R., Le réformisme des mineurs français à la fin du XIXe siècle.

(A francia bányászok reformizmusa a XIX. század végén.)

MS, 1968 okt.-dec. f. 65. p. 93-107.

A forradalmi szindikalisták és a francia bányászok eltérő koncepciója a sztrájk, a militarizmus, stb. kérdésében.

Thuillier G., Pour une histoire de hygiène corporelle.

(A testi higiénia történetéhez.)

RHES, 1968. t. XLVI. f. 2. 231-253.

Helyzetkép a testi tisztálkodás mértékéről Nivernais vidékén, 1860-1880.

Boivin M., Les origines de la Ligue de l'Enseignement en Seine-Inférieure, 1866-1871.

(Az Oktatási Egyesület eredete Seine-Inférieure megyében, 1866-1871.)

RHES, 1968. t. XLVI. f. 2. 203-231.

Az egyesület célkitűzései, tagságának társadalmi összetétele, munkaprogramja, az aktivitása nyomán keletkező visszhang.

Wolfe R., The Parisian "Club de la Revolution" of the 18. arrondissement 1870-1871.

(A párisi 18. kerület forradalmi klubja, 1870-1871.)

PP, 1968 ápr. f. 39. 81-119.

A párisi kommun politikai és társadalmi összetevői; szocialista és nem-szocialista irányok felmérése, a helyi klubok szerepe.

Sales de Bohigas N., "Machands d'hommes" et sociétés d'assurances contre le service militaire au XIXe siècle.
("Emberkereskedők" és biztosító társaságok a katonai szolgálat ellen a XIX. században.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 3. 339-380.

Mentesülés a kötelező katonai szolgálat alól, helyettes állításával; a szokásjogból intézményesítése.

Rougerie J., Remarques sur l'histoire des salaires à Paris au XIXe siècle.
(Megjegyzések a XIX. századi párisi bérek történetéhez.)
MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 71-108.

Normálbér és reálbér az építőiparban. Táblázatokkal, grafikonokkal.

Markovitch T.J., Les cycles industriels en France.
(Az ipari ciklusok Franciaországban.)
MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 11-39.

Módszer, források, tények analízise a XIX. sz.-i ipari termelés évi index-számainak megállapításához.

Bouvier J., Sur les dimensions mesurables du fait financier. XIXe et XXe siècles.
(A XIX-XX. századi állami pénzügyek lemérhető helyzete.)
RHES, 1968. t. XLVI. f. 2. 161-184.

A gazdasági életet meghatározó kvantitatív és kvalitatív tényezők konjunkturális összefüggései, kölcsönhatásai.

Stearns P.N., Against the Strike Threat: Employer Policy toward Labor Agitation in France, 1900-1914.
(A sztrájk veszélye ellen: a munkaadók politikája a munkásagitációval szemben Franciaországban, 1900-1914.)
JMH, 1968. t. 40. f. 474-500.

Perrot M., Grèves, grévistes et conjoncture. Vieux probleme, travaux neufs.
(Sztrájkok, sztrájkolók, konjunktúra. Régi probléma, új munkák.)
MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 109-124.

E. Andréani: "Les grèves et les fluctuations de l'activité économique de 1890 à 1914 en France" c. doktori disszertációjával kapcsolatban források módszer, indexszámok, évszakos és ciklikus hullámok, sztrájkolók gazdasági pszichológiájának analízise.

Guillen P., Les accords coloniaux franco-anglais de 1904 et la naissance de l'Entente Cordiale.
(Az 1904-es angol-francia gyarmati egyezmények és az Entente Cordiale létrejötte.)
RHD, 1968. t. XLVI. f. 2. 315-357.

Általános európai helyzet, a két nagyhatalom közeledése a német expanziós törekvések ellensúlyozására.

Guilbert M., La présence des femmes dans les professions et ses incidences sur l'action syndicale avant 1914.
(Nők alkalmaztatása a különböző foglalkozási ágakban, ennek tükröződése a szakszervezeti tevékenységben 1914 előtt.)
MS, 1968 ápr.-jun. f. 63. 125-141.

A dolgozó nők problémája a szakszervezetek programjában, nők részvétele a szakszervezetekben, kongresszusokon, sztrájkokban, a női munkával kapcsolatos szakszervezeti követelések.

Julliard J., *Théorie syndicaliste révolutionnaire et pratique gréviste.* (A forradalmi szindikalizmus elmélete és a gyakorlati sztrájkmozgalom.) MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 55-69.

A szindikalista taktika ösztönös alkalmazkodása a gazdasági realitások objektív feltételeihez az első világháborút megelőző 25 év során.

Becker J.J., Kriegel A., *Les inscrits au "Carnet B".* (A "B listán" szereplő nevek.) MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 109-120.

Munkások és szocialisták állásfoglalása az 1914-es krízissel kapcsolatban. A kémkedéssel, társadalomellenes- és szabotázs-cselekményekkel gyanúsított személyek nyilvántartásának feldolgozása.)

Николя А., *Великая Октябрьская социалистическая революция и Мартиника.* (A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és Martinique.) NNI, 1968. f. 5. 3-11.

A francia fennhatóság alatt álló sziget munkásmozgalmának ismertetése az 1910-es évektől kezdődőleg.

Gooch J., *The Maurica Debate 1918.* (A Maurica vita 1918-ban.) JCH, 1968. okt. f. 4. 211-228.

Hoffmann S., *Collaborationism in France during World War II.* (Kollaboráció Franciaországban a II. világháború idején.) JMH, 1968. f. 40. f. 3. 375-395.

A náci Németországgal való együttműködést a franciák részéről nem tartja quantitative jelentősnek, de minőségi jelentőséget tulajdonít neki, mint a kényszerített mazochizmus megnyilvánulásának.

Perrot M., Maitron J., *Sources, institutions et recherches en histoire ouvrière française.* (Források, intézmények, kutatások a francia munkásmozgalom történetével kapcsolatban.) MS, 1968. okt.-dec. f. 65. 121-161.

Áttekintés a II. világháború óta elért eredményekről, publikációkról.

Görögország

Xydis S.G., *Mediaeval Origins of Modern Greek Nationalism.* (A modern görög nacionalizmus középkori eredete.) Balcs, 1968. f. 1. 1-20.

Dimaras C.Th., *Dix années de culture Grecque dans perspective historique.* (A görög kultúra tíz éve, történelmi távlatból.) Balcs, 1968. f. 2. 319-334.

1791-1800 között vizsgálja Görögország kulturtörténetét.

Marcopulos G.J., King George I and the Expansion of Greece 1875-1881.
(I. György király és Görögország expanziója 1875-1881.)
Balcs, 1968. f. 1. 21-40.

Az 1870-es keleti válság, az Ottomán Birodalom széthullásának kezdetei, s az ezzel kapcsolatos görög dinasztikus és diplomáciai törekvések alkotják a tanulmány tárgyát.

Peppas D.E., Relations between the United States and Greece 1878-1908.
(Az Egyesült Államok és Görögország kapcsolatai 1878-1908.)
Balcs, 1968, f. 2. 345-358.

Eseménytörténeti áttekintést ad a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok alakulásáról.

Pavlidis St., Das Eindringen des ausländischen Monopolkapitals in Griechenland.

(A külföldi monopoltőke behatolása Görögországba.)

Dap, 1968. f. 10. 1232-1241.

Elemzi Görögország helyzetét a második világháború után, és az "amerikai segítség" korszakait.

Vavouskos C.A., Church and State in Modern Greece.

(Egyház és állam a mai Görögországban.)

Balcs, 1968. f. 1. 209-226.

Vitacikk.

Laourdas B., Ideas and Ideals in Contemporary Greek Literature.

(Eszmék és ideálok a kortárs görög irodalomban.)

Balcs, 1968. f. 1. 155-166.

Momigliano A., Prospettiva 1967 della storia greca.

(A görög történelem távlatai.)

RSI, 1968. f. 1. 5-19.

Az 1967 okt. 9-i perugiai olasz történészkongresszuson elhangzott előadás.

Jugoszlávia

Matijević L., Hidronimi današnje Bačke u dokumentima iz doba Arpadovica.

(A mai Bácska Árpád-kori okiratokban található víznevei.)

GFF, 1967. f. X. 471-480.

Nagyrészt Györffy Gy.: "Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza" c. műve alapján.

Novaković R., Još e nekim pitanjima teritorijalnog prostranstva Srbije i Hrvatske sredinom X stoljeca
(Még néhány kérdésről Szerbia és Horvátország területi kiterjedésével kapcsolatban a X. század közepén.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 265-293.

Lučić J., O nekim problemima najstarije dubrovačke povijesti
(Dubrovnik legkorábbi történetének egyes problémáiról.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 537-547.

Vitacik dr. Novak G.: Dubrovnik a legrégebbi időktől a VII. század elejéig c. munkájával kapcsolatban.

Lučić J., Neobjavljene isprave i akti XIII stoljeca iz Dubrovačkog arhiva.
AV, 1967. f. X. 117-133.

XIII. századi publikálatlan okiratok és akták a dubrovniki levéltárból.

Dinić-Knežević D., Trgovina Žitom u Dubrovniku u XIV. veku.
(Gabonakereskedelem Dubrovnikban a XIV. században.)
GFF, 1967. f. X. 79-130.

Vacalopoulos A., A Revolt in Macedonia 1440-1449.
(Felkelés Macedóniában, 1440-1449.)
Balcs, 1968. f. 2. 375-380.

Redjep J., O Letopisu manastira Grabovca
(A grabováci kolostor krónikájáról.)
GFF, 1967. f. X. 284-292.

A grábováci kolostor 1587-ben, Szekszárd közelében épült. A krónika keletkezésének idejéről megoszlanak a vélemények. Jelenleg a szentendrei egyházmegyei kincstárban található.

Goljdsberg A.L., Juraj Križanić u ruskoj historiografiji
(Juraj Križanić az orosz történelemtudományban.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 129-140.

Križanić J. XVII. századi horvát író egész irodalmi hagyatéka orosz levéltárakban található.

Carter F.W., The Decline of the Dubrovnik City-State.
(A dubrovniki városállam hanyatlása.)
Balcs, 1968. f. 1. 127-138.

A dubrovniki köztársaság két utolsó évszázadának[XVII-XVIII. sz.] történetét tekinti át, a köztársaság 1808-as bukásáig.

Gavrilović S., Nova akta o buni Pere Segedinca 1735.
(Új iratok az 1735-i Peró Szegedinác-féle felkelésről.)
ZbDN, 1968. f. 50. 143-149.

A vajdasági Történeti Levéltárban, valamint a karlócai patriarchai hivatal levéltárában őrzött néhány, eddig még nem publikált, a felkelésre vonatkozó akta közlése.

Pecinjački S., Podaci iz 1785. o naseljima i školama Srema i Sajkaške.
(1785-ös évi adatok a településekről és iskolákról Szerémségben és a Sajkás kerületben.)
ZbDN, 1968. f. 49. 131-143.

Gavrilović S., Pokušaj Franje Bogdanića oko izdavanja Narodnih Novina 1792-1793.
(Franjo Bogdanić kísérlete a Népujság kiadására.)
GFF, 1967. f. X. 134-141.

A szlavóniai származású tudós és író megkísérelte az Illiriai és Magyar Udvari Kancellarián keresztül egy népi nyelvű - latin és cirill betűs - ujság kiadását.

Raukar R., O nekim problemima razvitka ćirilске minuskule ("bosančice")
(A ciril minuskula-írás, "bosančica", fejlődésének egyes problémáiról.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 485-499.

Vitacikk: Mladenović A.: Adalék a mi ciril írásunk fejlődésének tanulmányozásához c. művével kapcsolatban.

Mladenović A., Sava Mrkalj i njegovi prethodnici u reformi predvukovske cirilice.
(Mrkalj Save és előfutárjai a Vuk előtti ciril írás reformjában.)
GFF, 1967. f. X. 162-198.

A szerb ciril írás problémái a XVIII. század végén és XIX. század elején.

Ilić V.J., Besede Joakima Krčovskog - prve makedonske stampane knjige.
(Joakim Krčovski beszédei - első macedon nyelven nyomtatott könyvek.)
GFF, 1967. f. X. sz. 305-324.

Krčovski J. első könyve 1814-ben Budán, az Egyetemi nyomdában jelent meg macedon nyelven.

HRG M., Sredjivanje biskupskog arhiva u Zagrebu godine 1815.
(A zágrábi Püspöki Levéltár rendezése 1815-ben.)
AV, 1967. f. X. 167-183.

A rendezést Kovačić M.J. és fia végezték. Az anyagokat 250 kartondobozba helyezték el.

Stojančević V., Politika Srbije prema Albaniji u XIX. veku.
(Szerbia politikája Albániával szemben.)
ZbDN, 1968. f. 49. 5-25.

A Szerbia és Albánia közötti politikai kapcsolatok 1831-ben kezdődnek. A törökök elleni harcban az albánok Szerbiától kérnek és kapnak segítséget.

Tkalac K., Odredbe o trgovini i javnom životu gradova Srpske Vojvodine i Tamiskog Banata u nedeljne i praznične dane.
(Rendelkezések a szerb Vajdaság és a Temesi Bánság városainak vásár- és ünnepnapj kereskedelméről és közéletéről.)
ZbDN, 1968. f. 50. 160-162.

1850. évi rendelet közlése és kommentárja.

Kuntić Lj., O nekim problemima djelatnosti I.I. Tkalca u emigraciji.
(I.I. Tkalec emigrációbeli működésének egyes problémáiról.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 429-446.

Vitacikk: Angel Tamborre: Imbro I. Tkalec e l'Italia, Roma, 1966, 356. könyvével kapcsolatban. A cikkben Kossuthról és az olaszországi magyar emigrációról is szó esik.

Hadžijahić M., Jedan neostvareni nacionalno-politički projekt u Bosni iz g. 1853.

(Egy megvalósulatlan nemzeti-politikai tervzet Boszniában 1853-ból.
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 87-102.

Ante Starčević törökbarát politikus, a török uralom alatt álló Boszniát az Osztrák-magyar monarchia elleni harc központjává akarta tenni.

Živančević M., Saradnja K.Š. Djalskog u petrogradskom "Kraju".
(Djalski K.Š. munkássága a petrogradi "Kraj" című folyóiratban.)
GFF, 1967. f. X. 295-304.

A cikk foglalkozik Djalski K.Š. horvát író (1854-1934) munkásságával a Petrográdban lengyel nyelven megjelenő "Kraj" című folyóiratban.

Чуркина И., О некоторых особенностях формирования словенской нации.
(A szlovén nemzet kialakulásának néhány sajátosságáról.)
SzSz, 1968. f. 2. 13-24.

A nemzeti mozgalom vezetőereje a városi kispolgárság, a munkásosztály és a parasztság volt. Az 1860-as évekig jelentős szerepet játszott a papság is.

Карсев В.Г., Сотрудничество сербского демократа Живоина Жуевича в газете "С.-Петербургские ведомости" в 1864 году.
(Živojin Žujević szerb demokrata közreműködése a Sz.-Petyerburgszkije Vedomosztyi c. ujságban 1864-ben.)
SzSz, 1968. f. 6. 39-55.

Zujević aláírás nélkül is publikált a lapban, s a cikkekben bírálta a szlavofilek álláspontját.

Krestić V., Političke prilike u Sremu uoči sklapanja hrvatsko-ugarske nagodbe 1868.
(Politikai viszonyok a Szerémségben az 1868-ban megkötött horvát-magyar kiegyezést megelőzően.)
ZbDN, 1968. f. 50. 9-23.

A kiegyezés után a Szerémségben, ugyanugy mint a Bácskában és a Bánátban, elkezdődött a magyar kormány elleni harc.

Šidak J., Dva priloga hrvatskoj povijesti od 1868-1871.
(Két adalék az 1868-1871 évi horvát történelemhez.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 341-367.

A cikk két levelet közöl, mint az említett időszak tanulmányozásának fontos dokumentumait. Az elsőt 1868-ban a "narodnikok" vezetője, Mrazović M. Strossmayer püspökhöz intézte, a másodikat 1871-ben Kvaternik E. Halper Eduárdnak írta.

Krestić V., Prilozi za biografiju Ivana Kukuljevića.
(Adalékok Ivan Kukuljević életrajzához.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 393-404.

A XIX. század horvát politikai és kulturális életének egyik legjelentősebb személyisége.

Gross M., Hrvatska politika u Bosni i Hercegonivi od 1878 do 1914.
(Horvát politika Boszniában és Hercegovinában 1878-tól 1914-ig.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 9-68.

4 periódusra osztva elemzi a horvát politikát, különösen az értelmiség, a ferencrendi szerzetesek és a világi papság szerepét.

Зеленин В.В., К биографии Дундича.

(Dundić életrajzához.)

SzSz, 1968. f. 4. 104-112.

A dalmát származású forradalmár (1896-1920) életének ismertetése.

Ožak I., Grada za povijest hrvatsko-ruskih veza u drugoj polovini XIX stoljeća.

(Adatok a horvát-orosz kapcsolatok történetéhez a XIX. század második felében.)

HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 369-391.

A cikk multszázadbeli neves horvát történészek orosz történészekhez írott leveleit közli.

Timko O., Naseljenici Ruskog Krstura i Kucure.

(Ruszi Krstur és Kucura telepesei.)

ZbDN, 1968. f. 50. sz. 129-142.

A két bácskai község ruszin nemzetiségű lakóinak története.

Čizmić I., O atentatu Stjepana Dojčića na komesara Ivana bar. Skerlecza 1913.

(Stjepan Dojčić merényletéről Ivan Skerlec báró, királyi biztos ellen 1913-ban.)

HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 333-339.

VIII. 18-án, a zágrábi Dóm előtt, az ünnepi mise befejezésekor, Stjepan Dojčić merényletet követett el báró Skerlec ellen.

Bojović J., Crnogorska emigracija u Rusiji uoci i za vrijeme oktobarske revolucije.

(Montenegrói emigráció Oroszországban közvetlenül az Októberi forradalom előtt és alatta.)

IZ, 1967. f. 4. 713-732.

A cikk nemcsak a politikai emigráció tevékenységét ismerteti, hanem foglalkozik a gazdasági emigránsok, valamint az Oroszországban tanuló diákok működésével is.

Hitrova N.I., Ruski vojni predstavnici u Crnoj Gori - učesnici Oktobarske revolucije.

(Orosz katonai képviselők Montenegróban - az Októberi forradalom résztvevői.)

IZ, 1967. f. 4. 733-744.

N.M. Potapov (1871-1946) alezredes és V.N. Jegorjev (1869-1948) ezredes a század elején Montenegróban átszervezte a hadsereget és felszerelte az akkori korszerű fegyverekkel.

Stulli B., Novi prilozi gradji za historiju revolucionarnog pokreta mornara na nasoj obali 1917-1918. I.

(Ujabb adalékok a tengerészek forradalmi mozgalmának történetéhez partjainkon 1917-1918. I.)

AV, 1967. f. X. 1-51.

A forradalmi megmozdulások 50. évfordulója alkalmával közli a bécsi Hadilevéltár erre vonatkozó 25 dokumentumát, német nyelven.

Strugar V., Odnos jugoslovenskih socijal-demokratskih partija i grupa prema februarskoj i oktobarskoj revoluciji, (1917-1918).
(A jugoszláv szociáldemokrata pártok és csoportok viszonya a februári és októberi forradalomhoz, 1917-1918.)
IZ, 1967. f. 4. 649-659.

A háborús viszonyok miatt nem jöhetett létre egységes szociáldemokrata párt, de a pártok és csoportok üdvözölték a cárizmus megdöntését.

Sepić D., The Question of Yugoslav Union in 1918.
(A jugoszláv egyesülés kérdése 1918-ban.)
JCH, 1968. Okt. f. 4. 29-43.

Писарев Ю.А., К истории создания югославского национального государства в 1918 году.
(A jugoszláv nemzeti állam létrejöttének történetéhez 1918-ban.)
SzSz, 1968. f. 6. 12-17.

Az államalakulás pozitív jelentőségét hangsúlyozza.

Löbl A., A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei.
GFF, 1967. f. X. 419-445.

1918. novemberi feljegyzések.

Kecić D., Oktobarska revolucija i agrarno-seljacki pokret u Vojvodini tokom 1918. i početkom 1919. godine.
(Az Októberi Forradalom és az agrárparaszt mozgalom a Vajdaságban 1918. folyamán és 1919. elején.)
ZbDN, 1968. f. 49. 26-68.

A vajdasági agrár-paraszt tömegmozgalomban nagy szerepet játszottak a hazatért hadifoglyok. A lábjegyzetekben több magyar mű szerepel.

Matković H., Šurminova akcija za osnivanje Hrvatska narodne stranke.
(Surmin akciója a horvát Néppárt megalakítására.)
HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 69-85.

Az első világháború után, dr. Šurmin Gjura, aki már a háború előtt és alatt is politikai aktivitást fejtett ki, egy új párt alapításán munkálkodott. Kísérlete nem sikerült.

Stanišić S., Proslava godisnjice Oktobarske revolucije u Crnoj Gori 1919-1944. god.
(Az Októberi Forradalom megünneplése Montenegróban 1919-1944-ig.)
IZ, 1967. f. 4. 775-803.

Az Októberi Forradalom évfordulóját Montenegróban először 1919-ben ünnepelték meg. Azóta Montenegróban minden évben megünneplik ezt a napot.

Pejović Dj., Zapisi - časopis za nauku i književnost. 1927-1933.
("Zapisi" - tudományos és irodalmi folyóirat, 1927-1933.)
IZt, 1967. f. 3. 391-403.

Megjelenésének 40. évfordulója alkalmából.

Dragičević R., Zapisi - glasnik cetinjskog istoriskog društva. 1935-1941.
("Zapisi" - a cetinjei történelmi társaság közlönye, 1935-1941.)
IZt, 1967. f. 3. 405-421.

A közlöny 6 éves munkásságát ismerteti.

Boban Lj., Memorandum R.W. Seton-Watsona o prilikama u Jugoslaviji. 1936. (R.W. Seton-Watson memorandumuma a jugoszláviai viszonyokról, 1936.)
 HZb, XIX-XX. évf. 1966-67. 311-332.

1936 őszén R.W. Seton-Watson Jugoszláviában beszélgetéseket folytatott fontos politikai és társadalmi személyiségekkel. Tapasztalatairól memorandumot írt.

Mirnić J., Denacionalizatorska politika madjarskog okupatora u jugoslovenskim zemljama 1941.
 (A magyar megszállók denacionalizáló politikája jugoszláv területeken 1941-ben.)
 GFF, 1967. f. X. 143-152.

Amikor 1941-ben Horthyék megszállták Bácskát, Baranyát, Muraközt és a Murántult, az erőszakos elnemzetietlenítő politikával megsértették a hágai konvenciót. Lábjegyzetben sok hivatkozás magyar forrásokra.

Kuzmanov Ž., Golubović Z., Napori pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu na obnovi Narodnooslobodilačkog pokreta u Bačkoj 1942. godine.
 (A KPJ vojvodinai területi bizottságának erőfeszítései a bácskai nemzeti felszabadítási mozgalom felújítására 1942-ben.)
 ZbDN, 1968. f. 50. 25-62.

A cikk ismerteti a bácskai kommunisták harcait a horthysta megszállókkal, valamint erőfeszítéseiket a bácskai népfelszabadító mozgalom kiszélesítésére.

Mihaljević J., Proslava 25-godišnjice Oktobra u Jugoslaviji.
 (Október 25. évfordulójának megünneplése Jugoszláviában.)
 IZ, 1967. f. 4. 765-774.

Az Októberi Forradalom 25. fordulóját a jugoszláv népek a fasiszták elleni harc közepette ünnepelték meg. A JKP, valamint az ifjúsági kommunista szervezet (SKOJ) lelkesítő felhívásokat adott ki.

Popov C., Obeležavanje godišnjica Oktobarske revolucije u Sremu za vreme Narodnooslobodilačkog rata.
 (Az Októberi Forradalom megemlékezései Szerémségben a Népfelszabadító Háboru idején.)
 GFF, 1967. f. X. 1-33.

A Népfelszabadító Háboru folyamán a szerémségi partizánok minden évben - az ellenségtől körülvéve is - megünneptették a Nagy Forradalom évfordulót.

Гибнианский Л.Я., Разгром буржуазной оппозиции и закрепление победы народной революции в Югославии. Июнь 1945 - январь 1946.
 (A burzsoá ellenzék szétzúzása és a népi forradalom győzelmének megerősítése Jugoszláviában, 1945 június - 1946 január.)
 SzSz, 1968. f. 3. 3-17.

A belpolitikai harcokban a burzsoázia a nyugati nagyhatalmak segítségét is igénybe vette.

Pejovic Dj., Istorijski zapisi. 1948-1966.
 (Történelmi feljegyzések, 1948-1966.)
 IZt, 1967. f. 3. 423-439.

A montenegrói Történelmi Társaság folyóiratról.

Schultz L., Autonomie und Föderalismus in der Verfassung Jugoslawiens.
(Autonómia és föderalizmus Jugoszlávia alkotmányában.)
DDR, 1968. f. 3. 171-180.

Elemzi az 1948., 1952., és 1965. évi alkotmányokat. Jugoszlávia alkotmányát ma már a konföderáció és nem a föderáció jellemzi.

Lengyelország

Gieysztor A., La Polonia medievale tra occidente ed oriente europeo.
(A középkori Lengyelország az európai Kelet és Nyugat között.)
SSt, 1968. f. 2. 247-260.

1000 körül.

Mitkowski J., Księga zmarłych bractwa kościoła Panny Marii w Krakowie,
wiek XIV-XVIII.
(A krakkói Miasszonyunk templom testvérületének halotti könyve, XIV-XVIII. sz.)
SHK, 1968. f. 1. 71-95.

A dokumentum a Mária templom plébániája által eltemetett krakkói polgárok névsorát, de sokszor társadalmi állását és nemzetiségi hovatartozását is tartalmazza. Közli a kézirat teljes szövegét.

Samsonowicz H., Handel Lublina na przełomie XV i XVI w.
(Lublin kereskedelme a XV. és XVI. sz. fordulóján.)
PH, 1968. f. 612-628.

Świętochowski R., Proces Uniwersytetu Krakowskiego z dominikanami o prebendy i kościół Św. Idziego w Krakowie, 1591-1595.
(A krakkói egyetem pere a domonkosokkal a krakkói Szt. Egyed templomért és prebendájáért, 1591-1595.)
SHK, 1968. f. 2. 213-223.

Horn M., Kilka uwag w sprawie kryzysu gospodarczego miast Rzeczypospolitej Polskiej w XVI-XVII w.
(Néhány megjegyzés a lengyel városok gazdasági válságának kérdéséhez a XVI-XVII. században.)
KH, 1968. f. 4. 951-952.

Vita J. Deresiewicz felfogásával.

Kula W., Un'economia agraria senza accumulazione. La Polonia dei secoli XVI-XVIII.
(Agrárgazdaság felhalmozás nélkül. A XV-XVIII. századi Lengyelország.)
SSt, 1968. jul.-dec. t. IX. f. 3-4. 594-622.

Milyen káros következményekkel járt a hazai piacra nézve a lengyel gabona bekapcsolódása a nemzetközi kereskedelembé, hogyan vetette vissza Lengyelország gazdasági fejlődését.

Галактионов И.В., Письма А.Л. Ордина-Нащокина Ф.И. Шереметеву.
(A.L. Orgyin-Nascokin levelei F.I. Seremetjevhez.)
SzSz, 1968. f. 2. 76-82.

A közölt két levél 1642-ből származik, az ekkori orosz-lengyel viszony fontos dokumentumai.

Rostworowski E., Wolter a Polska.
(Voltaire és Lengyelország.)
KH, 1968. f. 4. 849-867.

Voltaire kapcsolata a lengyelekkel és véleménye a lengyel "nemesi köztársaságról."

Stankiewicz Z., Skowronek J., Bender R., Narodziny nowoczesnego narodu polskiego.
(A modern lengyel nemzet születése.)
KH, 1969. f. 4. 931-944.

Vitaanyag T. Lepkowski: "Polska - narodziny nowoczesnego narodu 1764-1870."
(Lengyelország - egy modern nemzet születése 1764-1870) c. kötetével kapcsolatban, a felosztások és a nemzeti felkelések nemzetformáló erejéről.

Pachonński J., Emigracja polska w Wenecji w latach 1794-1797.
(A lengyel emigráció Velencében az 1794-1797-es években.)
KH, 1968. f. 4. 870-893.

A lengyel emigráció megtelepedése és tevékenysége Velencében, kapcsolatai a forradalmi Franciaországgal egészen a lengyel légiók megalakulásáig.

Mencel T., Udział społeczeństwa w życiu politycznym Królestwa Polskiego w latach 1815-1830., sejmiki i zgromadzenia gminne.
(Társadalmi részvétel a Lengyel Királyság politikai életében az 1815-1830-as években, a vajdasági gyűlések és a községgyűlések.)
PH, 1968. f. 4. 629-661.

A választási rendszer, a törvények és a joggyakorlat, valamint a választók társadalmi összetételének bemutatása, a politikai mozgalmak a vajdasági és községgyűléseken.

Łopuszański B., Region tarnowski jako ośrodek ruchu spiskowego Galicji w latach 1834-1837.
(A tarnóvi kerület mint a galíciai összeesküvés mozgalom központja az 1834-1837-es években.)
SHK, 1968. f. 2. 181-197.

A Lengyel Nép Társasága elnevezésű összeesküvő szervezet Krakkó szabad város mellett leginkább a tarnóvi kerületben szervezkedett a lengyel föld felszabadítására, mert az itteni haladó nemesség fő támogatója volt a mozgalomnak.

Jacobson J., Das Naturalisationsverzeichnis der jüdischen Gemeinde in Posen.
(A zsidó közösség állampolgársági jegyzéke Poznámba.)
ZfO, 1968. f. 3. 481-533.

Mintegy 1054 nevet sorol fel 1834-1848 között, s elmondja a honosítás végbemenetelét.

Дьяков В. А., Новые материалы о Петре Сцегенном.
(Új adatok Piotr Sciegiennyről.)
SzSz, 1968. f. 3. 30-39.

Az 1840-es években lefolyt per iratanyaga. (Szovjet Központi Hadtörténeti Levéltár).

Weber R., Das Verhältnis der kleinbürgerlichen Demokratie in Sachsen zur polnischen Frage 1848.

(A szászországi kispolgári demokrácia viszonya a lengyel kérdéshez 1848-ban.)

ZG, 1968. f. 7. 855-873.

A polgári forradalom korszakában a németek kapcsolatát a lengyel néphez, valamint a két ország demokratikus erőinek kapcsolatát átszőtték nacionalista előítéletek. A kispolgárság sorából támadt tisztánlátó demokráta felismerték az együttműködés szükségességét a reakciós nagyhatalmak ellen.

Смирнов А.Ф., Карл Маркс о польском вопросе.

(Karl Marx a lengyel kérdésről.)

SzSz, 1968. f. 2. 3-12.

Marx a lengyel függetlenség és az agrárforradalom kérdéseiről.

Baumgarten L., Pierwsze polskie kółka socjalistyczne a kwestia narodowa.

(Az első lengyel szocialista körök és a nemzeti kérdés.)

KH, 1968. f. 4. 895-906.

A lengyel szocialisták elgondolásai és programjai a nemzeti és társadalmi felszabadítás összekapcsolásáról az 1870-es évek második felében.

Wierzbicka M., "Zarys społecznej historii państwa polskiego" Kazimierza Gorzyckiego.

(Kazimierz Gorzycki "A lengyel állam társadalomtörténetének vázlata" c. műve).

PH, 1968. f. 4. 662-680.

A lwówi történészprofesszor (1865-1912), egyben aktív szocialista, a szociológia szerepét állította előtérbe a történetírásban.

Žáček W., Pomoc emigracji polskiej dla Czechów w ich oporze przeciw dualizmowi.

(A lengyel emigráció segítsége a cseheknek a dualizmus elleni harcban.)

SHK, 1968. f. 3. 401-406.

A pozsonyi konferencián 1967. augusztusában elhangzott hozzászólás Frič és köre kapcsolatait mutatja be a lengyel emigrációval, közös akcióikat az elnémetesítés ellen.

Buszko J., Zur politischen Krise von 1908: Slawen der Donaumonarchie. Das tragische Ende des Grafen Andrzej Potocki als Statthalter Galiziens.

(Az 1908. év politikai krízise: a dunamonarchia szlávjai. Gróf Andrej Potockinak, Galicia helytartójának tragikus halála.)

ÖÖ, 1968. f. 6. 321-328.

Elemzi az 1908-ban történt események lengyel visszhangját, s elmondja, hogy került sor arra, hogy a helytartót megölték.

Zieliński J., W sprawie Legionu Wschodniego z września 1914.

(Az 1914. szeptemberi Keleti Légió ügyében.)

SHK, 1968. f. 2. 245-258.

Vitacikk J. Rzepecki "Sprawa Legionu Wschodniego 1914 roku" (Varsó, 1966) c. könyvével kapcsolatban, a központi hatalmak oldalán harcoló lengyel légió megalakulásának előzményeiről és szerepéről a háború kezdetén.

Deruga A., Z dziejów sprawy białoruskiej w latach 1917-1918.
(A belorusz ügy történetéből az 1917-1918-as években.)
PH, 1968. f. 4. 710-740.

A belorusz nemzetiség szociológiai, gazdasági, politikai, kulturális helyzete, valamint az ellengyelesítési akciók.

Jasienica P., The Polish Experience.
(A lengyel tapasztalatok.)
JCH, 1968. okt. f. 4. 73-77.

Az 1917-1919-es események ismertetése.

Kolomejczyk N., В борьбе за интересы трудящихся Польши.
(Harcban a lengyel dolgozók érdekeiért.)
VTK, 1968. f. 12. 45-55.

A Lengyel Kommunista Párt megalakulásáról.

Костюшко И.И., Традиции революционной борьбы КПП и объединение польского рабочего движения.
(A Lengyel Kommunista Párt forradalmi harcának hagyományai és a lengyel munkásmozgalom egyesítése.)
SzSz, 1968. f. 6. 18-26.

Ismerteti a párt történetét az 1918-as alakulástól kezdődőleg, utal a közben elkövetett hibákra, elhajlásokra.

Malinowski H., Z zagadnień wyzwalania ziem polskich spod panowania okupantów w listopadzie 1918 r.
(A lengyel területek felszabadítása a megszállók uralma alól 1918 novemberében.)
PH, 1968. f. 4. 681-709.

A német katonaság lefegyverzésében a szocialisták, munkások és parasztok jelentős szerepet játszottak, ugyszintén az új közigazgatás megszervezésében.

Яхборовская И.С., В.И. Ленин и вопрос о независимости Польши.
(V.I. Lenin és Lengyelország függetlenségének kérdése.)
SzSz, 1968. f. 5. 3-14.

Lenin a lengyel függetlenség gondolatát mindig a forradalommal kapcsolta össze.

Mikulski A.J., Wspomnienia z listopadowych dni 1918 w Białej (Małopolskiej).
(Visszaemlékezés 1918 novemberi napjaira Biała városban (Kis lengyelország.)
SHK, 1968. f. 4. 509-519.

Az 1951-ben elhunyt pedagógus és irodalmár a függetlenség elnyerésének napjairól.

Pułaski M., Kongresz rzymski 1918 roku a koncepcje polityczne Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu.
(Az 1918-as római kongresszus és a Lengyel Nemzeti Bizottság politikai koncepciói Párizsban.)
SHK, 1968. f. 3. 367-389.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában élő szláv népek már 1918 elején megkezdtek tárgyalásokat új nemzeti államok megalakítására. Függetlenségük közli a római kongresszus eredeti jegyzőkönyvét.

Zieliński J., Do historii rządu lubelskiego Ignacego Daszyńskiego.
(Ignacy Daszyński lublini kormányának történetéhez.)
SHK, 1968. f. 4. 495-507.

J. Zdanowski jelentése 1918-ból a Lublinban alakuló lengyel kormányról.

Cieplewicz M., Sytuacja społeczno-polityczna w Krakowskiem w pierwszym półroczu 1919 w świetle materiałów wojskowych.
(Társadalmi-politikai helyzet a krakkói vajdaságban 1919 első felében a katonai iratok fényében.)
SHK, 1968. f. 4. 521-557.

A vezérkari főnökség és a hadügyminisztérium jelentései a baloldali megmozdulásokról, a munkásság akcióiról.

Zgórniak M., Powstanie i struktura organizacyjna wojska polskiego w początkach II Rzeczypospolitej (1918-1921.)
(A lengyel hadsereg keletkezése és szervezeti struktúrája a II. köztársaság kezdetén, 1918-1921.)
SHK, 1968. f. 4. 459-478.

A lengyel állam függetlenségének visszanyerése után a különböző légiók-ból alakult meg a hadsereg. A cikk az egyes seregtestek nagyságát, elhelyezkedését, fegyverzetét, szervezetét, irányítását tárgyalja.

Kancewicz J., Trudne sprawy polskiego ruchu robotniczego w latach 1929-1935. W związku z pracą J. Kowalskiego "Trudne lata. Problemy rozwoju ruchu robotniczego 1929-1935", Warszawa, 1966.
(A lengyel munkásmozgalom nehézségei az 1929-1935-ös években, J. Kowalski: "Nehéz évek. A munkásmozgalom fejlődésének problémái 1929-1935" Varsó, 1966. c. munkájával kapcsolatban.)
PH, 1968. f. 4. 765-784.

Kowalski könyve érdekes és ujszerű analízist ad a LKP ideológiai-politikai helyzetéről, az akkori helyzet értékeléséről, a szektásokról, valamint a Lengyel Szocialista Párt és a szakszervezetek szerepéről a munkásmozgalomban.

Михутина И.В., Польша и конвенция об определении агрессора.
(Lengyelország és az agresszor meghatározására vonatkozó egyezmény.)
SzSz, 1968. f. 5. 23-31.

1933-ban Lengyelországot a teljes külpolitikak elszigetelődés fenyegette, ezért fogadta el a szovjet javaslatot.

Massalski A., Uniwersytet Jagielloński wobec ustawy o szkołach akademickich z roku 1933.
(A Jagelló Egyetem és a főiskolákról szóló rendelet, 1933-ban.)
SHK, 1968. f. 1. 33-70.

Az 1933. március 15-i rendelet következményei az egyetemen, valamint sajtóvisszhangja.

Bierschenk Th., Die polnische Richtlinien zur Behandlung der deutschen Volksgruppe vom 9. Juli 1936.
(Az 1936. július 9-i lengyel irányelvek a német népcsoportot illetően.)
ZfO, 1968. f. 3. 534-538.

"A népcsoportkérdés-bizottság" 1936. júl. 9-én ülésezett, s a németeket korlátozó rendelkezéseket hozott. Igazolni akarja a fasiszta rendszer lengyel-ellenes intézkedéseit.

Woźna B., Handel zagraniczny Polski z Bułgarią, Czechosłowacją, Jugosławia i ZSRR, 1938-1939.
(Lengyelország külkereskedelme Bulgáriával, Csehszlovákiával, Jugoszláviával és a Szovjetunióval, 1938-1939.)
SHK, 1968. f. 3. 415-427.

A kelet-európai lengyel külkereskedelem a háboru kitörését megelőző évben, az áruk és értékük részletes felsorolása táblázatokban.

Kędziorkowa F., Z zagadnień małopolskiej spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej w okresie międzywojennym.
(A kislengyel takarékközlőszövetkezet két háború közti problémáiról.)
SHK, 1968. f. 2. 199-211.

Megvizsgálja a betét- és kölcsönforgalom számszerű alakulását, a betéttulajdonosok társadalmi hovatartozását, valamint a különféle takarékközlőszövetkezetek mozgalmának terjedését.

Pätzold K., Die Darstellung des deutsch-polnischen Verhältnisses zwischen den Weltkriegen in der imperialistischen westdeutschen Geschichtsschreibung.
(A két világháború közötti lengyel-német kapcsolatok ábrázolása az imperialista nyugatnémet történetírásban.)
ZG, 1968. f. 10. 1282-1290.

"Deutschland und Polen. Beiträge zu ihren geschichtlichen Beziehungen" c. könyv 1933-ban jelent meg. Ma Nyugatnémetországban e könyv koncepcióját védelmezik.

Marczyński A., Organizacja obwodu ZWZ-AK Nowy Targ w latach 1939-1943.
(A Fegyveres Harc Szövetsége - Honi Hadsereg kerületi szervezete Nowy Targban 1939-1943-ban.)
SHK, 1968. f. 4. 559-583.

A déllengyelországi, podhalei partizáncsoportok tevékenysége, haditettei.

Mekarski St: Die Südostgebiete Polens zur Zeit der deutschen Besatzung, Juni 1941 bis Juni 1943. Verwaltung und Nationalitätenprobleme.
(Lengyelország délkeleti területei a német megszállás idején. 1941 június-1943 június. Közigazgatás és nemzetiségi problémák.)
JGO, 1968. f. 3. 381-428.

Lengyelből fordított cikk. Nagyon részletes leírása és elemzése a német megszállásnak, a megszálló hatóság berendezkedésének, gazdasági és kulturális politikájának.

Zagórski A., Z badań nad strukturą organizacyjną ruchu oporu w Rzeszowszczyźnie (Związek Walki Zbrojnej - Armia Krajowa).
(Vizsgálatok a rzeszowi vajdaság területén volt ellenállási mozgalom szervezeti strukturájáról. A Fegyveres Harc Szövetsége - Honi Hadsereg.)
SHK, 1968. f. 1. 97-111.

A vajdaság területén a II. világháborúban működött partizáncsoportok, azok feladatai, szervezeti felépítésük. Bibliográfiával.

Budarkiewicz W., "Podkowa". Strzelcy podhalańscy w walce. Fragmenty dziennika. Wstępem i przypisami opatrzył A. Szczygieł.
(Harcban a podhalei lövészek. Naplórészletek. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta A. Szczygieł.)
SHK, 1968. f. 2. 225-244.

Az 1944-es napló a Tátrában küzdő Honi Hadsereg kötelékébe tartozó 1. Podhalei Lövészezred harcait eleveníti fel.

Перцигер И.Б., Домбровцы в польском движении Сопротивления.

(A Domprowski-brigád tagjai a lengyel ellenállási mozgalomban.)

SzSz, 1968. f. 2. 83-87.

A brigád a spanyol polgárháboruban alakult, s részt vett a II. világháborús ellenállási mozgalomban.

Виле М., Экономическая помощь СССР польскому народу на заключительном этапе войны 1944-1945 гг.

(A Szovjetunió gazdasági segítsége a lengyel népnek a háború befejező szakaszában, 1944-1945.)

NNI, 1968. f. 2. 53-59.

Konkrétan adatolt áttekintés az első élelmiszerszállítmányoktól kezdve a későbbi általános segélyakciókig, amelyek közül a Varsó újjáépítéséhez nyújtott segítség volt a legjelentősebb.

Яжборовская И. С., Борьба ППР за укрепление национального фронта в период существования правительства национального единства.

(A Lengyel Munkáspárt harca a nemzeti front megerősítéséért a nemzeti egységkormány fennállása idején.)

SzSz, 1967. f. 6. 3-15.

1945 nyarától 1947 januárjáig tekinti át a Lengyel Néppárt, a Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt kapcsolatát, az utóbbi kettő küzdelmét a baloldali erők győzelméért.

Hartmann K., Das jüdische Theater in Polen nach dem zweiten Weltkrieg.

(A zsidó színház Lengyelországban a második világháború után.)

ZfO, 1968. f. 4. 633-676.

A zsidó színház központja Varsóban van. Története összefonódott a lengyel Kaminski színész-család történetével. Ma Varsóban és Lodzban játszanak.

Magyarország

Pach Zs.P., Tendenze della produzione per il mercato nell'agricoltura ungherese dei secoli XV-XVII.

(Irányzatok a piacra való termelésre a XV-XVII. század magyar mezőgazdaságában.)

SSt, 1968. júl.-dec. f. 3-4. 641-654.

Kelet- és Nyugateurópa gazdasági fejlődése közti párhuzamban Magyarország esetében a nagybirtokosok XV. század végétől kezdődő merkantil tevékenysége és az egyre inkább saját kezelésbe vett földbirtokokon a fokozódó robotszolgáltatásokra támaszkodó gazdálkodása a nyugateurópai modelltől eltérően a feudális struktúra megerősödésére vezet.

Ignotus P., Die intellektuelle Linke im Ungarn der "Horthy-Zeit".

(A baloldali értelmiség Magyarországon a "Horthy-korszakban".)

SoF, 1968. f. 27. 148-241.

Részletesen elemzi Kassák Lajos, Zsolt Béla és "A toll", a kommunista értelmiség, "népiesek" és "urbánusok", "Az új szellemi Front" a "Márciusi Front", József Attila és a "Szép Szó" munkásságát.

Vass H., **Верность народу-верность пролетарскому интернационализму.**
(Hűség a néphez - hűség a proletár internacionalizmushoz.)
VIK, 1968. f. 12. 34-44.

A KPM megalakulásáról.

Спивак Б.И., **Об участии русских добровольцев в защите Венгерской Советской республики.**
(Az orosz önkéntesek részvételéről a Magyar Tanácsköztársaság védelmében.)
NNI, 1968. f. 1. 62-67.

Magyar forrásanyagra támaszkodva ismerteti az orosz hadifoglyok internacionalista harcait.

Николаенко К.А., **Октябрь и Венгрия. Новейшие работы венгерских историков. 1966-1967 гг.**

(Október és Magyarország. A magyar történetészek legújabb munkái, 1966-1967.)

ISzSzSzR, 1968. f. 2. 202-205.

Főképp a magyar internacionalistákat tárgyaló munkákat méltatja.

Нежинский Л.Н., **Документы из истории борьбы за социализм в Венгрии.**
Dokumentumok a szocializmusért folyó harc történetéből Magyarországon.
VIK, 1968. f. 9. 133-136.

Ismerteti "A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948", Bp. 1967. valamint "A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962" Bp. 1964. c. köteteket.

Нежинский Л.Н., **Венгерская и советская литература о строительстве основ социализма в Венгрии.**

(A magyar és szovjet irodalom a szocializmus alapjainak építéséről Magyarországon.)

VI, 1968. f. 12. 179-186.

Az 1948 utáni korszakra vonatkozólag az utóbbi évtizedben megjelent fontosabb munkákat tekinti át.

Németország

Leyser K., **The German aristocracy from the ninth to the early twelfth century.**

(A német arisztokrácia a IX. századtól a XII. század elejéig.)
PP, 1968 dec. t. 41. 25-53.

Az egyházi és világi arisztokrácia viszonylag statikus strukturája, öröklődési rendje, kulturája.

Moraw P., **Deutsches Königtum und bürgerliche Geldwirtschaft um 1400.**
(Német királyság és polgári pénzgazdaság 1400 körül.)

SW, 1968. f. 3. 289-328.

Németországban a gazdagodó polgárságból kevesen értették meg, hogy tőkéjük politikai eszköz is. Nürnberg gazdag kereskedőpolgársága volt az, amely tőkéjét politikai befolyása erősítésére is felhasználta.

Zientara B., Hanza a kryzys XV wieku.

(A Hansa és a XV. sz.-i válság.)

PH, 1968. f. 4. 757-764.

K. Fritze: "Am Wendepunkt der Hanse" (Berlin, 1967) c. tanulmányához szól hozzá.

Polisensky J.V., The Thirty Years' War and the crises and revolutions of seventeenth-century Europe.

(A harmincéves háború és a XVII. századi Európa krízisei és forradalmi.)

PP, 1968 ápr. t. 39. 34-43.

A témával kapcsolatos kutatások eddigi mérlege és eredményei.

Langer H., Neue Forschungen zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges. (Új kutatások a 30 éves háború történetéből.)

ZG, 1968. f. 7. 931-950.

Felsorolja és értékeli a tárgykörben 1960 óta megjelent munkákat.

Kamen H., The economic and social consequences of the Thirty Years' War.

(A harmincéves háború gazdasági és társadalmi következményei.)

PP, 1968 ápr. t. 39. 44-61.

A háború által leginkább érintett Németország gazdasági romlása az általános európai krízis következménye, ugyanez észlelhető a háborun kívüli és európai országokban. A korszakra vonatkozó ár- és bérgörbékkel.

Schröder H., Über die Gesellschafts-, Staats- und Rechtsauffassungen Wilhelm von Humboldts, unter besonderer Berücksichtigung ihrer Abgrenzung zu den Anschauungen der historischen Rechtsschule - ein Beitrag zu seinem 200. Geburtstag.

(Wilhelm Humboldt társadalom-, állam- és jogi felfogásáról, különös tekintettel a jogtörténeti iskola nézeteiről való elhatárolódásától - adalék 200. születésnapjára.)

WZHU, 1968. f. 3. 407-411.

Álláspontja merőben más a polgári fejlődés kérdésében mint Savigny-é.

Mohrmann H., Wilhelm von Humboldts Bildungskonzeption und unsere aktuellen Aufgaben.

(Wilhelm von Humboldt képzési koncepciója és aktuális feladataink.)

WZHU, 1968. f. 3. 315-319.

Kiemeli Humboldt népképzési tervét az alsóbb "rendek" számára.

Streisand J., Wilhelm von Humboldt und die gesellschaftlichen Wandlungen seiner Zeit.

(Wilhelm von Humboldt és korának társadalmi változásai.)

WZHU, 1968. f. 3. 321-332.

Humboldt képzési ideálját nagymértékben befolyásolták korának társadalmi változásai.

Stiehler G., Wilhelm von Humboldts Weltanschauung.

(Wilhelm von Humboldt világnézete.)

WZHU, 1968. f. 3. 333-339.

Humboldt a társadalomtörténet minden problémájához filozófiai aspektusból nyult hozzá. Azon fáradozott, hogy viasztaszorítsa az idealista történet-filozófiát.

König H., Die Bildungsidee Wilhelm von Humboldts und ihre Verwirklichung. (Humboldt képzési eszméje és annak megvalósítása.)
WZHU, 1968. f. 3. 341-348.

Humboldt munkásságának csúcsa művelődéspolitikai tevékenysége. Lényegében ő hajtja végre Poroszország polgári művelődési reformját.

Engelsing R., Dienstbotenlektüre im XVIII. und XIX. Jahrhundert in Deutschland.

(Inasolvasmányok a XVIII. és XIX. században Németországban.)

IRSH, 1968. t. 13. f. 3. 384-429.

Az inasok helye a társadalom rétegeiben, kultúrszintjük, ismeretanyaguk.

Scholz-Babisch M., Über ein Quellenband zur Geschichte der Rheinzölle. Ein Bericht.

(Forráskiadvány a rajnai vámokról. Tájékoztató.)

SW, 1968. f. 4. 516-528.

A rajnai vámokról a középkortól a napoleoni időkig. Összefoglaló kiadvány ismertetése.

O'Boyle L., Klassische Bildung und soziale Struktur in Deutschland zwischen 1800 und 1848.

(Klasszikus képzés és társadalmi struktúra Németországban 1800 és 1848 között.)

HZ, 1968. t. 207. f. 3. 584-608.

Elemzi az okortudományok oktatásának fellendülését Németországban a XIX. század elején, s ebben Humboldt szerepét. Ismerteti a végrehajtott iskolareformokat, az új típusú humán és természettudományos középiskolák megjelenését.

Obermann K., Zum Anteil des deutschen Proletariats und des Bundes der Kommunisten an der Vorbereitung der Revolution von 1848.

(A német proletariátus és a Kommunista Szövetségének szerepe az 1848-as forradalom előkészítésében.)

ZG, 1968. f. 8. 1023-1033.

Engelsnek a "Deutsche-Brüsseler-Zeitung"-ban megjelent cikkei alapján ismerteti a német munkásosztály szerepét az 1848-as forradalomban.

Strey J., Winkler G., Die Politik und Taktik der "Neuen Rheinischen Zeitung" in der Septemberkrise 1848.

(A "Neue Rheinische Zeitung" politikája és taktikája az 1848 szeptemberi krízis idején.)

ZG, 1968. f. 8. 999-1022.

Engels az 1848 szeptemberi válságot úgy jellemzi, mint előcsatározást a forradalmi erők és a feudális-abszolutista reakció között. A Neue Rheinische Zeitung a forradalmi erők egységesítésére törekedett.

Pflanze O., Another Crisis among the German Historians? Helmut Böhme's Deutschlands Weg zur Grossmacht.

(Újabb válság a német történészek között? Helmut Böhme műve: "Németország útja a nagyhatalommá válás felé".)

JMH, 1968. t. 40. f. 1. 118-129.

A vizsgált mű Németország 1848-1881 közötti történelmét tárgyalja, erősen gazdaságtörténeti szemlélettel.

Шнеерсон Л.М., Отклики во Франции на результаты германской войны 1866 г. (Az 1866-os német háború franciaországi visszhangja.)
NNI, 1968. f. 6. 89-96.

A porosz sikerek nyomán az ellenzéki burzsoázia bírálta III. Napoleont.

Барвенко Е.Н., К.Маркс и Ф. Энгельс в борьбе за единство германского рабочего класса в 70-х годах XIX в.

(K. Marx és F. Engels harcban a német munkásosztály egységéért az 1870-es években.)
NNI, 1968. f. 3. 19-31.

Marx és Engels, bár a gothai programmal nem értettek egyet, a két német munkáspárt egyesítésére irányuló törekvéseket haladónak tekintették.

Lipgens W., Bismarck und die Frage der Annexion 1870. Eine Erwiderung. (Bismarck és az 1870-i annexió. Válasz.)
HZ, 1968. t. 206. f. 3. 586-617.

Válaszol vitapartnereinek, Rudolf Buchmernek és Rolf Engelsingnek. Elismeri, hogy mindketten értékes új anyagot vontak be a vitába, de visszautasítja a tudományos módszerét illető alaptalan kritikát.

Павленко Г.В., Бисмарк - кумир западногерманских реакционных историков.

(Bismarck, a reakciós nyugatnémet történészek bálványa.)
NNI, 1968. f. 5. 133-137.

A B. születésének 150. évfordulójára írt műveket bírálja.

Bartel H., Die Reichseinigung 1871 in Deutschland - ihre Geschichte und Folgen.

(Az 1871. évi birodalmi egyesítés - története és következményei.)
ZG, 1968. f. 9. 1158-1167.

Az NDK IV. (Lipose, 1968. okt.)történészkongresszusának munkatézise.

Sempell Ch., Unbekannte Briefstellen Bismarcks. (Ismeretlen helyek Bismarck leveleiben.)
HZ, 1968. t. 207. f. 3. 609-616.

Idéz több ismert Bismarck levélből, amelyekből azonban mondatokat kihagytak. Az ez alkalommal összegyűjtött kihagyott mondatok Bismarck magánéletének nem éppen vonzó tulajdonságait és eseményeit tárják fel.

Kuntschke H., Die Institution des Reichsgerichts als Ausdruck des Kompromisses bei der Gestaltung des Deutschen Reiches von 1871.

(A birodalmi törvényszék intézménye mint a kompromisszum kifejezése a Német birodalom létrehozásakor 1871-ben.)
WZHU, 1968. f. 3. 383-387.

Az 1879-ben megalkotott birodalmi törvényszék intézményében visszatükröződött az ellentmondás és kompromisszum a polgári jogkövetelés és a juncker birodalmiság között.

Melzer I., Zur Regelung der Arbeitsverhältnisse in der deutschen Landwirtschaft.

(A munkaviszonyok szabályozása a német mezőgazdaságban.)
WZHU, 1968. f. 3. 397-405.

A feudalizmusról a kapitalizmusra való átmenet idején hogy alakultak a munkaviszonyok a német mezőgazdaságban. (XIX. század)

Godehardt H., Die Auswanderung von Bewohnern des Kreises Mülhausen i. Thür. nach den Vereinigten Staaten von Nordamerika in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts, unter besonderer Berücksichtigung der eichsfeldischen Gemeinden des Kreises.

(A thüringiai Mülhausen körzet lakóinak kivándorlása az Északamerikai Egyesült Államokba a XIX. század első felében, különös tekintettel a körzet eichsfeldi falvaira.)

JW, 1968. I. rész. 275-307.

Eichsfeld 1682-től kezdve a textilipar fejlődésének középpontjává vált. A lakosság 100 %-kal szaporodott a XVIII. sz. első felétől a XIX. századig. A kontinentális zárlat miatt a textilgyártás alábbhagyott, s a felesleges lakosság kivándorolt.

Winkel H., Der Texasverein- ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Auswanderung im XIX. Jahrhundert.

(A Texasszövetség - adalék a XIX. századi német kivándorláshoz.)

SW, 1968. f. 3. 348-372.

Ismerteti a XIX. század második felében megjelent lényegesebb publikációkat e tárgykörben (a kivándorlás 1854-ben volt a legnagyobb), s a texasi egyesület tevékenységét a kivándorlás megszervezésében és a kiutazók munkába állításában.

Nipperdey Th., Nationalidee und Nationaldenkmal in Deutschland im XIX. Jahrhundert.

(Nemzeti eszme és nemzeti emlékmű a XIX. századi Németországban.)

HZ, 1968. t. 206. f. 3. 529-585.

A nemzeti ideológia művészeti kifejeződésének egy speciális területét vizsgálja.

Gillis J.R., Aristocracy and bureaucracy in nineteenth-century Prussia. (Arisztokrácia és hivatalnok-osztály a XIX. századi Poroszországban.)

PP, 1968 dec. t. 41. 105-129.

A földbirtokos arisztokrácia és a hivatalnokréteg közti divergencia.

Овчаренко Н.Е., Буржуазные и правосоциалистические концепции истории германского рабочего движения в новое время.

(Az újkori német munkásmozgalom történetének burzsoá és jobboldali szocialista koncepciói.)

NNI, 1968. f. 4. 121-132.

Sok bibliográfiai adattal.

Valiani L., La storia della socialdemocrazia tedesca. 1863-1914.

(A német szociáldemokrácia története. 1863-1914.)

RSI, 1968. f. 1. 32-60.

Norden A., Noske, oder Der Fall der Sozialdemokratie.

(Noske, vagy a szociáldemokrácia bukása.)

Ein, 1968. f. 12. 1420-1444.

Hogy került a nyugatnémet szociáldemokrácia "ilyen mély imperialista mocsárba"? Elemzi a német szociáldemokrácia fejlődésrajzát, a XIX. század második felétől.

Чистаков В.В., Борьба Розы Люксембург против милитаризма и военной опасности в начале XX века.

(Rosa Luxemburg harca a militarizmus és a háborus veszély ellen a XX. század elején.)

SzSz, 1968. f. 3. 18-29.

A II. Internacionálé stuttgarti kongresszusán R.L. Leninnel együttműködve fejtette ki tevékenységét.

Деренковский Г.М., Роза Люксембург в России во время первой революции.

(Rosa Luxemburg Oroszországban az első forradalom idején.)

ISzSzSzR, 1968. f. 1. 57-69.

R.L. álláspontja már ekkor a bolsevikok felé közeledett.

Berti G., Gli scritti politici di Rosa Luxemburg.

(Rosa Luxemburg politikai írásai.)

SSst, 1968. f. IX. f. 1. 225-232.

Ismertetés Rosa Luxemburg, "Scritti politici" c. Lelio Basso szerkesztésében kiadott könyvéről. (Roma, 1967.)

Nussbaum H., Versuche zur reichsgesetzlichen Regelung der deutschen Elektrizitätswirtschaft und zu ihrer Überführung in Reichseigentum 1909 bis 1914.

(Kísérlet a német villanyerőgazdálkodás birodalmi törvény által való szabályozására és a birodalom tulajdonába való átvételére. 1909-1914.)

JW, 1968. II. rész. 117-203.

A német villanyerő gazdálkodás növekedésének és strukturájának problémái 1900 és 1914 között. A "nagy pénzügyi reform" keretében készült elektromos- és gázadó-tervezet. A birodalmi villanymonopóliumról szóló tervezetek 1911 és 1914 között és Walther Rathenau szerepe.

Winkler E., Die Berliner Obleutebewegung im Jahre 1916.

(A berlini Obleute-mozgalom 1916-ban.)

ZG, 1968. f. 11. 1422-1436.

A novemberi forradalom idején keletkezett Obleute- és Vertrauensleute-mozgalom a forradalmi munkásmozgalom tradíciója, ugyanakkor reformista tendenciákat táplálván, magában rejtette a polgári-parlamentarizmus veszélyét is.

Jensen W.G., The importance of energy in the first and second World Wars. (Az energia fontossága az első és második világháborúban.)

HJ, 1968. t. 11. f. 3. 538-554.

Németország szén- és olajellátása.

Salvadori M.L., La Germania nella prima guerra mondiale. La polemica intorno al libro di Fritz Fischer.

(Németország az első világháborúban. Vita F. Fischer könyvéről.)

NRS, 1968. szept.-dec. 677-712.

Az 1961-ben megjelent könyv élénk vitákra adott alkalmat mind a két Németország, mind más országok történészköreiből. A kritikai megjegyzések három kérdés körül csoportosíthatók: Bethmann Hollweg szerepének értékelése, a háborúban résztvevő államok háborus céljainak összevetése, a német történelem kontinuitásának problémája. A fontosabb állásfoglalások ismertetése mellett, keresztmetszetet ad a nyugatnémet történetírás főbb irányzatairól is.

Абуш А., Великий Октябрь и немецкая интеллигенция.

(A Nagy Október és a német értelmiség.)

NNI, 1968. f. 3. 32-39.

A német értelmiség hálaló csoportjai állást foglaltak az oroszországi forradalom mellett.

Bartel W., Die Haltung der deutschen Arbeiterklasse, ihrer Parteien und Führer zur Sowjetmacht 1918.

(A német munkásosztály, pártjának és vezetőinek viszonya a szovjethatalomhoz 1918-ban.)

DAP, 1968. f. 10. 1165-1184.

Bemutatja a Spartacus-csoport, Kautsky, a Szociáldemokrata Párt, a Kommunista Párt, a különböző politikai színezetű csoportok és emberek véleményét a nagy októberi szocialista forradalomról és a szovjet hatalomról.

Könnenmann E., Der Truppeneinmarsch am 10. Dezember in Berlin. Neue Dokumente zur Novemberrevolution.

(Csapatbevonulás Berlinbe [1918] december 10-én. Ujabb dokumentumok a novemberi forradalom történetéhez.)

ZG, 1968. f. 12. 1592-1609.

Bevezető után 4 dokumentum, amelyekben a hadsereg vezetői leírják a leghyányosság elégedetlenségét.

Ueberfeld D., Die Irreführung der werktätigen Massen durch den "Vorwärts" in der Frage des Friedens am Vorabend der Novemberrevolution.

(A dolgozó tömegek félrevezetése a "Vorwärts" által a novemberi forradalom előestéjén.)

ZG, 1968. f. 11. 1436-1447.

A Szociáldemokrata Párt belépett a parlamenti kormányzatba, s megkísérelte kifogni a szelet a forradalom vitorlájából.

К 50-летию ноябрьской революции 1918 г. в Германии. В. Ульбрихт о ноябрьской революции.

(Az 1918-as németországi novemberi forradalom 50. évfordulójára.)

NNI, 1968. f. 6. 138-146.

Közli Walter Ulbricht 1939. elején írott feljegyzését és Dimitrovhoz intézett levelét, amelyben a forradalom jellegét határozza meg.

50 Jahre Novemberrevolution und ihre Lehren für die Gegenwart.

(50 éves a novemberi forradalom, tanítása a jelen számára.)

DAP, 1968. f. 11. 1318-1320.

Hermann Matern, a NSZEP politikai bizottsága tagja a novemberi forradalom máig is ható tanításáról.

Diehl E., Die Bedeutung der Novemberrevolution 1918.

(Az 1918. évi novemberi forradalom jelentősége.)

Ein, 1968. f. 11. 1285-1299.

Az 50 éves évforduló alkalmából az események felelevenítése, az NKP megalkotásának jelentősége.

Merges A., Erinnerungen an die Novemberrevolution.
(Visszaemlékezések a novemberi forradalomra.)
Ein, 1968. f. 11. 1354-1359.

A szerző a Spartacus-kör tagja, s az 1918. januári nagy sztrájk egyik szervezője. Röviden összefoglalja visszaemlékezéseit.

Ульбрихт В., 50-лет со дня основания Коммунистической партии Германии.
(50 éve alapították Németország Kommunista Pártját.)
NNI, 1968. f. 6. 13-24.

Összefoglalja a párt történetének fő szakaszait.

Reimann M., 50-лет КПГ - 50 лет борьбы против империализма и милитаризма, за мир, демократию и социализм.

(A NKP 50 éve - az imperializmus és militarizmus ellen, a békéért, demokráciáért és a szocializmusért vívott harc 50 éve.)
VIK, 1968. f. 12. 16-31.

Rövid történeti áttekintés - a források megjelölése nélkül a NKP történeti sorsfordulóiról 1918-tól napjainkig.

Zum 50. Jahrestag der Gründung der Kommunistischen Partei Deutschlands.
(A Német Kommunista Párt megalapításának 50. évfordulója.)
Ein, 1968. f. 12. 1412-1419.

Szerkesztőségi értékelő cikk az évforduló alkalmából.

Hortzschansky G., - Rossmann G., Zum 50 Jahrestag der Gründung der Kommunistischen Partei Deutschlands.
(A Német Kommunista Párt megalapításának 50. évfordulója.)
ZG, 1968. f. 12. 1525-1545.

Rurup R., Problems of the German Revolution 1918-19.
JCH, 1968. Okt. f. 4. 109-135.

Az 1918-19. évi német forradalom problémái.

Pörtner P., The Writers' Revolution: Munich 1918-1919.
(Az írók forradalma: München 1918-1919.)
JCH, 1968. Okt. f. 4. 137-151.

Кульбакин В.Д., Буржуазные и реформистские историки ФРГ о крахе Веймарской республики и установлении фашистской диктатуры.
(A NSzK burzsoá és reformista történészei a weimari köztársaság csődjéről és a fasiszta diktatura létrejöttéről.)
NNI, 1968. f. 2. 101-110.

Számos bibliográfiai adattal.

Phelps R.H., Hitlers "grundlegende" Rede über den Antisemitismus.
(Hitler "alapvető" beszéde az antiszemitizmusról.)
VfZg, 1968. f. 4. 390-420.

Közli Hitlernek e tárgyban 1920 augusztus 13-án Münchenben, a Hofbräuhaus nagytermében tartott beszédét.

Benz W., Vom freiwilligen Arbeitsdienst zur Arbeitsdienstpflcht.
(Az önkéntes munkaszolgálatról a kötelező munkaszolgálatig.)
VFZg, 1968. f. 4. 317-346.

A munkaszolgálat, ill. kezdetben a munkafelajánlás története Németországban 1919-20-tól a koncentrációs táborok kötelező munkaszolgálatáig.

Reinders R.C., Racialism on the left. E.D. Morel and the "Black horror on the Rhine."
(Fajkultusz a baloldal részéről. E.D. Morel és a "Fekete borzalom a Rajnavidéken.")
IRSH, 1968. f. 13. f. 1. 1-28.

A Ruhr-vidéket 1920-ban megszálló színes francia csapatok tulkapásai ellen folytatott raszista hangu baloldali sajtóhadjárat politikai indítékai.

Leiser W., "Im Namen des Volkes!" Eine Formel und ihre Geschichte.
("A nép nevében!" Egy formula és története.)
SW, 1968. f. 4. 501-515.

Az ítélethirdetésnek ezt a formuláját a weimari köztársaság alatt vezették be, s 1950-től tértek vissza rá.

Carlton D., Great Britain and the League Council crisis of 1926.
(Nagybritannia és a népszövetségi tanács krízise 1926-ban.)
HJ, 1968. f. 11. f. 2. 354-364.

Anglia és Franciaország állásfoglalása Németországnak a Népszövetség tanácsába állandó tagként való bejutása ellen.

Turner H.A.Jr., Hitler's Secret Pamphlet for Industrialists, 1927.
(Hitler titkos röpirata a gyárosokhoz, 1927-ben.)
JMH, 1968. f. 40. f. 3. 348-374.

Nemrég került elő Hitler eddig ismeretlen írása, a "Der Weg zum Wiederaufstieg". Közli a röpirat eredeti német szövegét és annak angol fordítását.

Chickering R.Ph., The Reichsbanner and the Weimar Republic.
(A "Reichsbanner" és a weimari köztársaság.)
JMH, 1968. t. 40. f. 4. 524-534.

A Hitler hatalomátvételét megelőző időben létrejött náci félkatonai szervezetek egyikének kialakulását, szerepét ismerteti.

Гинцберг Л.И., Рывок Гитлера к власти.
(Hitler hatalomrajutása.)
NNI, 1968. f. 1. 82-94.

1930 őszenek eseményeit tárgyalja, az események párhuzamba állíthatók a mai nyugatnémet helyzettel.

Strätz H.W., Die studentische "Aktion wider den undeutschen Geist" im Frühjahr 1933.
(Egyetemi hallgatók "akciója a nem-német szellem ellen" 1933 tavaszán.)
VFZg, 1968. f. 4. 347-372.

Az akciókról felvett jegyzőkönyvek és irások ma megtalálhatók a würzburgi egyetemi könyvtárban. Ezek alapján beszámol a korabeli könyvégetések-ről.

Gies H., Die nationalsozialistische Machtergreifung auf dem agrarpolitischen Sektor.

(A nemzetiszocialista hatalomátvétel az agrárpolitikai szektorban.)
ZAA, 1968. f. 2. 210-232.

R. Walther Darré szerepe az "agrarpolitische Apparat" fasizálódásában, továbbá milyen szerepe volt a Reichslandbund nevű parasztszervezetnek abban, hogy az agrárpolitikai szektorban is hamar megtörtént a náci hatalomátvétel.

Gossweiler K., Der Übergang von der Weltwirtschaftskrise zur Rüstungskonjunktur in Deutschland 1933 bis 1934. Ein historischer Beitrag zur Problematik staatsmonopolistischer "Krisenüberwindung."
(A világgazdasági válságból a fegyverkezési konjunkturába való átmenet Németországban 1933-1934-ben. Történeti adalék az állammonopolista "válságkezelés" problematikájához.)
JW, 1968. II. rész 55-116.

A gazdasági világválság határkő az állammonopolista kapitalizmus fejlődésében. A fasiszta "munkaalkalom teremtés" álcázott fegyverkezés. 1934 július 30. kihatása a fasiszta Németország gazdasági vezetésére.

Steinböck E., Die Verhandlungen zwischen den Nationalsozialisten und jugoslawischen Stellen vor dem Juliputsch 1934.
(Tárgyalások nemzetiszocialisták és jugoszlávok között 1934-ben a juliusi puccs előtt.)
ÖGL, 1968. f. 10. 533-538.

A nemzetiszocialisták már 1933-ben lépéseket tettek arra, hogy a szlovéneket megnyerjék maguknak. E tárgyalások történetét írja le a cikk, bőséges irodalmi-, forrás-, és sajtóanyagra támaszkodva.

Vierhaus R., Walter Frank und die Geschichtswissenschaft im nationalsozialistischen Deutschland.
(Walter Frank és a történettudomány a nemzetiszocialista Németországban.)
HZ, 1968. t. 207. f. 3. 617-627.

1935-1941 között Walter Frank vezette a "Reichsinstitut für die Geschichte des Neuen Deutschlands" intézetet. Ennek a működéséről a stuttgarti intézet nagy forráskiadványt adott ki, s ezt ismerteti és elemzi a szerző.

Czollek R., Zur wirtschaftspolitischen Konzeption des deutschen Imperialismus beim Überfall auf die Sowjetunion. Aufbau und Zielsetzung des staatsmonopolistischen Apparats für den faschistischen Beute- und Vernichtungskrieg.
(A német imperializmus gazdaságpolitikai koncepciója a Szovjetunió megtámadása idején. Az állammonopolista apparátus felépítése és célkitűzése a fasiszta zsákmányszerző és megsemmisítő háboruban.)
JW, 1968. I. rész 141-181.

Bussmann W., Zur Entstehung und Überlieferung der "Hossbach-Niederschrift."
(A "Hossbach-féle leirat" keletkezése és megmaradása.)
VfZg, 1968. f. 4. 373-384.

Hossbach ezredes Hitler legszemélyesebb tanácsadótestületéhez tartozott. Résztvett az 1937 nov. 5-i titkos ülésen, ahol elhatározták az Anschlusst és Csehszlovákia felosztását. Feljegyzése a nürnbergi perben döntő jelentőségű lett.

Königer H., Die Stellung der beiden deutschen Staaten zum Münchener Abkommen von 1938.

(A két német állam állásfoglalása az 1938. évi müncheni egyezményről.)
DAP, 1968. f. 9. 1050-1056.

A 30. évforduló alkalmából elemzi a müncheni szerződés jellegét, és kifejti, hogy Bonn "München" meg akarja ismételni.

Zum 30. Jahrestag des Münchener Vertrags. Aufruf der Kommission der Historiker der UdSSR und der DDR an die Historiker aller Länder.

(A müncheni szerződés 30. évfordulója. A Szovjetunió és az NDK Történelmi Társulatainak felhívása minden ország történészeihez.)
ZG, 1968. f. 12. 1610-1614.

1968 szept. 25. Moszkva. A német és szovjet történészek felhívják a világ összes történészét, hogy tiltakozzanak egy esetleges újabb müncheni kísérlet ellen.

Mammach Kl., Die KDP und das Münchener Abkommen 1938.

(A Német Kommunista Párt és a München egyezmény 1938-ban.)
ZG, 1968. f. 8. p. 1034-1048.

6 dokumentum arról, hogy a NKP 1938 szeptemberében a fasiszta német imperializmus csehszlovák politikáját úgy tekintette, mint háborús veszélyt. A dokumentumok között levelek, röpiratok és a NKP központi bizottságának állásfoglalása.

Doernberg St., München und die europäische Sicherheit.
(München és az európai biztonság.)

Ein, 1968. f. 9. 1105-1113.

A 30. évforduló alkalmából feleleveníti az eseményeket, támaszkodva néhány cseh forráskiadványra, és kritizálva néhány, e témára vonatkozó legújabb nyugatnémet cikket.

Lindner H., Die deutsch-französische Erklärung vom 6. Dezember 1938. Zur diplomatischen Vorgeschichte des zweiten Weltkrieges.

(Az 1938 december 6-i német-francia nyilatkozat. A második világháború diplomáciai előtörténetéből.)
ZG, 1968. f. 7. 854-893.

A nyilatkozat ideológiai alapját képezték részben a közös szovjet-ellenesség, részben a közös félelem a demokratikus munkásmozgalom fejlődésétől. A francia lakosság és a világközvélemény megnyugtatóására a francia kormány e szovjet kormánnyal is tárgyalásokat kezdett. Remélte, ezzel nyomást gyakorolhat a német kormányra. A tárgyalások eredménytelensége vezetett arra, hogy Hitler a háborút nem a Szovjetunió lerohanásával kezdte.

Koch H.W., Hitler and the origins of the Second World War. Second thoughts on the status of some of the documents.

(Hitler és a második világháború gyökerei. Latolgatások néhány dokumentum hitelével kapcsolatban.)

HJ, 1968. t. 11. f. 1. 125-143.

A Hossbach Memorandum, Hitler "Mein Kampf" 14. fejezete, és Hitler 1939-es beszédei alapján.

Волков Ф.Д., Неудавшийся прыжок Рудольфа Гесса.

(Rudolf Hess sikertelen ugrása.)

NNI, 1968. f. 6. 107-120.

Eseménytörténeti ismertetés Hess 1941-es angliai repüléséről.

Jahnke K.H., Antifaschistischer Widerstand an der Münchener Universität. Die Studentengruppe Scholl-Schmorell.

(Antifasiszta ellenállás a müncheni egyetemen. A Scholl-Schmorell csoport.)

ZG, 1968. f. 7. 874-883.

1943 febr. 25-én két perben halálra ítélték Hans és Sophie Scholl, valamint Alexander Schmorell egyetemi hallgatókat és Kurt Huber egyetemi tanárt. Az évforduló alkalmából ismerteti a két polgári ellenálló csoport tevékenységét.

Семишев Ю.П., Фашистская Германия и атомная бомба.

(A fasiszta Németország és az atombomba.)

NNI, 1968. f. 3. 63-71.

1944-ig a náci vezetők elsősorban a rakétafegyver iránt érdeklődtek, ekkor viszont erősen érdeklődtek az amerikai kísérletek iránt.

Kaul Fr.K., Das "SS-Ahnenerbe" und die "jüdische Schädelsammlung" an der ehemaligen "Reichsuniversität Strassburg."

(Az "SS-ösök öröksége" és "zsidó koponyagyűjtemény" az egykori "birodalmi egyetemen, Strassburgban".)

ZG, 1968. f. 11. 1460-1474.

Az egyetemi anatómiai intézet működése, 10 eredeti okmány mellékletével.

Fensch D., Deutschland im zweiten Weltkrieg.

(Németország a második világháborúban.)

ZG, 1968. f. 10. 1318-1320.

Tudományos konferencia, 1968 máj. 16-17-én Berlinben.

Reissing K., Die Entwicklung der Ideen des Sozialismus in der deutschen Arbeiterbewegung beim Kampf für Demokratie, sozialen Fortschritt und Sozialismus.

(A szocializmus eszméjének fejlődése a német munkásmozgalomban a demokráciáért, a szociális haladásért és szocializmusért folytatott harc idején.)

ZG, 1968. f. 9. 1167-1175.

Lipcse, 1968 október. Az NDK IV. történészkongresszusának egyik munkatése. Összefoglalja a marxista gondolat fejlődését a századfordulótól napjainkig Németországban.

Engelberg E., Über Gegenstand und Ziel der marxistisch-leninistischen Geschichtswissenschaft.

(A marxista-leninista történettudomány helyzete és célja.)

ZG, 1968. f. 9. 1117-1145.

A NTA Történettudományi Intézete igazgatójának összefoglalója a Németországban folyó kutatásokról, a fontosabb témákról és ideológiai célkitűzésekről.

Olaszország

Spěvaček J., Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332-33.
(IV. Károly kancelláriája működésének kezdetei olasz területen 1332-33-ban.)

MTÖG, 1968. t. 76. f. 3-4. 299-326.

Leirja Luxemburgi János okmányait 1331-ből, majd IV. Károlyéit 1332-1333-ból. Elemzi őket és végközvetkeztetéseket von le.

Molho A., Politics and the ruling class in early renaissance Florence.
(Politika és az uralkodóosztály a korai renaissance Firenzéjében.)

NRS, máj.-aug. 1968. f. III-IV. 401-420.

1382-1420 közötti korszak; az uralkodóosztály társadalmi és gazdasági rétegződése, a családstruktúra, patronage-rendszer.

Lieber A.E., Eastern Business Practices and Medieval European Commerce.

(Keleti üzleti gyakorlat és középkori európai kereskedelem.)

EcHR, 1968. f.2. 230-243.

Az itáliai és más európai kereskedők üzleti tapasztalataikat a Földközi tenger tulsó oldalán élő kereskedőktől szerezték kezdetben.

Kellenbenz H., Medicibank und Banchieri.

(A Medici bank és a bankárok.)

SW, 1968. f. 3. 373-388.

A Medici bankházra vonatkozó, 1956-1968 között megjelent irodalom ismertetése és értékelése.

Cardini F., Viaggiatori medioevali in Terra-santa.

(Középkori utazók a Szentföldön.)

RSI, 1968. f. 2. 332-340.

Néhány ujjonnan kiadott, főleg XV. sz.-i olasz utijegyzettel, azok forrásértékével foglalkozik. Sürgeti a középkori zarándoklatokkal foglalkozó művek megjelentetését.

Grendi E., Traffico portuale, naviglio mercantile e consolati genovesi nel Cinquecento.

(Genova kikötői forgalma, kereskedelmi flottája, konzulátusai a XVI. sz.-ban.)

RSI, 1968. f. 3. 593-693.

Scavizzi P., Considerazioni sull'attività edilizia a Roma nella prima metà del seicento.

(Róma építkezési tevékenységéről a XVI. század első felében.)

SSt, 1968. t. IX. f. 1. 171-192.

Növekvő tőkebefektetések, kezdeményezés a gazdasági hanyatlás, politikai krízis korszakában.)

Rotelli C., Rendimenti e produzione agricola nell'Imolese dal XVI al XIX secolo.

(Mezőgazdasági termelés és hozam Imola tartományban a XVI-XIX.sz. között.)

RSI, f. 1. 107-127.

A termelékenységek csökkenése, XVI. századi krízisszámokkal, grafikonokkal.

Rotelli C., La finanza locale pontificia nel cinquecento: il caso di Imola.

(Az egyházi állam pénzügyei a XVI. században. Imola példája.)
SSt, 1968. t. IX. f. 1. 107-144.

Mandrou R., L'agriculture hors du developpement capitaliste. Le cas des Fugger.

(Mezőgazdaság a kapitalista fejlődésen kívül. A Fuggerek esete.)
SSt, 1968. júl.-dec. t. IX. f. 3-4. 784-793.

XVI. sz. Fugger-család birtokain keresztül illusztrálja, hogy szilárd arisztokrata rezsim esetén a mezőgazdaság strukturálisan elválasztható a kapitalista fejlődéstől.

Inaugurazione del Centro internazionale "Francesco Datini-Prato" 26-28 ottobre 1968.

(F. Datini-ról elnevezett Centro internazionale első konferenciái.)
NRS, szept.-dec. 745-748.

A késő-középkor gazdasági problémáival foglalkozó olasz intézmény keretében tartott előadások ismertetése.

Ventura A., Considerazioni sull'agricoltura veneta e sulla accumulazione originaria del capitale nei secoli XVI e XVII.

(Tanulmány a venetoi mezőgazdaságról és az eredeti tőkefelhalmozásról a XVI-XVII. században.)
SSt, 1968. júl.-dec. t. IX. f. 3-4. 674-722.

A kapitalizmusba való átmenet lelassult folyamata, a tradicionális gazdálkodási formák továbbélése a bérlet- és felesbirtok-rendszer keretein belül a Pó völgyében.

Romano R., L'Italia nella crisi del secolo XVII.

(Itália a XVII. század krízisében.)
SSt, 1968. júl.-dec. t. IX. f. 3-4. 723-741.

Az 1620-1740 közti depresszió okai és hatása Itália gazdasági életére. A válság Angliát, Franciaországot, Hollandiát a fellendülés útjára vitte, itt visszafejlődés eredményezett.

Giorgetti G., Agricoltura e sviluppo capitalistico nelle Toscana del '700.

(Mezőgazdaság és kapitalista fejlődés az 1700-as évek Toscanájában.)
SSt, 1968. júl.-dec. t. IX. f. 3-4. 742-783.

A kapitalizmus behatolása Toscanába, toszkán gazdálkodás Itália egyesülése előtt, a gazdasági reformok korszakában. A felesrendszer megerősödése.

Diaz F., L'abate Galiani consigliere di commercio estero del Regno di Napoli.

(Galiani apát a Nápolyi Királyság külkereskedelmi tanácsosa.)
RSI, 1968. f. 4. 854-909.

Az 1766-ban külkereskedelmi tanácsossá kinevezett G. (író, kora gazdasági problémáinak kiváló ismerője) működésének elemzésével képet ad a királyság külkereskedelmi politikájáról az 1770-80. években.

Iaria L., Per una storia economica di Messina nel 700.
(Messina gazdaságtörténetéhez a XVIII. században.)
NRS, 1968. szept.-dec. 661-676.

Craveri M., Un gesuita in una famiglia di liberali. Padre Luigi Taparelli d'Azeglio.
(Egy jezsuita a liberális családban. L.T. d'Azeglio atya.)
NRS, 1968. szept.-dec. 631-660.

L.T. d'Azeglio (1794-1862) életutjának megrajzolásával a szerző hasznos adalékokat szolgáltat a jezsuiták Risorgimento-ellenes politikájának történetéhez.

Venturi F., Russia e Italia.
(Oroszország és Itália.)
RSI, 1968. f. 4. 925-37.

A fenti címen Moszkvában megjelent a XVIII., de elsősorban a XIX-XX. század orosz-olasz kapcsolataival foglalkozó tanulmánykötet értékelő ismertetését adja. A javarészt szovjet szerzők tollából származó tanulmányok a politikai, kulturális kapcsolatok, a két ország liberális és forradalmi mozgalmainak szemszögéből közelítik meg a kérdést.

Levi G., Problemi di storia demografica del Mezzogiorno.
(Dél demográfia történeti problémái.)
RSI, 1968. f. 4. 910-924.

Két mű (L. Izzonak a XIX.sz-i calámbriai népességgel, valamint P.Villani-nak a XVIII. sz-i Nápolyi Királyság népességtörténetével foglalkozó munkái) elemzése kapcsán mutat rá az utóbbi évek Déllen foglalkozó demográfiai kutatásainak alapvető hiányosságaira.

Capra C., La carriera di un "uomo incomodo". I carteggi Melzi d'Eril.
(Egy "kényelmetlen" ember pályája. Melzi d'Eril levelezése.)
NRS, jan.-ápr. 1968. f. I-II. 147-168.

Francesco Melzi d'Eril, az Olasz Köztársaság alelnöke, politikai, diplomáciai, személyes levelezése a napoleoni korszakból, 9 kötetben.

Lepre A., Intellettuali nel Risorgimento.
(Entellektüellek a Risorgimento korszakában.)
NRS, jan.-ápr. 1968. f. I-II. 23-49.

Illuminizmus illuministák Gioberti, Pisacane, Mazzini koncepciójában.

Ragionieri E., La costruzione dello stato unitario.
(Az egységes állam szervezete.)
SST, 1968. t. IX. f. 2. 457-461.

Candeloro G., Storia dell'Italia moderna. (Milano, 1968.) ismertetése.

Pellicani A., Il prefetto nell'Italia unita.
(A prefektus az egyesült Itáliában.)
SST, 1968. t. IX. f. 2. 431-437.

Politika és adminisztráció.

Marsden A., Salisbury and the Italians in 1896.
(Salisbury és az olaszok 1896-ban.)
JMH, 1968. t. 40. f. 1. 91-117.

Az angol-olasz kapcsolatok kérdését vizsgálja, elsősorban az északafrikai gyarmati területek vonatkozásában.

Ginzburg Rossi-Doria A., A proposito del secondo ministero Di Rudini.
(Néhány szó a második Di-Rudini-kormányhoz.)
SSSt, 1968. t. IX. f. 2. 405-416.

Az 1898-as milánói események.

Spini G., Movimenti evangelici nell'Italia contemporanea.
(Századunk Itáliájának evangélista mozgalmai.)
RSI, 1968. f. 3. 463-499.

Rövid történeti áttekintést ad az evangélizmus olaszországi terjedéséről (1848-1948), rámutatva annak a gazdasági élet fejlődésével, a társadalmi mozgalmakkal való összefüggéseire.

Sonnino E., Sviluppo demografico nell'ottocento.
(Demográfiai fejlődés a XIX. században.)
SSSt, 1968. t. IX. f. 2. 438-443.

Calabria gazdasági-társadalmi viszonyai.

Alatri P., L'Italia dal liberalismo al fascismo.
(Olaszország átmenete a liberalizmusból a fasizmusba.)
SSSt, 1968. t. IX. f. 1. 192-209.

Ismertetés Seton-Watson, "Storia d'Italia dal 1870 al 1925" (Bari, 1967.) c. könyvéről.

Poni C., La cooperazione in Romagna.
(Szövetkezeti mozgalom Romagnában.)
SSSt, 1968. t. IX. f. 2. 452-456.

Adalékok Olaszország gazdasági-társadalmi viszonyairól a századfordulón.

Decleva E., Anticlericalismo e lotta politica nell'Italia giolittiana.
I. "L'esempio della Francia" e i partiti popolari. 1901-1904.
(Antiklerikalizmus és politikai harc a giolittista Olaszországban. I.
"Franciaország példája" és a népi pártok. 1901-1904.)
NRS, máj.-aug. 1968. f. III-IV. 291-354.

Valiani L., Documenti francesi sull'Italia e il movimento jugoslavo.
(Francia dokumentumok Itáliáról és a jugoszláv mozgalomról.)
RSI, 1968. f. 2. 351-365.

Elsősorban Camille Barrère római francia követ jelentései, illetve a számára küldött utasítások alapján ábrázolja annak a folyamatnak egyes állomásait (1914-18), mely az Osztrák Magyar Monarchia fenntartásának gondolatától annak felbomlasztásáig vezetett az Antant hatalmáig.

Procacci G., Italy: From Interventionism to Fascism, 1917-1919.
(Olaszország: az intervenciótól a fasizmusig, 1917-1919.)
JCH, 1968. okt. f.4. 153-176.

Lepre A., Primi anni del P.C.I.
(Az Olasz Kommunista Párt első évei.)
SSSt, 1968. t. IX. f.2. 358-403.

Párhuzam Berti G.: "I primi dieci anni...", Paolo Spriano: "Storia del Partito comunista italiano..." Togliatti Palmiro: "Opere", vol.I. között.

Gramsci A., Soviets in Italy.
(Szocializálás Olaszországban.)
NLR, 1968. szept.-okt. f. 51. 28-58.

Gramsci 1919-1920-as naplófeljegyzései az olaszországi gyár-szocializálásokról.

Santarelli E., L'accordo tra esercito e fascismo.
(Megegyezés a hadsereg és a fasizmus között.)
SSt, 1968. IX.köt. f. 2. 444-451.

1919-1925.

Batowski H., Proposal for a Second Front in the Balkans in September 1939.
(Második front terve a Balkán hegységnél 1939. szeptemberében.)
Balcs, t.9. 1968. f. 2. 335-344.

A háború kitörésekor felmerült Balkán-front terve nem volt reális, azt nem csupán az olasz semlegesség deklarálása hiúsította meg, hanem a valószínű politikai-stratégiai helyzet is.

Carocci G., Salvemini e la politica estera del fascismo.
(S. és a fasizmus külpolitikája.)
SS, 1968. t. IX. köt. f. 1. 218-224.

G.Salvemini "Preludio alla seconda guerra mondiale", (Milano, 1967.)
c. könyvről.

Гроссман А.С., "Ось" Берлин - Рим и начало второй мировой войны.
(A Róma-Berlin "tengely" és a második világháború kezdete.)
VI, 1968. f. 8. 80-98.

A legújabb diplomáciai forráskiadványokra támaszkodva bemutatja, hogyan romlott meg a két ország viszonya, az önálló olasz külpolitika megteremtése azonban nem sikerült.

Филатов Г.С., Взлет и падение Галеаццо Чиано.
(Galeazzo Ciano tündöklése és bukása.)
NNI, 1968. f. 4. 69-81. f. 5. 41-51.

1941 elejéig, majd letartóztatása után ismerteti az olasz külügyminiszter-életrajzát.

Stübler D., Der Pariser Frieden mit Italien, 1947.
(Az Olaszországgal kötött párizsi béke 1947-ben.)
ZG, 1968. f. 12. 1546-1562.

Kezdi az 1943. évi moszkvai külügyminiszteri konferenciával, ahol a Szovjetunió, az USA, Nagybritannia és Kína képviselői kidolgozták "Deklaráció Olaszországról" c. kiadványukat. Ennek hatása a békétárgyalásoknál, a békétárgyalás és a békeszerződés megkötése.

Кисовская Н.К., Борьба течений в христианско-демократической партии Италии, 1948-1953 гг.
(Az irányzatok harca az olasz keresztény-demokrata pártban, 1948-1953.)
NNI, 1968. f.4. 111-120.

Az eredetileg bizonyos mértékig haladó párt a hidegháború éveiben erősen jobbrtolódott.

Ricuperati G., Il problema della scuola da Salvemini a Gramsci.
(Az iskola problémája S-től G-ig.)
RSI, 1968. f. 4. 964-1001.

Főként az utóbbi években megjelent forráskiadványok, feldolgozások alapján ismerteti (Salvemini, Croce, Gobetti, Monti, Gramsci) az olasz iskola-üggyel kapcsolatos állásfoglalását.

Невлер В.Е., Научный центр Пьеро Гобетти и его журнал

"Centro studi Piero Gobetti".

(A Piero Gobetti tudományos központ és folyóirata, a "Centro studi Piero Gobetti")

NNI, 1968. f. 4. 147-150.

Az antifasiszta mozgalom történetével foglalkozó intézmény 1960 óta áll fenn.

Quazza G., L'età della decadenza nella storiografia del dopoguerra.

(A hanyatlás korszaka a háború utáni történetírásban.)

SSt, 1968. IX.köt. f.l. 30-106.

Az olasz történetírás fő problémái, irányai, vidékenkénti tagolódása.

Salomone A.W., Echi del Congresso di Perugia.

(A perugiai kongresszus visszhangja.)

NRS, 1968. szept.-dec. 748-752.

Beszámoló az 1967-ben Perugiában, az olasz történetírás 1945 utáni fejlődéséről tartott kongresszusról.

Románia

Smochina N., Le Procheiros nomos del'Empereur Basile et son application chez les Roumains au XIVe siècle.

(Basilios császár "Procheiros nomos"-a és kapcsolata a románokkal a XIV. században.)

BalcS, 1968. f.l. 167-208.

867-879.

Göllner C., Tradiții de lupta comună a poporului român și a populației germane din Transilvania.

(A román nép és az erdélyi német lakosság közös harci hagyományai.)

LC, 1968. f. 12. 89-97.

Közös harcok a XIII. századtól 1918-ig.

Radutiu A., Nona in Transilvania între 1437-1540.

(A kilenced Erdélyben 1437-1540 között.)

AIIC, 1967. f. X. 297-305.

Erdélyben a kilenced szedése nem vált általános kötelezettséggé, és különbözött a Magyarország más vidékein kialakult rendszertől.

O jumatata de secol de la desavirsirea formarii statului national roman unitar. Un eveniment de importata istorica in viata poporului.
(Fél évszázada jött létre az egységes román nemzeti állam. Történelmi jelentőségű esemény a nép életében.)
LC, 1968. f. 11. 4-16.

Történeti visszapillantás az egységes román nemzeti állam megalakítására tett kísérletekre a XVI. századtól kezdve.

Hoffmann H., Contributii la istoricul centrului ceramic Agnita.
(Adalékok az agnitai kerámiagyártás történetéhez.)
SC, 1967. t. 13. 73-84.

A fazekas céhek megjelenése Erdélyben. Az agnitai fazekas cég megalakulása, szervezete, a cég alapszabályainak néhány jellegzetessége. A cég tevékenysége az 1770-es évektől kezdve a múlt század végéig.

Pascu S., Desavirsirea statului national roman unitar-incununare victorioasa a unei lupte seculare.
(Az egységes román nemzeti állam megalapítása - egy évszázados harc győztes befejezése.)
LC, 1968. f. 11. 17-28.

Az egyesítésért folyó harc főbb állomásai: a románok memorandum a 1791-ben, az 1848-as forradalom, a fejedelmek egyesítése 1859-ben, és maga az egyesítés 1918-ban.

Bányai L. - Porteanu Al., Lupta miscarii muncitoresti transilvanene pentru faurirea statului national unitar.
(Az erdélyi munkásság harca az egységes nemzeti állam megteremtéséért.)
LC, 1968. f. 11. 40-48.

A századeleji erdélyi és a magyarországi szocialista román sajtó (Adevărul) szerepe az egység megvalósításában.

Otetea A., Marx si lupta romanilor pentru emanciparea si eliberarea nationala.
(Marx és a románok harca a társadalmi egyenjoguságért és a nemzeti felszabadulásért.)
LC, 1968. f. 4. 42-47.

Marx reflektálása publicisztikai munkáiban, az 1821-es Tudor Vladimirescu féle felkelésre, a fejedelemségekben kibontakozó 1848-as eseményekre, az 1854-es osztrák-török egyezményre.

Folberth O., Siebenbürgen nach dem Ausgleich von 1867. Wie die Sachsen und Rumänen der Magyarisierung Widerstand leisteten.
(Erdély az 1867. évi kiegyezés után. Milyen ellenállást tanúsítottak a szászok és románok a magyarosítással szemben.)
ÖÖ, 1968. f. 5. 257-267.

Tárgyalja az egyházak "védő" szerepét Erdélyben, és az Astra nevű szász akadémia működését. Megállapítja, hogy a nemzeti szorongattatás ellenére a románoknál megindult a kultúra felvirágzása.

Sofronie M., Ideile social-politice ale postului George Cosbuc.
(George Cosbuc társadalmi-politikai eszméi.)
SC, 1967. t. 13. 305-312.

A román költő politikai hitvallása, a "Tribuna" c. román lapban írt cikkeiben. A román nemzeti egységet hirdető cikkei.

Cristea M., Primul ziar romanesc "Fama Lipschi", o valoroasa contributie la istoria presei romane.
(Az első román ujság, "Fama Lipschi", a román sajtó történetének értékes adaléka.)
SC, 1967. t. 13. 273-284.

A muzeumban található példány tartalma. Az ujság kiadásának körülményei, szerkesztői, a kiadás helye és történeti jelentősége.

Retegan S., Lupta burgheziei romane din Transilvania pentru infiintarea unei facultati juridice romanesti, 1848-1888.
(Az erdélyi román burzsoázia harca egy román jogi fakultás létrehozásáért, 1848-1883)
AIIC, 1967. f. X. 306-318.

Az erdélyi román felsőoktatás helyzete. A román értelmiség küzdelme a román lakosság kulturális felemelkedéséért.

Vajda L., Inceputurile revolutiei industriale in mineritul si metalurgia din Transilvania.
(Az ipari forradalom kezdetei Erdély bányászatában és kohászatában.)
AIIC, 1967. f. X. 173-195.

Erdély bányászatának és kohászatának sok adattal vázolt fejlődése 1848-1967 között.

Бах И.А., Кунина В.Э., Столетие Вселбщего рабочего союза в Тимишоаре.
(100 éves a temesvári Általános Munkás Egylet.)
VIK, 1968. f. 12. 103-106.

Róman és magyar munkásmozgalmi feldolgozások alapján megírt megemlékezés az évfordulóról.

Berindei D., Neuere rumänische Geschichtsschreibung. Probleme und Entwicklung seit dem XIX. Jahrhundert. I.
(Az újabb román történetírás. Problémák és fejlődés a XIX. századtól kezdve. I., II.)
OO, 1968. f. 5. 303-308. f. 6. 340-352.

Rövid áttekintés a XIX. században alakult társaságokról, amelyek megkezdtek a román történelem forrásfeltárását.

Egyed A., Despre geneza si situatia proletariatului agricol in Transilvania la sfirsitul secolului al XIX-lea si inceputul secolului al XX-lea.
(Az agrárproletáriátus kialakulásáról és helyzetéről Erdélyben, a XIX. század végén és a XX. század elején.)
AIIC, 1967. f. X. 197-219.

Az agrárproletáriátus kialakulásának gyökereiről, két összetevő rétegeről, életmódjáról, jövedelméről, munkalehetőségéről.

Negucioiu A., Cercetari romanesti in domeniul capitalismului monopolist de stat.
(Róman kutatások a monopolista államkapitalizmus köréből.)
LC, 1968. f. 5. 110-113.

Dobrescu E. - Postolache T.: Introducere in teoria capitalismului monopolist de stat (Bevezetés a monopolista államkapitalizmus elméletébe) c. munka ismertetése.

Tiberian I., Premise economice ale dezvoltării statului național român unitar.
(Gazdasági előfeltételek az egységes román nemzeti állam megteremtéséhez.)
LC, 1968. f. 11. 60-69.

A kapitalista fejlődés és ennek nyomán a vasutépítés, valamint a kereskedelmi kapcsolatok bővítése képezte az egyesítés előfeltételeit.

Liveanu V., Miscarea socialista si unirea Transilvaniei cu Romania.
(A szocialista mozgalom és Erdély egyesítése Romániával.)
LC, 1968. f. 11. 49-59.

A társadalmi átalakulásért és a nemzeti egységért folyó harc összefüggése a román szociáldemokrata párt múlt századvégi és e század eleji tevékenységében, a korabeli sajtó tükrében.

Cicala I., Aspecte ale luptei naționale a românilor din Transilvania, 1900-1914.
(Szemelvények az erdélyi románok nemzeti harcáról, 1900-1914.)
ATIC, 1967. f. X. 221-251.

Az erdélyi román burzsoázia és munkásság harca a nemzeti egység megteremtéséért. A két osztály érdekeinek ellentmondásai, és a nemzeti egység kérdése a korabeli román sajtóban.

Huerzeanu D., 75 de ani de la crearea Partidului Socialdemocrat al Muncitorilor din Romania.
(75 éve alakult meg a Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja.)
LC, 1968. f. 3. 11-21.

Történeti visszapillantás a párt megalakulásának körülményeire, és a múlt század második harmadában kialakuló szocialista mozgalmakra.

Unc Gh., Pagini din lupta muncitorească în Hunedorene.
(Fejezetek a vajdahunyadi munkásság harcából.)
LC, 1968. f. 2. 121-126.

A fentivel azonos című helytörténeti munka ismertetése. (XIX. sz. - 1914.)

Constantinescu N., Lupta națională și socială a românilor din Transilvania.
(Az erdélyi románok nemzeti és társadalmi harca.)
LC, 1968. f. 5. 76-87.

A harci program alapvető eszméje, és a forradalom jellege. A forradalmi erők egyesítéséért tett erőfeszítések. Az erdélyi nyugati hegység, a forradalmi megmozdulások központja.

Спиваковский Е.И., Великий Октябрь и Румыния. Вопросы истории советско-румынских революционных связей в современной литературе.
(A Nagy Október és Románia. A szovjet-román forradalmi kapcsolatok történetének kérdései a mai irodalomban.)
ISzSzSzR, 1968. f. 6. 167-179.

Áttekintés az utóbbi tíz év román történeti irodalmáról.

Виноградов В.Н., Румыния в международных отношениях. Ноябрь 1917 - ноябрь 1918.
(Románia a nemzetközi kapcsolatokban, 1917 november - 1918 november.)
VI, 1968. f. 10. 3-21.

Besszarába román megszállásának történetével kezdi tanulmányát, utal az 1918 márciusi egyezményre, amely szerint Románia kötelezte magát csapatai kivonására. 1919 elején Brătianu éppen Besszarába miatt ment Párizs-ba.

Unc Gh., Un epizod eroic din trecutul de lupta al muncitorilor romane. (Egy hősiesség epizód a román munkásság harci múltjából.)
LC, 1968. f. 12. 16-24.

Megemlékezés az 1918. december 13-i bukaresti munkástüntetésről.

Лебедев Н.И., "Железная гвардия", Кароль II и Гитлер. /Из истории румынского фашизма, монархии и ее "игры на двух столах". (A "vasgárda", II. Károly és Hitler. A román fasizmus, és a monarchia kettős játékanak története.)
VI, 1968. f. 6. 147-159., f. 8. 133-149., f. 9. 143-160.

A külpolitikai kérdésekben 1930-ig visszanyulva tárgyalja az eseménytörténetet.

Spălateanu J., Presa progresistă românească împotriva ideologiei fasciste. (A haladó román sajtó a fasiszta ideológia ellen.)
LC, 1968. f. 6. 35-43.

Az 1933-38 közötti antifasiszta román sajtó harca a Vasgárda ideológiai és politikai módszerei ellen.

Шевяков А.А., Внешняя политика Румынии после Мюнхена. Октябрь 1938 г. апрель 1939 г. (Románia külpolitikája München után, 1938 október - 1939 április.)
NNI, 1968. f. 5. 25-40.

Részletesen bemutatja a román-német kapcsolatok alakulását.

Ionita I.Gh., Lupta antifascistă a PCR și a altor forțe democratice-obiect de studiu. (A Román Kommunista Párt és más demokratikus erők antifasiszta harca. Tanulmány vázlat.)
LC, 1968. f. 12. 98-106.

Az 1933-1944-es időszakra vonatkozó, az antifasizmussal foglalkozó rész-tanulmányok összegezése, illetve tématerv kidolgozása.

Bossy R., Proiect de bloc neutru în 1939. (Egy semleges blokk terve 1939-ben.)
RHD, 1968. f. 2. 358-368.

Román próbálkozások és tárgyalások Cianoval egy Olaszország irányítása alatt álló román-jugoszláv-görök-török semleges blokk létrehozására.

Băbici I., Pagini din trecutul de luptă al partidului comunist. (Fejezetek a kommunista párt harci múltjából.)
LC, 1968. f. 10. 95-100.

Petre-Constantinescu Iasi: Lupta pentru formarea Frontului popular în România (A Népfront megalakulásáért folytatott harc Romániában) c. könyv ismertetése.

Ivanciu N., Opinii cu privire la gindirea economica burgheza din Romania interbelica.

(Vélemények a polgári közgazdaságtani gondolkodásmódról a két világháború közötti Romániában.)

LC, 1968. f. 2. 111-120.

V.N. Madgearu, M. Constantinescu, E. Ene, M. Manoiilescu és N. Arcadian, román polgári közgazdászok néhány munkájának elemzése és bírálata.

Nicolae-Valeanu I., Aspecte ale metodologiei in cercetarea istoriei gindirii economice rominesti.

(Módszertani szempontok a román közgazdaságtani gondolkodás történetének kutatásához.)

LC, 1968. f. 8. 49-60.

Szempontok a XIX. századi és a XX. század eleji román polgári közgazdászok munkáinak elemzéséhez. A tevékenységükről alkotott néhány megállapítás helyességének vitatása.

Voinea D., Cu privire la stadiul de dezvoltare economica a Romaniei la inceputul veacului.

(Románia századeleji gazdasági fejlődésének időszakához.)

LC, 1968. f. 8. 61-71.

A szerző vitatkozik azzal az utóbbi években egy sor történeti munkában tett megállapítással, hogy Románia, a század elején, a monopolkapitalizmus időszakába lépett volna, következésképpen; a román nemzeti egység megvalósítása 1918-ban imperialista területszerzés műve lenne.

Iota V., Cu privire la metodologia cercetarii gindirii economice rominesti din trecut.

(A román közgazdasági gondolkodás kutatásának módszertanához.)

LC, 1968. f. 9. 63-69.

Hozzászólás az 1966-ban megindított vitához, különös tekintettel a polgári közgazdászoknak Románia iparosodásáról felállított elméletére.

Duminica P., Apropierea conducerii politice de viata social-economica.

(A politikai vezetés közeledése a társadalmi és gazdasági élethez.)

LC, 1968. f. 2. 18-22.

Románia új közigazgatási beosztása révén pártvonalon is megszűntek az addig károsan ható közvetítő szervek, a járáások.

Wolf G., Un numar consakrat aniversarii republicii.

(A köztársaság évfordulójára szánt egész folyóirat szám.)

LC, 1968. f. 1. 123-124.

Az Igaz Szó c. romániai irodalmi folyóirat 1967. decemberi számának ismertetése. A szám nagyobb része a Románia Szocialista Köztársaság 20. évfordulójáról emlékezik meg.

Manescu R., Consideratii asupra unor probleme ale circulatiei banesti in economia romaneasca.

(Hozzászólás a pénzforgalom néhány kérdéséhez a román gazdaságban.)

LC, 1968. f. 3. 52-58.

Az utóbbi 20 év tapasztalatai alapján bizonyos következtetések levonása a pénzforgalom kérdését illetően. Ezzel kapcsolatos különböző marxista vélemények.

Forta si dinamismul orinduirii noaster socialiste.
(Szocialista rendszerünk ereje és dinamizmusa.)
LC, 1968. f. 8. 3-15. Szerkesztőségi cikk.

Rövid áttekintés és értékelés Románia felszabadulás utáni 24 éves történetéről.

Ciulea O., Padureanu M., Dezvoltarea comerțului exterior al României.
(Románia külkereskedelmének fejlődése.)
LC, 1968. f. 12. 59-67.

A szocialista országokkal és a KGST országokkal folytatott kereskedelem mutatói az 1960-67-es évekre vonatkozóan.

Melinte L., O istorie în cifre.
(Történelem számokban.)
LC, 1968. f. 12. 107-111.

Az Anuarul statistic al Republicii Socialiste Romania 1968 (Román szocialista köztársaság statisztikai évkönyve 1968) c. munka ismertetése.

Lupu N., Activitatea cultural-stiintifica din Muzeul Brukenthal, cu speciala privire asupra cercetarilor arheologice.
(A Brukenthal Múzeum kulturális-tudományos tevékenysége, különös tekintettel a régészeti kutatásokra.)
SC, 1967. t. 13. 123-136.

A múzeum szakembereinek adatfeldolgozó munkája, a fontosabb tudományos publikációk ismertetése.

Spanyolország

Thompson I.A.A., A Map of Crime in Sixteenth Century Spain.
(A XVI. sz.-i Spanyolország bűnözési térképe.)
ECHR, 1968. f. 2. 244-267.

Додолев М.А., О влиянии испанской революции 1808-1814 годов на внешнюю политику европейских государств.
(Az 1808-1814-es spanyol forradalom befolyásáról az európai államok külpolitikájára.)
NNI, 1968. f. 2. 30-40.

A spanyol forradalom eseményei nagyban befolyásolták Napoleon Oroszországgal kapcsolatos terveit.

Maura J.R., Terrorism in Barcelona and its impact on Spanish politics 1904-1909.
(Terrorizmus Barcelonában és a spanyol politikára gyakorolt hatása.)
PP, 1968 dec. t. 41. 130-183.

Sorozatos anarchist merénylettekkel kapcsolatos belpolitikai problémák, megtorló intézkedések, kormánykrízis, a liberálisok előretörése.

Василевский Л.П., Подвиг испанского народа в национально-революционной войне.
(A spanyol nép hőstette a nemzeti-forradalmi háboruban.)
VI, 1968. f. 10. 124-126.

Bevezetés E. Lister emlékirataihoz.

Листер Э., член Исполкома ЦК Компартии Испании, Наша война.

(A mi háborunk.)

VI, 1968. f. 10. 126-136., f. 11. 126-140.

Részleteket közül Lister önéletrajzi elemeket is tartalmazó emlékirataiból a spanyol polgárháborúból.

Пожарская С.П., Испания и вторая мировая война.

(Spanyolország és a második világháború.)

NNI, 1968. f. 1. 35-48.

Spanyolország belépését a második világháborúba az ország belső zavarai, a falangisták között mutatkozó ellentétek akadályozták meg. Később Franco kísérletet tett egy szovjetellenes egységfront kialakítására.

Szovjetunió

Алин В.В., Русь на богатых заставах.

(A régi Oroszország a vitézi vártán.)

VI, 1968. f. 12. 99-115.

A "Hősi lapok országunk népeinek harcos múltjából" című új rovat a történelemtanároknak nyújt eseménytörténeti anyagot a sztyepei nomádokról, az V-XI. sz.-ban.

Boldur A.V., The Enigma of the Ulich-Tivertsy People.

(Az ulicsok és tyiverecek népének rejtélye.)

BalcS, 1968. f. 9. 55-89.

A tanulmány az orosz krónikák által említett, azonosítatlan nép problémáját vizsgálja. Következtetései szerint a két név ugyanazt a népet jelöli. A nép etnikumát - a korábbi véleményekkel ellentétben - thráknak tekintik. E népnévből származtatja a Tyiverec elnevezést is. A nép későbbi történetét összekapcsolja a korai román államalakulatokkal.

Зимин А.А., Ипатьевская летопись и "Слово о полку Игореве".

(Az Ipatyij-(Hypatius)-féle évkönyv és az "Ének Igor hadjáratáról")

ISzSzSzR, 1968. f. 6. 43-64.

Кузьмин А.Г., Ипатьевская летопись и "Слово о полку Игореве". По поводу статьи А.А. Зимина.

(Az Ipatyij-Hypatius-féle évkönyv és az "Ének Igor hadjáratáról" A.A. Zimin cikkével kapcsolatban.)

ISzSzSzR, 1968. f. 6. 64-87.

Murjanoff M.F., Die Entstehung der Veče-Republik in Novgorod und kirchliche Gegensätze.

(A vecse-köztársaság létrejötte Novgorodban és egyházi ellentétei.)

JGO, 1968. f. 3. 321-334.

Ныфонт пüспök életrajza, 1131-1156.

Немировский Е.Л., Славянские инкунабулы и палеотипы кирилловского прифта в книгохранилищах Советского Союза.
(Szláv ősnymtatványok és a cirill betű őstípusai a Szovjetunió könyvtárjaitokban.)
SzSz, 1968. f. 1. 11-25.

Általános bevezető után közli az 1491-1547 között kiadott, s a szovjet könyvtárakban fellelhető ősnymtatványok jegyzékét, a lelőhelyeket is feltüntetve.

Kahan A., Natural Calamities and Their Effect upon the Food Supply in Russia. (An Introduction to a Catalogue.)
(Természeti csapások és azok hatása az élelmezésre Oroszországban. Bevezetés egy katalógushoz.)
JGO, 1968. f. 3. 353-377.

A természeti csapásokat és azok társadalmi hatását szedi katalógusba a IX. századtól 1915-ig.

Алпатов М.А., Концепции всемирной истории в русской исторической традиции /XII-XVIII вв./
(Az egyetemes történet koncepciói az orosz történelmi hagyományban, XII-XVIII.sz.)
VI, 1968. f. 12. 59-71.

Az őskronikától Tatyiscsevig és Lomonoszovig tekinti át az orosz történelmi gondolkodás fejlődését és azt vizsgálja, milyen képet alakított ki az Oroszországon kívüli világról (elsősorban hogyan értelmezte a normannok szerepét).

Павленко Н.И., К истории земских соборов XVI века.
(A XVI. századi országgyűlések történetéhez.)
VI, 1968. f. 5. 82-105.

Az u.n. zemszkij szoborok kérdését veti fel.

Шмидт С.О., К изучению аграрной истории России XVI века.
(Oroszország XVI. századi agrártörténetének tanulmányozásához.)
VI, 1968. f. 5. 17-31.

Az utóbbi években elért eredmények kritikai vizsgálata. Utal Pach Zsigmond Pálnak a magyarországi és nyugateurópai agrárfejlődésről szóló könyvére.

Каштанов С.М., Известие о Засечном приказе XVI века.
(Adat a XVI. századi Határvonal - prikázzról.)
VI, 1968. f. 7. 204.

Egy 1577-es adatból következtet annak a hatóság meglétére.

Pirinen K., Die finnisch-russische Grenze vor dem Frieden von Tjyssinä (1595).
(A finn-orosz határ a Tjyssinä-i béke előtt, 1595-ben.)
JGO, 1968. f. 3. 335-352.

Tárgyalja a rendezés feltételeit és lefolyását, a svédek szerepét.

Абрамович Г.В., Новый источник по истории хлебных цен в России XVI в.

(Új forrás a XVI. századi oroszországi gabonaárak történetéhez.)
ISzSzSzR, 1968. f. 2. 116-118.

A vologdai kolostor gabonakölcsöneinek jegyzéke.

Horn M., Epidémie chorób zakaźnych na Rusi Czerwonej w latach 1600-1647.

(Járványok Oroszországban az 1600-1647-es években.)

SHK, 1968. f. 1. 13-31.

Александров В.А., Начало хозяйственного освоения русским населением Забайкалья и Приамурья. Вторая половина XVII в.

(Hogyan kezdte meg a Bajkál-on-tuli és Amur-menti terület orosz lakossága a föld gazdasági felhasználását a XVII. sz. második felében.)

ISzSzSzR, 1968. f. 2. 44-61.

A telepek lakossága földművelést folytatott, vadászott, ércet kutatót fel, és távolsági kereskedelmet folytatott.

Хорошкевич А.Л., Интересный источник по истории России XVII в.

(Érdekes forrás Oroszország XVII. századi történetéről.)

ISzSzSzR, 1968. f. 1. 208-213.

Georgius David, prágai származású jezsuita könyve oroszországi (1689-89) misszionáriusi tevékenységéről.

Буганов В.И., Чистякова Е.В., О некоторых вопросах истории второй крестьянской войны в России.

(A második oroszországi parasztháború néhány kérdéséről.)

VI, 1968. f. 7. 36-51.

A Razin vezette felkelésről ad új képet: az eddig előzménynek tekintett mozgalmakat szervesen hozzákapsolja s így megállapítja, hogy a mozgalom 1666-1671-ig zajlott le. Harmadik, a csúcspontot jelentő szakaszában a fő erőt a jobbagység adta.

Прохоров В.А., Никифор Черток-сподвижник Разина.

(Nyikifor Csertok - Razin harcostársa.)

VI, 1968. f. 6. 211-214.

Ismerteti részvételét a Razin felkelésben.

Мыльников А.С., Свидетельство иностранного наблюдателя о жизни русского государства конца XVII века.

(Egy külföldi megfigyelő tanúvallomása a XVII. századvégi orosz állam életéről.)

VI, 1968. f. 1. 123-132., f. 3. 92-97., f. 4. 138-147.

Jiri David (1647-1713) cseh jezsuita munkáját ismerteti és közli, aki 1685-89-ig tartózkodott Moszkvában.

Lewitter L.R., Russia, Poland and the Baltic, 1697-1721.

(Oroszország, Lengyelország és a balti államok, 1697-1721.)

HJ, 1968. t. 11. f. 1. 3-34.

A Nagy Péter és II. Ágost lengyel kir. közti szövetség politikai előzményei és háttere.

Аврех А.Я., Русский абсолютизм и его роль в утверждении капитализма в России.

(Az orosz abszolutizmus és szerepe a kapitalizmus megerősödésében Oroszországban.)

ISzSzSzR, 1968. f. 2. 82-104.

Vitaindító cikk. Oroszországban az abszolutizmus nem a nemesség és a burzsoázia egyensúlyi helyzetére épült fel. Az abszolutista fejlődés az orosz történelem szerencsétlensége volt: az orosz fejlődés számos elmara-dott vonását eredményezte.

Капиро А.Л., Об абсолютизме в России.

(Az oroszországi abszolutizmusról.)

ISzSzSzR, 1968. f. 5. 69-82.

A folyóirat 1968. 2. számában írott A. Ja. Аврех cikk bírálata.

Павлова-Сильванская М.П., К вопросу об особенностях абсолютизма в России.

(Az oroszországi abszolutizmus sajátosságainak kérdéséhez.)

ISzSzSzR, 1968. f. 4. 71-85.

Megkülönbözteti az abszolutizmus és az önkényuralom fogalmát, az utóbbiban keleti elemek is kimutathatók. A feudális abszolutizmus a XVII. sz. végén alakul ki, s nagy hatást gyakorolt Oroszország gazdasági életére.

Чистозвонов А.Н., Некоторые аспекты проблемы генезиса абсолютизма.

(Az abszolutizmus létrejötté problémájának néhány aspektusa.)

VI, 1968. f. 5. 46-62.

A szovjet történetírásban eddig ismert két nagy típust egyaránt elégtelennek látja, mind Porsnyev felfogását, amely a paraszti osztályharcra magyarázza, mind Szkázkinét, amely a burzsoázia és a nemesség ellentétére építi fel.

Oroszországban a tatár és lengyel fenyegetés teszi szükségessé, kezdetét már IV. Ivánnál meg lehet találni. Az abszolút állam feudális állam és az abszolutizmus kora általában azonos a kapitalizmusra való átmenet korával.

Формозов А.А., Из истории Кунсткамеры.

(A Kunsztkamera történetéből.)

VI, 1968. f. 5. 214-216.

Az I. Péter alapította muzeum kalmuk földről származó régészeti leleteit az 1720-as években Párizsban megjelent kiadványban ismertették.

Идельман Н.Я., Мемуары Екатерины II - одна из раскрытых тайн самодержавия.

III. Katalin emlékiratai - az önkényuralom egyik feltárt titka.)

VI, 1968. f. 1. 149-160.

Ismerteti a kézirat sorsát 1796 után: először Herzen adta ki az emigrációban 1858-ban, Oroszországban csak 1907-ben jelenhetett meg.

Милов Л.В., О так называемых аграрных городах России XVIII века.

(A XVIII. századi Oroszország un. agrárvárosairól.)

VI, 1968. f. 6. 54-64.

Sorraszeszi azokat a középkori eredetű városokat, ahol a lakosság szinte kizárólag kertgazdálkodással foglalkozott.

Дурье С.С., Борьба за власть при преемниках Петра I.
(A hatalomért vívott harc I. Péter utódai idején.)
VI, 1968. f. 3. 208-214.

II. Péter két menyasszonyának, Mensikov ill. Dolgorukov leányának a során keresztül mutatja be az 1725 után a kormányzatot kezében tartó klikken belül kitört harcokat.

Клеянкин А.В., Бурлаки Поволжья.
(A Volgamente hajóvontatói.)
VI, 1968. f. 10. 208-216.

A hajóvontató ipar történetét tárja fel, a XVIII. századtól.

Дорошенко В.В., З.К. Янель, Заметки о новой литературе по истории феодальной России.
(Megjegyzések a feudális Oroszországgal foglalkozó új irodalomról.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 147-169.

Az 1967-ben megjelent művek alapos elemzése.

Гроссман Ю.М., Изучение аграрной истории Западной Украины эпохи позднего феодализма в советской литературе.
(A késő-középkori nyugat-ukrajnai agrártörténet tanulmányozása a szovjet irodalomban.)
ISzSzSzR, 1968. f. 2. 105-116.

Синицына Н.В., Изучение в Англии истории феодальной России.
(A feudális Oroszország történetének tanulmányozása Angliában.)
VI, 1968. f. 4. 183-195.

Az utóbbi tíz év irodalmát tekintti át, s úgy látja, hogy számos részlet-kutatás komoly tudományos eredményeket hozott.

Рабкина Н.А., Исторический прототип "Пиковой дамы".
(A "Pique Dame" történeti mintája.)
VI, 1968. f. 1. 213-216.

A Puskin-féle dráma főhősnőjének élő mintáját N.P. Golicina hercegnőben látja (1741-1837).

Сергеева Н.И., Проведение в жизнь указа о свободных хлупопашках в начале XIX в.
(A szabad földművelőkről szóló rendelet végrehajtása a XIX. sz. elején.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 42-56.

Az 1803-as, örökváltság-rendelettel foglalkozva megállapítja, hogy ez csak a gazdag parasztok számára jelentett lehetőséget a felszabadulásra. Ennek ellenére a rendelet jól mutatja a lezajlott nagyarányú társadalmi változásokat.

Борисов А.Б., Львы у фасада.
(Oroszlánok a homlokzaton.)
VI, 1968. f. 10. 206-208.

Az 1826-ban alapított Alekszandrovszkij vasöntőde történetét mutatja be röviden.

Беккер Г., /ГДР/, Оппозиционное движение в России в 1848 г. По донесениям прусского посольства в Санкт-Петербурге.

(Az oroszországi ellenzéti mozgalom 1848-ban. A szentpétervári porosz követség jelentései alapján.)
NNI, 1968. f. 1. 68-75.

A szentpétervári porosz követ jelentései alapján jellemzi az orosz belső viszonyokat.

Федоров В.А., Крестьянское движение в национальных районах дореформенной России.

(A parasztmozgalom a jobbágyreform előtti Oroszország nemzetiségi vidékein.)

VI, 1968. f. 1. 161-169.

Az 1950 évek dereka óta erre vonatkozóan megjelent munkákat tekinti át.

Mai J., Das deutsche Kapital in Industrie und Handel Russlands von 1850 bis 1876.

(A német tőke Oroszország iparában és kereskedelmében 1850 és 1876 között.)
JW, 1968. II. rész, 205-236.

A német tőkebehatolás Oroszországba a XIX. század második felében nagyban hozzájárult a kapitalizmus kialakulásához. A "Drang nach Osten" egy sajátos formája, célja a nagyarányu profitszerzés.

Михайлова М.Н., Забытое имя. А.Н. Креницын.

(Egy elfelejtett név. A.N. Krenyicin.)

VI, 1968. f. 8. 217-218.

A dekabristákhoz közelálló nemes, katonatiszt életét eleveníti fel (1801-1865).

Кузнецова Н.А., О малоизвестной стороне деятельности В.В. Стасова.

/Из истории русского востоковедения./

(V.V.Sztaszov munkásságának kevésbé ismert oldala. Az orosz keletkutatás történetéből.)

NAA, 1968. f. 1. 77-90.

V.V. Sztaszov (1824-1906) pályafutásának áttekintése, sok bibliográfiai adattal.

Мельник В.А., Украинский просветитель М.П. Драгоманов.

(М.Р. Dragomanov ukrán felvilágosító.)

VI, 1968. f. 3. 205-208.

Ismerteti az 1841-1895 élt történész és politikus pályafutását.

Бучина Л.И., Еще о семье Ульяновых.

(Még egyszer az Uljanov-családról.)

VI, 1968. f. 4. 215-216.

N.Sz. Tagancev pétérvári egyetemi tanár (1843-1923) 1920-ban megírt emlékiratait ismerteti.

Окунь С.Б., Историзм О.Д. Форш.

(O.D. Fors historizmusa.)

VI, 1968. f. 3. 58-67.

Olga Fors író nő 1924-25-ben megjelent "Kőbeöltözöttek" c. regényét elemzi, amely egy személy sorsában az 1860-as évek forradalmárainak az életét mutatja be.

Альтман М.С., Русские революционные деятели XIX века - прототипы литературных героев.

(XIX. századi orosz forradalmárok mint irodalmi hősök mintái.)
ISzSzSzR, 1968. f. 6. 128-148.

Генрик Писарэк /ПНР/, Неизвестные письма З. Сераковского, Н.П. Огарева и А.И. Герцена к Любомиру Гадону.

(Z. Sierakowski, N.P. Ogarjov és A.I. Herzen ismeretlen levelei Lubomir Gadonhoz.)

SzSz, 1968. f. 1. 73-76.

1860-1864.

Конюшая Р.П., К. Маркс и падение крепостного права в России.

(K. Marx és a jobbágyrendszer bukása Oroszországban.)

ISzSzSzR, 1968. f. 3. 3-15.

Részletesen elemzi Marxnak a jobbágyrendszer eltörlésével kapcsolatos megjegyzéseit.

Орлеанский А.И., Первые отклики на первое русское издание "Капитала".

(A "Tőke" első orosz kiadásának első orosz visszhangjai.)

VI, 1968. f. 4. 211-214.

Az 1870-es évek elején mintegy 150 ismertetés jelent meg a kötetről. Felsorolja a jelentősebbeket.

Орлеанский А.И., "Капитал" К.Маркса и царская цензура.

(Marx "Tőké"-je és a cári cenzúra.)

VIK, 1968. 2. 63-66.

1867-ben a "Tőke" eljutott Oroszországba. Az orosz cenzúra 1871-ben "szigorúan tudományos, nehéz" műként engedélyezi oroszországi terjesztését, sőt oroszra fordítását is. A "Tőke" betiltására 1890-ben került sor.

Корочкин В.М., Был ли знаком Н.Г.Чернышевский с"Капиталом" К.Маркса?

(Ismerte-e N.G. Csernisevszkij K. Marc Tőkéjét?)

VI, 1968. f. 3. 201-205.

Teljesen bizonyítotttnak mondja, hogy a Tőke orosz fordításával kapcsolatban kibontakozott hazai vitát ismerte, felismerte a proletáriátus történelmi szerepét.

Тартаковский Б.И., Основоположники марксизма о перспективах русской революции.

(A marxizmus megalapozói az orosz forradalom perspektíváiról.)

ISzSzSzR, 1968. f. 3. 16-26.

A "Marx, Engels és a forradalmi Oroszország" c. kiadvány elemzése kapcsán vizsgálja a problémát. Marx főként az I. Internacionálé révén állt kapcsolatban orosz forradalmárokkal.

Соловьева К.В., К. Маркс и Русская секция I Интернационала.

(K. Marx és az I. Internacionálé orosz szekciója.)

VI, 1968. f. 4. 60-73.

Egy 1967-ben kiadott dokumentum-gyűjtemény alapján részletesen elemzi az 1870-ben megkezdett kapcsolatot, amelyben a fő kérdés az Internacionálé elveinek oroszországi propagandája volt.

Ворожьева А.К., К.Маркс и Ф.Энгельс о революционном движении и революционерах России.

(Karl Marx és F. Engels az oroszországi forradalmi mozgalomról és a forradalmárokról.)

VI, 1968. f. 4. 44-59.

Bemutatja kapcsolatukat a forradalmi mozgalom három szakaszának képviselőivel (Bakunyn, Herzen, narodnyikok, Plehanov és köre).

Конюшая Р.П., Занятия Карла Маркса по изучению России в 70-х - начале 80-х годов.

(Karl Marx munkássága Oroszország tanulmányozása terén az 1870-es években és az 1880-as évek elején.)

NNI, 1968. f. 3. 3-18.

Marx orosz nyelvtanulmányairól, Oroszország történetére - elsősorban a földjáradékokra - vonatkozó anyaggyűjtéséről.

Дружинин Н.М., Ликвидация феодальной системы в русской помещичьей деревне, 1862-1882 гг.

(A feudális rendszer felszámolása az orosz földesuri faluban, 1862-1882.)

VI, 1968. f. 12. 3-34.

Az orosz jobbágyfelszabadítás végrehajtására vonatkozó kutatásokat összegezi, részletes kimutatásokat ad kormányzóságokként a parasztok megváltási terheiről és hátralékairól.

Самедов В.Ю., К истории распространения марксизма в России.

(A marxizmus elterjedésének történetéhez Oroszországban.)

ISzSzSzR, 1968. f. 3. 38-44.

A Fordítók és Kiadók Társasága által 1883-84 során kiadott "Szocialista tudás" c. gyűjteményeket elemzi, amelyek nagyban hozzájárultak a marxizmus oroszországi elterjedéséhez.

Федосюк Ю.А., Москва сто лет назад.

(Moszkva száz év előtt.)

VI, 1968. f. 2. 209-216.

Érdekes áttekintést ad a városról, az életformáról.

Чумаченко В.Г., Страницы жизни и деятельности Г.В. Плеханова.

(G.V. Plehanov életéből és tevékenységéből.)

VI, 1968. f. 5. 131-145., f. 6. 136-146., f. 7. 125-134.

Beménytörténeti összefoglalás Plehanov életéről az 1880-as évekig.

Давыдов Л.Г., Александр Ильич Ульянов и дело о покушении 1 марта 1887 года.

(Alekszandr Iljics Uljanov és az 1887. március 1-i merénylet pere.)

VI, 1968. f. 5. 212-214.

Lenin bátyjának a per során tanúsított magatartását mutatja be.

Бычков Л.Н., М.Г. Ефремов.

(Mihail Grigorjevics Jefremov.)

ISzSzSzR, 1968. f. 1. 132-139.

Az 1897-1942 között élt munkás, majd hivatásos katonatiszt életrajza.

Веселая Г., Б.Д. Вигилев.
(Borisz Dmitrijevics Vigilev.)
ISzSzSzR, 1968. f. 2. 74-81.

Az 1883-1924 között élt forradalmár, diplomata életrajza.

Иванов А.И., Червяков В.А., Г.Д. Хаханьян.
(Grigoriј Davidovics Nahanján polgárháborús hadvezér életrajza.)
ISzSzSzR, 1968. f. 3. 97-100.

1895-1939.

Горелов И.Е., С.В. Модестов.
(Szergeј Vasziljevics Mogyesztov.)
ISzSzSzR, 1969. f. 2. 69-74.

Az 1882-1919 között élt forradalmár élete.

Малюквичюс Р.И., Винцас Мицкявичюс-Капсукас.
(Vincas Mickiavičius-Kapsukas.)
ISzSzSzR, 1968. f. 2. 62-69.

Az 1880-1935 között élt litván forradalmár életének és munkásságának ismertetése.

Голубева Р.И., В.Ф. Малаховский.
(Vlagyimir Filippovics Malahovszkij.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 57-63.

Az 1894-1940 között élt politikai tiszt életrajza.

Гарибджанян Г.Б., П.Я. Арвеладзе.
(Pjotr Jakovlevics Arveladze.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 63-66.

Az 1888-1919 között élt kaukázusi forradalmár életrajza.

Беднов М.Д., Перельман М.Б., В.К. Аверин.
(Vaszilij Kuzmics Averin.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 66-70.

Az ukrájnai szovjethatalom megteremtésében jelentős szerepet játszó forradalmár (1885-1945) élete.

Дворянов В.Н., Д.Е. Зверев.
(Danyil Jevdokimovics Zverev.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 63-68.

A polgárháboruban partizánvezér, később kolhozelnök élete (1894-1941) és munkássága.

Полякова Э.И., Н.П. Горбунов.
(Nyikolaj Petrovics Gorbunov.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 57-63.

A polgárháború után a mezőgazdaság kemizálásában szerepet játszó forradalmár agrármérnök életrajza (1892-1944.)

Буков К.И., Робионова Н.И., А.А. Знаменский.
(Andreј Alekszandrovics Znamenszkij.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 139-145.

Az 1886-1943 élt forradalmár katonatiszt, diplomata életrajza.

Byrnes R.F., Russia and the West: The Views of Pobedonostsev.
(Oroszország és a Nyugat: Pobedonoszcev nézetei.)
JMH, 1968. t. 40. f. 2. 234-256.

P. Pobedonoszcev 1880-1905 között III. Sándor cár tanácsadója. Jelentős szerepet játszott az orosz nacionalizmus felébresztésében.

Simonova M.S., Industrializzazione capitalistica e sviluppo dell'agricoltura in Russia.
(Kapitalista iparosodás és mezőgazdasági fejlődés Oroszországban.)
SSt, 1968. jul.-dec. t. IX. f. 3-4. 655-673.

Az 1880-1890-es évekről.

Kroeger G., Zur Situation der baltischen Deutschen um die Jahrhundertwende.
(A balti némettség helyzete a századfordulón.)
ZfO, 1968. f. 4. 601-632.

Tendenciózus cikk a baltikumi németek eloroszosításáról.

Laesure J.W., Lewis R.A., Internal Migration in Russia in the Late Nineteenth Century.
(Belső vándorlás Oroszországban a XIX. sz. végén.)
SR, 1968. f. 27. f. 3. 375-394.

Területi és társadalmi szempontból vizsgálja a lakosság belső vándorlásának kérdését az 1896-os összeírás és 1914 között.

Струкова Е.Б., Мария Ильинична Ульянова.
(Marija Iljinyicsna Uljanova.)
VI, 1968. f. 3. 28-32.

Lenin nővérének élete.

Гаркавенко Д.А., Социальный состав матросов русского флота в эпоху империализма.
(Az orosz hadiflotta matrózainak szociális összetétele az imperializmus korszakában.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 26-56.

1905-ben a proletár származásúak a haditengerészet összlétszámának mintegy 30 %-át tették ki, ugyanennyi volt a félproletár rétegek és szegény-parasztok aránya. Nemzetiségi szempontból 90 % volt orosz származású.

Корелин А.П., Русский "полицейский социализм", зубатовщина.
(Az orosz "rendőri szocializmus", a Zubatov-féle kísérlet.)
VI, 1968. f. 10. 41-58.

Zubatov moszkvai rendőrfőnök kísérletét mutatja be kormányhű munkásszervezet létrehozására.

Цырульников Я.С., В.И. Ленин и рабочая газета "Вперед" /1906-1908/.
(V.I.Lenin és a "Vperjod" s. munkásujság.)
VIK, 1968. f. 12. 56-63.

Levéltári anyagok és visszaemlékezések alapján feldolgozás az eddig figyelmen kívül hagyott bolsevik ujság 20 számáról.

Полевой Ю.З., Маркс и Россия.

(Marx és Oroszország.)

ISzSzsR, 1968. f. 3. 27-37.

A XX. sz. eleji orosz sajtó alapján bemutatja a bolsevikok és az eszköz álláspontját.

Иванов Л.М., Самодержавие и рабочий класс: некоторые вопросы политики паризма.

(Az autokrácia és a munkáosztály: a cárizmus politikájának néhány kérdése.)

VI, 1968. f. 6. 38-53.

Kimutatja a gyári törvényhozás politikai célját, a munkásmozgalom leszerelését, az elégedetlenség levezetését.

Табарга И.М., О франко-русском союзе в начале XX века.

(A francia-orosz szövetségről a XX. sz. elején.)

VI, 1968. f. 9. 197-203.

Francia levéltári és nyomtatott források alapján mutatja be a kapcsolat néhány részletkérdését.

Фенстер П.А., Ленинская Заграничная лига и ее издательская деятельность.

(A Lenin-féle Külföldi Liga és kiadói tevékenysége.)

ISzSzsR, 1968. f. 2. 138-147.

A külföldi egyetemi városokban lévő szervezetek Lenin javaslatára egyesülnek, és számos brosurát adnak ki. 1904-ben a Liga a mensevikek kezébe került, és Lenin kilépett belőle.

Document V.I. Lenin.

(Dokumentum - levél - Lenintől.)

NLR, 1968. nov.-dec. f. 52. 33-37.

Leninnek az 1908. szept. 13-i szentpétervári diáktüntetés utáni levele a moszkvai diákvezetőkhez, akik ellenezték a sztrájk kiterjesztését.

Renshaw P., The IWW and the Red Scare 1917-24.

(Az első világháború és a "Vörös veszedelem".)

JCH, 1968. okt. f. 4. 63-72.

1917-24.

Петров, Г.Д., А.М. Коллонтай в годы первой мировой войны.

(Kollontaj tevékenysége az első világháború idején.)

ISzSzsR, 1968. f. 3. 83-97.

Маршал Советского Союза А.М. Василевский. Путь в Коммунистическую партию.

(A Kommunista Párthoz vezető út.)

VI, 1968. f. 8. 112-121.

Visszaemlékezései az 1914-1920 közötti periódusra, a pártba való belépésig.

Злупко С.Н., История Западной Украины в эпоху капитализма в новейших советских исследованиях.

(Nyugat-Ukrajna története a kapitalizmus korában az újabb szovjet kutatásokban.)

ISzSzsR, 1968. f. 4. 86-92.

Az utóbbi 3-4 év során Galicia történetéről megjelent munkák ismertetése.

Барановская В.П., Последние узники Петропавловской крепости.

(A Péter-Pál-erőd utolsó foglyai.)

VI, 1968. f. 2. 207-209.

A februári forradalom eredményeként való kiszabadításukat mondja el.

Румянцев А.М., Исторический опыт Великого Октября.

(A Nagy Október történelmi tapasztalata.)

VI, 1968. f. 1. 7-17.

A SzUTA közgyűlésének jubileumi ülészakán, a NOSZF 50. évfordulója alkalmából mondott beszéd teljes szövege. Hangsúlyozza a történelmet alkotó ember fontosságát, az egyéniség szerepét.

Соловьев О.Ф., Некоторые проблемы октябрьской революции в освещении буржуазной историографии.

(Az októberi forradalom néhány problémája a burzsoá történetírás megvilágításában.)

NNI, 1968. f. 1. 3-17.

A mai reakciós történetírás lényegében ugyanazokat az érveket használja fel, amelyeket a korábbi burzsoá történetírás.

Чубарьян А.О., Буржуазная историография октябрьской революции.

(Az októberi forradalom burzsoá historiográfiája.)

VI, 1968. f. 1. 89-96.

Ma jobban vizsgálják a forradalom okait, a gazdasági tényezőknek és a háború szerepének is nagyobb szerepet szentelnek. Továbbra is hangoztatják, hogy a tömegeknek nem volt szerepük a forradalomban, viszont nem emlegetik már a német befolyás legendáját. A forradalom sajátos, kivételes voltát hangsúlyozzák. Az eltelt ötven év jelentősen módosította a burzsoá koncepciókat, bár nyílt antikommunizmus még ma is akad.

Djuretic V., Neke specificnosti socjetske istoriografije o Oktobru i sovjetskom drustvu.

(A szovjet történettudomány egyes sajátosságai Októberről és a szovjet társadalomról.)

IZ, 1967. f. 4. 745-763.

A szovjet történettudomány elemzése a forradalomról és a forradalom utáni időkről a mai napig.

Geyer D., Die russischen Revolution. Neuerscheinungen im Jubiläumjahr 1967.

(Az orosz forradalom. Új kiadványok a jubileumi év alkalmából, 1967-ben.)

JGO, 1968. f. 4. 531-548.

Összefoglalja és értékeli a témakörben a leglényegesebb könyveket és cikkeket.

Наумов Н.В., О французской буржуазной историографии Великой Октябрьской социалистической революции.

(A Nagy Októberi Szocialista Forradalom francia burzsoá történetírásáról.)

ISzSzSzR, 1968. f. 1. 178-194.

Áttekintést és értékelést ad az 1967-ben megjelent legújabb munkákig.

Черняк Е.Б., **Антикоммунизм и ультралевый оппортунизм об историческом опыте Октября.**
(Antikommunizmus és ultrabaloldali opportunizmus Október történelmi tapasztalatairól.)
VIK, 1968. f. 11. 74-86.

Az októberi forradalomról szóló nyugati történeti munkáknál a trockista értékelés átvétele a szembeütnő. 1960-ig visszamenőleg vitázik számos szerzővel.

Титаренко С.Л., **Вынужденные признания и лживые версии идеологов буржуазии.**
(A burzsoá ideológusok kényszerű elismerései és hamis verziói.)
VIK, 1968. 10. 94-103.

Az októberi forradalom 50. évfordulója alkalmából az USA-ban megjelent "The USSR after 50 years. Promise and Reality" c., amerikai professzorok által írt kötet kapcsán ismerteti "kényszerű elismerő" véleményeiket a SzU fejlődéséről, majd vitába száll a SzU történetének egyes mozzanatait eltorzító megállapításaikkal. A figyelem középpontjában a szovjet gazdasági élet és külpolitika kérdései.

Игрицкий Ю.И., **Юбилей Октября и буржуазная историография.**
(Октябрь évfordulója és a burzsoá történetírás.)
ISzSzSzR, 1968. f. 3. 199-221.

A burzsoá történeti irodalom tulnyomórészt még ma is irreálisan, szubjektivistva módon vizsgálja az eseményeket, bár vannak kísérletek az objektív megközelítésre is.

Обиелная сессия Общего собрания Академии наук СССР, посвященная 50-летию Великой Октябрьской социалистической революции.
(A SzUTA közgyűlésének jubileumi ülésszaka a NOSZF 50. évfordulója alkalmából.)
VI, 1968. f. 1. 3-6.

M.V. Keldis elnök megemlékezése "Forradalom és tudományos haladás" címen.

Штригниц С., /ГДР/, **Историческая литература ГДР к 50-летию Октября.**
(Az Októberi Forradalom ötvenedik évfordulója alkalmából az NDK-ban megjelent történeti irodalom)
ISzSzSzR, 1968. f. 6. 180-189.

Кумпф З., /ГДР/, **Предпосылки Октября в освещении западногерманского историографу.**
(Октябрь előzményei a nyugatnémet Ostforschung megvilágításában.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 205-214.

Két irányzatot mutat ki. Az első a forradalmat egyedi orosz sajátosságnak tekintti, míg a másik általában a fejlődésben elmaradt országok jellemzőjének tartja.

Бертольд Л., /ГДР/, **Значение Тезисов ЦК КПСС "50-лет Великой Октябрьской социалистической революции" для исторической науки.**
(A SzKP KB "A Nagy Októberi Szocialista Forradalom ötven éve" téziseinek jelentősége a történettudomány számára.)
NNI, 1968. f. 2. 3-10.

A tézisek a történelmi tanulságok összefoglalásának mintapéldái.

Демочкин Н.Н., Игрицкий Ю.И., Советы 1917 г. в современной буржуазной историографии.

(A szovjetek 1917-ben és a jelenlegi burzsoá történetírás.)

VIK, 1968. f. 8. 47-60.

Részletesen tárgyalja a M.Fainsod, L.Schapiro, J.Clarkson, E.Taylor, O.Radkey, T.H. von Lawe, L.Kochan, O.Antweiler, E.Hanisch, F.Löwenthal, D.Treadgold, R.Abramovitch, R.Maurach nyugati szerzők által legújabb műveikben kifejtett nézeteket.

Гапоненко Л.С., Рабочий класс в октябрьской революции.

(A munkásosztály az Októberi Forradalomban.)

VI, 1968. f. 1. 74-89.

A kérdés historiográfiáját elemzi, válaszolja a munkásosztály összetételét a forradalom idején, szervezettségét, öntudatosodásának fokát és a munkásmozgalom fejlődését a két forradalom közt.

Волобуев П.В., Гапоненко Л.С., Рабочий класс России - гегемон социалистической революции.

(Az oroszországi munkásosztály - a szocialista forradalom vezetője.)

VI, 1968. f. 11. 3-20.

A proletáriátus önállóságával és szervezettségével magyarázza vezető szerepét 1917-ben.

VI, 1968. f. 11. 3-20.

A proletáriátus önállóságával és szervezettségével magyarázza vezető szerepét 1917-ben.

Роталь М.Г., Из истории деятельности большевиков Балтийского флота в период подготовки Октябрьской революции.

(A Balti Flotta bolsevikjainak tevékenységéből az októberi forradalom előkészítésének idején.)

VIK, 1968. f. 2. 55-62.

Visszaemlékezés.

Немцова В.И., К вопросу о лозунге революционного выхода из войны в период двоевластия /март - июнь 1917 г./

(A háborúból való forradalmi uton történő kiválás jelszavának kérdéséről a kettős hatalom idején [1917 március-juniust].)

VIK, 1968. f. 10. 85-93.

A szerző célja - az oroszországi kettős hatalom idején megvizsgálni a bolsevikok állásfoglalását az adott kérdésben.

Крилов Л.И., Ленинская аграрная программа - неотъемлемая часть теории социалистической революции.

(A lenini agrárprogram - a szocialista forradalom elméletének elidegeníthetetlen része.)

VIK, 1968. f. 4. 16-29.

Lenin születésének 98. évfordulója tiszteletére áttekintés a lenini agrárprogram fejlődéstörténetéről.

Vuletić V., Oktoberska revolucija i ruska književnost.

(Az Októberi Forradalom és az orosz irodalom.)

GFF, 1967. f. X. 36-50.

I. Az orosz irodalom a XIX. század végén, II. Az íróknak a forradalomhoz való viszonya, III. A 20-as évek orosz-szovjet irodalma.

Мутовкин Н.С., Борьба В.И. Ленина за единство рядов партии в период подготовки и проведения октябрьского вооруженного восстания.
(Lenin harca a párt sorainak egységéért az októberi fegyveres felkelés előkészítése és végrehajtása idején.)
VIK, 1968. f. 11. 28-41.

Részletesen ismerteti a bolsevikok egységre irányuló törekvéseit, valamint a válság óráiban a kispolgári pártok soraiban megfigyelhető bomlást.

Гармиза В.В., Жумаева Л.С., Партия эсеров в современной буржуазной историографии.
(Az eszerek pártja a mai burzsoá történetírásban.)
ISzSzSzR, 1968. f. 2. 185-202.

O.Radkey műveinek kritikája.

Rosenberg W.G., Russian Liberals and the Bolshevik Coup.
(Az orosz liberálisok és a bolsevik államcsíny.)
JMH, 1968. t. 40. f. 3. 328-347.

A Kadet Párt és a bolsevikok viszonyát vizsgálja az októberi forradalom alatt és után.

Назаренко И.Д., В.И. Ленин и Великий Октябрь на Украине.
(V.I. Lenin és a Nagy Október Ukrajnában.)
VIK, 1968. f. 1. 33-44.

Az ukrán társadalomtudományi intézetek közös jubileumi ülészaka, Kijev, 1967. X. Ünnepi megemlékezés.

Першин П.Н., Борьба большевиков за крестьянство и первые земельные законы Октябрьской революции.
(A bolsevikok harca a parasztságért és az októberi forradalom első földtörvényei.)
VIK, 1968. f. 1. 18-32.

Levéltári források alapján ismerteti a parasztság hangulatát Oroszországban, 1917 folyamán, az eszer párt szerepét s a bolsevikok harcát a parasztság megnyeréséért.

Думова Н.Г., Малоизвестные материалы по истории корниловщины.
(Kevésbé ismert anyagok a Kornyilov-lázadás történetéhez.)
VI, 1968. f. 11. 69-93.

Részben újonnan feltárt levéltári adatok, részben fehéremigráns visszaemlékezések alapján részletes eseménytörténet a puccskísérlet előkészítéséről, a kadetok szerepéről.

Дазарев М.С., Ликвидация Ставки старой армии как очага контрреволюции.
(A régi hadsereg Főhadiszállásának, mint az ellenforradalom fészekének felszámolása.)
VI, 1968. f. 3. 43-57.

Részletesen vizsgálja az októberi forradalom utáni hetek eseménytörténetét.

СТИШОВ М.И., Распад мелкобуржуазных партий в Советской России.
(A kispolgári pártok széthullása Szovjet-Oroszországban.)
VI, 1968. f. 2. 58-74.

Mind elleneztek a proletárforradalmat, nem kívánták a szovjetek kizáróla-

gos uralmát a februári forradalom után. Október után már erőszakkal akartak valamiféle harmadik utat. A tömegtámogatás híján ezek a pártok szétestek.

Канев С.Н., Крах русского анархизма.

(Az orosz anarchizmus csödjé.)

VI, 1968. f. 9. 50-75.

A februári forradalomtól 1920-ig vizsgálja részletesen az anarchizmus különböző áramlatait, amelyeknek nem sikerült egységes pártot létrehozniuk.

Соболев П.Н., К вопросу о возникновении однопартийной системы в СССР.

(Az egypártrendszer keletkezésének kérdéséről a SzU-ban.)

VIK, 1968. f. 8. 20-33.

Közli a téma legújabb nyugati és szovjet irodalmát, majd gazdag levéltári anyag és kiadott dokumentumok alapján fejtegeti az eddig a szovjet történeti irodalomban kevésbé tárgyalt téma egyes kérdéseit.

Везилов А.Н., Верный помощник партии в строительстве коммунизма.

(A párt hű segítője a kommunizmus építésében.)

VIK, 1968. f. 10. 43-57.

Megemlékezés a Komszomol 50. évfordulójáról.

Асперян З.И., Сулемов В.А., Программа и Устав КПСС о комсомоле.

(Az SzKP programja és szervezeti szabályzata a Komszomolról.)

VIK, 1968. f. 10. 58-69.

A kiadott dokumentumok alapján nyújt összefoglalót az SzKP politikájáról a Komszomollal kapcsolatban az elmúlt 50 év során.

Шелест П.Е., Боевой отряд КПСС.

(Az SzKP harci csapata.)

VIK, 1968. f. 7. 7-20.

Az Ukrán Kommunista Párt megalakulásának 50. évfordulójára írott vezércikk.

Нилотович С.А., Боевой авангард народа.

(A nép harci élcsapata.)

VIK, 1968. f. 12. 3-15.

A Belorusz KP megalakulásának 50. évfordulója. Megemlékezés és rövid történeti áttekintés.

Круталевич В.А., Освобождение Белоруссии от немецкой оккупации после аннулирования Брест-Литовского договора.

(Belorusszia felszabadítása a megszállás alól a breszt-litovszki békeszerződés érvénytelenítése után.)

ISzSzSzR, 1968. f. 1. 42-56.

A szovjet hadvezetés a forradalmi német katonasággal való együttműködésre törekedett, az Antant viszont igyekezett ezt megakadályozni és a megszálló csapatok visszavonását előidézni.

Азовцев Н.Н., Селяничев А.К., Создание Рабоче-Крестьянской Красной Армии и Красного Флота.

(A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg és Vörös Flotta létrehozása.)

VI, 1968. f. 2. 3-19.

Az évforduló alkalmából részletesen elemzi a szervezés menetét 1919-ig.

Николаев П.А., О боевых действиях отрядов Красной Армии и Красной Гвардии под Псковом. Февраль-март 1918 г.

(A Vörös Hadsereg és Vörös Gárda csapatainak harci cselekményeiről Pszkov alatt. 1918 február-március.)

VI, 1968. f. 2. 127-133.

Костев Я.И., Под Псковом в феврале 1918 года.

(Pszkov alatt 1918 februárjában.)

VI, 1968. f. 2. 134-137.

Малиновский Ю.П., К переезду ЦК РКП/б/ и советского правительства из Петрограда в Москву /III. 1918/.

(A Nagy Október első évfordulójának megünneplése Pétervárról Moszkvába. 1918.III.)

VIK, 1968. f. 11. 99-103.

Uj részadatokkal szolgál.

Цыбульский В.А., Празднование первой годовщины Великого Октября в Петрограде.

(A Nagy Október első évfordulójának megünneplése Petrográdon.)

VI, 1968. f. 11. 203-207.

Ismerteti a megemlékezéseket, műsorokat.

Федотов Б.Ф., О малоизвестных источниках периода гражданской войны и иностранной военной интервенции в СССР.

(A Szovjetunióbeli polgárháború és külföldi intervenció korszakának kevésbé ismert forrásairól.)

VI, 1968. f. 8. 18-29.

Négy forráscsoportot ismertet, az északi terület ideiglenes kormányának ülési jegyzőkönyveit, az északnyugati területét, az 1918-19 fordulóján Iasi-ban, majd Odesszában tartott tanácskozás jegyzőkönyveit és Kolcsak naplóját.

Шелестов Д.К., Новейшая историография гражданской войны в СССР.

(Áttekintést ad a polgárháborúról 1964-68 közt megjelent szovjet munkáiról.)

VI, 1968. f. 11. 152-162.

Гришин В.М., Куличенко М.К., Проблемы национально-государственного строительства в первой Советской Конституции.

(Nemzetiségi-államjogi problémák az első szovjet alkotmányban. 1918.)

VIK, 1968. f. 7. 21-34.

Történeti áttekintést ad a lenin-nemzetiségi politika fejlődéséről, a nagyorosz sovinizmus elleni lenini harcról az OSzDMP első programjától kezdve az első szovjet alkotmány elfogadásáig.

Голиков Д.Л., Разгром очагов внутренней контрреволюции в Советской России.

(Az első ellenforradalom gócainak szétzúzása Szovjet-Oroszországban.)

VI, 1968. f. 1. 133-149., f. 2. 148-165.

Cikksorozat.

Голуб П.А., Контрреволюционный заговор на юге России в конце 1917 - начале 1918 года.

(Az ellenforradalmi összeesküvés Oroszország déli részén 1917 végén - 1918 elején.)

VI, 1968. f. 9. 28-49.

Részletes eseménytörténetet ad először az ukrán nacionalista Központi Rada működéséről, majd ismerteti a besszarábiai nacionalista országos táncs tevékenységét. Ismerteti Besszarábia csatlakozását Romániához.

Бобейко И.М., Коммунистическая организация Бессарабии – боевой авангард революционных сил края. 1918–1940 гг.
(A besszarábiai kommunista szervezetek – a vidék forradalmi erőinek harci élcsoportjai. 1918–1940.)
VIK, 1968. f. 10. 70–84.

Idézi a témára vonatkozó gazdag szovjet irodalmat, majd levéltári források alapján sok új részletet ismertet.

О численности губернских партийных организаций Центра страны в 1918 г.
(Az ország középső vidékén elhelyezkedő kormányzóságok pártszervezeteinek taglétszámáról 1918-ban.)
VIK, 1968. f. 7. 94–108. 1.

Az SzKP KV mellett működő Marxizmus-Leninizmus Intézet közleménye az ország ipari központját képező 14 kormányzóság párttagságának létszámáról a szovjet hatalom első évében.

Ахундов В.Ю., Подвиг бакинских комиссаров.
(A bakui komisszárok hőstette.)
VIK, 1968. f. 9. 30–40.

Beszámol a szovjet hatalom győzelméről Azerbajdzsánban, az ellenforradalommal vívott harcról, majd a 26 bakui komisszár hősi haláláról 1918 nyarán.

Матвеев А.М., Западная мемуаристика и историография об иностранных интернационалистах в Средней Азии.
(A nyugati emlékiratok és a történetírás a Közép-Ázsiában tevékenykedett külföldi internacionalistákról.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 194–208.

Нрабак В., Propaganda putem štampe Jugoslovena komunista u Sovjetskoj republici 1918–1921. г.
(A szovjet köztársaságban lévő jugoszláv kommunisták sajtópropagandája 1918–1921-ben.)
IZ, 1967. f. 4. 661–712.

1918-tól 1921-ig a moszkvai jugoszlávok 302.000 röpiratot adtak ki, melyekben harcra szólítottak a fiatal szovjet hatalom ellenségei ellen.
Городничий Н.Ф., Малоизвестная страница деятельности АРА в Советской России.
(Az ARA Szovjet-Oroszországbeli tevékenységének kevésbé ismert lapja.)
VI, 1968. f. 12. 47–58.

Az 1921–23 között működő amerikai segélyszervezet kémkedéssel is foglalkozott, ügynökei különösen a gazdasági fejlődésről tájékoztatták többek közt az orosz emigránsokat.

Миляева Г.Л., Саморазоблачения врагов революции.
(A forradalom ellenségeinek önleleplezése.)
ISzSzSzR, 1968. f. 5. 118–129.

Churchill és Gyenyikin emlékiratainak vizsgálata.

Гамрецкий Ю.М., Рубач М.А., Супруненко Н.И., Образование Украинской Советской Социалистической Республики.

(Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság megalakulása.)

VI, 1968. f. 5. 3-16.

Bemutatja a különböző ukrán területek helyzetét az októberi forradalom időpontjában, s az ennek megfelelő teendőket.

Поляков Ю.А., Некоторые вопросы истории гражданской войны в СССР.

(A polgárháború történetének néhány kérdése.)

VI, 1968. f. 1. 96-109.

Historiográfiai áttekintést nyújt, majd megá lapítja, hogy a korszak kutatása az utóbbi években sajnálatosan visszaesett.

Шелестов Д.К., Об изучении историографии гражданской войны в СССР.

(A Szovjetunióbeli polgárháború historiográfiájának tanulmányozásáról.)

ISzSzSzR, 1968. f. 6. 88-101.

A polgárháborúval foglalkozó irodalom értékelése nagyrészt még megoldatlan.

Спирин Л.М., Шишкин С.Н., О некоторых вопросах истории КПСС в годы гражданской войны и военной интервенции.

(Az SzKP történetének egyes kérdéseiről a polgárháború és a katonai intervenció éveiben.)

VII, 1968. f. 7. 35-48.

"Az SzKP története" c. mű III. kötete 2. részének megjelenésével kapcsolatban utal a kérdés historiográfiájára, majd a legújabb tudományos eredményekre.

Зайцев В.С., Мухомкин Н.С., Коммунистическая партия - организатор и руководитель комитетов деревенской бедноты.

(A kommunista párt - a szegényparaszti bizottságok (1918) szervezője és vezetője.)

VII, 1968. f. 6. 14-26.

1918-ban alakultak Szovjet-Oroszországban a szegényparaszti forradalmi bizottságai, a proletárdiktatura falusi támaszpontjai.

Горбунов В.В., Критика В.И. Лениным теорий Пролеткульта об отношении к культурному наследию.

(V.I. Lenin bírálata a Proletkult elméletéről a kulturális örökséggel kapcsolatban.)

VII, 1968. f. 5. 83-93.

A szovjet hatalom első éveiben széleskörű társadalmi jelenség volt Szovjet-Oroszországban a nihilizmus, amely a Proletkult elméletében nyerte a legteljesebb kifejtést. A múlt kulturális örökségéről általában negatív nézeteket vallottak.

Касяненко В.И., В.И. Ленин - организатор борьбы партии за экономическую независимость Советского государства.

(V.I. Lenin - a szovjet állam gazdasági függetlenségéért folytatott harc szervezője.)

VII, 1968. f. 4. 3-15.

Lenin születésének 98. évfordulójára írott ünnepi vezércikk.

Данилевский А.Ф., Создание сети партийных ячеек в деревне в период утверждения и упрочения диктатуры пролетариата. (A falusi pártsejtek hálózatának létrehozása a proletár diktatura létrejöttének és megszilárdulásának időszakában.)
 ВК, 1968. f. 3. 56-65.

A témával eddig kevésbé foglalkozott a párttörténeti irodalom. A vonatkozó bibliográfia közlése mellett e hiányt kívánja részben pótolni a tanulmány.

Болотникова Н.И., Театр, рожденный Октябрем.
 (Az Október szülte színház.)
 ВК, 1968. f. 12. 116-122.

Az orosz színházi életben végbement átalakulást mutatja be 1919-ig.

Чистяков О.И., Формирование РСФСР как федеративного государства. 1917-1922 гг.

(Az OSzSzsZK mint föderatív állam kialakulása, 1917-1922.)
 ВК, 1968. f. 8. 3-17.

A forradalom utáni első hetekben még nemzetiségi területekről sem vetődtek fel ilyen követelések, csak a szovjetek III. kongresszusa óta került előtérbe a kérdés.

Паркосадзе В.В., Историческая роль Закавказской федерации.
 (A Kaukázusontuli Föderáció történelmi szerepe
 ВК, 1968. f. 7. 3-17.

A föderáció 1921-22-ben végbemenő megalakítását úgy ábrázolja, mint a lenini nemzetiségi politika megvalósítását.

Иовлев А.М., Разработка и осуществление ленинской политики в отношении специалистов старой армии. 1917-1920 гг.
 (A régi hadsereg specialistáival kapcsolatos lenini politika kidolgozása és megvalósítása. 1917-1920.)
 ВК, 1968. f. 4. 30-43.

Ismerteti a téma szovjet bibliográfiáját, majd levéltári források alapján új részleteket közöl.

Носач В.И., Шкартан О.И., Пролетариат в борьбе за организацию социалистического производства.
 (A proletáriátus harcban a szocialista termelés megszervezéséért.)
 ISzSzsZR, 1968. f. 2. 119-125.

Nagyüzemi termelésre való áttérés a ruhaiparban 1918-19-ben.

Шинкин В.А., В.И. Ленин и разработка советской концессионной политики. 1918-1921 гг.
 (V.I. Lenin és a szovjet koncessziós politika kidolgozása. 1918-1921.)
 ВК, 1968. f. 6. 27-41.

A külföldi tőke felhasználásának gondolata Lenintől származott s Lenin volt az ilyen irányú gyakorlati politika kezdeti irányítója is.

Костюшко И.И., Кооперативный план В.И. Ленина и его международное значение.
 (V.I. Lenin szövetzetati terve és nemzetközi jelentősége.)
 SzSzs, 1968. f. 2. 47-56.

Lenin elképzelései a mezőgazdaság szocialista átalakításáról és az európai szocialista országokra gyakorolt hatásuk.

Генкина Э.Б., В.И. Ленин и вопросы хозяйственного руководства при переходе к нэпу.

(V.I. Lenin és a gazdasági vezetés kérdései a nepre való áttérés során.)
ISzSzsZsR, 1968. f. 2. 3-24.

Lenin mindig nagy figyelemmel ellenőrizte a gazdasági vezetés számára kiadott rendelkezések végrehajtását.

Цибульский В.А., Нэп и вопросы торговли.

(A nep és a kereskedelem kérdései.)

VIK, 1968. f. 2. 81-91.

Vitacikk. E.B.Genkina és A.A. Matyugin szovjet történészekkel vitázik.
(Írásaikat ld. a VIK, 1967. 1. és 3. számaiban.)

Нургалин Э.А., О классовой борьбе на государственно-капиталистических предприятиях в годы нэпа.

(Az osztályharcról az állam-kapitalista vállalatoknál a nep éveiben.)

VIK, 1968. f. 3. 66-73.

Vitacikk.

К итогам обсуждения проблем новой экономической политики.

(Az új gazdasági politikáról folytatott vitáról.)

VIK, 1968. f. 12. 81-91.

Közli a folyóiratban 1966 októbere óta folyó vita bibliográfiáját. A vitában több új eredmény született, bár sok kérdés még megválaszolatlan.

Цибульский В.А., Товарообмен между городом и деревней в первые месяцы нэпа.

(Az árucsera a város és falu között a nep első hónapjaiban.)

ISzSzsZsR, 1968. f. 4. 31-41.

A pénz kikapcsolásával, közvetlen árucserére épített kapcsolatok csak egészen szűk körzetekben váltak be a NEP kezdetén. Ezért hamarosan át kellett térni a kereskedelemre.

Файн Л.Е., Социально-экономическая характеристика кооперации в начальный период нэпа. 1921-1923 гг.

(A szövetkezetek társadalmi-gazdasági jellege a nep kezdeti időszakában, 1921-1923.)

ISzSzsZsR, 1968. f. 5. 14-35.

A különböző szövetkezetekben a parasztság minden rétege részt vett, a kommunisták vezető szerepe fokozatosan erősödött meg.

Заостровцев Н.Г., Заостровцева Н.Б., Богомазов Г.Г., К вопросу о ленинском этапе развития теории товарного производства при социализме.

(A szocializmusban folyó árutermelésről szóló elmélet lenini szakaszának kérdéséről.)

VIK, 1968. f. 8. 73-80.

A szerzők vitáznak Leontyevnek a VIK 1968. 1. számában megjelent írásával.

Алексанов П.А., Крестьянские комитеты общественной взаимопомощи. 1921-1925 гг.

(A kölcsönös társadalmi segítség paraszti bizottságai, 1921-1925.)

ISzSzsZsR, 1968. f. 5. 91-103.

A bizottságok kölcsönökkal és munkaerővel segítették a paraszti gazdálkodást, egyidejűleg jelentős szerepet játszottak a parasztság átnevelésében.

Рубин А.М., Синдикаты и их роль в развитии промышленности СССР.
(A szindikátusok és szerepük a Szovjetunió iparának fejlődésében.)
ISzSzsZR, 1968. f. 4. 16-30.

Az 1922-23 során létrehozott s 1929-ig fennálló iparági szindikátusok tevékenységét ismerteti.

Андреева М.С., Коммунистическая партия - инициатор создания и руководитель Главполитпросвета.
(A Kommunkista Párt - a "Glavpolitproszvet" létrehozásának kezdeményezője és vezetője.)
VIK, 1968. f. 6. 80-88.

1920-ban létesült Szovjet-Oroszországban a Politikai-felvilágosító Főbizottság, melynek feladata a dolgozók körében kifejtendő politikai-felvilágosító tevékenység volt. A SZU-ban 1941-ben erre vonatkozóan megjelent, L.Sz. Fridtől származó mű ma már bibliográfiai ritkaság.

Чизова Л.М., Из истории подготовки партийных работников /1921-1925 гг./
(A pártmunkás-képzés történetéből. 1921-1925.)
VIK, 1968. f. 6. 89-98.

Gazdag levéltári anyag felhasználásával megírt közlemény.

Рыкалов В.С., Советско-французские отношения 1917-1924 гг. во французской буржуазной историографии.
(A szovjet-francia viszony 1917-1924-ben a francia polgári történetírásban.)
ISzSzsZR, 1968. f. 5. 214-255.

1918-tól tekinti át a kérdés irodalmát.

Шейнис В.С., В Генуе и Гааге. Страницы дипломатической деятельности М.М. Литвинова.
(Génuában és Hágában. Lapok M.M. Litvinov diplomáciai tevékenységéből.)
NNI, 1968. f. 3. 52-62., f. 4. 39-54.

Egy készülő Litvinov-életrajz első fejezetei.

Черепанов А.И., Из записок военного советника о Северном походе Национально-революционной армии Китая.
VI, 1968. f. 6. 117-135.

Cserepanov emlékiratai. Az 1927 évi betegséggel zárul, amely egy időre lehetetlenné tette munkásságát Kínában,

Краснов И.М., Американская буржуазная историография о советско-американских отношениях 1917-1955 годов.
(Az amerikai burzsoá történetírás az 1917-1955 közötti szovjet-amerikai kapcsolatokról.)
VI, 1968. f. 10. 22-40.

Időrendben, különösen az 1921-ig terjedő korszakot vizsgálva mutatja be a különböző amerikai szerzők állásfoglalását.

Александров П.А., XIII съезд РКП(б) и руководство партии крестками.
(Az OKP(b) XIII. kongresszusa és a kölcsönös segítő parasztbizottságok pártirányítása.)
VIK, 1968. f. 12. 72-80.

A szovjet falu fokozódó osztálytagolódásának idején, (1924-26) vizsgálja a munkás-paraszt szövetség kérdését.

Малков А.П., Марченко В.М., Деятельность "Ожамторга".
(А "Juzsamtorg" tevékenysége.)
NNI, 1968. f. 4. 82-88.

Az 1925-1936 között fennálló részvénytársaság a diplomáciai kapcsolatok hiányában a szovjet-latin amerikai kereskedelmi kapcsolatokat irányította.

Дробизев В.З., Некоторые особенности методов управления промышленностью в СССР в 1926-1932 годах.
(Az iparirányítás módszereinek néhány sajátossága a Szovjetunióban 1926-1932.)
VI, 1968. f. 12. 35-46.

Sok adattal mutatja ki, hogy az iparosítás nagy terheket rótt az államra, az önköltség általában magasabb volt az iparcikkek áránál.

Gerschenkron A., In difesa di un modo di vedere.
(Egy szemléletmód védelmében.)
RSI, 1968. f. 2. jun. 315-332.

Edward H. Carr angol történész kritikai észrevételeire válaszol, amelyeket a XIX. sz-i európai iparfejlődésről alkotott modelljével kapcsolatban tett. Fejtegetései során a szerző kitér a szovjet iparosítás főbb jellemzőinek tárgyalására a sztálini időszakban.

Торемыкин П.Н., Выдающийся организатор промышленности.
(Az ipar kiváló szervezője.)
VI, 1968. f. 10. 114-123.

Röviden áttekinti Borisz Lvovics Vannikov életét, aki a hadiiparban játszott jelentős szerepet. Közli emlékiratai első részét 1938-41-ből.

Барсов А.А., Сельское хозяйство и источники социалистического накопления в годы первой пятилетки. 1928-1932.
(A mezőgazdaság és a szocialista felhalmozás forrásai az első öt éves terv idején, 1928-1932.)
ISzSzSzR, 1968. f. 3. 64-82.

Részletes számításokat közöl a felhalmozott összegek eredetéről. A felhalmozásnak csupán mintegy 30 %-a származott a mezőgazdaságból, a többi a népgazdaság egyéb ágaiból, elsősorban az iparból.

Сидоров В.А., Ликвидация в СССР кулачества как класса.
(A kulákság mint osztály felszámolása a Szovjetunióban.)
VI, 1968. f. 7. 18-35.

1918-tól a kormányzat egyes intézkedései már csapásokat mértek a kulákságra, 1928-ig azonban általában gyarapodott. Ekkor indult meg a felszámolás, párhuzamosan a kulákság önfelszámolásával.

Озеров Л.С., Борьба партии с троцкизмом в 1928-1930 гг.
(A párt harca a trockizmussal 1928-1930 során.)
VIK, 1968. f. 3. 47-55.

Trockij direktívája 1928 után, a látszólagos önkritika mellett, a pártba való beépülésre, a felelős állami és szakszervezeti posztok megszerzésére irányult. A cikk Trockijnak a SzU-ból való kiutasításával zárul. (1929 II.).

Александров И.А., В.В. Куйбышев. К 80-летию со дня рождения.
(V.V. Kujbisev. Születésének 80. évfordulójára.)
VIK, 1968. f. 5. 100-103.

Az 1935 januárjában elhunyt politikus, államférfi emlékezetére.

Вилцан М.А., Победа колхозного строя и мероприятия партии и государства по улучшению жизни советского крестьянства, 1933-1940 гг.
(A kolhozrendszer győzelme, valamint a párt és az állam intézkedései a szovjet parasztság életfeltételeinek megjavítása érdekében. 1933-1940.)
VIK, 1968. f. 6. 42-54.

Utal a téma szovjet bibliográfiájára, majd levéltári anyagok alapján sok új részletet közöl.

Рогачевская Л.С., Решающий этап ликвидации безработицы в СССР.
(A munkanélküliség felszámolásának döntő szakasza a Szovjetunióban.)
ISzSzSzR, 1968. f. 3. 45-63.

Az ötéves tervek előtti időszakban még 1 - 1,5 millió munkanélküli volt a Szovjetunióban, de 1930-31 folyamán már megszűnt a munkanélküliség.

Новиков М.Б., У озера Хасан.
(A Haszan tónál.)
VI, 1968. f. 8. 205-208.

Az 1938-as japán távolkeleti támadás eseménytörténete.

Кузнецов И.И., Герои Халхин-Гола.
(Halhin-Gol hősei.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 93-106.

Életrajzi adatok az 1939-es japán támadás elleni harc résztvevőiről.

Маршал Советского Союза Мерецков К.А., Укрепление северозападных границ СССР.
(A Szovjetunió észak-nyugati határainak megerősítése.)
VI, 1968. f. 9. 120-129.

A szovjet-finn háborúra vonatkozó visszaemlékezései.

Петров И.И., Забота партии об укреплении пограничных войск. 1939-1941 гг.
(A párt gondoskodása a határmenti csapatok megerősítéséről. 1939-1941.)
VIK, 1968. f. 5. 94-99.

A SzU nyugati határszélén elhelyezkedő csapatok felső parancsnokságának átszervezéséről, új típusú fegyverekkel való ellátásáról, a pártirányítás erősítéséről.

Вилцан М.А., Борьба за хлеб накануне войны.
(Harc a gabonáért a háboru előestéjén.)
VI, 1968. f. 3. 33-42.

Számos adattal mutatja be, hogy 1940-re megnőtt a vetésterület, a termés-hozamok is nagyobbak lettek, differenciáltabb lett a gabonaneműek termesztése.

Штейнман И.А., Социалистическая революция 1940 г. в Прибалтике.
(Az 1940. évi forradalom a Baltikumban.)
VIK, 1968. f. 6. 55-69.

Utal a szovjet szerzők között folyó, eldöntetlen vitákra azzal kapcsolatban, hogy kezdetől szocialista jellege volt-e a forradalomnak, vagy sem.

Мурадян В.А., Интернациональное воспитание воинов Советской Армии, 1941-1945 гг.
(A Szovjet Hadsereg katonáinak internacionalista nevelése. 1941-1945.)
VIK, 1968. f. 7. 63-73.

Bemutatja a szovjet katonák internacionalista nevelése érdekében kifejtett tevékenység alapvető formáit és módszereit.

Приходько Ю.А., Восстановление промышленности в освобожденных от немецко-фашистской оккупации районах СССР. 1942-1945 гг.
(Az ipar helyreállítása a fasiszta német megszállás alól felszabadult szovjet körzetekben. 1942-1945.)
ISzSzSzR, 1968. f. 6. 9-24.

Négy szakaszt különböztet meg. Felméri az okozott károkat (a nemzeti vágyon 2/3-ad része) s bemutatja a helyreállítás eredményeit.

Кузнецов Н.Г., Моряки в Сталинградской битве.
(Tengerészek a sztálingrádi csatában.)
VI, 1968. f. 2. 138-147.

Коровин В.В., Шибалин В.И., Гитлеровский абвер терпит поражение.
(A hitlerista Abwehr vereséget szenved.)
NNI, 1968. f. 5. 97-108.

Áttekintést ad a német kémszervezet Szovjetunió-beli tevékenységéről és a szovjet elhárítás eredményes harcáról.

Казаков М.И., От Брянщины - на Прибалтику.
(Brjanszk környékétől a Baltikumig.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 117-131.

Visszaemlékezések az 1943 nyara és 1944 eleje közötti időszakra.

Рокоссовский К.К., На Сталинградском направлении.
(Sztálingrád irányában.)
NNI, 1968. f. 2. 12-29.

A Szovjetunió marsallja személyes emlékeit foglalja össze.

Басов А.В., Военные моряки на мухопутных фронтах Великой Отечественной войны.
(A tengerész-gyalogosok a Nagy Honvédő Háború szárazföldi frontjain.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 21-41.

Részletes eseménytörténeti áttekintés.

Мерещков К.А., В боях под Ленинградом.
(A Leningrád-környéki harcokban.)
VI, 1968. f. 3. 118-129.

Visszaemlékezés.

Ставицкий И.В., Роль военных советов в организации партийно-политической работы на фронтах Великой Отечественной Войны. 1941-1945 гг.
(A katonai tanácsok szerepe a nagy honvédő háború frontjain a párt-politikai munka szervezése terén, 1941-1945.)
VIK, 1968. f. 2. 28-39.

Красильников А.Н., Буржуазная историография о борьбе СССР за разоружение после второй мировой войны.
(A burzsoá történetírás a Szovjetuniónak a második világháború után a leszerelésért vívott harcáról.)
ISzSzSzR, 1968. f. 4. 172-186.

A nyugateurópai történetírás kezdettől fogva ellenséges magatartást tanúsított a Szovjetunió története iránt. Az utóbbi években némileg kedvezőbb a helyzet.

Навстречу великой дате.
(A nagy dátum előestéjén.)
VIK, 1968. f. 9. 3-14.

Megkezdődtek az előkészületek Lenin születése 100. évfordulójának megünneplésére.

Полетаев В.Е., Топонимика города и его история. О названиях московских улиц.
(A város helynevei és története. A moszkvai utcák nevééről.)
ISzSzSzR, 1968. f. 1. 173-175.

Tiltakozik a régi, hagyományokat őrző utcanevék megváltoztatása ellen.

Исаев М.И., Нация и язык.
(Nemzet és nyelv.)
VI, 1968. f. 2. 99-112.

A nemzet-vitában a Szovjetunió-beli népek példáján a kétnyelvűség alig vizsgált problémájára utal. A sztálini nemzetfogalomnak a nyelvre vonatkozó megállapítását teljesen érvényesnek tartja. A nemzeti öntudatot módszertanilag vitatható, másodlagos ismérvnek tekinti.

Дроздов И.Ф., Являются ли традиции признаком нации.
(A hagyományok hozzátartoznak a nemzetfogalomhoz?)
VI, 1968. f. 3. 83-91.

Elhanyagolt kérdésnek mondja a problémakört. A hagyomány szélesebb fogalom a szokásnál, sok évszázados fejlődés eredménye, későbbi is a szokásnál és magasabbrendű. A lelki alkat részei, így tartoznak bele a nemzetfogalomba, de nem kizárólagos részei.

Зайченко В.М., Сабилов К., Общность психического склада - один из существенных признаков нации.
(A lelki alkat közössége - a nemzet egyik lényeges ismérve.)
VI, 1968. f. 5. 75-81.

Cáfolja a lelki alkat fontosságát támadó nézeteket. A lelki alkat több, mint a nemzeti jellem, számos internacionális eleme is van.

Стрелкова П.К., Обзор неопубликованных материалов дискуссии о теории нации.
(A nemzetfogalomról folytatott vita nem publikált anyagainak áttekintése.)
VI, 1968. f. 6. 95-116.

Az egyes szerzők hozzászólásainak főbb pontjait foglalja össze, amelyeket a folyóirat nem közölt teljes terjedelmükben. A legtöbb hozzászólás az államiség, a nemzeti lelki alkat és a nemzeti öntudat kérdését érinti.

Росенко М.П., Современная эпоха и некоторые вопросы теории нации.
(A mai kor és a nemzet elméletének néhány kérdése.)
VI, 1968. f. 7. 85-100.

Felhívja a figyelmet a harmadik világban mutatkozó problémákra. A négy is-

mérv közül a gazdasági egységet tartja a legfontosabbnak. A nemzetet nem tartja etnikai közösségnek, mert nem azonos eredetű emberek összessége.

Цамерян И.П., Международное значение опыта КПСС по решению национального вопроса в СССР.

(A Szovjetunió-beli nemzetiségi kérdés megoldása terén az SzKP által szerzett tapasztalatok nemzetközi jelentősége.)

VIK, 1968. f. 9. 41-55.

A nemzetiségi kérdés sikeres megoldása forradalmasító hatást gyakorolt a nemzeti-felszabadító harc fellendülésére.

Bilinsky Y., Education of the Non-Russian Peoples in the USSR, 1917-1967: An Essay.

(A nem- orosz népek iskolázása a Szovjetunióban, 1917-1967.)

SR, 1968. t. 27. f. 3. 411-437.

A SzU lakosságának százalékos etnikai megoszlását veti össze a felsőfoku oktatásban részt vevők összetételével.

Красильников А.Н., Фальсификация буржуазными идеологами борьбы СССР против колониализма.

(Hogyan hamisítják meg a burzsoá ideológusok a Szovjetuniónak a gyarmati rendszer ellen vívott harcát.)

VI, 1968. f. 5. 32-45.

Az utóbbi két évtizedben megjelent munkákat bírálva rámutat arra, hogy szovjet gyarmatosítást emlegetnek, de ezt a vádat még sok polgári szakértő is visszautasítja.

Ким М.П., Исторический опыт культурной революции в СССР.

(A kulturforradalom történelmi tanulsága.)

VI, 1968. f. 1. 109-122.

A mult kulturákban van számos nem osztályjellegű, maradandó mozzanat, de még az osztályhoz kötött mozzanatokból is a haladó jellegűeket meg kell tartani. Ezért nem hoz a forradalom olyan rombolást, mint amilyentől Heine félt.

Елютин В.П., Развитие высшей школы за годы Советской власти.

(A felsőoktatás fejlődése a szovjet-hatalom évei alatt.)

VI, 1968. f. 6. 3-19.

Az előzményekről is röviden megemlékezve elsősorban a mai helyzetet ismerteti, amikor 785 főiskolán 4,3 millió hallgató tanul.

Кулагии А.С., Комсомол и молодая научно-техническая интеллигенция.

Опыт конкретного социологического исследования.

(A Komszomol és a fiatal tudományos-műszaki értelmiség.)

ISzSzSzR, 1968. f. 5. 3-13.

Konkrét szociológiai felmérés tapasztalata.

Raus O., Erfolgreiche Wirtschaftsentwicklung in der UdSSR.

(Eredményes gazdasági fejlődés a Szovjetunióban.)

DAP, 1968. f. 12. 1419-1431.

1965-ben, a XXIII. pártkongresszuson bevezetett új gazdaságirányítási rendszer első eredményeit, és újabb problémák felmerülése.

Gleserman G., Die soziale Struktur der sozialisten Gesellschaft.
(A szocialista társadalom társadalmi strukturája.)
Ein, 1968. f. 11. 1335-1342.

A szovjet társadalom strukturájának változását tartalmazza 1913-1967 között.

Касьяненко В.И., Буржуазная историография о завоевании СССР экономической независимости.
(A burzsoá történetírás a Szovjetunió gazdasági függetlenségének kivívásáról.)
VI, 1968. f. 7. 182-190.

A burzsoá történetírás a SzU gazdasági függetlenségének kivívásáról. Az újabb munkák áttekintése során cáfolja meg azt az alapvető tételüket, hogy a SzU a kapitalizmus megdöntése nélkül is eljutott volna mai fejlettségi fokára.

Osborn R.J., Crime and the Enviroment: The New Soviet Debate.
(Bűnözés és környezet: az új szovjet vita.)
SR, 1968. t. 27. f. 3. 395-410.

Számos bibliográfiai hivatkozással áttekintést nyújt az elmúlt évek szovjet jogi és szociológiai vitáiról.

Monty J., Trotsky and the Debate on Socialism in One Country.
(Trockij és a szocializmus vitája egy országban.)
NLR, 1968. Jul.-Aug. f. 50. 113-123.

A 47. és 48. számban folyó vita folytatása.

Сурганов Ф.А., Актуальные вопросы партийного руководства сельским хозяйством в свете решений XXIII съезда КПСС.
(A mezőgazdaság pártirányításának aktuális kérdései az SzKP XXIII. kongresszusán hozott határozatok fényében.)
VIK, 1968. f. 9. 15-29.

Az SzKP XXIII. kongresszusát követően az SzKP KV 1965. márciusi és 1966. májusi plénumai kidolgozták a mezőgazdaság továbbfejlesztéséhez szükséges gazdasági intézkedések rendszerét.

Вещиков А.Т., Политика КПСС по отношению к религии и церкви и ее зарубежные критики.
(Az SzKP politikája a vallással és az egyházzal kapcsolatban s e politikai külföldi kritikuskai.)
VIK, 1968. f. 8. 61-72.

Adatokat közöl a tudományos világnézet s az ateizmus térhódításáról a SzU-ban az elmúlt 50 év alatt.

Артамошин Ю.Н., КПСС и развитие Советских Вооруженных Сил на современном этапе.
(A SzU és a szovjet fegyveres erők fejlődése a jelenlegi szakaszban.)
VIK, 1968. f. 2. 3-17.

A tanulmány első részében az 1918 és a II. világháború közötti időszak, míg a másik részében a II. világháború befejezése utáni szakasz legfontosabb eredményeit ismerteti. Utal az SzKP KV 1957 októberi plénumának határozatára, amely ismételtlen megerősítette a szovjet fegyveres erők pártirányításáról szóló lenini elveket.

Зилин П.А., К изучению опыта КПСС по руководству военными строительством.
(Az SzKP tapasztalatainak tanulmányozása a katonai fejlesztés irányításában.)
VIK, 1968. f. 2. 18-27.

Összegezi az eddig elért történetirói eredményeket és felvázolja a megoldásra váró legfontosabb problémákat.

Сироткин В.Г., История СССР на страницах французского журнала.
(A Szovjetunió története a Cahiers du monde russe et soviétique hasábjain.)
VI, 1968. f. 2. 195-202.

A franciaországi érdeklődés előzményeit 1840-től tekinti át. A tárgyalt folyóirat objektivista. Közelebb áll a valósághoz, mint a hasonló amerikai vagy nyugatnémet folyóiratok.

Борисов Л.П., Федосеенко П.Ф., - Герой пятого океана.
(P.F. Fedoszejenko - az ötödik óceán hőse.)
VI, 1968. f. 8. 208-216.

A kiváló szovjet repülő élettörténetét mondja el.

Анпилогов Г.А., Берхин И.Б., Ценный вклад в изучение истории СССР в Венгрии.
(Értékes hozzájárulás a Szovjetunió történetének tanulmányozásához Magyarországon.)
ISzSszSzR, 1968. f. 6. 190-192.

Az "Olvasókönyv a Szovjetunió történetének tanulmányozásához" négy kötetének ismertetése.

Зак Л.М., Проблема формирования советской интеллигенции в современной исторической литературе.
(A szovjet értelmiség kialakulásának problémája a mai történeti irodalomban.)
ISzSszSzR, 1968. f. 2. 148-156.

Bemutatja a régi értelmiség átnevelésével és az új értelmiség kialakításával foglalkozó nagy irodalmat.

Ворожейкин И.Е., Основные этапы изучения истории советского рабочего класса.
(A szovjet munkásosztály kutatásának fő szakaszai.)
VI, 1968. f. 8. 153-163.

Négy szakaszt különböztet meg. Az első az 1920-as évek közepéig tart s fő tartalma a burzsoá nézetekkel folytatott vita. A második az 1930-as évek derekáig. Fő jellemzője Lenin munkáinak fokozott felhasználása, a növekvő érdeklődés a téma iránt, a nagyobb szervezettség. Az 1950-es évek közepéig terjedő harmadik szakaszban a dogmatizmus miatt a munkák száma csökkent. A napjainkig terjedő korszakra ismét a nagyarányú fellendülés jellemző.

Иллерицкий В.Е., Проблемы отечественной историографии в советской исторической науке. 1917-1967.
(A hazai történetírás problémái a szovjet történettudományban, 1917-1967.)
ISzSszSzR, 1968. f. 1. 3-20.

A szovjet történettudomány történetéről szóló több kötetes mű 6. kötete számára irt összefoglalás.

Важнейшие достижения в области исторических наук в 1967 году.
(A legfontosabb eredmények a történettudományok területén 1967-ben.)
VI, 1968. f. 5. 147-158.

Felsorolja a szovjet korszakkal, azután a korábbi korszakokkal foglalkozó munkákat.

Белов Г.А., Проблемы комплектования государственных архивов СССР.
(A Szovjetunió állami levéltárai kiegészítésének problémái.)
VI, 1968. f. 4. 74-87.

Az 1965-66-ban a folyóiratban folyt vita lezárása. Az új rendszer értelmében csökkentették azoknak az intézményeknek a számát, amelyeknek az iratanyaga bekerül a levéltárakba. Az évente keletkező anyag mintegy 4 % a kerül megőrzésre.

Каргалов В.В., Новые учебники по историческим дисциплинам для высшей школы.

(Rövid áttekintés a szovjet egyetemi történelmi tankönyvekről.)
VI, 1968. f. 3. 130-132.

Румянцев А.М., Общественные науки в СССР и современность.
(A társadalomtudományok a Szovjetunióban és a jelenkor.)
VI, 1968. f. 9. 3-15.

A szovjet társadalomtudományok elsőrendű feladata az antikommunizmus elleni harc. Hibának tartja, hogy akadnak még maradványai a dogmatizmusnak, másrészt előfordul a multtal szemben való nihilista állásfoglalás, a hibák túlzott hangsúlyozása. Egyes tudományágakra nincs elegendő kutató (pl. nyugateurópai középkor). Szükségesnek látja egy társadalomtudományi információs intézet létrehozását.

Хренов И.А., Итоги развития советского славяноведения.
(A szovjet szlavisztika fejlődésének mérlege.)
VI, 1968. f. 1. 64-74.

A korábban mellőzött tudományág elért eredményeit mutatja be a háború óta, a történelem mellett a filológia, irodalomtörténet és nyelvészet területét is érintve.

Гафуров Б.И., 50 лет советского востоковедения.
(A szovjet orientalisztika ötven éve.)
VI, 1968. f. 1. 56-63.

A filológia és történeti kutatások mellett utal a jelenkor vizsgálatának előretörésére.

Бромлей Ю.В., Основные направления этнографических исследований в СССР.
(A néprajzi kutatások fő irányai a Szovjetunióban.)
VI, 1968. f. 1. 37-56.

A feladatokat a szovjet kormányzat nemzetiségi politikájából vezeti le. A megfigyelés mellett egyre fontosabb a történeti kutatás, így a szovjet népek mai élete mellett az ősközösség és a korai civilizációk vizsgálata. Fontos a hazai etnográfia történetének feldolgozása, s a burzsoá etnográfia bírálata.

Рыбаков Б.А., Советская археология за 50 лет.
(A szovjet régészet 50 éve.)
VI, 1968. f. 1. 28-37.

Felsorolja az eredményeket, eddig ismeretlen kulturák feltárását, kitér a művészettörténet és a történeti segédtudományok fejlődésére is. A kutatás szempontját az etnogenezisben jelöli meg.

Луков Е.М., Пятьдесят лет советской исторической науки.
(A szovjet történettudomány ötven éve.)
VI, 1968. f. 1. 18-28.

Az 1920-as évek jellegzetességét a nagy elméleti vitákban látja, később a konkrét kutatásokra helyeződött át a hangsúly. Különösen egyes egyéniségek váltakozó értékelése volt hibás (pl. IV. Iváné), továbbá az 1917 előtti korszak idealizálása, ill. a multtal szemben való teljes nihilizmus. Fontos a magát marxizálónak mutató burzsoá történetírás ellen vívott harc, a hazai haladó hagyományok kimunkálása.

Удальцова З.В., Развитие советского византиноведения.
(A szovjet bizantinológia fejlődése.)
VI, 1968. f. 6. 79-94.

Az 1930-as évek végétől tekinti át, amikor a marxista bizantinológia megszületett. Eredményei főképp a bizánci feudalizmus, a város, az osztályharc problémáinak feltárásában mutatkoznak, további a bizánci-orsz kapcsolatok, a szláv írásbeliség kialakulása terén.

Халфин Н.А., Аветян А.С., Проблемы истории колониализма и неоколониализма в послевоенной советской историографии.
(A kolonializmus és neokolonializmus történetének problémái a háború utáni szovjet történetírásban.)
NNI, 1968. f. 2. 82-90.

Számos bibliográfiai adattal. Szükségesnek találja egy nagyobb összefoglalás előkészítését.

Концевич Л.Р., Координационное совещание по организации исследований истории культуры народов Востока.
(Koordinációs tanácskozás a keleti népek kulturtörténet-kutatásának megszervezéséről.)
NAA, 1968. f. 1. 225-231.

Leningrád, 1967. március 14-17.

Постановление ЦК КПСС - О задачах, структуре и штатах Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС.
Az SzKP KV határozata. Az SzKP KV mellett működő Marxizmus-Leninizmus Intézet feladatairól, strukturájáról és státuszairól.
VIK, 1968. 8. 3-5. 1.

A határozat kivonatos ismertetése.

Törökország

Glück H., XVI-XVII. yüzyıllarda Saray Sanati ve Sanatçılariyle Osmanlılarin Avrupa Sanatları Bakımından Önemi.

(A szeráj művészete és művészei a XVI-XVII. században és az oszmán-törökök jelentősége az európai művészetekben.)
Bell, 1968. júl. 355-380.

Mango A., Turkey in the Middle East.
(Törökország a Közép-Keleten.)
JCH, 1968. júl. f. 3. 225-236.

1878. után.

Werner E., Wesen und Formen des türkischen Nationalismus.
(A török nacionalizmus léte és formái.)
ZG, 1968. f. 10. 1301-1308.

A török nacionalizmus része annak a keleteurópai és ázsiai nacionalizmusnak, amely a polgári-demokratikus forradalmak korára esik s 1905-höz köthető. A török 1908-as forradalom jellegzetessége, hogy nemzeti polgárság nélkül hajtották végre.

Ahmad F., The Young Turk Revolution.
(Az ifjútörökök forradalma.)
JCH, 1968. júl. f. 3. 19-36.

Werner E., Die Türkei am Vorabend des ersten Weltkrieges im Spannungsfeld der Grossmächte.
(Törökország az első világháború előestéjén a nagyhatalmak feszültség-mezéjében.)
ZG, 1968. f. 12. 1563-1576.

A balkánháborúk és Törökország megnyerésének diplomáciatörténeti vonatkozásai.

Bayur H., 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci.
(Morális helyzet az 1918. fegyverszünet idején és Musztafa Kemál két deklarációja.)
Bell, 1968 okt. 479-498.

A fegyverszünet idején a hadsereg helyzete, az Atatürk posztja és személye körüli tárgyalások és az ő e korbéli álláspontja.

Jaeschke G., Mustafa Kemal'i Alip Götürmek İsteyenler.
(Akik el akarták rabolni Musztafa Kemált.)
Bell, 1968. okt. 499-508.

A szultáni kormányzat és az angolok mesterkedései M. Kemál elfogására, 1919.

Jaeschke G., İngiliz Belgelerin İsğil altında Yunanlılar'ın İzmir Çıkartması.
(Izmir görög bevétele angol források alapján.)
Bell, 1968. okt. 567-576.

V.ö. a szerzőnek a Mitteilungen der Deutsch-Türkischen Gesellschaft in Bonn, Heft 73, März 1968-ban megjelent cikkével. A nagyhatalmak tervéi és tárgyalásai Izmir sorsáról, a török kormány álláspontja, 1919.

İgdemir U., Atatürk'ün Anafartalar Gurubu Komutanlığından İstifasına Dair Bazı Belgeler.
(Néhány forrás Atatürk leköszönéséről az anafartai hadseregcsoport parancsnokságáról.)

Bell, 1968. okt. 473-478. 5 fotókópiával.

1. Liman von Sanders levele a keleti hadsereg parancsnokságához.
2. Enver pasa válasza. 3. Atatürk levele Enverhez.

Eyice S., Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları.

(Atatürk nagy historiográfiai vállalkozása: "A török történet fő vonásai".)

Bell, 1968. okt. 509-526.

Atatürk szerepe "A török történet fő vonásai" c. összefoglaló munka létrejöttében.

Aktepe M., Atatürk'e Dair Bazı Belgeler.

(Néhány Atatürk-re vonatkozó dokumentum.)

Bell, 1968. okt. 411-458. 8 fotókópiával.

Levelek, táviratok, felhívások 1919-1922-ből.

Bayur H., Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek.

(Három példa Atatürk jövőbelátó képességére és emberimseretére.)

Bell, 1968. okt. 431-440.

1. Atatürknek egy nem sokkal a marni csata után kelt levelét idézi, ekkor Atatürk már világosan látta a háború jövődő fejleményeit.
2. Atatürk előrelátó Balkánpolitikája a 30-as években.
3. Atatürk és İzzet pasa ellentéte.

Barthel G., Kemal Atatürk und die türkische Industrialisierungspolitik.

(Kemal Atatürk és a török iparosítási politika.)

ZG, 1968. f. 10. 1291-1301.

Öz T., Ulu Önder Ata'nın 30. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Sanat Varlıklarımızda Dair Görüş ve Direktifleri.

(Atatürk nézetei és direktívái művészeti kincseinkről, halálának 30. évfordulója alkalmából.)

Bell, 1968. okt. 469-472. 2 képpel.

Az első világháború után a Topkapı Saray Múzeumába nagy tömegű régi sátor érkezett, Atatürk segített megmentésükben.

Inan A., Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılap Prensipleri.

(Néhány dokument a felszabadító háborúról és Atatürk forradalmi elvei.)

Bell, 1968. okt. 553-566. 2. fotókópiával.

Atatürk elvei a felszabadító harcban korabeli megnyilatkozásai és későbbi visszaemlékezései alapján. (Haza- és népszerűtet, népiség, új rendszer a gazdasági élet megújítására, a török történet feltárásának szüksége, "török birodalmi" tudat).

Inan A., Balkan Antantı, 1934.

(A Balkán antant - 1934.)

Bell, 1968. ápr. 285-292. 10 fotókópiával.

Az 1934 febr. 9-én kötött szerződés tartalma, Atatürknek ezzel kapcsolatos korábbi és későbbi állásfoglalásai és az első Balkán-konferencián elhangzott beszéde.

Inan A., Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü.

(M. Nedzsati, oktatásügyi miniszter halála az új ábc elfogadása és a népiskolák megnyitása idején.)
Bell, 1968. jan. 51-59.

A kortárs és barát visszaemlékezése M. Nedzsati halálára (1929 jan.1.), aki Atatürk munkatársa volt a népoktatás megszervezésében.

USA

Higonnet P.L.R., The Origins of the Seven Years' War.

(A hétéves háború kezdetei.)

JMH, 1968. t. 40. f. 1. 67-90.

A 1755-1763 között lejátszódott északamerikai gyarmati háború diplomáciai előzményeit vizsgálva megállapítja, hogy az angol és francia politikusok javarészt tehetetlenek voltak, az események menetét nagymértékben a Canadában állomásozó katonatisztek irányították.

Левитас И.Я., Русские эскадры в Америке.

(Orosz hajóhadak Amerikában.)

ISzSzSzR, 1968. f. 5. 135-141.

1863-ban Oroszország két hajóhadat küldött Amerikába, amelyek jelenlétükkel az északiak győzelmét segítették.

Громов Ю.А., "Градудализм" - орудие борьбы с освободительным движением негров в США.

(A "gradualizmus" - az USA-beli négerek szabadságharca elleni küzdelem fegyvere.)

NNI, 1968. f. 5. 62.70.

A XIX. sz. derekán felvetett gondolat lényege a négerkérdés fokozatos megoldása. Valójában a mozgalom hívei a négerkérdés megoldásának elődázására törekszenek.

Москаленко А.П., Захват Пуэрто-Рико в 1898 г. и превращение его в колонию США.

(Puerto-Rico elfoglalása 1898-ban és átalakítása az USA gyarmatává.)

NNI, 1968. f. 3. 81-87.

Részletes eseménytörténet.

Зубрицкий Ю.А., Авантюра Уокера. Из истории агрессии США в Центральной Америке.

(Walker kalandja. Az USA közép-amerikai agressziójának történetéből.)

NNI, 1968. f. 1. 49-61.

Az amerikai Délről származó zsoldosvezér 1855-ben betört Nicaraguába s elnökké választatta magát. Azonban az ország demokratikus erői - Rafael Mora elnök vezetésével - 1857-ben kiverik. 1860-as hondurasi kalandja is bukással végződött: elfogják és felakasztják.

Bloch H.D., The New York Afro-American's struggle for political rights and the emergence of political recognition, 1865-1900.
(New York afro-amerikai lakosságának küzdelme politikai jogaiért és a jogok első elismerése, 1865-1900.)
IRSH, 1968. t. 13. f. 3. 321-349.

Miért tudtak a négerrek csak részleges eredményeket elérni politikai küzdelmeikben a polgárháború utáni kedvező lehetőségek között.

Zyblikiewicz L., Kanał Panamski w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych.
(A Panama-csatorna az Egyesült Államok külpolitikájában.)
KH, 1968. f. 4. 909-930.

Az USA diplomáciai tevékenysége a csatorna építésének első szakaszától az I. világháborúig az óceánhajózás ellenőrzéséért.

Ventakarmani M.S., Shrivastava B.K., The President and the Mahatma: America's response to Gandhi's fast, February-March 1943.
(Az elnök és a Mahatma: Amerika reagálása Gandhi 1943 február-márciusi éhség-sztrájkjára.)
IRSH, 1968. t. 13. f. 2. 141-173.

Roosevelt közvetítő szerepe Anglia és India között.

Яковлев Н.Н., Д. Эйзенхауэр-политический портрет.
(D. Eisenhower - politikai arckép.)
NNI, 1968. f. 5. 52-61., f. 6. 74-88.

Különösen hangsúlyozza a tábornok-elnök harcias szovjet-ellenességét 1951-52 folyamán.

Белявская И.А., Сивачев Н.В., Новые работы советских ученых по истории рабочего движения в США.
(A szovjet tudósok új munkái az USA-beli munkásmozgalom történetéről.)
NNI, 1968. f. 4. 143-146.

Az 1955-56-ban megjelent művek áttekintése.

Хайцман В.М., Крах атомной монополии США.
(Az USA atom-monopóliumának bukása.)
NNI, 1968. f. 1. 18-34.

Az atombomba-kutatások eseménytörténetének áttekintése, különös tekintettel az "atom-diplomácia" fejleményeire.

Мурадян А.А., Американские буржуазные авторы о политике США в Азии, Африке и Океании.
(Az amerikai burzsoá szerzők az USA ázsiai, afrikai és óceániai politikájáról.)
NNI, 1968. f. 3. 113-125.

Historiográfiai áttekintés. Két fő nézet él egymás mellett, az "idealista iskola" amely az USA önzetlen segítségnyújtásáról beszél, és a "politikai realizmus iskolája", amely az Amerikát fenyegető kommunista veszély téziséből indul ki.

Gorlier C., Motivazioni religiose della rivolta negra negli Stati Uniti.
(A néger forrongás vallási indítékai az USA-ban.)
RSI, 1968. szept. f. 3. 516-538.

Aptheker H., Guerilla-Kriegführung in der Geschichte der Vereinigten Staaten von Amerika.

(A gerilla-harcvezetés az Amerikai Egyesült Államok történetében.)
JW, 1968. II. rész. 325-332.

Leírja az Amerikai Egyesült Államok szabadságharca történetében nagy szerepet játszott gerilla-harcosok és harcvezetés jelentőségét. A sors különös ironiája folytán Amerika ma ezzel a harcmodorral találta szemközt magát Vietnámban.

Afrika

Małowist M., Europa, Magreb i Sudan Zachodni w XV wieku. Międzynarodowe podłoże ekspansji europejskiej w Afryce.

(Európa, Maghreb és Nyugat-Szudán a XV. században. Az európaiak afrikai expanziójának nemzetközi alapjai.)

KH, 1968. f. 4. 821-847.

Észak- és Nyugat-Afrika gazdasági és kereskedelmi kapcsolatai a dél-európai országokkal a XIV. és XV. sz.-ban.

Margarido A., I movimenti profetici e messianici angolesi.

(Prófétikus, messianisztikus mozgalmak Angolában.)

RSI, 1968. szept. f. 3. 538-593.

Történeti áttekintés a XV. sz. végétől.

Львова Э.С., Данные о категориях податного населения Куба и Луба, конец XIX в. (Adatok Kuba és Luba adózó népességének kategóriájához. A XIX. sz. vége.)

NAA, 1968. f. 1. 58-66.

A kongói Katanga bakuba és baluba törzseinek társadalmi viszonyairól.

Denoon D.J.N., "Capitalist influence" and the Transvaal government during the crown colony period, 1900-1906.

("Kapitalista befolyás" és a transvaali kormány a birodalmi gyarmat-korszak idején, 1900-1906.)

HJ, 1968. t. II. f. 2. 301-331.

Arisztokrata-progresszista és nagykapitalista körök politikai és gazdasági érdekelletéi Délafrikával kapcsolatban.

Thompson W., Frantz Fanon.

MT, 1968. Aug. f. 8. 245-251.

Fanon (1925-1961) a gyarmati felszabadító harcok első színesbőrű afrikai megfigyelője. Franciaországban végez orvosi egyetemet, majd Algirban, Ghanában kórházi orvos, s író. Műveit és filozófiai-ideológiai elveit ismerteti a cikk. Művei a haladó kolonializmusról, az afrikai népek forradalom felé fejlődéséről, a föld színesbőrű elnyomottjairól stb. szólnak.

Бутликий А.В., Операция "Вайсдорн".

(A "Weissdorn" operáció.)

NNI, 1968. f. 6. 130-137.

Német kísérlet 1940-41 során a délafrikai burok megnyerésére.

Tangri R.K., The Rise of Nationalism in Colonial Africa: The Case of Colonial Malawi.
(A nacionalizmus kifejlődése a gyarmati Afrikában: A gyarmati Malawi esete.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 2. 142-161.

A korábbi Nyasszaföld (Malawi) utóbbi 25 éves történetét mutatja be. Megállapítja, hogy a nacionalizmus nem szorítkozik csupán a nemzeti függetlenség és önálló államiság kérdéseire, hanem a gyarmati országok társadalmi és szellemi életének egészét áthatja.

Peel J.D.Y., Syncretism and Religious Change.
(Szinkretizmus és valláscsere.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 2. 121-141.

A nyugat-nigeriai Yoruba vallási viszonyaival foglalkozik.

Летнев А.Б., Проблема африканских партий в буржуазной африканистике.
(Az afrikai pártok problémája a burzsoá afrikanisztikában.)
VI, 1968. f. 8. 63-79.

Vitázik azzal a nyugati felfogással, hogy az új államok pártjai nem a hazai osztályviszonyokból nőttek ki, hanem a gyarmatosító ország polgári pártjainak az átvételéből.

Ascher K., Die Welt in Zahlen. Afrika I.-II.
(A világ számokban. Afrika. I-II.)
Dap, 1968. f. 10. 1281-1285., f. 12. 1530-1538.

Kitűnő szemléltető rajzok Afrika agrár- és élelmiszertermeléséről, exportjáról, az élelmiszeripar fejlődéséről, a városi lakosság arányáról, az import strukturájáról.

Токарева З., Научная конференция СССР и Африка.
(Tudományos konferencia: A SzU és Afrika.)
NAA, 1968. f. 1. 222-223.

1967. június 21-22. Moszkva.

Weinberger G., Gegen Rassismus und Neokolonialismus in Südafrika.
ZG, 1968. f. 11. 1475-1478.

Tudományos konferencia, Berlin, 1968. május 22-25.

Karzeff A., Expansion Westdeutschlands in die portugiesischen Kolonialgebiete Afrikas.
(Nyugatnémetország expanziója Afrika portugál gyarmatterületeire.)
Dap, 1968. f. 8. 940-946.

Elemzi a Krupp-konzern szerepét a gazdasági expanzióban, és a NATO szerepét, amely felfegyverzi Salazar zsoldosait.

Kossok M., Der antiimperialistische Befreiungskampf der Völker Afrikas, Asiens und Lateinamerikas für die Errichtung der nationalen Demokratie.
(Afrika, Ázsia és Latinamerika népeinek imperialista-ellenes szabadságharcja a nemzeti demokrácia megteremtéséért.)
ZG, 1968. f. 9. 1186-1204.

Lipscse, 1968. október. Az NDK IV. történészkongresszusának egyik munkatézise.

Közép - Dél - Amerika

Nash J., The Passion Play in Maya Indian Communities.
(A passiójátékok a maja indián közösségekben.)
CSSH, 1968. ápr. X/3. 318-327.

A spanyol hódítók által behozott passiójátékokban a különböző vidékeken más és más vonások (népi v. formális katolikus, protestáns, samanisztikus) vonások dominálnak. Hozzászólás uo. 335-336.

Donghi T.H., Revolutionary militarization in Buenos Aires, 1806-1815.
(Forradalmi militarizáció Buenos Airesben, 1806-1815.)
PP, 1968. júl. t. 40. 84-107.

A külső ellenség elleni védekezés miatt megnövelt argentin hadsereggel kapcsolatos pénzügyi és politikai problémák; a katonai pálya társadalmi értéke; a hadsereg szerepe a forradalmi mozgalomban.

Guioldi O., Az Argentin KP titkára;
Коммунистическая партия Аргентины в авангарде борьбы за интересы трудящихся.
(Az Argentin Kommunista Párt a dolgozók érdekeiért folytatott harc élén.)
VIK, 1968. f. 2. 40-54.

1918. januárjában alakult a párt, amely napjainkban tömegpárttá lett s egyre nagyobb befolyást gyakorol az ország társadalmi életére. Középpontban a radikális agrárreform kérdése áll.

Оберландер Д., Прогрессивная печать Аргентины.
(Argentina haladó sajtója.)
NNI, 1968. f. 5. 138-143.

A XVIII. sz.-tól tekinti át a sajtó történetét.

Kellenbenz H., Die wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Antwerpen und Brasilien in der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts.
(Gazdasági kapcsolatok Antwerpen és Brazília között a XVII. század első felében.)
SW, 1968. f. 4. 449-463.

Az 1578-85-ös válság után Antwerpen nem nyerte vissza világkereskedelmi piacát, amelyet V. Károly alatt elért.

Комиссаров Б.Н., Материалы экспедиции Г.И.Лангсдорфа 1821-1829 годов как источник по истории Бразилии.
(G.I. Langsdorff 1821-1829-i expedíciójának anyaga mint Brazília történetének forrása.)
NNI, 1968. f. 1. 139-150.

Az expedíció naplója német és portugál nyelven maradt fenn. Ez, valamint az orosz expedíció más írásos hagyatéka értékes forrásul szolgál a történelmi kutatás számára.

Вольский В.В., Носова Л.С., Государственный капитализм в Бразилии: история и проблемы.
(Az államkapitalizmus Braziliában: története és problémái.)
NNI, 1968. f. 6. 58-73.

A XX. sz. elejétől mutatja be a gazdasági fejlődését. Az állami beavatkozást a kávé-monokultúra tette szükségessé. Később az állami tőke csoportok az amerikai tőkebehatalással szembeni ellenállást képviselték.

Дмитриева В.Д., Пробуждение Северо-Востока. О некоторых особенностях крестьянского движения в Бразилии в конце 50-х - начале 60-х годов. (Észak-Kelet ébredése. A braziliai parasztmozgalom néhány sajátosságáról az 1950-60-as évek fordulóján.)
NNI, 1968. f. 5. 85-96.

Pernambuco állam példáján mutatja be a mozgalmakat az 1964. ápr. 1-i puccsig, amelyet a mozgalom ideiglenes vereségének tekint.

Richter H., Zu einigen Problemen der Entwicklung Brasiliens. (Brazília fejlődésének néhány problémája.)
Dap, 1968. f. 10. 1241-1247.

Az 1964. évi katonai puccs következményeit elemzi. A Brazil KP VI kongresszusán rámutatott, hogy a puccs óta a reáljövedelem a minimumra redukálódott.

Борисов В.И., Экономические и политические проблемы в историографии и публицистике Бразилии, 1960-1966 гг. (Gazdasági és politikai problémák Brazília történetírásában és publicisztikájában, 1960-1966.)
NNI, 1968. f. 2. 91-100.

Ismerteti az uralkodó történetírói felfogásokat, majd a legutóbbi évek eseményeinek reakcióját mutatja be.

Sandri R., Die elf Monate Che Guevaras. (Che Guevara 11 hónapja.)
WZ, 1968. f. 9. 424-430.

1966 nov. 7-én lépett partra Guevara Délkelet-Bolivia egy elhagyott farmján, hogy egy gerillatámaszpontot létesítsen. Naplója utolsó bejegyzése 1967 okt. 7. A két időpont közötti eseményeket foglalja össze röviden.

Inti P., Guerilla warfare in Bolivia is not dead: it has just begun. (A gerilla hadviselés nem halt meg Bolíviában: még újra kezdődik.)
NLR, 1968. Szept.-Okt. f. 51. 78-87.

Che Guevara halála után, a jelenlegi kis csoport vezetőjének tollából készülő cikk Che eszméit továbbítja; szöveget a Kubai néphez és a világhoz.

Фруде Х., /Колумбия/, Из истории аграрных отношений в колониальной Колумбии. От энкомьенды к частной собственности на землю. (Az agrárviszonyok történetéből a gyarmati Columbiában. Az encomiendától a földmagántulajdonig.)
NNI, 1968. f. 2. 41-52.

A muiszko indiánok földjének sorsát vizsgálja a spanyol hódítástól kezdve.

Зорина А.М., К столетию освободительной войны на Кубе, 1868-1878 гг.

(A kubai szabadságharc százéves évfordulójára, 1868-1878.)
NNI, 1968. f. 5. 12-23.

A felkelés a benne részt vevő társadalmi erők korlátozott volta miatt bukkant el.

Пласенсия А., /Куба/, Хесус Менендес - выдающийся деятель кубинского рабочего движения.

(Jesus Menéndez - a kubai munkásmozgalom kimagasló alakja.)
NNI, 1968. f. 1. 76-81.

A néger forradalmi vezető (1911-1948) élete. A cukoripari dolgozók szakszervezetének vezetőjeként vett részt a haladó mozgalmakban, halála politikai gyilkosság volt.

Слезкин Л.Ю., Камень брошен. Американская историография кубинской революции. 1960 г.

(A követ eldobták. A kubai forradalom amerikai historiográfiája 1960.)
NNI, 1968. f. 4. 133-142.

Az 1960-ban megjelent munkákat mutatja be.

Macera P., Le aziende agricole dei gesuiti nel Peru.

(A perui jezsuita ültetvények.)
SSt, 1968. f. 2. 260-299.

A XVIII.sz. második fele, XIX. sz. eleje.

Сальвадор де ла Пласа /Венесуэла/, Нефть и социально-экономическое развитие Венесуэлы.

(Az olaj és Venezuela gazdasági és társadalmi fejlődése.)
NNI, 1968. f. 4. 89-97.

Bár az olajkitermelés nagy jövedelmet hoz, a bevétel jelentős részét improduktív kiadásokra fordítják, így az ország gazdasága még ma is erősen elmaradt.

Романова З.И., Неоколониализм США в Латинской Америке.

(Az USA neokolonializmusa Latin-Amerikában.)
NNI, 1968. f. 4. 22-38.

A XIX. sz. végétől tekinti át a kérdést.

Сиволобов А.М., Октябрьская революция и развитие освободительного движения в Латинской Америке.

(Az Októberi Forradalom és a felszabadító mozgalom fejlődése Latin-Amerikában.)

NNI, 1968. f. 3. 40-51.

A második világháború után a délamerikai felszabadító mozgalmak történetében három szakasz különböztethető meg: 1./ 1954-ig - elszigetelt mozgalmak; 2./ 1950-es évek második fele - a forradalmi mozgalom társadalmi bázisa kiszélesedik; 3./ a kubai forradalom győzelmétől máig - a szocializmus megjelent az amerikai földrészen.

Közel - Távolság-Kelet, Ausztrália

Георгиев В.А., Англо-американская буржуазная историография Восточного вопроса.

(A keleti kérdés angol-amerikai polgári historiográfiája.)
VI, 1968. f. 3. 172-181.

Két irányzatot különböztet meg. A konzervatív szubjektivista, s a liberális irányzatot.

Smith C.G., *The Emergence of the Middle East.*
(A Közép-Kelet kérdésének felmerülése, előtérbe kerülése.)
JCH, 1968. Jul. f. 3. 3-17.

Rövid történeti áttekintés 1869-től, kiemelve, milyen hatások alatt állott idők folyamán ez a terület.

Odell P.R., *The Significance of Oil.*
(Az olaj jelentősége.)
JCH, 1968. Jul. f. 3. 93-110.

Annak ismertetése, milyen tökések befolyás alatt állott a Közép-keleti országok olajipara, termelése 1908-1919., 1928-1939, stb. években, illetve periódusokban.

Flinn P., *The Impact of the Technological Era.*
(A technikai kor érintése.)
JCH, 1968. Jul. f. 3. 69-53.

Közel-Kelet ipari fejlődéséről.

Поздеева Л.В., *Англо-американские отношения на Ближнем и Среднем Востоке во время второй мировой войны.*
(Az angol-amerikai viszony a Közel- és Közép-Keleten a második világháború idején.)
NNI, 1968. f. 1. 95-107.

Az angol katonai sikerek hátterében amerikai segítség állt. Azonban a két tökések nagyhatalom egymás között is torzszalkodott a hegemonia megszerzéséért.

Kerr M.H., *Notes on the background of Arab socialist thought.*
(Megjegyzések az arab szocialista gondolkodás hátteréről.)
JCH, 1968. Jul. f. 3. 145-159.

A társadalmi gondolkodás fejlődéséről, a mai időkig, azaz a marxizmus terjedéséig.

Keddie Nikki R., *La rivoluzione costituzionale iraniana del, 1905-1911.*
(Az 1905-1911-es iráni alkotmányos forradalom.)
RSI, 1968. LXXX, f. 1. 61-70.

Abrahmian E., *The crowd in Iranian politics 1905-1953.*
(A tömeg az iráni politikában 1905-1953 között.)
FP, 1968 dec. t. 41. 184-210.

A tömeg, mint legfőbb politikai faktor Perzsiában, tömegtüntetésekkel kikényszerített politikai fordulatok, a tömegmegmozdulások gócai, irányítói, a tömeg képe az ipari korszak előtt és a félig ipari korszakban, angol és francia társadalommal való összehasonlítás.

Rondot P., *Lebanese Institutions and Arab Nationalism.*
(A libanoni intézmények és az arab nacionalizmus.)
JCH, 1968. Jul. f. 3. 37-51.

1861-től az államapparátusok alakulásáról, illetve intézményeiről, s választási viszonyokról.

Погребова М.Н., Проблемы истории Индии и археология.
(India i.e. II+I. évezredbeli történetére vonatkozó újabb régészeti kutatások eredményeit ismerteti.)
VI, 1968. f. 9. 185-192.

Coulborn R., Feudalism, Brahmanism and the intrusion of Islam upon Indian history.
(Feudalizmus, brahmanizmus és az iszlám behatolása India történetébe.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 3. 356-374.

Szerző R.Sh. Sharma "Indiai feudalizmus 300-1200" (Calcutta, 1965.) c. könyvével kapcsolatban kifejti, hogy e formáció alapja a vazallusi viszony volt és nem a gazdasági tényezők.

Compton J.M., Open competition and the Indian civil service, 1854-1876.
(A nyílt verseny és az indiai közszolgálat 1854-1876.)
EHR, 1968. ápr. Vol. LXXXIII. f. 327. 265-284.

Knight L.A., The royal titles act and India.
(A királyi címekről szóló törvény és India.)
HJ, 1968. t. 11. f. 3. 488-507.

Viktória királynő császárnői címe és az új ranghierarchia kialakulása az 1860-70-es években.

Kannagara A.P., Indian millowners and Indian nationalism before 1914.
(Indiai gyártulajdonosok és indiai nacionalizmus 1914 előtt.)
PP, 1968. júl. t. 40. 147-164.

A bennszülött ipar és kereskedelem a gyarmati nacionalista mozgalmakban; a brit árucikkek 1905-ös bojkottja és a Swadeshi-mozgalom.

Tinker H., India in the First World War and after.
(India az első világháború idején és után.)
JCH, 1968. okt. f. 4. 89-107.

Рейснер Л.И., Широков К., Предыстория планирования в Индии.
(A tervgazdálkodás előzményei Indiában.)
VI, 1968. f. 8. 49-62.

Számos adattal igazolja, hogy a tervgazdálkodás gondolata már 1920-ban felvetődött, az 1940-es években pedig egyre konkrétabb tervek születtek arra, hogy a függetlenség megszerzése után hogyan kell megszervezni, milyen legyen az állam szerepe, az iparosítás, a külföldi tőke korlátozása.

Thapar R., La tradizione storiografica nell' India antica.
(A történetírás hagyománya a régi Indiában.)
RSI, 1968. f. 3. szept. 639-658.

Академик Жуков Е.И., К вопросу об оценке "Революции Мэйдзи".
(A "Meidzsi forradalom" értékelésének kérdéséhez.)
VI, 1968. f. 2. 51-57.

A forradalom 100. évfordulója alkalmából felsorakoztatja a különböző értékeléseket, amelyek hol forradalomnak, hogy reformnak tekintik, sőt teljesen monarchista szellemben is tárgyalják. Ma éppen revansista szellemű megünneplésére készülnek Japánban.

Wilson G.M., A New Look at the Problem of "Japanese Fascism".
(A "Japán fasizmus" problémájának új vizsgálata.)
CSSH, 1968. t. 10. f. 4. 401-412.

Főként a marxista történészekkel vitázva fejti ki, hogy Japán esetében a "fasizmus" megjelölés nem fogadható el, a 30-as évek politikájára nézve.

Васильев Л.С., Конфуцианство в Китае.

(A konfucianizmus Kínában.)

VI, 1968. f. 10. 59-75.

Összefoglalja az 551-479 élt kínai filozófus, Kung-cse (konfucius) tanítását. Még ma is van hatása.

Зарецкая С.И., Народное сопротивление колонизаторам в период второй "опиумной" войны 1856-1860 гг.

(Nemzeti ellenállás a gyarmatosítás ellen a második "ópiumháború" idején, 1856-1860-ban.)

NAA, 1968. f. 1. 51-57.

Eseménytörténeti áttekintés.

Chesneaux Y., Le società segrete in Cina nell'epoca moderna.

(Titkos társaságok Kínában az új korban.)

RSL, 1968. f. 3. szept. 499-516.

Áttekintés a XIX-XX. sz-i társaságokról.

Тихвинский С.Л., Мемуары экс-императора Пу И "Первая половина моей жизни".

(Pu Ji excsászár emlékiratai.)

VI, 1968. f. 3. 98-105.

Ismerteti az 1964-ben kínaiul, majd némi kihagyásokkal angolul is megjelent emlékiratokat. Az emlékirat leleplezi a japán politika számos kulisszatitkát.

Гарушнянц Ю.М., Новый источник по истории китайской революции.

(Új forrás a kínai forradalom történetéhez.)

VI, 1968. f. 5. 106-108.

Ismerteti az 1925-1927-es forradalmat, bevezetőül a közölt visszaemlékezéshez.

Черепанов А.И., Из записок военного советника о Северном походе национально-революционной армии Китая.

(Egy katonai tanácsadó feljegyzéseiből a kínai nemzeti-forradalmi hadsereg északi hadjáratáról.)

VI, 1968. f. 5. 109-118.

A forradalomban szovjet tanácsadóként résztvett katonatiszt visszaemlékezései, ebben a közleményben 1926 elejéig.

Friedrich I., Honkong heute.

(Honkong ma.)

DAP, 1968. f. 12. 1488-1492.

Hongkong ma a világ egyik legnagyobb turistaattrakciója Ázsiának, és a kapitalista kereskedelmi és üzleti élet utolsó támaszpontja. Táblák Hongkong külkereskedelméről 1959-1965 között.

Biskup P., White-Aboriginal Relations in Western Australia: an Overview.

(Fehér-bennszülött viszonyok Nyugat-Ausztráliában: Áttekintés.)

CSSH, 1968. t. 10. f. 4. 447-457.

A legújabb fejlődés eredményeit vizsgálja; 1950-es évek.

Лебедев И.А., В плену традиционных концепций. О новейшей литературе по истории Австралии.

(A hagyományos koncepciók rabságában.)

NNI, 1968. f. 6. 147-155.

Az Ausztrália történetével foglalkozó újabb irodalmat ismerteti.

Peacock J.L., Ritual, entertainment, and modernisation: The Javanese case.

(Szertartás, szórakoztatás, modernizálás, Jáva példáján bemutatva.)

CSSH, 1968. ápr. X/3. 328-334. (Hozzászól R.R.Jay, no. 335-336.)

Az igen népszerű jávai 5-10 órás ludruk előadásban a hagyományos kultuszok összeolvadnak nacionalista, kommunista elemekkel.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA